

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์

ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน

The Model of Cultural Heritage Immunity and Protecting Public Interest
Curriculum

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

The Cultural Heritage Immunity Process of the Floating-Market
Community in Ratchaburi Province

โดย

พระราชวัลลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ)

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต (ภิรมย์พร)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763034

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์
ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน

The Model of Cultural Heritage Immunity and Protecting Public Interest
Curriculum

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี
The Cultural Heritage Immunity Process of the Floating-Market
Community in Ratchaburi Province

โดย

พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ)

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตโต (ภิรมย์พร)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763034

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 2

The Model of Cultural Heritage Immunity and Protecting Public Interest

Curriculum

Under Research Plan

The Cultural Heritage Immunity Process of the Floating-Market
Community in Ratchaburi Province

By

Phra Rajwallapajan (Daoruang Acaraguno)

Phrakhrusangharak Songphan Jayadatto (Phiromporn)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ratchaburi Buddhist College

B.E. 2563

Research Project Founded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800763034

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์
ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน
ผู้วิจัย: พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ)
พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตโต (ภิรมย์พร)
หน่วยงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๓
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) วิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี (๒) สังเคราะห์แนวทางการสร้างหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี (๓) นำเสนอต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยข้อมูลสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ จากพระสงฆ์สังฆิกวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ/สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และผู้บริโภคนักท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๓ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาโดยพยายามรักษาสำนวนเดิมไว้ เพื่อใช้เป็นฐานคิดสำคัญในการวิเคราะห์และออกแบบต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน พร้อมทั้งนำไปทดสอบระดับภาคสนาม โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ อาสาสมัครจากชุมชนตลาดน้ำในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๐ คน วิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงานรายตัวชี้วัด ร่วมกับสถิติอ้างอิงเพื่อค้นหาความจริงจากการปฏิบัติงานตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า ด้านการสร้างจิตสำนึก พบว่า เยาวชนบางคนขาดจิตสำนึกทางสังคม เป็นต้น, ด้านการให้ความรู้ พบว่า ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นเครื่องมือ เป็นต้น, ด้านการบริหารจัดการ พบว่า รัฐบาลมีนโยบายให้การสนับสนุนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เป็นต้น, ด้านการมีส่วนร่วมและเครือข่าย พบว่า ยังขาด

กระบวนการทำงานที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วม เป็นต้น, และ ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ พบว่า ได้รับอิทธิพลในเชิงบวกจากกระแสความนิยมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

๒. แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของ ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน พบว่า จำเป็นต้อง สร้างหลักสูตรรองรับกระบวนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของ ชุมชน ที่เกิดจากชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน และที่สำคัญต้องนำสู่กระบวนการภาคปฏิบัติอย่าง แท้จริง โดยเริ่มต้นที่เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชุมชน ทั้งนี้ หลักสูตรดังกล่าวควรมีลักษณะเป็น หลักสูตรท้องถิ่น ที่จัดทำขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมโดยสอดคล้องกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีการดำรงชีวิต ศรัทธา และความเชื่อทางศาสนา

๓. ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์ สาธารณะของชุมชน คือ “ต้นแบบหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์ สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก” ที่เชื่อมโยงความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เครือข่าย และทุนทาง สังคม โดยมุ่งหมายผลลัพธ์ให้ผู้ผ่านการอบรมมีจิตสำนึกรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกในระดับจุลภาค มีจิตสาธารณะในการรักษามรดกวัฒนธรรมอันเป็นประโยชน์ในเชิง สาธารณะ ทั้งในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย สารระการเรียนรู้ภาควิชาการ ได้แก่ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ มรดกทางวัฒนธรรม หลักการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก และ สารระการเรียนรู้ภาคปฏิบัติการ ได้แก่ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก การ ออกแบบวิธีการพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกเชิงสร้างสรรค์ ทั้งนี้ “ต้นแบบหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำ ดำเนินสะดวก” ตั้งอยู่บนพื้นฐานการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ยึดหลักการประชาธิปไตย และให้ ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมและความคิดสร้างสรรค์

คำสำคัญ: ต้นแบบ, หลักสูตร, การสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะ

Research Title: The Model of Cultural Heritage Immunity and Protecting Public Interest Curriculum

Researcher: Phra Rajwallapajan (Daoruang Acaraguno)
Phrakhrusangharak Songphan Jayadatto (Phiromporn)

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ratchaburi Buddhist College

Fiscal Year: B.E. 2563

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The purposes of this research were (1) to analyze the Immunization process of cultural heritage of the floating market community in Ratchaburi province, (2) to synthesize the guidelines of creating the heritage immunity and public interest of the floating market communities in Ratchaburi province, (3) to present the model of cultural heritage immunity and protecting public interest curriculum of the floating market communities in Ratchaburi province. This research was an operational research with the important data obtained from in-depth interviews and specific group discussions from monks under the temples located in the floating market community area, personnel of government agencies and educational institutions, community leaders, entrepreneurs / business owners and consumers / tourists in the floating market community area in Ratchaburi province by a specific random method according to the characteristics of representation of an appropriate sample group totaling 23 people. The data were analyzed by trying to maintain the original phrases in order to serve as a base for analysis and design the model of cultural heritage immunity and public interest of communities that appropriate and consistent with current conditions, and put it to the field test with 30 volunteers from floating market communities in Ratchaburi province. Analyzing the performance process by each indicator together with reference statistics to find the fact from the practice of the form of action research.

The findings of this research as following:

1. The Immunization process of cultural heritage of the floating market community in Ratchaburi province found that the awareness was that some youth lack of social

consciousness, etc., the education was that using modern technology as a tool, etc., the management was that the government had a policy to support the conservation of cultural heritage, etc., the participation and network was that lack of work processes that focus on the processes involved, etc., and the conservation of wisdom and identity was that it has been positively influenced by the trend of ecotourism, etc.

2. The guidelines of creating the heritage immunity and public interest of the floating market communities in Ratchaburi province that appropriate and consistent with current conditions found that it was necessary to create a curriculum to support the cultural heritage conservation process and protect the public interests of the community that emerged from the community, by the community and for the community, and the most importantly, it must lead to a real practical process by started with children and youth who were the future of the community. The curriculum should be local and produced according to the objectives related to the problems in the community and society in accordance with local wisdom and way of life, faith and religious beliefs.

3. The model of cultural heritage immunity and public interest curriculum of the communities was “the model of cultural heritage immunity and public interest curriculum of the Damnoen Saduak floating market communities” that connected knowledge, local wisdom, networks and social capital with the aim of providing the trained people to conserve, love and cherish the cultural heritage of the community which aimed to cultivate consciousness at the micro level, having a public mind to preserve the cultural heritage that was public interest, both in terms of tangible cultural heritage and intangible cultural heritage which consisted of academic learning contents including basic knowledge about cultural heritage, principles of cultural heritage conservation, history of Damnoen Saduak floating market while operational learning contents including cultural heritage management, design of constructive ways to protect the public interests of the Damnoen Saduak Floating Market community, “the model of cultural heritage immunity and public interest curriculum of the Damnoen Saduak floating market communities” was based on learner-centeredness, adhering to democracy principles, and focused on engaging and creative processes.

Key words: Model, Curriculum, Cultural Heritage Immunity and Protecting Public Interest

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นทุนสนับสนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๓ ภายใต้แผนงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ขอขอบคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการและคณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่พิจารณาให้การอุดหนุนการวิจัยครั้งนี้ และขอขอบคุณคณะผู้เชี่ยวชาญของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่อนุเคราะห์คำปรึกษา แนะนำ ในการปรับปรุง แก้ไข การวิจัยครั้งนี้ให้สำเร็จได้ด้วยดี

ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การวิจัยครั้งนี้จะก่อประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษางานวิจัยทางด้านพระพุทธศาสนา สืบไป

พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ)
พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตโต (ภิรมย์พร)
๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสูตร	๘
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ	๒๐
๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม	๓๒
๒.๔ แนวคิด เกี่ยวกับชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๗๑
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐๐
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๐๐
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติกร	๑๐๒

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย	๑๑๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๒
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๑๔
๔.๑ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำใน จังหวัดราชบุรี	๑๑๕
๔.๒ แนวทางการสร้างหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและ สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน	๑๓๒
๔.๓ ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๑๔๒
๔.๔ กิจกรรมภาคปฏิบัติการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและ พิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก	๑๕๐
๔.๕ องค์กรความรู้จากการวิจัย	๑๖๔
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๖๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๖๗
๕.๒ อภิปรายผล	๑๗๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๗๓
บรรณานุกรม	๑๗๕
ภาคผนวก	๑๘๔
ภาคผนวก ก คู่มือหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๑๘๕
ภาคผนวก ข เครื่องมือวิจัย	๑๘๗

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาคผนวก ค รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ, รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัย และอื่น ๆ	๒๐๒
ภาคผนวก ง ภาพถ่ายกิจกรรมวิจัยต่าง ๆ	๒๐๗
ภาคผนวก จ การรับรองการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์	๒๑๒
ภาคผนวก ฉ ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย	๒๑๔
ภาคผนวก ช แบบสรุปโครงการวิจัย	๒๑๗
ประวัติคณะผู้วิจัย	๒๒๔

สารบัญญัตราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)	๑๐๒
๓.๒	จำนวนผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)	๑๐๕
๔.๑	โครงสร้างหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์ สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๑๓๘
๔.๒	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมการ อบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะ ของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ด้านบริบท	๑๕๗
๔.๓	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมการ อบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะ ของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ด้านปัจจัยนำเข้า	๑๕๘
๔.๔	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมการ อบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะ ของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ด้านกระบวนการ	๑๖๐
๔.๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมการ อบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะ ของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ด้านผลผลิต	๑๖๒
๔.๖	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมการ อบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะ ของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยภาพรวม	๑๖๓

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย	๖
๒.๑ หลักศูนย	๗๕
๒.๒ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (เดิม) ปากคลองลัดพลี ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๖	๘๔
๒.๓ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (ปัจจุบัน) คลองต้นเข็ม ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๖	๘๔
๒.๔ คลอง แม่น้ำ และแหล่งน้ำในจังหวัดราชบุรี	๙๓
๔.๑ หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของ ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก: พิธีเปิด	๑๕๑
๔.๒ หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของ ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก: มอบเอกสารหลักสูตร ฯ แก่ผู้เข้าอบรม	๑๕๒
๔.๓ หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของ ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก: ภาควิชาการ	๑๕๓
๔.๔ หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของ ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก: ภาคปฏิบัติการ	๑๕๔
๔.๕ หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของ ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก: มอบวุฒิบัตร/พิธีปิด	๑๕๕
๔.๖ องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๖๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.สุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต (ภาษาไทย)

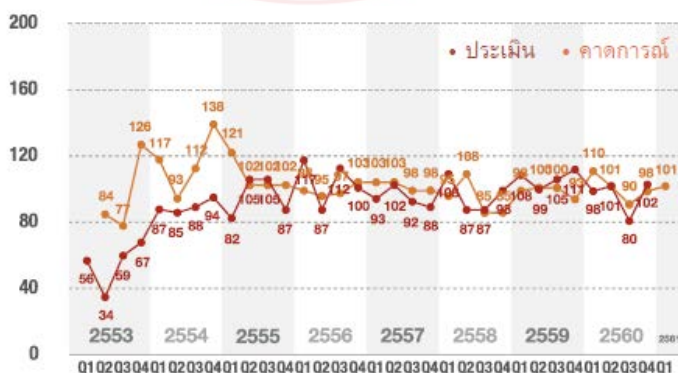
บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มรดกทางวัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงโบราณสถาน อาคาร พื้นที่ประวัติศาสตร์ และสวนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดรวมทั้งระบบนิเวศ เป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้^๑ มรดกทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และมีคุณค่าซึ่งเกิดขึ้นในอดีตและได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง และมรดกทางวัฒนธรรมบางอย่างกลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและเป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคมสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน มรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งสมควรแก่การอนุรักษ์และการศึกษาเรียนรู้ควบคู่กันไป ดังพุทธพจน์ว่า “ผู้มีความรู้ในทางที่ดี เป็นผู้เจริญ”^๒

อีกทั้ง ปัจจุบันมีหลักฐานในเชิงประจักษ์แสดงข้อมูลดัชนีความเชื่อมั่นผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประเทศไทย ที่ผ่านมาแสดงให้เห็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจเดินทางมาเที่ยวประเทศไทย คือ ราคาที่คุ้มค่า (ร้อยละ ๓๖) อาหารไทย (ร้อยละ ๓๕) ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว (ร้อยละ ๓๔) และวัฒนธรรมไทยและศาสนา (ร้อยละ ๓๑)

^๑Feilden B.M. & J. Jokilehto, *Management Guidelines for World Heritage Sites*, (Rome: N.P., 1998), p. 11.

^๒พ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๔๖.

ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่ามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนในสังคมไทยมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งมีใช้เฉพาะแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการประกอบธุรกิจท่องเที่ยวเท่านั้น เพราะมรดกทางวัฒนธรรมของไทย เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติไทย และเป็นสิ่งที่แสดงถึงเกียรติและความภาคภูมิใจของท้องถิ่นและของคนไทยทั้งชาติ ทำให้เกิดความรัก ห่วงเห็นคุณค่า และก่อให้เกิดความรู้สึก ความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ เป็นความมั่นคงของชาติ อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมที่ยั่งยืน แทนที่คนไทยจะเป็นผู้บริโภควัฒนธรรมของชาติอื่นอยู่ฝ่ายเดียว

ชุมชนตลาดน้ำ เป็นรูปแบบของชุมชนที่อาศัยมรดกทางวัฒนธรรมในการสร้างอาชีพ หรือเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนไทยที่มีความผูกพันกับสายน้ำ เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ดังกล่าวนี้ สืบเนื่องจากการที่ตลาดน้ำแห่งแรกของประเทศไทยเกิดขึ้นที่จังหวัดราชบุรี ควบคู่กับการเกิดคลองดำเนินสะดวก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดให้ขุดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๙ เพื่อให้ประชาชนใช้สัญจรไปมา กระทั่งช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๐ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ปัจจุบันเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) ได้ให้การส่งเสริมและสนับสนุนด้วยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ จึงส่งผลให้ “ตลาดน้ำ” มีชื่อเสียงในระดับโลก^๓ กระทั่งปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๑) ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี มี ๔ แห่ง ได้แก่ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก (ตลาดเก่า) ตลาดน้ำคลองลัดพลี และตลาดน้ำหลักห้า

อย่างไรก็ดี ผู้ประกอบการบางส่วนประเมินสถานการณ์ท่องเที่ยวต่ำกว่าปกติ เนื่องจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นตัวฉุดรั้ง ทั้งความไม่มั่นใจต่อการเติบโตของเศรษฐกิจไทย และต้นทุนธุรกิจที่เพิ่มขึ้นอันเป็นผลมาจากเงินเฟ้อ นอกจากนี้ ผู้ประกอบการบางส่วนมีความกังวลเกี่ยวกับปัญหาจากแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเริ่มเสื่อมโทรม หรือมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ หรือแหล่งท่องเที่ยวไม่น่าสนใจ เป็นต้น

ปัญหาดังกล่าวนี้ รัฐบาลมีแนวทางในการแก้ไขโดยรณรงค์ให้ประชาชนซึมซับและใช้วัฒนธรรมเป็นหลักในการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อเตรียมพร้อมรับกระแสโลกาภิวัตน์ผ่านศาสนาและวิถีชีวิตความเป็นไทย โดยมีการขับเคลื่อนงานการสร้างภูมิคุ้มกันของสังคมในมิติวัฒนธรรม ตามกรอบและแนวทางในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนบรรลุตามเป้าหมายและเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั่วประเทศ

^๓ราตรี โดเฟ่งพัฒน์, ตลาดน้ำ: วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๑-๑๗๔.

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน ยังไม่มีหลักสูตรแกนกลางสำหรับการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม อีกทั้ง ระบบการศึกษา โรงเรียน และการเรียนรู้ภายใต้สภาพสังคมไทยนั้น ยังถูกคุกคามจากกระแสการแข่งขันทางการศึกษาที่รุนแรง แต่ไม่มีระบบการจัดการดูแลมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกต้องและเหมาะสม “โดยชุมชน และเพื่อชุมชน” อย่างแท้จริง

ดังนั้น หากมีการจัดทำต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน พร้อมทั้งมีการจัดทำโครงการนำร่องอบรมหลักสูตรดังกล่าว โดยริเริ่มจากชุมชนที่ใช้มรดกทางวัฒนธรรมในการสร้างอาชีพหรือเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อาทิเช่น “ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” เป็นต้น ย่อมเชื่อมั่นได้ว่า สังคมไทยสามารถนำองค์ความรู้ในมิติทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย มาเป็นปัจจัยส่งเสริม (วัคซีน) ในการทำให้เกิดครอบครัวอบอุ่น สังคมเข้มแข็ง มีความร่วมมือ/รวมใจ/สามัคคี ปักใจบุคคล เป็นทั้งคนเก่งและดีจนนำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขได้อย่างแท้จริง

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๑.๒.๒ เพื่อสังเคราะห์แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด

การวิจัยเรื่อง “ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ตามรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) โดยมีขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ เชื่อมโยงจากการวิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นฐานคิดสำคัญในการสังเคราะห์และออกแบบต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญกับ “กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา (Education)”^๔

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๕ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระสงฆ์สังกัดวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๓ ท่าน
๒. บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ/สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๓ ท่าน
๓. ผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๓ ท่าน
๔. ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๓ ท่าน
๕. ประชาชน/นักท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๓ ท่าน

^๔E1-Education คือ กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา จากทฤษฎี 3E-Model ประกอบด้วย E1-Education กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา E2-Engineering การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ และ E3-Enforcement มาตรการทางกฎหมาย หรือจารีต หรือวิถีประเพณี, ดูรายละเอียดใน พระสุธีรตัน บัณฑิต (บรรณาธิการ), ผลงานวิจัยเด่น สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ประจำปี ๒๕๖๐, (นนทบุรี: นิตยธรรมการพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๓๖.

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๘ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระสงฆ์สังฆคฤหัสถ์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๒ ท่าน
๒. หัวหน้าหน่วยงานภาครัฐที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๒ ท่าน
๒. ผู้บริหารสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๑ ท่าน
๓. ผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๑ ท่าน
๔. ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๑ ท่าน
๕. ผู้นำองค์กรภาคประชาสังคมในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๑ ท่าน

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ตามลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ “อบรมหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน” ได้แก่ อาสาสมัครจากชุมชนตลาดน้ำในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๐ คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ประกอบด้วย ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก ชุมชนตลาดน้ำคลองลัดพลี และชุมชนตลาดน้ำหลักห้า

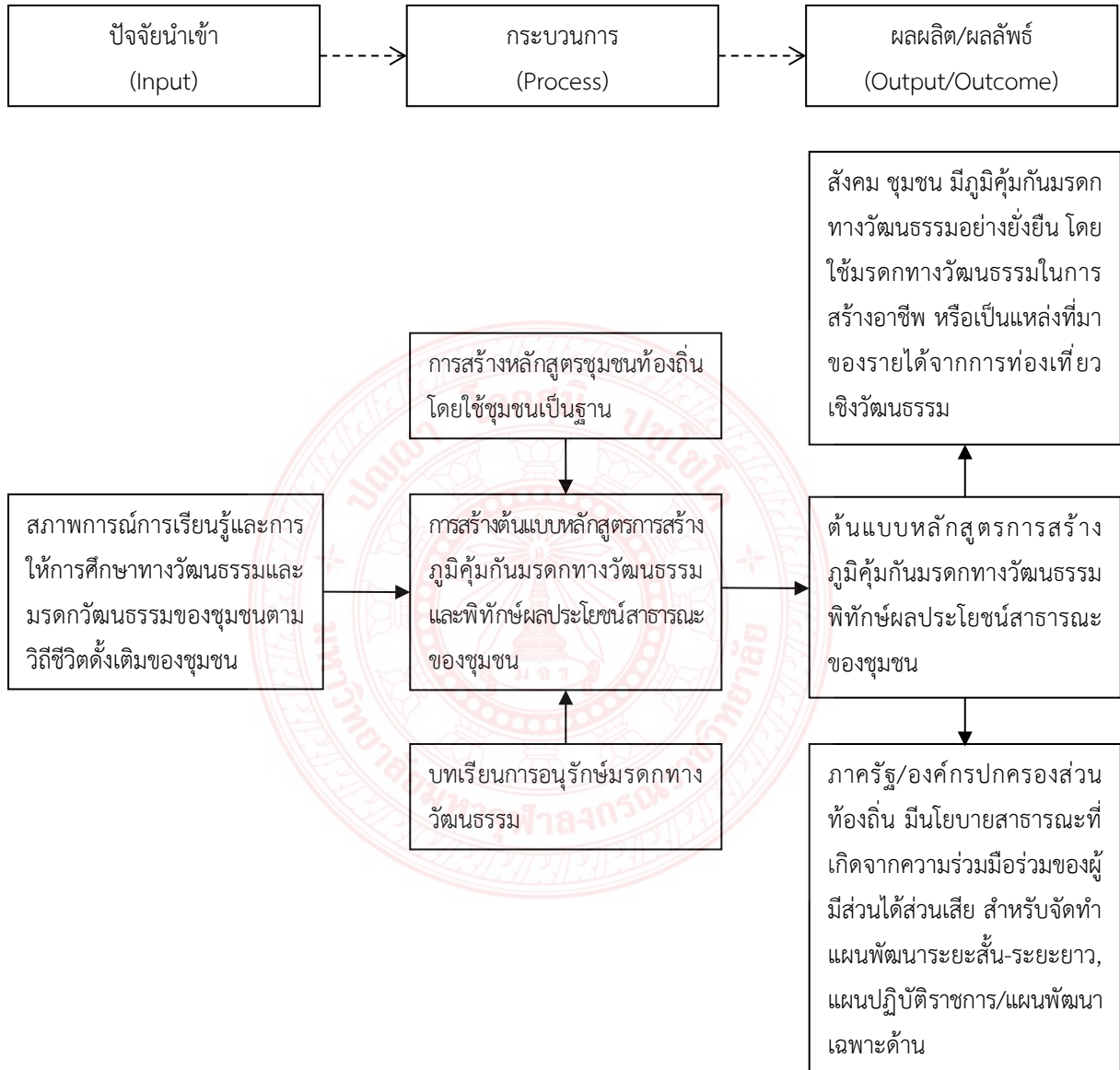
๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ รวมระยะเวลาทำการวิจัย ๑๐ เดือน

๑.๔.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ที่แสดงความเกี่ยวข้องระหว่างตัวแปรที่ศึกษาและประมวลความคิดรวบยอดไว้ ดังนี้

ภาพที่ ๑.๑
กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๕ นิยมศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ต้นแบบ หมายถึง ตัวแบบของความเป็นจริงที่แสดงโครงสร้างทางความคิดที่สะท้อน บางส่วนของปรากฏการณ์ออกมาโดยแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกัน และกัน โดยการวิจัยครั้งนี้มีความหมายจำเพาะเจาะจงถึง ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดก ทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน ซึ่งมีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องสภาพการณ์ในปัจจุบัน เท่านั้น

๑.๕.๒ หลักสูตร หมายถึง แผนการเรียนรู้ซึ่งประมวลประสบการณ์เรียนรู้ที่เป็นโปรแกรม ทางการศึกษา โดยการวิจัยครั้งนี้มีความหมายจำเพาะเจาะจงถึง หลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดก ทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน ที่มีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้น จากสภาพปัญหาและความต้องการซึ่งปรับให้เข้ากับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียนตามท้องถิ่น เพื่อให้ได้ ผลผลิตของผู้สำเร็จการศึกษาในหลักสูตรนี้ ที่มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน สังคม และท้องถิ่น ของตนได้

๑.๕.๓ ภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง การมีภูมิคุ้มกันทางจิตใจ หรือมีภูมิคุ้มกัน ทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยการวิจัยครั้งนี้มีความหมายจำเพาะเจาะจงถึง ภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำ ในมิติทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย เป็นภูมิคุ้มกันทางสังคม ที่ส่งเสริม ความร่วมมือ ร่วมใจ และ ความสามัคคีของคนในชุมชนตลาดน้ำ ที่นำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

๑.๕.๔ มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง ผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และมีคุณค่าซึ่ง เกิดขึ้นในอดีตและได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ทั้งในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรม ที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยการวิจัย ครั้งนี้มีความหมายจำเพาะเจาะจงถึง มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำ ซึ่งมีมรดกทางวัฒนธรรมที่ จับต้องได้ ได้แก่ โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุของชุมชนตลาดน้ำ เป็นต้น และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับ ต้องไม่ได้หรือภูมิปัญญามรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ ฝีมือช่าง ภูมิความรู้หรือภูมิปัญญาของชุมชนตลาดน้ำ เป็นต้น

๑.๕.๕ การพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน หมายถึง การปกป้อง รักษา ผลประโยชน์ ของชุมชนท้องถิ่น โดยการวิจัยครั้งนี้มีความหมายจำเพาะเจาะจงถึง ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นกระบวนการเฝ้าระวังไม่ให้เกิดการสูญเสียประโยชน์ในเชิงสาธารณะ โดยเน้นการเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แก่คนในชุมชน

๑.๕.๖ ชุมชน หมายถึง หน่วยทางสังคมที่มีการอยู่ร่วมกันของบุคคลในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายข้อบังคับเดียวกัน โดยมีปฏิสัมพันธ์กัน มีภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม คล้ายคลึงกัน โดยการวิจัยครั้งนี้มีความหมายจำเพาะเจาะจงถึง ชุมชนตลาดน้ำในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นชุมชนที่มีขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตผูกพันกับสายน้ำ มีการซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้ากันทางน้ำ จำนวน ๔ ชุมชน ได้แก่ (๑) ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๒) ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก หรือตลาดเก่า ซึ่งตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๓) ชุมชนตลาดน้ำคลองลัดพลี ซึ่งตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และ (๔) ชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ซึ่งตั้งอยู่ที่ ตำบลประสาธลสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เท่านั้น

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ผลการวิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๑.๖.๒ ได้ผลการวิเคราะห์แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน

๑.๖.๓ ได้ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน” ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีความเชื่อมโยงกัน ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสูตร
- ๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ
- ๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม
- ๒.๔ แนวคิด เกี่ยวกับชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสูตร

บริบทนี้ ครอบคลุมสาระว่าด้วยแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสูตร โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของหลักสูตร

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายของหลักสูตร จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับจากโปรแกรมการศึกษา ซึ่งจัดขึ้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยกรอบของทฤษฎีและการวิจัยในอดีตและปัจจุบันเป็นพื้นฐาน^๑

^๑ธำรง บัวศรี, *ทฤษฎีหลักสูตร การออกแบบ และพัฒนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ธนัชชการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

หลักสูตร หมายถึง ประมวลวิชาและกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในสถานศึกษา เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง^๒ หลักสูตร คือ แผนการเรียนรู้ที่ประกอบ ด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์เฉพาะที่จะนำเสนอและจัดการเนื้อหา ซึ่งจะรวมถึงแบบของการเรียนตามจุดประสงค์และท้ายที่สุดจะต้องมีการประเมิน ผลลัพธ์ของการเรียนด้วย^๓

หลักสูตรเป็นสิ่งที่ผู้เรียนพึงได้รับและได้เรียนรู้จากการจัดมวลประสบการณ์และแผนการสอนที่จัดให้ผู้เรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บรรลุผล ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนา มุ่งที่จะฝึกอบรมผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้และพัฒนาความสามารถในการดำรงชีวิตเพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีและมีคุณภาพในอนาคต^๔ โดยนัยนี้ คำว่า หลักสูตร จึงมีความหมาย ๓ นัย คือ

นัยที่ ๑ หลักสูตรเป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎีหลักการและการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามที่มุ่งหวังไว้

นัยที่ ๒ หลักสูตรเป็นระบบในการจัดการศึกษา มีปัจจัยนำเข้า (Input) เช่น ครู นักเรียน วัสดุอุปกรณ์อาคารสถานที่กระบวนการ (Process) ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลผลิต (Output) คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสำเร็จทางการศึกษา เป็นต้น

นัยที่ ๓ หลักสูตรเป็นแผนการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งประสงค์จะอบรมฝึกฝนผู้เรียนให้ เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ^๕

หลักสูตร คือ เอกสารที่บรรจุแผนงานหรือโครงการและเนื้อหากิจกรรมต่าง ๆ อันพึงปรารถนาของสังคมนั้น ๆ อันจะทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข^๖ หลักสูตร เป็นเสมือนแผนแม่บทในการกำหนดขอบข่ายความรู้ ความสามารถ และประมวลประสบการณ์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาแก่เยาวชนของชาติในวัยต่าง ๆ

^๒ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๑,๓๑๔.

^๓สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์, หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร, (นครราชสีมา: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^๔อุทัย บุญประเสริฐ และจิราภรณ์ จันทร์สุพัฒน์, หลักสูตรและการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

^๕ชูศรี สุวรรณโชติ, หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร: อักษรไทย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๑.

^๖อมรา เล็กเริงศิลป์, หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

โดยแท้จริง คำว่า หลักสูตร แปลมาจากคำว่า Curriculum ซึ่งเป็นคำศัพท์ทางการศึกษาที่มีความหมายยืดหยุ่นมากในปัจจุบัน และมีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันออกไป บางความหมายมีขอบเขตกว้าง บางความหมายมีขอบเขตแคบ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นและประสบการณ์ที่แตกต่างกันของบุคคลนั้น ๆ มีต่อหลักสูตร

หลักสูตรเป็นเสมือนแผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้น เพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมและมวลงประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้^๒

หลักสูตรเป็นองค์ประกอบอันสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของการจัดการศึกษาการจัดการศึกษาประเภทใด และระดับใดก็ดีจะขาดหลักสูตรเสียมิได้ เพราะหลักสูตรเป็นโครงร่างกำหนดไว้ว่าจะให้เด็กได้รับประสบการณ์อะไรบ้าง จึงจะเป็นประโยชน์ต่อเด็ก และสังคม หลักสูตรเป็นแนวทางที่สร้างความเจริญเติบโตให้แก่ผู้เรียน ทั้งนี้ อาจนิยามความหมายของหลักสูตรออกเป็น ๓ ขอบเขต ดังนี้

๑. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตของศาสตร์สาขาหนึ่ง หมายถึง สาขาวิชาหลักสูตรซึ่งเป็นศาสตร์ที่สอนกันในระดับอุดมศึกษา ครอบคลุมการศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตร วิธีใช้หลักสูตร และศึกษาวิธีการประเมินผลหลักสูตร

๒. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตของข้อกำหนดเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ หมายถึง การเขียนเอกสารอย่างเป็นทางการที่ประกอบด้วยรายละเอียดจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน รายละเอียดของเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอน ข้อกำหนดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลหลักสูตร ตลอดจนผลผลิตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับหลักสูตร

๓. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตระบบการทำงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ได้แก่ การจัดบุคลากร กระบวนการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการใช้หลักสูตร กระบวนการประเมินผลหลักสูตร และผลผลิตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับหลักสูตร^๔

สรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง มวลงประสบการณ์ แผนประสบการณ์ แนวทางในการปฏิบัติหรือกิจกรรมการเรียนการสอนทุกอย่างที่สถานศึกษาได้จัดให้แก่ผู้เรียน ทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งเป็นข้อกำหนดที่เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เจตคติ ทั้งทางร่างกายและอารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้เป็นไป

^๒ อารัง บัวศรี, *ทฤษฎีหลักสูตร การออกแบบ และพัฒนา*, หน้า ๖.

^๔ Beauchamp A. George, *A Curriculum Theory*, 4th ed., (Itasca: F.E. Peacock, 1981), pp.

๒.๑.๒ ความสำคัญของหลักสูตร

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความสำคัญของหลักสูตร จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

หลักสูตรเป็นองค์ประกอบอันสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาประเภทใดและระดับใดก็ตีจะขาดหลักสูตรเสียมิได้ เพราะหลักสูตรเป็นโครงสร้างกำหนดไว้ว่าจะให้เด็กได้รับประสบการณ์อะไรบ้าง จึงจะเป็นประโยชน์ต่อเด็ก และสังคม หลักสูตรเป็นแนวทางที่สร้างความเจริญเติบโตให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้ หลักสูตรยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นโฉมหน้าของสังคมในอนาคตว่าจะเป็นไปอย่างไรอีกด้วย โดยนัยนี้ หลักสูตรมีสาระประโยชน์ ดังนี้

๑. หลักสูตรเป็นเสมือนเป้าหมายลอมพลเมืองให้มีคุณภาพ
 ๒. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา
 ๓. หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการให้การศึกษ
 ๔. ในระดับโรงเรียนหลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครู
 ๕. หลักสูตรเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาการของเด็ก ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
 ๖. หลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ว่า ผู้เรียนและสังคมควรจะได้รับสิ่งใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์โดยตรงแก่เด็ก
 ๗. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า เนื้อหาวิชาอะไรบ้างที่จะช่วยให้เด็กมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างราบรื่นเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติและบำเพ็ญตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่สังคม
 ๘. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า วิธีการดำเนินชีวิตของเด็กให้เป็นไปด้วยความราบรื่น ผาสุกเป็นอย่างไร
 ๙. หลักสูตรย่อมทำนายลักษณะของสังคมในอนาคตว่าจะเป็นเช่นไร
 ๑๐. หลักสูตรย่อมกำหนดแนวทางความรู้ความสามารถ ความประพฤติ ทักษะและเจตคติของผู้เรียนในอันที่จะอยู่ร่วมในสังคม บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และชาติบ้านเมือง^๔
- หลักสูตรจึงเป็นการกำหนดเนื้อหาสาระและแนวทางในการปฏิบัติงานของครู และผู้บริหารสถานศึกษาในเรื่องของการจัดการเรียนการสอน การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน การพัฒนาผู้เรียน ดังนั้น หลักสูตรจึงมีความสำคัญ ดังนี้

^๔ลิตธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์, หลักสูตรและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน, หน้า ๑๖-๑๗.

๑. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา (Education Goals and Policies) หมายถึง สิ่งที่รัฐต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา
๒. จุดหมายของหลักสูตร (Curriculum Aims) หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากเรียนจบหลักสูตรไปแล้ว
๓. รูปแบบโครงสร้างหลักสูตร (Types and Structures) หมายถึง ลักษณะและแผนผังที่แสดงแจกแจงวิชาหรือกลุ่มวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์
๔. จุดประสงค์ของวิชา (subject objectives) หมายถึง ผลที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่เรียนวิชานั้นไปแล้ว
๕. เนื้อหา (Content) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ทักษะและความสามารถที่ต้องการให้มี รวมทั้งประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ
๖. จุดประสงค์ของการเรียนรู้ (Instructional Objectives) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้มีทักษะและความสามารถหลังจากที่ได้เรียนรู้เนื้อหาที่กำหนดไว้
๗. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน (Instructional Strategies) หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้บรรลุตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้
๘. การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การประเมินผลการเรียนรู้เพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนและหลักสูตร
๙. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน (Curriculum Materials and Instructional Media) หมายถึง เอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม วีดีทัศน์ ฯลฯ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา เทคโนโลยีการศึกษาอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน^{๑๐}

สรุปได้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือกำหนดเนื้อหาสาระและแนวทางในการปฏิบัติงานของครู และผู้บริหารสถานศึกษาในเรื่องของการจัดการเรียนการสอน การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้น หลักสูตรจึงเป็นองค์ประกอบอันสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาประเภทใดและระดับใดก็ตามจะขาดหลักสูตรไปเสียมิได้ นอกจากนี้ หลักสูตรยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นโฉมหน้าของสังคมในอนาคตว่าจะเป็นอย่างใ้ไปอย่างไรอีกด้วย

^{๑๐} อารัง บัวศรี, ทฤษฎีหลักสูตร การออกแบบ และพัฒนา, หน้า ๘.

๒.๑.๓ องค์ประกอบของหลักสูตร

จากการศึกษาเกี่ยวกับ องค์ประกอบของหลักสูตร จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจหลักสูตรที่โรงเรียนใช้อยู่ให้ทราบเกี่ยวกับสาระสำคัญของหลักสูตรอย่างแน่ชัด ในเรื่องหลักการ จุดหมาย โครงสร้าง แนวทางดำเนินการ มวลประสบการณ์ เวลาเรียน การเรียนการสอน การวัดและประเมินผล รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่าง เอกสารหลักสูตรชนิดต่าง ๆ เพื่อจะได้ปฏิบัติตามหลักสูตรได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสม^{๑๑} ทั้งนี้ สิ่งสำคัญที่จัดเป็นองค์ประกอบของหลักสูตรทุก ๆ หลักสูตร ประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบได้แก่ วัตถุประสงค์ เนื้อหา การเรียน และการประเมิน ดังนี้

๑. วัตถุประสงค์ (Objective) หมายถึง เป้าหมายของการสอน เป็นส่วนที่กำหนดคุณสมบัติหรือคุณลักษณะที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน วัตถุประสงค์ของหลักสูตรแบ่งเป็น ๔ ระดับ ดังนี้

๑.๑ วัตถุประสงค์ของหลักสูตรเป็นความต้องการหรือเป้าหมายรวมของแต่ละหลักสูตร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของกลุ่มวิชา หรือหมวดวิชา เป็นเป้าหมายของกลุ่มวิชาที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันที่ต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และความสามารถอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของรายวิชา มีจุดมุ่งหมายว่า ต้องการให้ผู้เรียนได้รับอะไร

๑.๔ วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม จะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่สังเกตและสามารถวัดได้ อย่างเป็นรูปธรรม

๒. เนื้อหา (Content) เป็นเครื่องกำหนดขอบเขต และความเข้มข้นของสาระความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ โดยเนื้อหาของเอกสารหลักสูตรแต่ละสถานศึกษาควรประกอบด้วย

๒.๑ ส่วนนำ ได้แก่ ข้อมูลในส่วนนี้ช่วยให้ครูผู้สอนทราบถึงเป้าหมายโดยรวมของสถานศึกษาในการพัฒนาผู้เรียน เช่น วิสัยทัศน์ สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลาง เป็นต้น

๒.๒ โครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา ได้แก่ ส่วนที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการกำหนดรายวิชาที่จัดสอนในแต่ละปี/ภาคเรียน ซึ่งประกอบด้วยรายวิชาพื้นฐาน รายวิชาเพิ่มเติม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน พร้อมทั้งจำนวนเวลาเรียน หรือหน่วยกิตของรายวิชาเหล่านั้น

^{๑๑}อุทัย บุญประเสริฐ และจิราภรณ์ จันทร์สุพัฒน์, หลักสูตรและการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน,

๒.๓ คำอธิบายรายวิชา ได้แก่ รายละเอียดที่ช่วยให้ทราบว่าผู้เรียนจะเรียนรู้อะไรจากวิชานั้น ๆ ในคำอธิบายรายวิชาจะประกอบด้วยรหัสวิชา ชื่อรายวิชา ประเภทรายวิชา (พื้นฐาน/เพิ่มเติม) กลุ่มสาระการเรียนรู้ ระดับชั้นที่สอน พร้อมทั้งคำอธิบายให้ทราบว่าเมื่อเรียนรายวิชานั้นแล้วผู้เรียนจะมีความรู้ ทักษะ คุณลักษณะหรือเจตคติอะไร ซึ่งอาจจะบ่งชี้ให้ทราบถึงกระบวนการเรียนรู้ประสบการณ์สำคัญที่ผู้เรียนจะได้รับด้วยก็ได้

๓. การเรียนการสอน (Instructional Activity) เป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายในการเรียนตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร โดยวิธีการจัดการเรียนการสอนเป็นการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้สนทนาโต้ตอบ และอภิปรายซักถาม โดยไม่มีการตัดสินถูกหรือผิดในข้อคิดเห็น แต่ครูผู้สอนจะต้องมุ่งพัฒนาส่งเสริม/ฝึกฝนวิธีการให้ความคิดบนพื้นฐานของความรู้และทฤษฎีความรู้ต่าง ๆ ให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นให้ข้อมูลขัดแย้งหรือเห็นด้วยอย่างมีคุณภาพ ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนจะต้องจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ สามารถและมีทักษะในการนำเสนอแนวคิด/องค์ความรู้ โดยบอกประเด็นสำคัญ ๓ ประเด็นเกี่ยวกับหัวข้อ (Topic) ที่ตนเองเลือก ได้แก่

๓.๑ สามารถบอกช่องทางการรับรู้ความรู้ (ได้รับความรู้มาอย่างไร) เช่น รับรู้ความรู้ โดยความรู้สึก (Sense Perception) หรือรู้โดยเหตุผล (Reason) รับรู้โดยอารมณ์ (Emotion) หรือรับรู้จากสื่อภาษา สัญลักษณ์/การให้สมญานาม (language/symbols/nomenclature) เป็นต้น

๓.๒ สามารถบอกสาขาของความรู้ที่ได้รับ (Area of Knowledge) เช่น เป็นความรู้ด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และศิลปกรรม เป็นต้น

๓.๓ สามารถบอกความหมายขององค์ประกอบต่าง ๆ ของความรู้ที่ได้รับเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติการรับรู้ (Nature of Knowing) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Knowledge of Communities) ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Knowers' Senses) และสิทธิและการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ (Justification of Knowledge Claims)^{๑๒}

๔. เกณฑ์การวัดประเมินผลและจบหลักสูตร เป็นส่วนที่สถานศึกษากำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะจบการศึกษาในแต่ละระดับ โดยพัฒนาเกณฑ์ดังกล่าวให้สอดคล้องสัมพันธ์กับเกณฑ์การจบหลักสูตรตามหลักสูตรแกนกลาง^{๑๓}

^{๑๒}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, คู่มือการพัฒนาหลักสูตรและการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕.

^{๑๓}สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๘-๓๙.

๒.๑.๔ ประเภทของหลักสูตร

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ประเภทของหลักสูตร จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

หลักสูตรเป็นเนื้อหาสาระสำคัญและกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนองวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่พึงประสงค์^{๑๔} โดยทั่วไป สามารถจำแนกประเภทของหลักสูตรได้ ดังนี้

๑. หลักสูตรแบบเน้นเนื้อหา (The Subject Matter Curriculum) เป็นรูปแบบที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งใช้ในการสอนศาสนา ละติน กรีก อาจเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า เป็นหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาเป็นศูนย์กลาง (Subject-Centered-Curriculum) ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการสอนของครูที่ใช้วิธีการ บรรยายปรัชญาการจัดการศึกษาแนวนี้จะยึดปรัชญาสารัตถนิยม (Essentialism) และสัจวิทยา (Perennialism)

๒. หลักสูตรสหสัมพันธ์ (Correlated Curriculum) คือ หลักสูตรเนื้อหาวิชาอีกรูปแบบหนึ่ง แต่เป็นหลักสูตรที่นำเอาเนื้อหาวิชาของวิชาต่าง ๆ ที่สอดคล้องหรือส่งเสริมซึ่งกันและกันมาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน แล้วจัดสอนเป็นเนื้อหาเดียวกัน วิธีการดังกล่าวอาศัยหลักความคิดของนักการศึกษาที่ว่า การที่จะเรียนรู้สิ่งใดให้ได้ดีผู้เรียนต้องมีความสนใจเข้าใจความหมายของสิ่งที่เรียนและมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียนกับสิ่งอื่นที่เกี่ยวข้อง เพราะฉะนั้นหลักสูตรสหสัมพันธ์จะกำหนดเนื้อหาวิชาใดวิชาหนึ่งหรือหมวดใดหมวดหนึ่ง แล้วนำเนื้อหาสาระวิชาที่สัมพันธ์กันมารวมไว้ด้วยกัน

๓. หลักสูตรแบบผสมผสาน (Fused Curriculum or Fusion Curriculum) เป็นหลักสูตรที่พยายามปรับปรุงข้อบกพร่องของหลักสูตรเนื้อหาวิชา เพราะฉะนั้นหลักสูตรแบบผสมผสานคือ หลักสูตรเนื้อหาวิชาอีกรูปแบบหนึ่ง โดยการรวมเอาวิชาย่อย ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมาผสมผสานกันในด้านเนื้อหาเข้าเป็นหมวดหมู่

๔. หลักสูตรแบบหมวดวิชาแบบกว้าง (Broad Fields Curriculum) หรือหลักสูตรรวมวิชา เป็นหลักสูตรที่พยายามจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากหลักสูตรเนื้อหาวิชา ซึ่งขาดการผสมผสานของความรู้ให้เป็นหลักสูตรที่มีการประสานสัมพันธ์ของเนื้อหาความรู้ที่กว้างยิ่งขึ้น

๕. หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social Process and Life Function Curriculum) เป็นหลักสูตรที่มุ่งแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรที่ผ่านมาด้วยการรวบรวมความรู้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยยึดกิจกรรมต่าง ๆ ของคนไทยเป็นหลัก เป็นหลักสูตรที่ถูกต้องว่ามีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้เรียน การจัดหลักสูตรแบบนี้ได้ยึดเอาสังคมและชีวิตจริงของเด็กเป็นหลัก

^{๑๔} ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, การบริหารงานวิชาการและการนิเทศภายในสถานศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (ปัตตานี: ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา สำนักงานวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๗.

๖. หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Activity or Experience Curriculum) เป็นหลักสูตรที่เกิดขึ้นจากความพยายามที่จะแก้ไขการเรียนรู้แบบครูเป็นผู้สอนเพียงอย่างเดียว ไม่คำนึงถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียนซึ่งเป็นข้อบกพร่องของหลักสูตรแบบเนื้อหาวิชา หลักสูตรแบบนี้ยึดประสบการณ์ และกิจกรรมเป็นหลักมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้การสอนโดยวิธีการแก้ปัญหา ผู้เรียนได้แสดงออกด้วยการลงมือกระทำ ลงมือวางแผน เพื่อหาประสบการณ์อันเกิดจากการแก้ปัญหา นั้น ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการเรียนแบบการเรียนรู้ด้วยการกระทำ (Learning by Doing)

๗. หลักสูตรแบบแกน (Core Curriculum) เป็นหลักสูตรที่ประสานสัมพันธ์เนื้อหาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกันมุ่งที่จะสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้แบบ Active Learning สิ่งที่เรียนจะมีความสัมพันธ์กับประสบการณ์และชีวิตของผู้เรียน เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงชีวิตความเป็นอยู่มาสัมพันธ์กับการเรียนรู้ได้ เป็นหลักสูตรที่ยึดปรัชญาปฏิรูปนิยม สิ่งเหล่านี้มีอยู่แล้วในรูปแบบหลักสูตรที่ผ่านมา จึงดูเหมือนว่าหลักสูตรแบบแกนจะเป็นหลักสูตรที่รวมเอาลักษณะเด่นของหลักสูตรอื่น ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งนักการศึกษาเชื่อว่าเป็นแบบที่ดีที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับหลักสูตรต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

๘. หลักสูตรบูรณาการ (Integrated Curriculum) เป็นหลักสูตรที่รวมประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ประสบการณ์ดังกล่าวเป็นประสบการณ์ที่คัดเลือกมาจากหลายสาขาวิชา แล้วจัดเป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ของประสบการณ์ เป็นการบูรณาการเนื้อหาเข้าด้วยกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์สัมพันธ์และต่อเนื่องอันมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต

ปัจจุบัน ประเทศไทยได้เปิดโอกาสให้สถานศึกษาพัฒนาหลักสูตรได้เอง ในลักษณะของ “หลักสูตรท้องถิ่น” ที่สร้างขึ้นจากสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนที่ปรับให้เข้ากับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียนตามท้องถิ่นต่าง ๆ หรือสร้างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อผู้เรียน เน้นการเรียนรู้ชีวิตของตนเอง ปรับตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการ การใช้เทคโนโลยีข่าวสารข้อมูลในการเรียนรู้ต่าง ๆ การเรียนรู้ตามสภาพชีวิตจริงของตนเอง สามารถนำเอาความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวและท้องถิ่น^{๑๕}

สรุปได้ว่า การจัดประเภทของหลักสูตรว่าเป็นประเภทใดนั้นขึ้นอยู่กับคำตอบสนองผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนและสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เหมาะสมแต่ละประเภทและแต่ละระดับการศึกษาเป็นสำคัญ ซึ่งจะช่วยให้นักหลักสูตรได้นำจุดเด่นจุดด้อยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ภายใต้ทรัพยากรที่มีจำกัด

^{๑๕}กรมการศึกษานอกโรงเรียน, *คู่มือพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียน*, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

๒.๑.๕ การพัฒนาหลักสูตร

จากการศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาหลักสูตร จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

โดยปกติ ทุกสถานศึกษาจะมีการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรนี้เป็นกระบวนการสากลที่สามารถประยุกต์ใช้กับหลักสูตรทางการศึกษาได้อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรวิชาใดหรือหลักสูตรประเภทใดก็ตาม ซึ่งโดยทั่วไปมีกระบวนการพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ๔ ขั้นตอนหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาบริบทและความต้องการ ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ได้แก่

๑.๑ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้สำหรับการพัฒนาหลักสูตร อาจเริ่มจากการทำการศึกษา หรือวิจัย หรือลงพื้นที่สำรวจและสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อทราบข้อเท็จจริงหลาย ๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อม โดยพิจารณาข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ชุมชน สิ่งแวดล้อม ตลาดแรงงานในอาชีพนั้น ๆ และทักษะที่จำเป็นในอาชีพที่ต้องการ ซึ่งนำไปสู่การกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยข้อมูลพื้นฐานดังกล่าวเหล่านี้ จะนำไปสู่การจัดโครงสร้างหลักสูตรต่อไป^{๑๖}

๑.๒ สำรวจความต้องการ หลังจากศึกษาข้อมูลพื้นฐานแล้ว ผู้สร้างหลักสูตรจะกำหนดความต้องการ หรือความจำเป็นของกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการสร้างและพัฒนาหลักสูตร ในขั้นตอนนี้จะสามารถบอกได้ถึงชื่อหลักสูตรและวัตถุประสงค์หลักของการสร้างหลักสูตร^{๑๗}

๑.๓ การกำหนดรูปแบบหลักสูตร หลังจากศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความจำเป็นในการสร้างและพัฒนาหลักสูตรแล้ว จะต้องวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับรูปแบบหลักสูตร เช่น หลักสูตรแบบบูรณาการ เป็นต้น เนื่องจากการพัฒนาหลักสูตรมีหลายรูปแบบ ซึ่งต้องออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่จะนำไปใช้ เช่น ในบริบทของสถานศึกษา ความสามารถ ความถนัด สาขาวิชา และตลาดแรงงาน เป็นต้น^{๑๘}

๒. การสร้างและพัฒนาหลักสูตร มีขั้นตอนดังนี้

^{๑๖}กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์พัฒนาหนังสือกรมวิชาการ, ๒๕๕๔), หน้า ๓๐.

^{๑๗}ชูศรี สุวรรณโชติ, หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร, หน้า ๙๐.

^{๑๘}กรมวิชาการ, แนวทางการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการ กลุ่มกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน, ๒๕๕๓), หน้า ๓๙.

๒.๑ การกำหนดจุดประสงค์ของการศึกษาโดยอาศัยข้อมูลเป็นหลักในการพิจารณา

๒.๒ การคัดเลือกเนื้อหาวิชาที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตรงกับความต้องการและความจำเป็นของสังคม โดยคัดเลือกมาให้เรียนเฉพาะที่ตรงกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

๒.๓ การจัดระเบียบ ลำดับ และขั้นตอนของเนื้อหาวิชาที่คัดเลือกมาเพื่อความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้เรียน

๒.๔ การคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ โดยอาศัยความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ และวิธีสอนแบบต่าง ๆ เป็นแนวทางเพื่อให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการศึกษาและเนื้อหาวิชา

๒.๕ การจัดระเบียบ ลำดับ และขั้นตอนของประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้กระบวนการเรียนการสอนบรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

๒.๖ การประเมินผล เป็นขั้นที่จะทำให้ทราบว่า การพัฒนาหลักสูตรประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด โดยปกติจะพิจารณาจากผลของการใช้หลักสูตร นั่นคือ พิจารณาว่าผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ เนื้อหาวิชา และกระบวนการเรียนการสอนมีความเหมาะสมเพียงใด

แม้โดยหลักใหญ่ในความนั้น หลักสูตรเป็นเนื้อหาสาระสำคัญและกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนองวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่พึงประสงค์^{๑๙} อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ เนื่องจากหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นนี้เป็นสิ่งใหม่สำหรับการทดลองใช้ เพราะฉะนั้น หลังจากการตรวจสอบประสิทธิภาพและประเมินผลของหลักสูตรที่สร้างขึ้นมาแล้ว จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขก่อนที่จะเป็นหลักสูตรที่สมบูรณ์ พร้อมทั้งจะนำไปใช้จริง ส่วนที่ควรพิจารณาเป็นหลักสำคัญในการปรับปรุงคือ กระบวนการที่ใช้ในการเสริมสร้างและพัฒนาทักษะของผู้ใช้หลักสูตร ด้านการปรับเนื้อหา กิจกรรม และช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ เป็นต้น

สรุปได้ว่า กระบวนการพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร จำเป็นต้องศึกษาบริบทและความต้องการในการสร้างและพัฒนาหลักสูตรนั้น ๆ จากนั้นจึงทำการพิจารณาเนื้อหาสาระในหลักสูตร วิธีการสอน ตลอดจนการวัดและประเมินผล ทั้งนี้ หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นใหม่ ก็เป็นสิ่งใหม่สำหรับการทดลองใช้ ฉะนั้น หลังจากการตรวจสอบประสิทธิภาพและประเมินผลของหลักสูตรที่สร้างขึ้นมาแล้ว จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขก่อนที่จะนำไปใช้เป็นหลักสูตรที่สมบูรณ์ได้

^{๑๙} ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, การบริหารงานวิชาการและการนิเทศภายในสถานศึกษา, หน้า ๔๗.

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ

บริบทนี้ ครอบคลุมสาระว่าด้วยแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของภูมิคุ้มกันทางจิตใจ

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายของภูมิคุ้มกันทางจิตใจ จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

ภูมิคุ้มกันทางใจ หมายถึง คุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่ประกอบด้วยความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ มีสติสัมปชัญญะ มีความหวัง มีความสามารถในการเผชิญปัญหา และมีความยืดหยุ่นในการปรับตัว^{๒๐}

คุณลักษณะของการมีภูมิคุ้มกันทางใจ คือ การมีความยืดหยุ่นทางอารมณ์ มีความสามารถในการฟื้นตัว ซึ่งเป็นศักยภาพที่เป็นสากลของบุคคล กลุ่มหรือชุมชน มีความสามารถที่จะป้องกันการสูญเสีย ลดความรุนแรง และผ่านพ้นจากการได้รับผลกระทบที่เกิดจากภาวะบีบคั้นต่าง ๆ ที่บุคคลต้องเผชิญได้ด้วยดี ความยืดหยุ่นทางอารมณ์ยังเป็นการช่วยเสริมสร้างให้บุคคลมีการพัฒนาทางความคิดและมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และรับรู้ในสิ่งที่ตนเองเป็นอย่างเหมาะสม ด้วยความเชื่อที่ว่า

๑. ตนเป็นคนมีความสามารถมีความรู้สึกรับรู้สิ่งต่าง ๆ เชื่อในคุณค่าและความสามารถของตนเองในการควบคุมจัดการกับสิ่งต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม

๒. ตนมีความสำคัญมีค่ามีความหมายเป็นที่ยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวกลุ่มหรือสังคมที่แวดล้อม

๓. ตนมีพลังอำนาจ มีความสามารถในการควบคุม หรือแก้ไขสิ่งต่าง ๆ ที่อาจจะเข้ามาส่งผลกระทบต่อชีวิตของตนเองได้

นอกจากนี้ ความยืดหยุ่นทางอารมณ์ ยังช่วยให้บุคคลมีความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต และทักษะในการเผชิญกับปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ

^{๒๐}อรพินทร์ ชูชม, สุภาพร ธนะชานันท์ และทัศนากิติ, “ปัจจัยเชิงเหตุและผลของภูมิคุ้มกันทางจิตของเยาวชน”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๕๔, หน้า ๙๙.

ภูมิคุ้มกันทางใจ หรือพลังสุขภาพจิต (RQ-Resilience Quotient) เป็นสิ่งที่ทำให้เราสามารถผ่านพ้นภาวะวิกฤตหรือเหตุการณ์ร้าย ๆ ไปได้โดยมีการฟื้นฟูสภาพอารมณ์และจิตใจได้อย่างรวดเร็วไม่จมอยู่กับความทุกข์ มีความยืดหยุ่น ปรับตัวได้ดี สามารถกลับมาดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขอีกครั้ง อาร์คิว (RQ) เป็นคุณสมบัติเฉพาะตัวของบุคคลที่ทำให้สามารถรับมือกับเหตุการณ์ไม่คาดฝันได้อย่างแข็งแกร่ง มีองค์ประกอบสำคัญอยู่สามเรื่อง (อีดี-อีดี-สู้) คือ อีดี ได้แก่ การมีความเข้มแข็งทางจิตใจ สามารถทนทานต่อภาวะกดดันได้ดี จัดการความเครียดได้อย่างเหมาะสม ควบคุมอารมณ์ได้ดี ยึดสู้กับทุกสถานการณ์, อีดี ได้แก่ มีศรัทธาและกำลังใจที่ดีเชื่อว่าสิ่งเลวร้ายต่าง ๆ ย่อมผ่านพ้นไปได้ สามารถให้กำลังใจตัวเอง และได้รับกำลังใจจากคนรอบข้าง และสู้ ได้แก่ สามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคอย่างชาญฉลาด มีทักษะในการแก้ไขปัญหาดี หาทางออกได้อย่างเหมาะสม สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่^{๒๑}

ทุนทางจิตใจเชิงบวก (Positive Psychological Capital) เป็นปัจจัยที่จะสามารถเป็นภูมิคุ้มกันให้บุคคลฝ่าวิกฤติต่าง ๆ ไปได้ ประกอบด้วยคุณลักษณะ ดังนี้

๑. ความเชื่อในความสามารถของตน (Self-Efficacy) เป็นความมั่นใจว่า ความสามารถของตนเพียงพอในการรับมือและเอาชนะต่อสิ่งท้าทายที่ต้องเผชิญ

๒. ความยืดหยุ่น (Resiliency) เป็นความสามารถในด้านบวกในการต้านทานและรับมือกับความเครียดและอุปสรรคปัญหาอื่นทั้งสามารถรื้อฟื้นตนเองกลับสู่สภาวะปกติได้อย่างรวดเร็วหลังเผชิญกับสถานการณ์ที่ยากลำบาก

๓. ความหวัง (Hope) เป็นความรู้สึกด้านบวกต่อจุดมุ่งหมายว่าจะสำเร็จได้ ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจ ความมุ่งมั่นพากเพียรในการค้นหาและทำตามกระบวนการวิธีเพื่อมุ่งสู่จุดหมายนั้น

๔. การมองโลกในแง่ดี (Optimism) เป็นความสามารถในการคาดหวังผลลัพธ์ด้านบวกท่ามกลางอุปสรรคปัญหา^{๒๒}

สรุปได้ว่า การมีภูมิคุ้มกันทางจิตใจเป็นคุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ เป็นคุณลักษณะหนึ่งที่จะช่วยป้องกันตัวเองไม่ให้ตกอยู่ในภาวะเสี่ยง หรือไม่มั่นคง หรือไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ พร้อมทั้งจะเผชิญผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ทางสังคม รวมทั้ง สามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

^{๒๑}ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา, “อีคิวพัฒนาสู่ภูมิภาวะทางอารมณ์”, ใน *จิตวิทยาครอบครัว*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔๕.

^{๒๒}Luthans, *Organizational Behavior*, 8th ed., (New York: McGraw-Hill, 1998), p. 96.

๒.๒.๒ องค์ประกอบของภูมิคุ้มกันทางจิตใจ

จากการศึกษาเกี่ยวกับ องค์ประกอบของภูมิคุ้มกันทางจิตใจ จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

ภูมิคุ้มกันทางใจเป็นคุณลักษณะทางจิตใจ ที่ประกอบด้วยความสามารถในการเห็นคุณค่าในตัวเองตาม องค์ประกอบทั้ง ๕ องค์ประกอบ ดังนี้

๑. สติสัมปชัญญะ คือ การที่บุคคลมีความระลึกได้ และตระหนักรู้อย่างใส่ใจในการคิดพูด และกระทำให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม

๒. การพึ่งพาตนเอง คือ การที่บุคคลมีความเชื่อมั่นในตนเอง พึ่งพาจุดเด่นและความสามารถของตนเอง ใช้ความสำเร็จในอดีตที่จะสนับสนุนและกำหนดแนวทางการกระทำของตนเอง

๓. ความหวัง คือ การที่บุคคลรับรู้ในชีวิตมีความหมาย มีเป้าหมายหรือมีหนทางที่สามารถบรรลุได้

๔. การเผชิญปัญหา คือ วิธีการมุ่งแก้ปัญหาที่บุคคลใช้ความพยายามคิดหาหนทางแก้ปัญหาที่บุคคลเผชิญอยู่ในชีวิตประจำวันหรือความเครียดด้วยตัวเอง หรือแสดงออกถึงความต้องการแก้ปัญหาโดยมีการขอคำปรึกษาในตัวปัญหานั้นกับแหล่งต่าง ๆ ที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ และหาข้อมูลข่าวสารประกอบเพื่อช่วยแก้ปัญหา

๕. ความยืดหยุ่น คือ ความสามารถของบุคคลในการปรับตัวหรือฟื้นตัวกลับคืนมาได้จากการเผชิญปัญหาอุปสรรค มีจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคงในการอดทนต่ออุปสรรคและความเครียดสามารถจัดการกับความรู้สึกรมณณ์ของตนเองได้ ปรับอารมณ์ความคิดและพฤติกรรมให้เข้ากับสภาพการณ์และสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้

ภูมิคุ้มกันตนเป็นคุณลักษณะที่สำคัญลักษณะหนึ่งตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การมีภูมิคุ้มกันตน ประกอบด้วย การมีสติ-สัมปชัญญะ ความชอบเสี่ยง ความสามารถในการจัดการกับปัญหา และการมองโลกในแง่ดี ทั้งนี้ ปัจจัยจิตลักษณะเป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์ประกอบหนึ่งในการที่จะส่งเสริมให้บุคคลมีภูมิคุ้มกันทางใจ ตัวแปรจิตลักษณะที่ได้รับการกล่าวอ้างถึง เสมอว่ามีความเกี่ยวข้องกับการที่ทำให้บุคคลดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและทำประโยชน์ให้กับสังคมได้แก่ การมองโลกในแง่ดี การเห็นคุณค่าในตน การปรับตัวในครอบครัว และกัลยาณมิตร

คุณลักษณะของผู้มีภูมิคุ้มกันทางใจ มีดังนี้

๑. ความเชื่ออำนาจในตน คือ การที่บุคคลมีความเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองไม่ว่าจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวเป็นผลเนื่องมาจากการกระทำของตนเอง

๒. การสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัว คือ การที่บุคคลรับรู้ได้รับความช่วยเหลือจากสมาชิกภายในครอบครัวทั้งทางจิตใจ อารมณ์ แสดงความรักเป็นห่วงใย เห็นใจ เข้าใจ ยอมรับ และให้กำลังใจพร้อมที่จะให้คำแนะนำปรึกษา

๓. การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อน คือ การที่บุคคลรับรู้ได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนทางด้านจิตใจ อารมณ์ แสดงความรักเป็นห่วงใย เห็นใจ เข้าใจ ยอมรับ และให้กำลังใจ

๔. ความสัมพันธ์กับบิดามารดา คือ การที่บุคคลรับรู้ว่าบิดามารดามีความรัก เข้าใจ เอาใจใส่ และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อบุตร

๖. ความสัมพันธ์กับเพื่อน คือ การที่บุคคลรับรู้ว่ามีเพื่อนมีความรัก เข้าใจ เอาใจใส่ และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

๗. พอเพียงของบิดามารดา คือ การที่บุคคลรับรู้ได้รับการปลุกฝังจากบิดามารดาให้มีการดำรงชีวิตด้วยความพอเพียงใช้หลักเหตุผล มีสติ พึ่งพาตนเอง และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนตนเองให้ได้

๘. พฤติกรรมเอื้อสังคม คือ การที่บุคคลมีการปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคม ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมช่วยเหลือเอื้อเพื่อผู้อื่น และแบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้ให้ผู้อื่น

๙. สุขภาวะทางจิต คือ การที่บุคคลมีความสุขพอใจในชีวิต การเห็นคุณค่าในตนเอง มีเป้าหมายในการดำรงชีวิต มีการพัฒนาตนเอง และมีความสามารถในการปรับตัวได้

ภูมิคุ้มกันทางจิตใจ เป็นเครื่องมือในการป้องกันตัวเองไม่ให้ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงไม่มั่นคง หรือไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ในสภาวะสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง บุคคลที่มีภูมิคุ้มกันจะทำให้สามารถปรับตัวได้และมีชีวิตอยู่รอดได้ ภูมิคุ้มกันจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยบรรเทาความรุนแรงที่ได้รับจากผลกระทบการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิตได้แก่ความสามารถพึ่งพาตนเองได้ (Self-Reliance) และความสามารถในการปรับตัวเมื่อเกิดภาวะวิกฤติ (Resilience)^{๒๓}

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการมีภูมิคุ้มกันทางจิตใจ คือ การมีเผชิญปัญหาด้วยความยืดหยุ่นได้ ดังนั้น คุณลักษณะของผู้มีภูมิคุ้มกันทางใจจึงเป็นบุคคลที่ความเชื่ออำนาจในตน การสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัว การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อน ความสัมพันธ์กับบิดามารดา ความสัมพันธ์กับเพื่อน พอเพียงของบิดามารดา พฤติกรรมเอื้อสังคม และมีสุขภาวะทางจิต

^{๒๓}อภิชัย พันธเสน, “ความพอประมาณและการมีภูมิคุ้มกันเป็นกระบวนการ”, **รวมบทความการเสวนานาสหสาขา ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๕๔**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการสหวิชาการระหว่างสถาบันแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๒.

๒.๒.๓ การเห็นคุณค่าในตนเอง

จากการศึกษาเกี่ยวกับ การเห็นคุณค่าในตนเองจึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นการรับรู้ตนเอง คาดหวังเกี่ยวกับตนเอง และการประเมินความสามารถในแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นองค์ประกอบภาพในจิตรัฐสำนึกสร้างการรับรู้เรื่องความสามารถหรือข้อจำกัดของตนเอง^{๒๔} องค์ประกอบของการเห็นคุณค่าในตนเองออกเป็น ๕ ด้าน

๑. ด้านสังคม (Social) เป็นความรู้สึกของเด็กที่มีต่อตนเองในฐานะเป็นเพื่อนกันกับคนอื่น ๆ ว่า เด็กคนอื่น ๆ ชอบตน เคารพในความคิด ให้เข้าร่วมกิจกรรมด้วยหรือไม่รู้สึกพอใจในสัมพันธภาพกับกลุ่มเพื่อนหรือไม่ เด็กที่สามารถเป็นไปตามความต้องการของสังคมจะรู้สึกดีกับลักษณะที่ตนเองเป็น

๒. ด้านการเรียน (Academic) เป็นการประเมินตนเองของเด็กในฐานะเป็นนักเรียนที่ไม่ใช่ประเมินจากผลการเรียน แต่เป็นการตัดสินความสำเร็จตามมาตรฐานของตนเองซึ่งโดยส่วนใหญ่จะกำหนดโดยครอบครัว เพื่อน และครู

๓. ด้านครอบครัว (Family) เป็นการสะท้อนความรู้สึกของเด็กในฐานะเป็นสมาชิกของครอบครัว เด็กที่รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าในครอบครัว ได้รับความรู้สึกปลอดภัย ได้รับความรักและการยอมรับจากพ่อแม่ พี่น้อง จะมีการเห็นคุณค่าในตนเองในทางบวกด้านครอบครัว

๔. ด้านรูปลักษณ์ (Body Image) เป็นการรวมกันระหว่างลักษณะทางกายและความสามารถขึ้นอยู่กับความพึงพอใจในการมองเกี่ยวกับลักษณะรูปร่างของตน เช่น เด็กหญิงจะสนใจในลักษณะรูปร่าง และเด็กชายจะสนใจในความสามารถด้านกีฬา แต่อาจเปลี่ยนแปลงในแต่ละคนและวัฒนธรรม

๕. ด้านทั่วไป (Global) เป็นการประเมินตนเองโดยทั่วไป ซึ่งการเห็นคุณค่าในตนเองทางบวกจะสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึก เช่น ฉันเป็นคนดี หรือฉันชอบทุกสิ่งเกี่ยวกับตัวฉันเอง^{๒๕}

ลักษณะของคนที่มีการเห็นคุณค่าในตนเอง จะประกอบด้วยความรู้สึกที่ดีต่อตัวเองมีความสามารถที่จะทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลถึงการปรับตัวได้เป็นอย่างดี ไม่รู้สึกว่าตนเองมีปมด้อย หรือขาดความเชื่อมั่น ไม่ตำหนิ เกลียด หรือลงโทษตัวเอง แต่มีความรู้สึกที่สมบูรณ์รวมทั้งสามารถเผชิญหน้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี^{๒๖}

^{๒๔}Posse R. & Melgosa J., *New Lifestyle for Raising Your Child*, (Spain: Pujol&Amado, 2001), p. 151.

^{๒๕}Pope A.W., McHale S.M. and Craighead W.E., *Self-Esteem Enhancement with Children and Adolescents*, (New York: Pergamon, 1988), p. 3-4.

^{๒๖}มนูญ ตนะวัฒนา, *จิตวิทยาพัฒนาชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: อีรพงษ์การพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕๔.

การเห็นคุณค่าในตนเองมีผลต่อการดำเนินชีวิตในสังคม การเห็นคุณค่าในตนเองนั้นจะได้รับจากที่บ้าน โรงเรียนรวมทั้งสัมพันธ์ภาพที่ดีจากสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ บุคคลนั้นก็แสดงให้เห็นถึงการมีการเห็นคุณค่าในตนเองโดยการเป็นสมาชิกที่ดี การที่บุคคลได้รับบุคลิกภาพที่แสดงถึงความสามารถและความเป็นไปได้ในความสำเร็จทั้งจากที่บ้านและโรงเรียน ส่งผลให้บุคคลรู้ถึงข้อจำกัดของตนเอง รวมทั้งบุคคลนั้นจะได้เปรียบในการค้นพบรูปแบบในการปรับตัวทางสังคมที่ดีที่สุด และมีความทุกข์ทางอารมณ์น้อย สัมพันธ์ภาพทางสังคมเป็นไปได้ในทางที่ดี เช่น เต็มใจยอมรับในการเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มทำงาน มีการแบ่งปันความคิดและพรสวรรค์ขณะเดียวกันก็เข้าใจความสามารถและความคิดของบุคคลอื่น การพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองของมนุษย์เป็นกระบวนการที่ช้าและซับซ้อน แต่ละบุคคลจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยทางกายภาพ สุขภาพจิต สังคม สิ่งแวดล้อมทางบ้าน และการศึกษาที่ได้รับมาในวัยเด็กแตกต่างกัน^{๒๗}

การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถเพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ โดยจะพัฒนาอย่างเห็นได้ชัดในช่วงวัยรุ่นที่เจริญเติบโตไปสู่การมีวุฒิภาวะ มีการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและมโนภาพที่บุคคลมีต่อตนเอง เป็นวัยที่ต้องการการยอมรับจากผู้อื่นและให้ความสำคัญกับการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าในช่วงวัยอื่น ๆ^{๒๘} ลักษณะของบุคคลที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองทางบวกและทางลบ มีดังนี้

๑. บุคคลที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองทางบวกจะมีลักษณะกล้าบังคับบัญชา มีเหตุผล ควบคุมน้ำเสียงและอารมณ์ได้ มีมนุษยสัมพันธ์ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ กล้าสบตาเมื่อสนทนากับผู้อื่น กล้าเผชิญหน้า คล่องแคล่วในการพูด

๒. บุคคลที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองทางลบจะมีลักษณะหลีกเลี่ยงปัญหา ไม่ชอบแสดงเหตุผล ชอบแก้ตัวเมื่อล้มเหลว ใ้อวดเกี่ยวกับความสำเร็จ ชอบดูถูกผู้อื่นหรือขบขันหา O'Connell

๓. บุคคลที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองทางบวกจะทำให้บุคคลนั้นเบิกบานใจ ร่าเริง มีความสุข มองโลกในแง่ดี ตั้งเป้าหมายสำหรับชีวิตการทำงานและจะทำให้มีความภาคภูมิใจเมื่อทำงานสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ รวมทั้งบุคคลเหล่านี้มีความสามารถในการยอมรับความยินดีและความผิดหวังได้ กล้าเผชิญหน้ากับความสับสนวุ่นวาย ความวิตกกังวลสามารถเปิดรับปัญหาสถานการณ์ทุกรูปแบบในชีวิต และพยายามที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และทักษะใหม่ ๆ จากผู้รู้ ไม่ยอมแพ้อภัย เชื่อมมั่นในการตัดสินใจของตนถึงแม้ผลลัพธ์จะเป็นลบก็ตาม

^{๒๗}Posse R. & Melgosa J., *New Lifestyle for Raising Your Child*, p. 153-155.

^{๒๘}Atwater E., *Adolescence*, 3rd ed., (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1992), p. 229-

๔. บุคคลที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองทางลบ จะทำให้บุคคลนั้นรู้สึกหดหู่ใจ รู้สึกขาดที่พึ่ง ไม่สามารถต่อสู้กับชีวิต มองว่าตนเองด้อยกว่าคนอื่นทั้งในเรื่องเกี่ยวกับตนเองสังคม และอาชีพ เชื่อว่าตนเองมีค่าน้อย ประเมินความสามารถของตนต่ำถึงแม้ว่าตนเองจะมีพรสวรรค์ก็มักพุดกับตนเองว่า ฉันทำไม่ได้ ฉันเรียนรู้ไม่ได้ เมื่อมีความรู้สึกว่าคุณไม่มีความสามารถจะต่อสู้กับสถานการณ์ ก็จะปฏิเสธความช่วยเหลือจากผู้อื่น (พ่อแม่ พี่น้อง เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน) อีกด้วย เพราะอายุที่จะให้ผู้อื่นรับรู้ว่าคุณเองรู้สึกอย่างไร และอาจจะแสดงความดีใจ แข็งแรง เพื่อปิดบังปมด้อย เสมือนการป้องกันตนเองจากความเจ็บปวดเสียใจ โกรธ บุคคลที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำมักจะมีแนวโน้มโทษผู้อื่นสูง^{๒๙}

ปัจจัยหลักที่ทำให้บุคคลมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองแตกต่างกันไป จำแนกได้ ๔ ประการ ดังนี้

๑. การประเมินการสะท้อนกลับ (Reflected Appraisal) เป็นกระบวนการที่บุคคลจะประเมิน ตนเองว่ามีคุณค่าสูงหรือต่ำจากการรับรู้พฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางด้านวาจา หรือการแสดงกริยาต่าง ๆ คล้ายกับการมองตนเองผ่านกระจกเงา เช่น หากบุคคลอื่นแสดงความเคารพนับถือหรือชื่นชมต่อบุคคล บุคคลนั้นก็จะมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองสูง แต่หากบุคคลอื่นแสดงอาการดูถูกเหยียดหยาม บุคคลนั้นก็จะมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองต่ำ ทั้งนี้ การประเมินการสะท้อนกลับจะมีผลกระทบต่อระดับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมากหรือน้อยเพียงใด ก็จะขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้ประเมินสะท้อนกลับนั้นด้วย เช่น หากผู้ประเมินสะท้อนกลับเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ หรือเป็นผู้ที่มีความสนิทสนมกับผู้นั้นประเมินอย่างมาก การประเมินการสะท้อนกลับนั้นก็จะมีผลกระทบต่อความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมากตามไปด้วย

๒. การเปรียบเทียบทางสังคม (Social Comparison) เป็นกระบวนการที่บุคคลจะประเมินคุณค่าของตนเองโดยนาตนเองไปเปรียบเทียบกับบุคคลอื่น ผลจากการเปรียบเทียบจะทำให้บุคคลมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองสูงขึ้นหรือต่ำลง ถ้าบุคคลเปรียบเทียบกับบุคคลที่อยู่ในสถานะที่ต่ำกว่าผลการประเมินจะก่อให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองสูงขึ้น แต่หากบุคคลเลือกเปรียบเทียบกับบุคคลที่อยู่ในสถานะสูงกว่าก็จะทำให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองต่ำลง ทั้งนี้ กระบวนการเปรียบเทียบทางสังคมมักจะส่งผลกับเพศหญิงมากกว่าเพศชาย

๓. การแสดงบทบาท (Role Playing) เป็นกระบวนการที่บุคคลรับรู้ถึงความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองจากบทบาทหน้าที่ที่บุคคลได้กระทำหรือที่บุคคลได้รับมอบหมาย หากบุคคลได้แสดงบทบาทในฐานะของผู้มีอำนาจหรือได้รับความสำคัญเพิ่มขึ้น แม้กระทั่งเพียงแค่นึกถึงงานที่จะได้รับมอบหมายในอนาคต บุคคลนั้นก็จะมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองเพิ่มสูงขึ้นได้

^{๒๙}Santrock J. W., *Adolescence*, 7th ed., (New York: McGraw-Hill, 1998), p. 319.

๔. การแบ่งแยกทางสังคม (Social Discrimination) เป็นกระบวนการที่บุคคลเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองอันเนื่องมาจากกระบวนการถูกแบ่งแยกทางสังคม จะนำไปสู่ การรับรู้ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของบุคคล ตัวอย่างเช่น คนผิวดำและเพศหญิง ในบางสังคมจะมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองต่ำอันเนื่องมาจากการกำหนดคุณค่าจากสังคม ทั้งนี้หากสังคมเปลี่ยนแปลงคุณค่าของบุคคลทางสังคมก็จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของบุคคลได้เช่นกัน^{๓๐}

ทั้งนี้ การพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเอง มีวิธีการต่าง ๆ เช่น สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง โดยคำนึงถึงความสำเร็จข้างหน้าของชีวิต ระลึกถึงตนเองเมื่อสามารถทำงานลุล่วงไปได้ด้วยดีโดยให้รางวัลตนเองด้วยการชมเชยตนเองหรือให้สิ่งที่มีความหมายจะช่วยให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่องานที่บุคคลทำมากขึ้น สะสมบันทึกความสำเร็จหรือทำสมุดบันทึกเพื่อเขียนบันทึกความสำเร็จที่ได้รับจากสิ่งที่ทำได้ดีเป็นเวลาติดต่อกันหลายสัปดาห์หรือหลายเดือนโดยอาจจะเป็นความสำเร็จในโครงการต่าง ๆ การช่วยเหลือให้ผู้อื่นมีความสุขที่มีความสำคัญสำหรับตน เป็นต้น^{๓๑} กล่าวได้ว่า วิธีการพัฒนาการส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเอง ได้แก่ (๑) การให้ข้อคิดหรือการเสนอแนะโดยตรง (Direct Suggestion) เป็นการให้ข้อเสนอแนะโดยบุคคลอื่นหรือด้วยตนเอง เป็นการให้ข้อคิดที่ดีแก่ตนเอง โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าเป็นการเสริมแรงทางบวก หรือคำนึงถึงผลที่จะตามมา นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นประการแรกของการเสริมสร้างความรู้สึกการเห็นคุณค่าในตนเอง (๒) การเพิ่มความสำเร็จให้กับตนเองมากขึ้น (Increase Success) โดยการพยายามเพิ่มความสำเร็จให้แก่ตนเอง โดยการกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้ (๓) การลดความคาดหวังลง (Decreasing Expectation) เป็นแนวทางในการลดความทุกข์ที่ตรงกับวิถีทางแห่งพุทธศาสนา และเป็นแนวทางแห่งปรัชญาตะวันออกอีกด้วย คือการตั้งระดับความคาดหวังให้เหมาะสมกับความสามารถที่แท้จริงของบุคคล และ (๔) การยุติการประเมินค่าตนเอง (Stop Rating Oneself) การที่มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้นับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าแล้ว ไม่จำเป็นต้องมีการประเมินค่าตนเองอีกต่อไป ในขั้นนี้มีความเชื่อว่าความรู้สึกการเห็นคุณค่าในตนเองของบุคคลจะเพิ่มมากขึ้นเมื่อบุคคลนั้น ๆ เลิกพิจารณาการตัดสินค่าของตนเอง^{๓๒}

สรุปได้ว่า การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นสิ่งที่มีการเกิดขึ้นได้ตั้งแต่ในวัยเด็กจนกระทั่งถึงวัยกลางคน ซึ่งสามารถพัฒนาได้ทั้งจากตัวเองและได้รับจากบุคคลรอบข้างโดยเฉพาะครอบครัวหรือบุคคลที่มีความสำคัญ ผู้ที่พัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองได้ดีนั้นจะต้องมองโลกในแง่ดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถตั้งเป้าหมายและกระทำไปสู่ความสำเร็จได้ พร้อมทั้งมีความยืดหยุ่นในความคาดหวัง มีการยอมรับข้อเสนอแนะของผู้อื่น และมีแรงสนับสนุนทางสังคมที่ดีพอ

^{๓๐}Rosenberg M., *Social Psychological Perspectives*, (New York: Basic Book, 1981), p. 29.

^{๓๑}Sasse C. R., *Person to Person*, (Peorita, IL: Chas A. Bennett, 1978), p. 48.

^{๓๒}Santrock J. W., *Adolescence*, p. 320-321.

๒.๒.๔ โยนิโสมนสิการ: ธรรมะสำหรับสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ

จากการศึกษาเกี่ยวกับ โยนิโสมนสิการ: ธรรมะสำหรับสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ จึงพบ เนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

โยนิโสมนสิการ แปลตามรูปศัพท์แล้ว หมายถึง การทำในใจโดยแยบคาย เมื่อขยายความ แล้วหมายถึง การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี เป็นการรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งต่างโดยมองตามทีลิ่งนั้น ๆ ตรงความเป็นจริงและโดยวิธีคิดหาเหตุผลสืบค้นถึงต้นเค้าสืบสาวให้ตลอดสายแยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือ ปัญหาที่นั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัยโดยไม่เอาความรู้สึก ด้านค้นหาเข้าจับ หรือสามารถสรุปได้ว่าคิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล หน้าที่ของ โยนิโสมนสิการ คือ ความคิดที่สกัดวิชาค้นหาหรือการคิดเพื่อสกัดไม่ให้วิชาและค้นหาเกิด โดย ธรรมชาติของปุถุชนทั่วไป เมื่อรับรู้สิ่งใดก็เกิดความคิดว่าชอบใจหรือไม่ชอบใจทันที โยนิโสมนสิการจะ ทำหน้าที่ไม่ให้เกิดขั้นตอนนี้ แต่จะพิจารณาตามสภาวะตามเหตุปัจจัย เป็นตัวนำกระบวนการความคิด บริสุทธิ คิดอย่างเป็นลำดับ ทำให้เข้าใจความจริง ทำให้เกิดกุศลธรรม วางใจวางท่าทีและปฏิบัติต่อสิ่ง นั้น ๆ ได้เหมาะสมที่สุด โยนิโสมนสิการทำให้คนเป็นผู้ใช้ความคิด นำความคิดนั้นมาแก้ไขปัญหาทำ ให้เกิดความสุข^{๓๓}

โยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดแนวหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้ในการสั่งสอนพุทธบริษัท ทั้งหลาย โดยทรงแสดงให้เห็นไฉพจน์แยกเป็นแง่ ๆ ดังนี้

๑. อุบายมนสิการ แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธี หรือคิดถูกวิธี หมายถึง คิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริงสอดคล้องเข้าแนบกับสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะและ สัมมัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

๒. ปถมนสิการ แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือ คิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับ ได้หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถว เป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผล เป็นต้น ไม่ยุ่งเหยิงสับสน ไม่ใช่ประเดี๋ยววกเวียนติดพันเรื่องนี้ที่นี้ เตียวเตลิดออกไปเรื่องนั้นที่โน้น หรือกระโดดไปกระโดดมา ต่อเป็นขึ้นเป็นอันไม่ได้ ทั้งนี้ รวมทั้งความสามารถที่จะจัดความนึกคิดเข้าสู่ แนวทางที่ถูกต้อง

๓. การณมนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุให้ เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

^{๓๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖-๑๗.

๔. อุปาทกมนสิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือ ใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย หมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม เช่น ปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัว ให้หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติหรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น

ทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นเพียงการแสดงลักษณะด้านต่าง ๆ ของความคิดที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการที่เกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ๆ อาจมีลักษณะครบที่เดียวทั้ง ๔ ข้อ หรือเกือบครบทั้งหมดนั้น หากจะเขียนลักษณะทั้ง ๔ ข้อนั้นสั้น ๆ คงได้ความว่า คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล ถ้ามองในแง่ขอบเขต โยนิโสมนสิการก็กินความกว้าง ครอบคลุมตั้งแต่การคิดนี้อยู่ในแนวทางของศีลธรรม การคิดตามหลักความดีงามและหลักความจริงต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาหรือรับการอบรมสั่งสอนมา มีความรู้ความเข้าใจที่อยู่แล้ว เช่น คิดในทางที่จะเป็นมิตร คิดรัก คิดปรารถนาดีมีเมตตา คิดในทางที่จะให้หรือช่วยเหลือเกื้อกูล คิดในทางที่เข้มแข็ง ทำการจริงจังไม่ย่อท้อ เป็นต้น ซึ่งไม่ต้องใช้ปัญญาลึกซึ้งอะไร ตลอดขึ้นไปจนถึงการคิดแยกแยะองค์ประกอบและสืบสาวหาเหตุปัจจัยที่ต้องใช้ปัญญาละเอียดประณีต

โยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดที่ใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตประจำวัน เริ่มตั้งแต่การวางใจ วางท่าที่ต่อบุคคลและสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง การตั้งแนวความคิดเมื่อต้องประสบกับปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งในทางที่จะไม่เกิดทุกข์ไม่ก่อปัญหา แต่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นการสร้างนิสัยและคุณลักษณะที่ดีให้เกิดแก่ตนเองต่อไป คนที่มีโยนิโสมนสิการทำให้เป็นคนรู้จักคิดรู้จักมอง ซึ่งย่อมสามารถมองเห็นและหาแง่ที่เป็นประโยชน์ มาใช้ในการพัฒนาส่งเสริมความเจริญงอกงามของชีวิตได้ทุกสถานการณ์^{๓๔}

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ คือ การนำเอาโยนิโสมนสิการมาใช้ในทางปฏิบัติ หรือเรียกสั้น ๆ ว่าวิธีโยนิโสมนสิการ โดยหลักการมี ๒ แบบ คือ โยนิโสมนสิการที่มุ่งสกัดหรือกำจัดอวิชาโดยตรง และโยนิโสมนสิการที่มุ่ง เพื่อสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุ โยนิโสมนสิการที่มุ่งกำจัดอวิชาโดยตรงนั้น ตามปกติเป็นแบบที่ต้องใช้ในการปฏิบัติธรรมจนถึงที่สุดเพราะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามเป็นจริง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการตรัสรู้ ส่วนโยนิโสมนสิการแบบสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุ มักใช้เป็นข้อปฏิบัติขั้นต้น ๆ ซึ่งมุ่งเตรียมพื้นฐานหรือพัฒนาตนเองในด้านคุณธรรมให้เป็นผู้พร้อมสำหรับการปฏิบัติขั้นสูงขึ้นไป เพราะเป็นเพียงขั้นขัดเกลาภิเลส

^{๓๔}พระเทพเวที (อิม ภทฺธมฺโม), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒๗.

โยนิโสมนสิการสามารถกำจัดอวิชาและบรรเทาต้นหาไปพร้อมกันได้ ทั้งนี้ วิธียอนิโสมนสิการ ที่พบในพระบาลี สามารถประมวลเป็นแบบใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

๑. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผล ให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริง หรือพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผล สืบทอดกันมาอาจเรียกว่า วิธีคิดแบบอิทัปปัจจยตา หรือคิดตามหลักปฏิจจสมุปบาท

๒. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ หรือกระจายเนื้อหา เป็นการคิดที่มุ่งให้มองและให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเองอีกแบบหนึ่งในทางธรรม มักใช้พิจารณาเพื่อให้เห็นความไม่มีแก่นสาร หรือความไม่เป็นตัวเป็นตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย ให้หายยึดติด ถ้อยมั่นในสมมติบัญญัติ โดยเฉพาะการพิจารณาเป็นสัตว์บุคคลเป็นเพียงการประชุมกัน เข้าขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เรียกว่า ชั้น ๕ และชั้น ๕ แต่ละอย่างก็เกิดขึ้นจากส่วนประกอบย่อยต่อไปอีก

๓. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ มองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมันเอง ในฐานะที่มันเป็นสิ่งซึ่งเกิดจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ประชุมตั้งขึ้นจะต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย

๔. วิธีคิดแบบอริยสัจ/คิดแบบแก้ปัญหา เรียกตามโวหารทางธรรมได้ว่า วิธีแห่งความดับทุกข์ จัดเป็นวิธีคิดแบบหลักอย่างหนึ่ง เพราะสามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่น ๆ ได้ทั้งหมด เป็นวิธีคิดตามเหตุและผล หรือเป็นไปตามเหตุและผล เป็นวิธีคิดที่ตรงจุด ตรงเรื่อง ตรงไป ตรงมา มุ่งตรงต่อสิ่งที่จะต้องทำ ต้องปฏิบัติ ต้องเกี่ยวข้องของชีวิต ใช้แก้ปัญหา ไม่ฟุ้งซ่านออกไปในเรื่องที่ฟุ้งเพื่อ

๕. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรม กับ อรรถ หรือหลักการ กับความมุ่งหมาย เป็นความคิดที่มีความสำคัญมาก ในเมื่อจะลงมือปฏิบัติธรรม หรือทำการตามหลักการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมาย ไม่กลายเป็นการกระทำที่คลาดเคลื่อน เลื่อนลอย หรือมลาย

๖. วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเน้นการยอมรับความจริงตามที่สิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่ทุกแง่ทุกด้าน ทั้งด้านดีด้านเสียและเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก เช่น บอกว่าก่อนจะแก้ปัญหา จะต้องเข้าใจปัญหาให้ชัดเจน และรู้ที่ไปให้ดีกว่าก่อน หรือก่อนจะละจากสิ่งหนึ่งไปหาอีกสิ่งหนึ่ง ต้องรู้จักทั้งสองฝ่ายดีพอที่จะให้เห็นว่าการละและไปหานั้น หรือการทิ้งอย่างหนึ่งไปหาอีกอย่างหนึ่งนั้น เป็นการกระทำที่รอบคอบและดีจริง

๗. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม คือ การใช้สอยหรือบริโภคนิยม เป็นวิธีคิดแบบสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุมหา เป็นขั้นฝีกหัดขัดเกลากิเลส หรือตัดทางไม่ให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจแล้วชักจูงพฤติกรรมต่อ ๆ ไป วิธีคิดแบบนี้ใช้มากในชีวิตประจำวัน เพราะเกี่ยวข้องกับการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ และวัตถุประสงค์อันวามความสะดวกต่าง ๆ มีหลักการว่า คนเราเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เพราะเรามีความต้องการและเห็นว่าสิ่งนั้น ๆ จะสนองความต้องการของเราได้ สิ่งใดสนองความต้องการของเราได้ สิ่งนั้นก็มีความค่าแก่เรา

๘. วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดในแนวสกัดกั้นหรือบรรเทาและขัดเกลากิเลสต้นเหตุมหา จึงจัดได้ว่าเป็นข้อปฏิบัติระดับต้นๆ สำหรับส่งเสริมความเจริญองกามแห่งกุศลธรรม และสร้างเสริมสัมมาทิฐิที่เป็นโลกิยะ หลักการคือ สิ่งที่ได้ประสบหรือได้รับรู้อย่างเดียวกัน บุคคลผู้ประสบหรือรับรู้ต่างกัน อาจมองเห็นและคิดนึกปรุงแต่งไปคนละอย่าง สุดแต่โครงสร้างของจิตใจหรือแนวทางความเคยชินต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องปรุงจิต คือ สังขารที่ผู้หนึ่งได้สั่งสมไว้ หรือสุดแต่การทำใจในขณะนั้น ๆ

๙. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน เป็นการคิดในแนวทางของความรู้ หรือคิดด้วยอำนาจปัญญา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นไปอยู่ในขณะนี้หรือเป็นเรื่องล่วงไปแล้ว หรือเป็นเรื่องของกาลภายหน้า ก็จัดเข้าในการเป็นอยู่ในปัจจุบันทั้งนั้น สิ่งที่เป็นปัจจุบันคลุมถึงเรื่องราวทั้งหลายที่เชื่อมโยงต่อกันมาถึงสิ่งที่กำลังรับรู้ กำลังพิจารณาเกี่ยวข้องต้องกระทำอยู่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกระทำกิจหน้าที่เรื่องปรารภเพื่อทำกิจ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหรือปฏิบัติได้ ไม่ใช่คิดเลื่อนลอย เพื่อฝันไปกับอารมณ์ที่ชอบใจหรือไม่ชอบใจ ติดข้องอยู่กับความชอบ ความชัง หรือฟุ้งซ่านพล่านไปอย่างไร้จุดหมาย

๑๐. วิธีคิดแบบวิภาษวาท ลักษณะสำคัญของความคิดและการพูดแบบนี้คือ การมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่ละด้าน ครบทุกแง่ทุกด้าน ไม่ใช่จับเอาแง่หนึ่งแง่เดียว หรือบางแง่ ขึ้นมาวินิจฉัยตีคลุมไปอย่างนั้นทั้งหมด หรือประเมิน คุณค่าความดีความชั่ว เป็นต้น โดยถือเอาส่วนเดียวหรือบางส่วนเท่านั้น แล้วตัดสินพรวดลงไป^{๓๕}

สรุปได้ว่า โยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น หรือการคิดอย่างมีระเบียบ รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายโดยมองตามสิ่งนั้น ๆ ตามที่มันเป็นของมัน และโดยวิธีหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้าสืบสาวให้ตลอดสาย โยนิโสมนสิการจึงเป็นวิธีการแห่งปัญญา เป็นองค์ประกอบภายในที่เกี่ยวข้องกับการฝึกการใช้ความคิด ให้รู้จักใช้ความคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างเป็นระบบ รู้จักวิเคราะห์ทำให้ช่วยตนเองได้และนำไปสู่ความสงบ และหากบุคคลได้ใช้โยนิโสมนสิการเป็นประจำก็จะทำให้เกิดความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ปัญญาจึงองกามสามารถนำความรู้มาใช้แก้ปัญหา ซึ่งก่อประโยชน์ในการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจได้เป็นอย่างดี

^{๓๕} อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, หน้า ๔๑-๔๓.

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม

บริบทนี้ ครอบคลุมสาระว่าด้วยแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

คำว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นคำที่กำหนดโดยองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) โดยเป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งตามนิยามของ องค์การยูเนสโก มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งของที่เป็นรูปธรรม เช่น โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี งานสถาปัตยกรรม รวมทั้งกลุ่มสิ่งก่อสร้าง และสิ่งของที่มีขนาดเล็กและไม่โดดเด่นดึงดูดสายตาด้วย เช่น ร่องรอยต่าง ๆ ที่มีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ สุนทรียะ ศิลปะ มานุษยวิทยาชาติพันธุ์วรรณา และวิทยาศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรมนี้จึงครอบคลุมเนื้อหากว้างขวาง อีกทั้ง ยังเป็นการยกระดับ จากปัจเจกบุคคลและชุมชนขึ้นเป็นระดับสากลโดยมรดกทางวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นผลผลิตของ มนุษยชาติ^{๓๖}

โดยแท้จริง คำว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นคำศัพท์ที่มาจาก ประเทศอังกฤษ ในอดีตหมายถึง สิ่งของที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษของแต่ละตระกูลหรือกลุ่ม บุคคลหรือสังคม อาจเป็นสมบัติส่วนตัวและมีแนวโน้มว่าไม่สมควรดัดแปลงตกแต่งเพิ่มเติมหรือไม่ควร นำมาใช้งานใช้ประโยชน์ แต่ควรเก็บรักษาไว้เพื่อความภาคภูมิใจ ปัจจุบัน คำว่า มรดกทางวัฒนธรรม มีความหมายกว้างขึ้นในแง่ของการนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง ไม่จำกัดในวงของกลุ่มตระกูล หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะและยังเป็นคำที่นิยมใช้กันมาก โดยเฉพาะประเทศในแถบทวีป ยุโรป เอเชียและออสเตรเลีย หลายกรณีพบว่ามีการใช้สลับกันไปมาระหว่างคำว่า มรดกทางวัฒนธรรม กับคำว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และยังหมายถึง สิ่งของเดียวกันอีกด้วย ตัวอย่างเช่น แหล่ง โบราณคดี อาจมีผู้เรียกว่า เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรม และบางครั้งก็เป็น ทรัพย์สินทางวัฒนธรรมด้วย^{๓๗}

^{๓๖}ชาคริต สิทธิฤทธิ์, “จับต้องได้-จับต้องไม่ได้: ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทาง วัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): หน้า ๑๔๓.

^{๓๗}ธนิช เลิศชาญฤทธิ์, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๔), หน้า ๑๗-๑๘.

ตามความใน พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ นิยามไว้ว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง ความรู้ การแสดงออก การประพฤติปฏิบัติหรือ ทักษะ ทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งโดยอาจ มีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน^{๓๘} มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คือ การ แสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์และพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวเนื่อง กับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทาง วัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง อัน เป็นสิ่งซึ่งชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็น ปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความ ภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่อง ก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและ การคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์^{๓๙}

มรดกวัฒนธรรม หมายถึง ผลงานทั้งหมดทุกแขนงของศิลปิน สถาปนิก นักดนตรี นักเขียน รวมไปถึงผลงานของศิลปินที่ไม่ปรากฏนามทั้งหมดด้วย ผลงานเหล่านี้ คือ การแสดงออกถึงจิตวิญญาณ ของชนชาติ และแสดงถึงแก่นสารทางค่านิยมที่ทำให้ชีวิตมีความหมาย^{๔๐} มรดกทางวัฒนธรรม คือ ผลผลิตของวัฒนธรรม โดยเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างหรือคิดค้นขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต และได้ตกทอดหรือสื บทอดจากรุ่นหนึ่งมาสู่อีกรุ่นหนึ่ง เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ เพลงพื้นบ้าน ภาษา หรือขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ คำว่า มรดกทางวัฒนธรรม จึงมีลักษณะพิเศษที่เพิ่มขึ้นจากคำว่า วัฒนธรรม ตรงที่มีเรื่องของระยะเวลาในการดำรงอยู่และการตกทอดหรือสืบทอดเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เนื่องจาก เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของสังคมนั้น ๆ โดยนำมาซึ่ง ความภาคภูมิใจของคนในสังคมและพร้อมที่จะรักษาและธำรงไว้ ตลอดจนตกทอดหรือสืบทอดให้แก่ ชนรุ่นหลังต่อไป^{๔๑}

^{๓๘}ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, เล่ม ๑๓๓ ตอนที่ ๑๙ ก ๑ มีนาคม ๒๕๕๙, หน้า ๑.

^{๓๙}กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๕๓), หน้า ๑๐.

^{๔๐}วีระ โรจน์พจนรัตน์, “การจัดการวัฒนธรรมกับความเจริญของประเทศ”, วารสารเทคโนโลยีสุรนารี, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๑): หน้า ๘๖.

^{๔๑}มูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย, โครงการศึกษาวิจัยและจัดทำกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทาง วัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒-๒๓.

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง ความรู้ การแสดงออก การประพฤติปฏิบัติ หรือทักษะ ทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน มีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน^{๔๒} มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์ สั่งสม ปลูกฝังและสืบทอดในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง^{๔๓} มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต สามารถเป็นแหล่งนวัตกรรมที่สำคัญสำหรับการพัฒนา ชุมชนและกลุ่มคนได้คิดค้นนวัตกรรมเพื่อใช้เผชิญหน้ากับความท้าทายอย่างต่อเนื่อง มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนับเป็นแหล่งกลวิธีที่ทำให้เกิดการพัฒนาเชิงการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับชุมชนและระดับสากล^{๔๔}

ทั้งนี้ ยังปรากฏมีคำว่า มรดกทางวัฒนธรรมระดับโลก หรือมรดกโลกทางวัฒนธรรม ซึ่งมีความหมายครอบคลุมสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ (๑) อนุสรณ์สถาน ครอบคลุมผลงานทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรมหรือจิตรกรรม ส่วนประกอบ หรือโครงสร้างธรรมชาติทางโบราณคดีจารึก ถ้าที่อยู่อาศัย และการผสมผสานกันขององค์ประกอบ ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นระดับสากล ในมิติทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์ (๒) กลุ่มของอาคาร ทั้งที่เชื่อมต่อกันหรือแยกจากกัน ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นระดับสากล ในมิติทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์ ด้วยสถาปัตยกรรม ความสอดคล้องกลมกลืน หรือสภาพภูมิทัศน์ และ (๓) แหล่งที่ตั้ง ทั้งผลงานของมนุษย์ หรือผลงานร่วมระหว่างมนุษย์ และธรรมชาติ รวมถึงแหล่งโบราณคดี ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นระดับสากล ในมิติทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติวงศ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา อีกด้วย^{๔๕}

สรุปได้ว่า คำว่า มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรมและอรูปธรรม ที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ แต่มิใช่ตัววัฒนธรรมโดยตรง หากแต่เป็นผลิตผลของวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างหรือคิดค้นขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต และได้ตกทอดหรือสืบทอดจากรุ่นหนึ่งมาสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยต้องเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า และแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ที่สั่งคมนั้น ๆ ยอมรับร่วมกัน

^{๔๒}ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายผลิตเอกสาร สำนักงานคณะกรรมการ กฤษฎีกา, ๒๕๕๙), หน้า ๙.

^{๔๓}สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, เอกสารวิชาการลำดับที่ ๑๒๐ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ: บทเรียนจากเพื่อนบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๖๐), หน้า ๙.

^{๔๔}ร้อยตำรวจตรีพูลศักดิ์ เอกโรจนกุล, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป.), หน้า ๑๐.

^{๔๕}ฝ่ายวิชาการ สถาพรบุ๊คส์, มรดกโลกทางวัฒนธรรมในอาเซียน, (กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์, ม.ป.ป.), หน้า ๑๑.

๒.๓.๒ ความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

เนื่องจาก มรดกวัฒนธรรมเป็นการยกระดับความหมายขยับจากปัจเจกและชุมชนขึ้นเป็นระดับสากลครอบคลุมกว้างขวางยิ่งขึ้น และเป็นผลผลิตของมนุษยชาติ เมื่อมรดกวัฒนธรรมคุณค่าอันกว้างใหญ่กว่าเดิม การใช้ประโยชน์มรดกวัฒนธรรมจึงเป็นไปได้อย่างกว้างขวาง ไม่จำกัดกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะการสืบทอดส่งผ่านและใช้งาน มรดกวัฒนธรรมจึงเชื่อมโยงกับระยะเวลาที่มรดกนั้นผ่านเข้ามาเข้ากับคนรุ่นปัจจุบัน^{๔๖} มรดกทางวัฒนธรรมหรือแบบแผนหรือเนื้อหาของวัฒนธรรมในลักษณะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต คือ การทำมาหากินการตั้งแหล่ง ที่อยู่อาศัย การพักผ่อนผ่อนคลายรักษาโรครักษาไข้เจ็บ ระบบความเชื่อ เครื่องนุ่งห่ม การคมนาคม การศึกษา และการปกครอง แบบแผนหรือเนื้อหาของวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในอดีตเหล่านี้บางอย่าง ก็หมดหน้าที่ความสำคัญไป แต่บางอย่างก็ยังคงมีความสำคัญสืบเนื่องอยู่ เพราะมนุษย์ในสังคมนั้นยังคงยึดถือปฏิบัติต่อมา^{๔๗}

มรดกทางวัฒนธรรมเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงรากฐานและความเป็นมาของชาติบ้านเมือง ซึ่งสมควรที่จะช่วยกันดูแลรักษาไว้เพื่อให้เป็นมรดกของคนในชาติได้ใช้ประโยชน์และเพื่อให้คนในโลกได้ชื่นชม ดังนั้น คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมจึงไม่ได้อยู่ที่ลักษณะทางกายภาพเท่านั้น แต่อยู่ที่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมนั้น โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับชุมชนในแง่ของจิตใจและจิตวิญญาณ โดยที่คุณค่าซึ่งสมควรได้รับการยกย่อง ได้แก่

๑. ให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ หรือศิลปะ และหาได้ยากยิ่ง
๒. แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของวิถีชีวิตของกลุ่มชนในสมัยนั้น ๆ
๓. มีรูปแบบดั้งเดิมสามารถสืบค้นถึงที่มาในอดีตได้
๔. มีลักษณะบ่งบอกถึงชุมชนท้องถิ่น
๕. หากไม่มีการอนุรักษ์ไว้จะสูญหายไปเป็นที่สุด

^{๔๖}ธนิก เลิศชาญฤทธิ, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕.

^{๔๗}ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ, ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสตรี-สฤณีวงศ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒๕-๒๒๖.

มรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของสังคมนั้น ๆ โดยนำมาซึ่งความภูมิใจของคนในสังคม และพร้อมที่จะรักษาและดำรงไว้ ตลอดจนตกทอดหรือสืบทอดให้แก่ชนรุ่นหลังต่อไป ฉะนั้น ความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม จึงประกอบด้วย

๑. เป็นสิ่งบ่งชี้ความต้องการของคนในสังคม
๒. เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างหรือคิดค้นขึ้นเองจากการเรียนรู้และถ่ายทอด
๓. เป็นสิ่งที่คนในสังคมประพฤติปฏิบัติร่วมกันหรือประพฤติปฏิบัติตามกันมา
๔. เป็นสิ่งที่สามารถปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา
๕. เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าและดำรงอยู่และตกทอดหรือสืบทอดมาสู่ชนรุ่นหลังในปัจจุบัน^{๔๘}

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญของสังคมและประเทศ และจำเป็นจะต้องให้ความเคารพในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม โดยสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงตามสภาพการณ์ในปัจจุบันและมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน และโดยที่ในปัจจุบันประเทศไทย มีกฎหมายที่มีสาระสำคัญเป็นการคุ้มครองด้านวัฒนธรรมหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ และพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้น^{๔๙} มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นต่อความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของกลุ่มคนและชุมชนความรู้ท้องถิ่น ทักษะและแนวทางการปฏิบัติที่ได้รับการคงไว้และเพิ่มพูนจากรุ่นสู่รุ่นทำให้เกิดวิถีชีวิตการดำรงชีพในกลุ่มคนจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น ครอบครัวเกษตรกรในประเทศเอสโตเนียทำการเลี้ยงแกะและผลิตขนแกะด้วยวิธีที่สอดคล้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตดังกล่าวทำให้เกษตรกรมีแหล่งการดำรงชีพและอัตลักษณ์ของตนเอง เกษตรกรดังกล่าว ปั่นเส้นด้ายให้แก่ช่างถัก ผลิตสิ่งของที่ทอจากขนสัตว์ผลิตเทียนไขและสบู่จากไขมันแกะ โดยแนวทางการปฏิบัติเพื่อดำรงชีพดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งสำคัญต่อความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชนและก่อให้เกิดสิ่งป้องกันความยากจนที่สำคัญในระดับท้องถิ่น ซึ่งนับเป็นความจริงในทุก ๆ ที่ สำหรับแนวทางการปฏิบัติอื่น ๆ เช่น แนวทางการปฏิบัติทางเกษตรกรรมท้องถิ่นและระบบ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ^{๕๐}

^{๔๘}สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี้, แนวคิดและกรณีศึกษาเรื่องแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาในต่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ที. พี. พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๔๙}ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๓, หน้า ๑.

^{๕๐}ร้อยตำรวจตรีพลศักดิ์ เอกโรจนกุล, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป.), หน้า ๙.

ในช่วงร้อยปีที่ผ่านมา มนุษยชาติได้สูญเสียมรดกทางวัฒนธรรมจำนวนมากด้วยสาเหตุแห่งสงคราม เนื่องจากสงครามในโลกสมัยใหม่นั้นมีอาณาพหุทำลายล้างมากกว่าสงครามในโลกยุคโบราณหลายเท่าตัวนัก เมืองประวัติศาสตร์ในยุโรปจำนวนมากได้รับผลกระทบจากภัยสงครามโลกครั้งที่ ๑ อาทิ ปารีส ลอนดอน เป็นต้น รวมทั้งในคราวสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่คู่ขัดแย้งกว้างขวางส่งผลกระทบไปทั่วทั้งโลก ซึ่งมีเมืองประวัติศาสตร์ในยุโรป เอเชีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้รับผลกระทบอย่างมาก เช่น เมืองต่าง ๆ ในโปแลนด์ที่พังทลายลงเป็นจำนวนมากจากสงครามโลก เมืองอิโรซิม่าได้สิ้นสูญลงด้วยภัยจากสงครามและปรมาณูในครั้งสงครามโลกครั้งที่ ๒ รวมทั้งเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เมียนมา ที่ได้สูญเสียพระราชวังมณฑลชะเลย์ลงจากการโจมตีทางอากาศในสงครามด้วย จากผลกระทบจากสงครามอันเป็นประวัติศาสตร์บาดแผลของมนุษย์ที่ไม่น่าจดจำ ด้วยได้ทำลายล้างผู้คน ตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องมีการบันทึกไว้เป็นบทเรียนเพื่อแสวงหาวิธีในการป้องกันไม่ให้เหตุอันรุนแรงนั้นเกิดขึ้นอีกในหน้าประวัติศาสตร์มนุษยชาติ เพราะไม่แต่เพียงสงครามในระดับมหัพภาคที่ส่งผลต่อความเสียหายให้กับมรดกทางวัฒนธรรม สงครามกลางเมืองที่เกิดขึ้นในที่ต่าง ๆ ที่บ่อยครั้งที่ได้ยึดเอาแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมเป็นหลักประกันซึ่งได้รับผลกระทบมากมาย นอกจากนี้ สภาวะการณ์ที่ไร้ระเบียบภายใต้ผลกระทบจากสงครามยังนำไปให้เกิดการโจรกรรมโบราณวัตถุจากโบราณสถานที่ถูกทิ้งร้างอีกด้วย^{๕๑} อีกทั้ง การก้าวไปสู่ประชาคมอาเซียน จะทำลายเส้นเขตแดนอันเป็นกำแพงที่เคยแบ่งแยกประเทศออกจากกัน ให้สามารถเดินทางไปมาหากันโดยสะดวก หวนกลับไปสู่ยุคโบราณที่ผู้คนเป็นญาติบ้านที่เมืองน้องด้วยวิถีวัฒนธรรม หาใช่เส้นเขตแดนทางรัฐศาสตร์การเมืองอย่างในปัจจุบัน ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะถักทอกลายเป็นผืนแผ่นดินเดียวกว้างใหญ่สุดลูกหูลูกตา จากทะเลฝั่งตะวันตกสุดของรัฐยะไข่ (Rakhine) ประเทศเมียนมาร์ จดชายแดนตะวันออกสุดของปาปัวตะวันตก (West Papua) ประเทศอินโดนีเซีย เพื่อนบ้านจะไปมาหาสู่กัน ประตูบ้านทุกหลังจะเปิดออกต้อนรับมวลมิต มรดกทางวัฒนธรรมจะเป็นจุดเริ่มต้นเล็ก ๆ ที่สร้างความเข้าใจปุมหลังและตัวตนของความเป็นประเทศที่แฝงอยู่ในมรดกอันล้ำค่า ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดความภาคภูมิใจและหวงแหนร่วมกันสืบไป^{๕๒}

สรุปได้ว่า มรดกทางวัฒนธรรม มีความสำคัญโดยความเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์และคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงรากฐาน ภูมิปัญญา วิชาการ และความ เป็นมาของสังคมและประเทศชาติ นำมาซึ่งความภูมิใจของคนในสังคมและประเทศชาตินั้น ๆ

^{๕๑} กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, คู่มือการนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งมรดกทางธรรมชาติเป็นแหล่งมรดกโลก, (กรุงเทพมหานคร: อี. ที. พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๑), หน้า ๑๒.

^{๕๒} ฝ่ายวิชาการ สถาพรบุ๊คส์, มรดกโลกทางวัฒนธรรมในอาเซียน, หน้า คำนำ.

๒.๓.๓ พัฒนาการการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของประเทศซีกโลกตะวันตก

จากการศึกษาเกี่ยวกับ พัฒนาการการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของประเทศซีกโลกตะวันตก จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

แนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมแบบตะวันตก ณ จุดเริ่มต้นก็มีแนวทางแบบประเพณีชาวยุโรปในอดีตที่มีการดัดแปลงอาคารทางศาสนาและการก่อสร้างอาคารต่อเติมขึ้นมาใหม่อยู่ตลอดเวลา เช่น โบสถ์แบบนอร์มันดั้งเดิมก็อาจมีการรื้อหรือดัดแปลงให้เป็นสถาปัตยกรรมแบบโกธิคตามความนิยมของยุคสมัย ด้วยการสร้างสถาปัตยกรรมซ้อนทับโครงสร้างเดิมไว้ จึงเห็นได้ว่าแนวคิดของช่างโบราณตะวันตกอยู่ที่การพัฒนาทางด้านรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่สูงกว่าบอกว่า นำแสงสว่างอันเจิดจ้าเข้ามาได้มากกว่าเป็นสำคัญ โดยไม่มีการชื่นชมในสถาปัตยกรรมแบบโบราณที่เป็นอยู่

เวลาต่อมา กระแสความตื่นตัวของการค้นพบแหล่งเมืองโบราณต่าง ๆ ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ เนื่องจากความสนใจของสังคมในเรื่องราวโบราณและการศึกษาเกี่ยวกับโบราณสถาน ศิลปะรูปแบบยุคสมัยต่าง ๆ ที่มีมาในอดีตตั้งแต่ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ นำไปสู่การเขียนตำราประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีการซ่อมแซมและอนุรักษ์ สิ่งก่อสร้างของโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีทั้งหลายเพื่อที่จะนำมาใช้ใหม่และกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในสมัยนั้นอันเป็นช่วงที่นักประวัติศาสตร์ศิลปะจัดว่าเป็นยุคโรแมนติกที่นิยมความเร้าใจที่เกิดจากการทวนระลึกถึงอดีตอันไกลโพ้นเป็นเหตุให้เกิดการนำเอารูปแบบสถาปัตยกรรมของ กรีก โรมัน หรือโกธิค กลับมาใช้ใหม่ และยังเกิดแนวคิดความเป็นชาติและความภาคภูมิใจในชนชาติขึ้นด้วย มีการนำเอารูปแบบโกธิคมาใช้เป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นชนชาติเก่าแก่ มีรากฐานอันยาวนาน อาคารทางศาสนาที่สร้างขึ้นใหม่ใช้รูปแบบนีโอโกธิค ในขณะที่อาคารเก่าจำนวนมากถูกปรับเปลี่ยนตามความนิยมในการประกอบพิธีกรรมที่เหมาะสมและศักดิ์สิทธิ์ด้วยการซ่อมเปลี่ยนอาคารให้ไปสู่รูปแบบโกธิค

จากจุดเริ่มต้นในประเทศอังกฤษได้พัฒนามาสู่ แนวทางแบบ Stylistic Restoration ในฝรั่งเศส โดย Prosper Merimee และ Eugene Emmanuel Viollet-le-Duc ที่สนับสนุนการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานในฐานะที่เป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีความหมายและประโยชน์ใช้สอยให้อาคารมีความครบถ้วนสมบูรณ์ตามรูปแบบที่จินตนาการขึ้นมาให้มีความกลมกลืนกับรูปแบบโกธิคแก้ไขส่วนต่อเติมในอดีตให้กลายเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ถูกต้อง โดยให้ความสำคัญกับการบูรณะ (Restoration) ในลักษณะที่ไม่ใช่การอนุรักษ์ ซ่อมแซมหรือสร้างขึ้นใหม่ แต่คือการนำเอาอาคารกลับไปสู่สภาพที่สมบูรณ์ที่สุดซึ่งอาจจะไม่เคยเป็นมาก่อนเลยในประวัติศาสตร์ของอาคารนั้น จากแนวคิดนี้ได้ก่อให้เกิดแนวคิดของกลุ่มที่คัดค้านการบูรณะ (Anti-Restoration) ที่ไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ กับโบราณสถานในฐานะที่เป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณคดี ตามหลักการอนุรักษ์ของ John Ruskin และ William Morris ในประเทศอังกฤษ

ขณะที่ แลกเปลี่ยนของสมาคมเพื่อการรักษาอาคารโบราณ (Society for the Protection of Ancient Buildings) ในปี ค.ศ. ๑๘๗๗ ให้ความสำคัญกับการป้องกันความชำรุดทรุดโทรมของอาคารโดยการดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ ค้ำยันผนังที่ทรุดเอียง หรือซ่อมแซมหลังคาที่รั่ว จะต้องไม่แสดงออกถึงรูปลักษณะอื่นใดที่ไม่เกี่ยวข้อง ต้องพยายามที่จะไม่รบกวนเนื้อของอาคาร หรือองค์ประกอบตกแต่ง ถ้าไม่เหมาะสมกับการใช้สอยในปัจจุบัน การสร้างอาคารใหม่ขึ้นอีกหลังหนึ่งจะดีกว่า การเปลี่ยนแปลงอาคารเดิมหรือขยายอาคารเดิมให้ใหญ่ขึ้น จะต้องคำนึงว่าเป็นอาคารเป็นอนุสรณ์ของยุคโบราณที่ผ่านพ้นไปแล้ว เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์โดยช่างโบราณซึ่งศิลปวิทยาการสมัยใหม่ไม่สามารถที่จะไปแตะต้องโดยไม่ทำลายได้

ต่อมา จึงมีการเคลื่อนไหวด้านแนวคิดการอนุรักษ์ในอิตาลีของ Camillo Boito ที่ถือได้ว่าเป็นการพบกันครั้งแรกทางระหว่างการบูรณะให้สมบูรณ์เต็มรูปแบบ และการปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติของกาลเวลา โดยมีทัศนะว่า การต่อเติมเปลี่ยนแปลงรูปแบบโบราณสถาน ในยุคต่าง ๆ ล้วนเป็นส่วนหนึ่งในประวัติของอาคารทั้งสิ้น จึงควรเก็บรักษาไว้ไว้แต่จะมีความจำเป็นอย่างไร ในขณะที่ยังมีการบูรณะที่มีการต่อเติมขึ้นใหม่ก็สามารถทำได้แต่จะต้องมีความแตกต่างแยกแยะได้จากของดั้งเดิมและมีการบันทึกการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไว้เป็นหลักฐานในทุกขั้นตอน แนวคิดนี้ได้เป็นที่มาของข้อบัญญัติในการบูรณะโบราณสถานของอิตาลี ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๐๒ นั้นเอง

ต่อมา ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้มีการก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศเพื่อสันติภาพขึ้นโดยภายในองค์กรนี้มีส่วนที่ทำหน้าที่โดยตรงในการดูแลมรดกวัฒนธรรม ได้แก่ The International Museum Office ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๒๖ มีการส่งเสริมให้มีการสัมมนาในระดับนานาชาติขึ้นโดยครั้งหนึ่งที่สำคัญเป็นการประชุมเพื่อการทำงานอนุรักษ์ที่โคโรโพลิสแห่งเอเธนส์ ณ เมืองเอเธนส์ ประเทศกรีซ ในปี ค.ศ. ๑๙๓๑ และบทสรุปจากการประชุมดังกล่าวต่อมารู้จักกันในนามของกฎบัตรเอเธนส์ ถือเป็นจุดสำคัญในการกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์สมัยใหม่ขึ้น มีแนวคิดอนุรักษ์ด้วยการเก็บรูปแบบดั้งเดิมทุกยุคสมัยของโบราณสถานที่ยังปรากฏอยู่ไว้ การปฏิสังขรณ์แบบเต็มรูปแบบเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติอีกต่อไป

ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลงพร้อมด้วยความเสียหายที่มากกว่าสงครามโลกครั้งแรก ในปี ค.ศ. ๑๙๔๔ รัฐบาลโปแลนด์ได้ตัดสินใจสร้างเมืองวอร์ซอที่ได้รับความเสียหายขึ้นมาใหม่ในรูปแบบดั้งเดิม เป็นแบบอย่างให้มีการดำเนินการในลักษณะเดียวกันนี้กับอีกหลายเมืองนานาชาติได้ร่วมมือกันเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาอีก นำมาซึ่งการก่อตั้งองค์กรสหประชาชาติ โดยมี UNESCO เป็นหน่วยงานย่อยที่ดูแลการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม ความร่วมมือทางด้านอนุรักษ์โบราณสถานในระดับนานาชาติได้เริ่มต้นขึ้นและนำมาสู่แนวคิดการอนุรักษ์มรดกร่วมกันของคนทั้งโลก และการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากการประชุมนานาชาติสำหรับสถาปนิกและช่างเทคนิคที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานในเมืองเวนิซ ประเทศอิตาลี ได้เกิดเป็นกฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยการอนุรักษ์และการบูรณะโบราณสถาน หรือที่เรียกว่ากฎบัตรเวนิซ ขึ้นนั่นเอง

ทั้งนี้ ทฤษฎีด้านการอนุรักษ์ของออสเตรียจาก Der Moderne Denmkultus (The Modern Cult of Monument) ที่ให้คำจำกัดความของคุณค่าและแนวความคิดที่เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์สมัยใหม่ และทฤษฎีด้านการบูรณะโบราณสถานของอิตาลี Teoria del Restauro ล้วนเป็นแนวทางที่ใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในขณะที่มีการร่างกฎบัตรเวนิซ ซึ่งเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงการแทนที่ส่วนที่ขาดหายไปของโบราณสถานในการบูรณะ^{๕๓}

กฎบัตรเพื่อการอนุรักษ์ทั้งในระดับชาติและระดับระหว่างประเทศ ระเบียบ คำประกาศ ข้อบัญญัติหรือข้อตกลงต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับของสังคมใดสังคมหนึ่งในช่วงเวลาต่าง ๆ นี้สะท้อนภาพของสังคม แนวความคิดด้านการอนุรักษ์ในสมัยต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี แสดงให้เห็นได้ถึงแนวความคิดและพฤติกรรมสังคมที่เกี่ยวข้องในเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานระดับสากลที่มีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาตามช่วงเวลาที่ผ่านมา ดังจะเห็นได้จากจุดเริ่มต้นที่กฎบัตรเฮเธนส์ ที่ก่อให้เกิดแนวคิดด้านการอนุรักษ์โบราณสถานเริ่มขึ้นจากการบูรณะและมองโบราณสถานเฉพาะลักษณะทางกายภาพและเน้นที่อาคารสิ่งก่อสร้างก่อน ถัดมาที่กฎบัตรเวนิซ ซึ่งได้ขยายขอบเขตออกมาให้กว้างขึ้น ด้วยการเพิ่มคำ Conservation เข้ามา รวมทั้งการกำหนดให้โบราณสถานมีทั้งที่เป็น Monument และ Site ไม่ใช่เฉพาะแต่ที่เป็นสิ่งก่อสร้างแต่เพียงอย่างเดียว ในช่วงต่อมาจึงได้เกิดแนวคิดการปกป้องคุ้มครองมรดกที่มีคุณค่าความสำคัญที่คนทั้งโลกจะต้องร่วมกันรักษา ซึ่งมีทั้งที่เป็นแหล่งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม สำหรับกฎบัตรออสเตรเลียซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับสากล แม้ชื่อจะไม่สื่อถึงแนวคิดด้านการอนุรักษ์แต่ใจความแต่ก็ให้ความหมายของคำว่า Conservation ให้ครอบคลุมทุกกิจกรรมที่เป็นการอนุรักษ์ทั้งหมด และให้ความสำคัญกับการประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรม ที่จะนำมาสู่การกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถานได้ต่อไป และต่อมา ในการประชุมที่เมืองฟลอเรนซ์ได้ทำให้เกิดกฎบัตรการอนุรักษ์ที่เป็นการขยายขอบเขตออกมาจากกฎบัตรเวนิซเป็นครั้งแรก ด้วยการยกประเด็นของโบราณสถานประเภทสวนประวัติศาสตร์ ที่ต้องการแนวทางการอนุรักษ์ที่ต่างไปจากที่ได้กำหนดไว้ในกฎบัตรเวนิซ เนื่องจากสวนประวัติศาสตร์ถือเป็นโบราณสถานที่มีชีวิต ด้วยมีองค์ประกอบที่เป็นพืชพันธุ์ธรรมชาติ ในขณะที่มุมมองด้านการอนุรักษ์ที่มีอยู่เดิมได้มุ่งเน้นอยู่ที่ซากโบราณสถาน ต่อจากสวนประวัติศาสตร์ในลำดับต่อมาก็ได้มีการหาแนวทางเพิ่มเติมให้กับโบราณสถานประเภทย่าน ชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี และแหล่งโบราณคดีใต้น้ำ ซึ่งให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการที่พิจารณาไปควบคู่กับการอนุรักษ์ด้วย

^{๕๓}Jukka Jokilehto, *A History of Architecture Conservation*. (Amsterdam: Elsevier, 2005), p. 237.

ทั้งนี้ ในปี ค.ศ. ๑๙๗๕ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้แบ่งมรดกทางวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หรือ (Tangible Cultural Heritage) และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือ (Intangible Cultural Heritage) โดยในภาพรวม เฉพาะการคุ้มครองตามที่จับต้องได้นั้น เป็นสิ่งที่มีความชัดเจนทางกายภาพและเป็นรูปธรรม โดยครอบคลุมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ได้และที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ อนุสาวรีย์ เครื่องแต่งกาย ภาพจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น รวมถึงวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่าในทางวัฒนธรรมและสมควรได้รับการสงวนรักษาไว้ อาจถูกจัดอยู่ในประเภทของมรดกโลกตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติก็ได้ ซึ่งอนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๕ หรือ พ.ศ. ๒๕๑๘^{๕๔} ซึ่งกำหนดความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้สองความหมาย ได้แก่ (๑) มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง สถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถานไม่ว่าจะเป็นงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ ถ้ากลุ่มสถานที่ก่อสร้างยกหรือเชื่อมต่อกันอันมีความเป็นเอกลักษณ์ หรือแหล่งสถานที่สำคัญอันอาจเป็นผลงานฝีมือมนุษย์หรือเป็นผลงานร่วมกัน ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีคุณค่าความล้ำเลิศทางประวัติศาสตร์ ศิลปะมานุษยวิทยา หรือวิทยาศาสตร์ และ (๒) มรดกทางธรรมชาติ ซึ่งหมายถึง สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพอันมีคุณค่าเด่นชัดในด้านความล้ำเลิศ วิทยาศาสตร์ หรือสถานที่ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วว่า เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์ ซึ่งถูกคุกคามหรือเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของพืชหรือสัตว์ที่หายาก เป็นต้น อีกส่วนหนึ่ง คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งหมายถึง การปฏิบัติ การสื่อสาร การแสดงออก ความรู้ ทักษะ รวมทั้งเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งชุมชนกลุ่มบุคคล หรือปัจเจกชนยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม โดยได้มีการสืบทอดกันมาหลายรุ่น โดยชุมชนหรือกลุ่มบุคคลได้มีการสร้างขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอ ในลักษณะที่เป็นปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อม การมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติและประวัติศาสตร์ และมีการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ และมีความต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้มีการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ทั้งนี้ อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ มีการกำหนดสิ่งซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมเช่น มูขุปาฐะ การแสดงออก ภาษาศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล ความรู้และการปฏิบัติต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ฝีมือช่าง แนวประเพณี มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ยังเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นและถูกสร้างใหม่อยู่เรื่อย ๆ โดยชุมชน เพื่อตอบสนองกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและประวัติศาสตร์ อันเป็นการช่วยให้ชุมชนมีอัตลักษณ์และความต่อเนื่อง โดยความต่อเนื่องถือเป็นลักษณะสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

^{๕๔}ประเทศไทย เข้าเป็นภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๐.

กระทั่ง ปี ค.ศ. ๒๐๐๓ องค์การยูเนสโก (UNESCO) จึงมีมติประกาศใช้ อนุสัญญาปกป้อง
 คุ้มครองทางวัฒนธรรมที่ไม่มีรูปร่าง ๒๐๐๓ (UNESCO Convention for the Safeguarding of
 the Intangible Cultural Heritage (2003)) อนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้ในวันที่ ๒๐ เมษายน ค.ศ.
 ๒๐๐๖ หรือ พ.ศ. ๒๕๔๙^{๕๕} อนุสัญญานี้ มีเจตนารมณ์สงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อ
 ประโยชน์ของมนุษยชาติ ในฐานะสิทธิทางวัฒนธรรมเป็นสิทธิมนุษยชน และอนุสัญญานี้ได้วาง
 หลักกฎหมายใหม่ โดยสิทธิทางวัฒนธรรมเป็นสิทธิมนุษยชนไม่ใช่สิทธิในทรัพย์สินของปัจเจกชน
 เพื่อให้โลกตั้งอยู่บนความหลากหลายทางวัฒนธรรม และผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมี
 บทบาทสำคัญในการจัดการ การสืบทอดและการปรับเปลี่ยนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแห่งตน
 ตามหลักการวัฒนธรรมมีชีวิต (Cultural of Life) โดยที่ ลักษณะสิทธิทางวัฒนธรรมตามอนุสัญญาว่า
 ด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ นั้น แม้สิทธิทางวัฒนธรรมเป็น
 สิทธิใช้ อนุรักษ์ สืบทอดส่งต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทาง
 วัฒนธรรม โดยผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไม่ได้ไปซึ่งสิทธิในความเป็นเจ้าของหรือสิทธิใน
 ทรัพย์สินทางปัญญา สิทธิทางวัฒนธรรม จึงไม่ใช่สิทธิในทรัพย์สินของปัจเจกชน แต่อนุสัญญานี้
 ดังกล่าวก็ยอมรับว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอาจได้รับการปกป้อง ตามสนธิสัญญาระหว่าง
 ประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาตามข้อ ๓ ของอนุสัญญาดังกล่าว ผลลัพธ์คือรัฐภาคีสมาชิกสามารถ
 มอบสิทธิผูกขาดในทรัพย์สินทางปัญญาแก่ผู้ถือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยวิธีเช่นนี้ไม่ขัดต่อ
 พันธกรณีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓

กรณีมาตรการที่จำเป็นตามข้อ ๑๑ แห่งอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญา
 ทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ ที่อยู่ในรูปกฎหมายภายในรัฐภาคีสมาชิกปัจจุบัน กฎหมาย
 ภายในดังกล่าวมี ๓ รูปแบบ คือ

๑. กฎหมายมรดกทางวัฒนธรรมที่ใช้กับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเท่านั้น เช่น ประเทศ
 ฟิลิปินส์ เป็นต้น

๒. กฎหมายมรดกทางวัฒนธรรม แต่กฎหมายฉบับนี้ใช้กับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
 และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น ประเทศลาว ประเทศเวียดนาม เป็นต้น

๓. กฎหมายเฉพาะเพื่อใช้เฉพาะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น พระราชบัญญัติ
 สงวนและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ ของประเทศไทย เป็นต้น

^{๕๕}ประเทศไทย ให้สัตยาบันและดำรงสถานะเป็นรัฐภาคีสมาชิกลำดับที่ ๑๗๑ ของอนุสัญญาว่าด้วยการ
 สงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ ในวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๙.

อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ กำหนดให้รัฐต้องร่วมกับปัจเจกชน กลุ่มบุคคล และชุมชนในการบริหารมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตามหลักการมีส่วนร่วมของราษฎร เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และสิทธิทางวัฒนธรรมเป็นสิทธิมนุษยชน มนุษย์จึงเป็นผู้ทรงสิทธิ ไม่ว่าจะมนุษย์จะเป็นปัจเจกชน กลุ่มบุคคล หรือชุมชน รัฐภาคีสมาชิกจึงไม่อาจดำเนินงานบริการสาธารณะด้านมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพียงลำพัง และรัฐภาคีสมาชิกต้องให้ความสำคัญต่อผู้ถือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสืบเนื่องจากผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นผู้ริเริ่มต่อการใช้ การปฏิบัติ การสืบทอด การดำเนินการใด ๆ ต่อการสงวนรักษา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รัฐภาคีสมาชิกจึงมีหน้าที่เพียงการสนับสนุนส่งเสริมผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการใช้สิทธิทางวัฒนธรรม

สำหรับ ลักษณะชุมชนตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ นั้น ไม่ได้ยึดโยงกับพื้นที่ภูมิศาสตร์แห่งหนึ่งดังเช่นกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ชุมชนตามอนุสัญญาฉบับนี้จึงอาจจะต้องอยู่ในหลายพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แต่ชุมชนเหล่านี้เชื่อมโยงกันและรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันรวมถึงการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ร่วมกันผ่านประวัติศาสตร์และธรรมเนียมปฏิบัติร่วมกัน เช่นนี้ชุมชนดังกล่าวจึงอาจเป็นชุมชนคนเมือง ชุมชนกลุ่มน้อย ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ หรือชุมชนรูปแบบอื่นใด ส่งผลให้การจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รัฐภาคีสมาชิกจึงต้องร่วมกับชุมชนในการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยรัฐภาคีสมาชิกต้องสร้างกลไกสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยอย่างยิ่งต่อการธำรงรักษาความแท้และบูรณาภาพของมรดกทางวัฒนธรรมตามข้อ ๕ แห่งอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ อย่างไรก็ตาม พันธกรณีตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ ไม่ใช่ข้อบังคับเข้มงวด รัฐภาคีสมาชิกมีอิสระในการเลือกใช้มาตรการต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดูแลรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอาณาเขตประเทศตน

ทั้งนี้ กฎบัตรสากลล่าสุดที่ได้มีการประกาศอย่างเป็นทางการนั้น ได้แก่ กฎบัตรปี ค.ศ. ๒๐๐๘ เรื่อง Interpretation and Presentation ก็แสดงให้เห็นได้ถึงกระแสแนวคิดในปัจจุบันของการอนุรักษ์ ว่า กำลังมีแนวโน้มมาในเรื่องของการสื่อความหมายและการนำเสนอโบราณสถาน แสดงถึงความสำคัญของความเข้าใจในสิ่งที่เราอนุรักษ์เพื่อให้สังคมตระหนักถึงคุณค่า ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ และจะได้ร่วมกันดูแลรักษาให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต

สรุปได้ว่า กระแสการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยแท้จริงแล้ว เริ่มต้นจากมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ก่อนที่จะมีการให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ตามลำดับ ทั้งนี้ องค์การที่มีบทบาทสำคัญในด้านนี้และเป็นที่ยอมรับของนานาชาติอารยประเทศ คือ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO

๒.๓.๔ พัฒนาการการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของไทย

จากการศึกษาเกี่ยวกับ พัฒนาการการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของไทย จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

อุบัติการณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของอาณาจักรที่สำคัญต่าง ๆ ที่เจริญขึ้นในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๓ คือ การเข้ามาของพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งเข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการจัดระเบียบโครงสร้างบ้านเมือง การปกครอง ความคิด ความเชื่อ ของสังคมในยุคสมัยนั้น การเดินทางเพื่อไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา ก่อให้เกิดประเพณีนิยมแบบลังกาที่นอกเหนือจากแนวความคิดในพุทธศาสนาที่เข้ามา คือ การนิยมในการเขียน หรือการสร้างสรรคัวรรณกรรมใหม่ที่ลอกเลียนจากงานเขียนแบบลังกาขึ้นอย่างแพร่หลายในภูมิภาคนี้งานเขียนเหล่านี้มีบทบาทยิ่งที่ทำให้คนในยุคปัจจุบันรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงเหตุการณ์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม สังคม ความเชื่อ ในยุคสมัยนั้น

ทั้งนี้การรับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทในดินแดนแถบนี้ไม่เพียงแต่ให้อิทธิพลกับงานเขียนอย่างเดียวเท่านั้น หากยังมีอิทธิพลสำคัญกับความคิดความเชื่อซึ่งส่งผลถึงการปฏิบัติในทางศาสนาด้วย หลักฐานงานเขียนต่าง ๆ ที่แสดงเรื่องราวต่าง ๆ ล้วนมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากที่สุด นอกจากนั้นก็มีเรื่องราวการสร้าง การปฏิสังขรณ์และความเชื่อ ซึ่งหลักฐานที่สะท้อนเกี่ยวกับแนวคิด วิธีการอนุรักษ์ต่าง ๆ ในช่วงเวลานั้น และสิ่งเหล่านี้ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการปฏิบัติการอนุรักษ์ในช่วงยุคก่อน พ.ศ. ๒๓๑๐^{๕๖}

สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๘) พบหลักฐานประเภทเดียวกันคือ จารึก พบการจารึกที่ศิลปวัตถุทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เช่น พระพิมพ์ ฐานอิฐดินเผาของเจดีย์ และส่วนใหญ่จะบันทึกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการประกาศพุทธศาสนาและการอุทิศเป็นสำคัญ จารึกในสมัยทวารวดีนี้พบข้อความที่กล่าวถึงการใช้หรือถวายคนเพื่อให้เป็นข้าทาสบริวารของวัด ตลอดจนการถวายสิ่งของต้นไม้ เพื่อใช้ประโยชน์ภายในวัด ทั้งนี้ เพื่อสะสมบุญและมุ่งสู่พุทธภูมิเป็นสำคัญ แนวคิดในการทะนุถนอมบำรุงพระพุทธศาสนา หรือการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไปในภายภาคหน้าให้นานเท่านาน แนวคิดความเชื่อเช่นนี้เป็นแนวคิดหนึ่งของการสร้างพระพิมพ์ ซึ่งการถวายข้าทาสเพื่อเป็นให้เป็นบริวารของวัด และการปฏิสังขรณ์อาคารให้มีความสวยงามเสมอ น่าจะมาจากแนวคิดนี้เช่นกัน จารึกในสมัยทวารวดีที่แสดงเนื้อความเกี่ยวกับการอนุรักษ์นี้มีจารึกในหินขอน ๒ (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔) พบที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๕๖} อุษณีย์ ธงไชย, จารึกและตำนาน: หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนาเถรวาท, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

สมัยสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐) หลักฐานที่พบ คือ ไตรภูมิพระร่วง เป็นพระราชนิพนธ์ของพระยาลีไท ทรงนิพนธ์โดยรวบรวมเนื้อหาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ซึ่งมีเนื้อหาอันเป็นเครื่องมือทางการเมืองการศาสนา เป็นสะพานให้พุทธศาสนิกชนไปพบพระศรีอาริยมุตไตรยและมุ่งสู่นิพพานเนื้อหาที่สำคัญในเชิงประวัติศาสตร์จะอธิบายเรื่องราวของความเป็นจักรพรรดิราชย์ ความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม ข้อบารมีอันสูงสุดที่กษัตริย์พึงมี ตลอดจนแนวคิดที่สำคัญทางพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อในเรื่องกรรม ผลของการทำบาป และการเวียนว่ายตายเกิด เป็นต้น ศิลาจารึกและจารึกนับเป็นหลักฐานที่สำคัญที่สุดของการศึกษาประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นหลักฐานปฐมภูมิที่เป็นงานเขียนชนิดเดียวที่บอกเรื่องราวเกี่ยวสุโขทัย ในเนื้อหามีเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ การสร้างวัด หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานในสมัยสุโขทัยเหล่านี้ บ่งชี้ว่าการรักษาทำนุบำรุงเป็นสิ่งที่ทำเพื่อพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ซึ่งได้แก่ การสร้าง ซ่อมแซม เปลี่ยนแปลง ให้งดงาม มั่นคงยืนยงตราบนานเท่านาน ให้สมกับความศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชน

ข้อความเกี่ยวกับการสร้างและการปฏิสังขรณ์โดยตรงที่ปรากฏในศิลาจารึกในสมัยสุโขทัยหลายหลัก กล่าวถึง การมุ่งกระทำบุญกรรมโดยสร้าง (ปฏิสังขรณ์) พระวิหาร สถูป และพระศรีมหาโพธิ์โดยไม่ได้แสดงจุดมุ่งหมายใด ๆ เช่น ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง หลักที่ ๑ (พ.ศ.๑๙๐๔) ศิลาจารึกวัดศรีชุม (ประมาณ พ.ศ.๑๘๘๔-๑๙๑๐) กล่าวถึง พ่อขุนรามคำแหงก่อกำพระศรีรัตนมหาธาตุแห่งหนึ่งในเมืองศรีสขณาสัยและสร้างเจดีย์อื่น ๆ อีกหลายแห่ง^{๕๗}

สมัยล้านนา ปรากฏหลักฐานการบันทึกที่มากกว่าในสมัยก่อนหน้า โดยเฉพาะผลของการเดินทางของกลุ่มพระสงฆ์ล้านนาที่เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกา ในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งหลังจากนั้นเป็นต้นมาก็พบว่ามีการเขียนทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมามากมาย

สมัยอยุธยา (พ.ศ.๑๘๘๓-๒๓๑๐) หลักฐานในสมัยอยุธยาปรากฏมาก โดยเฉพาะการบันทึกเรื่องราวลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในรูปของพระราชพงศาวดาร อย่างไรก็ตาม หลักฐานดังกล่าวไม่ได้เป็นที่ยอมรับกันว่าถูกต้องและเชื่อถือได้ทุกฉบับ เนื่องจากพงศาวดารต่าง ๆ ในสมัยอยุธยาฉบับที่ได้รับการชำระใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงสำนวนโวหาร และอาจมีการเพิ่มเติมแนวคิดในสมัยนั้น ๆ ลงไปด้วย^{๕๘}

^{๕๗}อ้างแล้ว, อุษณีย์ ธงไชย, จารึกและตำนาน: หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนา ลังกาวงศ์, หน้า ๒๔.

^{๕๘}นิติ เอี้ยวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ม.ป.ป.), หน้า ๓.

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรือ สมัยรัชกาลที่ ๑-๓ (พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๓๙๓) ในช่วงเวลานี้ยังไม่มีเอกสารที่บ่งบอกเด่นชัดว่า มีการปฏิบัติงานหรือแนวคิดการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบระเบียบเป็นแบบแผน มีเพียงการกระทำเพื่อซ่อมแซมอาคารต่าง ๆ เท่านั้น สิ่งที่เป็นจุดหักเหในการเริ่มเปลี่ยนแปลงการอนุรักษ์ในยุคนี้ คือ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ สืบเนื่องมาจากเหตุผลที่เริ่มมีการติดต่อกับชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นช่วงที่คนไทยให้ความสำคัญกับคนจีน เนื่องจากถือว่าคนจีนมีความเจริญเป็นอันดับหนึ่ง ชาวตะวันตกจึงถูกมองว่ามีความเจริญต่ำกว่าไทย ต่อมาในช่วงหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นต้นมา มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ทัศนคติเกี่ยวกับชาวตะวันตกเปลี่ยนแปลงไปหลายประการ เช่น ชัยชนะของอังกฤษเหนือพม่าในปี พ.ศ.๒๓๖๘ และเหนือจีนในปี พ.ศ.๒๓๘๓ การเริ่มเข้ามาแพร่หลายของเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ของชาวตะวันตก ทำให้ช่วงนี้ไทยอยู่ในระหว่างช่วงการประเมินศักยภาพของเหล่าชาติตะวันตกเสียใหม่

ในช่วงเวลานี้ประเทศจึงอยู่ฐานะที่ต้องย้อนกลับมามองตัวเองเพื่อประเมินศักยภาพที่มีอยู่ หรือ การตั้งหลัก หรือ สงวนท่าที โดยยังคงรักษาวัฒนธรรมของสังคมดั้งเดิมไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้พระพุทธศาสนาสร้างศรัทธาเป็นแกนหลักเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้ ซึ่งประสบผลสำเร็จอย่างดี พบว่ามีความแตกต่างและจุดเปลี่ยนแปลงที่แสดงออกให้เห็น คือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดต่าง ๆ ที่ชำรุดทรุดโทรมให้งดงาม ตามโบราณราชประเพณี พร้อมกันนั้นยังคงให้คงตามรูปแบบดั้งเดิม หรือมีการถ่ายแบบในการซ่อมแซมให้เหมือนของเดิมบ้าง มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามหลวงในแบบไทยดั้งเดิม เพื่อแสดงให้เห็นถึงแสนยานุภาพของความเป็นใหญ่ของไทยโดยแสดงออกผ่านทาง การซ่อมแซมบำรุงวัด^{๕๙} ทั้งนี้การสร้างแสนยานุภาพดังกล่าวไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นว่า สิ่งดั้งเดิมของไทยมีคุณค่ามีความยิ่งใหญ่เพียงใดและไม่เป็นรองชาติใด ๆ ของตะวันตก ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์เป็นช่วงเวลาที่มีการสร้างงานอาคารตามแบบประเพณีนิยมเพื่อหวังให้พระนครงดงามดุจเดิมในอดีต และมีการสร้างวัดวาอารามให้สวยงามมากมาย พร้อมทั้งซ่อมแซมวัดที่ชำรุดทรุดโทรมในพระนคร ทั้งนี้เพื่อช่วยสร้างขวัญกำลังใจให้กับประชาชนด้วย ดังกรณีการบูรณะวัดตามโบราณราชประเพณีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑-๓) ที่เป็นช่วงเวลาของการปรับปรุงบ้านเมืองให้มีสภาพดีงาม พร้อมทั้งตั้งหลักรับอิทธิพลที่เริ่มเข้ามาของชาติตะวันตก ซึ่งทำให้ช่วงนี้มีการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์วัดเก่าที่เคยมีอยู่เดิมให้สง่างาม พระมหากษัตริย์ทรงโปรดเกล้าให้เก็บพระพุทธรูปจากวัดร้างตามหัวเมือง มาเก็บรักษาบูรณปฏิสังขรณ์ไว้ยังวัดต่าง ๆ ทั่วกรุงเทพมหานคร และโปรดเกล้าให้บูรณะซ่อมแซมโบราณสถานตามโบราณราชประเพณี

^{๕๙}กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์, “พัฒนาการแนวคิดและวิธีอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย” , วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๔๘.

ในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ภายหลังจากหมดสิ้นการสงครามคราวก่อตั้งพระนคร รัชกาลที่ ๑ จึงทรงโปรดให้สร้างพระบรมมหาราชวัง โดยกำหนดว่าจะสืบทอดตามแบบแผนตามแบบอย่างเดิมต่อไป และที่สำคัญรูปแบบของผังพระบรมมหาราชวังและหมู่มหาราชมณฑลเศียร ได้ถือเอาแบบอย่างแห่งกรุงศรีอยุธยาเป็นแนวปฏิบัติทั้งสิ้น

ในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงปฏิสังขรณ์วัดแจ้งและวัดท้ายตลาดอันเป็นวัดเก่าในสมัยอยุธยา ขึ้นมาเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันคือวัดอรุณราชวรารามและวัดโมฬีโลกยสุทธา

นอกจากนั้น งานสร้างที่สำคัญแห่งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๒ คือ สวนขวา ซึ่งในตอนแรกหมายที่จะสร้างแล้วรวบรวมของบุคคลที่มีฝีมือทั้งหลาย เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างสลัก ช่างเขียน เพื่อมาประกวดประชันฝีมือกัน แต่ผลที่เกิดขึ้นมากกว่านั้น คือ เป็นประโยชน์ในแง่ทำนุบำรุงพวกช่าง และเชิดชูงานด้านศิลปะและวัฒนธรรม^{๖๐}

ในสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ในสมัยนี้เกิดความมั่นคงของพระคลังหลวง ทำให้เกิดการบำรุงบูรณะพระราชวัง และมีการปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ รวมทั้งการสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ขึ้นๆ อย่างมากมาย สิ่งก่อสร้างที่สำคัญในรัชกาลนี้ คือ พระปรางค์วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) ซึ่งเป็นการสร้างเสริมองค์ปรางค์ตามแนวพระราชดำริในรัชกาลก่อน และมีรูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่แสดงให้เห็นโดยชัดเจนใน ๓ กรณี ดังนี้

กรณีที่ ๑ กรณีกฎหมายตราสามดวง กฎหมายตราสามดวงเป็นประมวลกฎหมายที่พระบาทสมเด็จพระยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดฯ ให้ชำระต้นฉบับกฎหมายไทยสมัยอยุธยา และชำระเพิ่มเติมขึ้น ใน พ.ศ.๒๓๔๗ เพื่อใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมือง ตัดสินคดีความและจัดระเบียบสังคมให้เป็นแบบแผนและถูกต้องตามทำนองคลองธรรมแบ่งออกเป็นสามตรา คือ ตราพระราชสีห์ ตราพระคชสีห์ และตราบัวแก้ว กฎหมายตราสามดวง ถือว่าเป็นหลักฐานที่มีความสำคัญยิ่งที่สะท้อนให้เห็นภาพเรื่องราว ค่านิยมทางสังคม และโลกทัศน์ของคนในสมัยนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี และแน่นอนว่ากฎหมายตราสามดวง จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นภาพของแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์ในสมัยดังกล่าวได้^{๖๑}

^{๖๐}สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, **พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๖๑}ศิรินันท์ บุญศิริ, “แหล่งข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยในกรมศิลปากร”, **ศิลปากร**, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๓๘): ๖๗.

กรณีที่ ๒ กรณีการรื้อถอนอิฐจากกรุงเก่าเพื่อมาสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ ในช่วงเริ่มต้นของการสร้างบ้านแปลงเมือง มีการกระทำหลายอย่างที่ดูจะขัดกับหลักการอนุรักษ์ในปัจจุบัน และดูจะขัดกับกฎหมายที่ตราสามดวงที่ตราขึ้นในสมัยนี้ เช่น การให้ก่อสร้างพระนครทั้งพระบรมมหาราชวัง และพระราชวังบวรสถานมงคล บ่อมปราการต่าง ๆ ซึ่งให้รื้อกำแพงเมืองกรุงเก่าลงมาบ้างเพื่อนำไปก่อสร้างกรุงใหม่^{๖๒}

กรณีที่ ๓ กรณีการอนุรักษ์ของเจ้านายชั้นสูงกับวังหน้า มีกรณีที่น่าสนใจ คือ กรณีการบูรณปฏิสังขรณ์พระราชวังบวรสถานมงคลซึ่งพระราชวังนี้เป็นพระราชวังที่สำคัญและได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์เรื่อยมาโดยตลอด^{๖๓}

กรณีที่ ๔ กรณีความคิดเกี่ยวกับการรักษาของเดิมในรัชกาลที่ ๓ คราวหนึ่งในรัชกาลที่ ๓ ยังไม่มีการกำหนดโทษหรือกำหนดบทบัญญัติในการรื้อถอนวัดเก่าแก่โบราณ หรือยังไม่มีใครที่จะคำนึงถึงโบราณสถานมากนัก ครั้งนั้นพวกญวนได้รื้อถอนทำลายวัดส้มเกลี้ยงซึ่งเป็นวัดเก่าโบราณความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านจึงปรับโทษโดยให้สร้างวัดชดใช้

ต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ ๔-๕ (พ.ศ.๒๓๔๙ - ก่อน พ.ศ. ๒๔๕๓) ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นช่วงเวลาที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ในประเทศด้วยความตระหนักของผู้นำถึงภัยคุกคามจากชาติตะวันตก และเข้าใจถึงสถานภาพที่ควรจะเป็นของสยาม ในฐานะของอาณาจักรเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งในบริบทอันยิ่งใหญ่ของโลก เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการอนุรักษ์ที่ชัดเจน ๗ กรณี ดังนี้

กรณีที่ ๑ กรณีพระวชิรญาณ (รัชกาลที่ ๔) เสด็จไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ โดยเมื่อราวปลายปี พ.ศ. ๒๓๗๔ พระวชิรญาณมหาเถระได้เสด็จไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ ก่อนที่จะทรงขึ้นครองราชย์สมบัติก็ได้เสด็จไปอีกหลาย จากนั้นจึงทรงปฏิสังขรณ์ตามวิธีการคือ “โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ช่างนายทหารใน ต่อตัวอย่างถวาย เป็นรูปพระเจดีย์กลม ตัวอย่างพระเจดีย์ตามรูปแบบเดิมเสร็จแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ คือ สมเด็จพระยาองค์ใหญ่ เป็นแม่กองเจ้าของการ ได้ลงมือถากต้นไม้บนองค์พระ ให้ซื้อเอาอิฐที่มีผู้รื้อขายที่วัดเก่า ๆ บ้าง และให้ทำขึ้นบ้าง ก่อเป็นฐาน

^{๖๒}กรมศิลปากร, **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๓**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๙), หน้า ๖๗.

^{๖๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗.

จากข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีการทำหุ่นจำลองขึ้นก่อน เพื่อที่ตกลงก่อนว่าจะทำแบบนี้ดีหรือไม่ แล้วจึงให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์เป็นแม่กองงาน ส่วนวิธีการบูรณะคือ ให้ถากถางต้นไม้บนองค์พระ ให้ซื้ออิฐที่มีผู้รื้อวัดเก่ามาขายบ้างและทำขึ้นเองบ้าง และก่อฐานขึ้น ๘ ศอก นอกจากนั้นยังกล่าวถึงวิธีการบูรณะไว้คือ มีการใช้ไช้รัต มีการปักเสาเป็นซุงล้อมรอบองค์พระปฐมเจดีย์แล้วเอาไช้รัตไว้เป็นเปาะๆ ขึ้นไปจนถึงปล้องไฉน แล้วจึงก่ออิฐถือปูนหุ้มไว้หมดฉะนั้นจึงเห็นได้ชัดเจนว่า มีการศึกษาก่อนการบูรณปฏิสังขรณ์ และอย่างน้อยเทคนิคในเรื่องการบูรณะได้เกิดขึ้นแล้ว ไม่ว่าจะถูกต้องตามความคิดของนักวิชาการในปัจจุบันหรือไม่ก็ตาม

กรณีที่ ๒ กรณีรัชกาลที่ ๔ ทรงปฏิสังขรณ์พระนารายณ์ราชนิเวศน์ โดยทรงรับสั่งให้จัดการปฏิสังขรณ์ พระนารายณ์ราชนิเวศน์ เมืองลพบุรี โดยให้พระยาพิชัยสงคราม พระยาพิชิตณรงค์พระยานรินทรราชเสนี ขึ้นไปเป็นแม่กองทำการปฏิสังขรณ์ขึ้นไว้ เพื่อจะได้ให้เป็นที่ประทับในกาลอันควรและให้บุตรสละเก่าในพระราชวังขึ้นมาใช้ และทรงรับสั่งให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ หลายแห่ง ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๑ บูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ๑ ทำพระเจดีย์แก้วพระรัศมีพระพุทธรูปไสยาสน์ ๑ วัดมหาธาตุวัด ๑ วัดชนะสงครามวัด ๑ บูรณะแต่ของปรักหักพัง โปรดฯ ให้กระทำพระวิหารหลังพระอุโบสถอีกหลัง ๑ กระทำกุฏิสงฆ์เป็นตึกทั้งสิ้น ในคลองก็ให้ลงเขื่อนศิลาเป็นขึ้นบันได^{๒๔} นอกจากนี้จะมีการรักษาบูรณปฏิสังขรณ์ในแง่ของคุณค่าของความเป็นอดีตของโบราณสถานแล้ว จะเห็นได้ว่ายังทรงมีการควบคุมและจัดระเบียบการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาต่าง ๆ ด้วย โดยให้ประชาชนผู้มีจิตศรัทธาที่จะบูรณปฏิสังขรณ์มาแจ้งความประสงค์กับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเสียก่อน แต่ทั้งนี้ยังไม่ระบบที่ชัดเจนว่าจะมีการบูรณะอย่างไร

กรณีที่ ๓ กรณีรัชกาลที่ ๔ ทรงออกหมายประกาศเขตรังวัดผู้ร้ายชุกวัดในปี พ.ศ. ๒๓๙๔ โดยทรงออกกฎหมายควบคุมผู้ที่กระทำผิดต่อศาสนสถาน โดยได้ทรงออกหมายประกาศชุกวัดกำหนดให้ราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างจากศาสนสถานในระยะ ๔ เส้นโดยรอบ มีหน้าที่สอดส่องดูแลมิให้ผู้ร้ายทำการลักลอบขุดหาทรัพย์สิน และได้กำหนดพินัยปรับแก้ราษฎรที่นิ่งเฉย หมายประกาศนี้รวมศาสนสถานที่เป็นวัดร้างด้วย และหากพิจารณาจากกฎหมายตราสามดวงจะมีบทบัญญัติหลายข้อที่กำหนดโทษคนที่ลักลอบตัดเศียร ชุกเจดีย์ แต่เป็นกฎหมายที่ดูเหมือนว่าจะใช้คุ้มครองพระพุทธศาสนามากกว่าที่จะคุ้มครองตัวโบราณสถานโดยตรง หรือมุ่งหมายที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา มากกว่าทำนุบำรุงโบราณสถาน

^{๒๔}เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๗๗๕.

กรณีที่ ๔ กรณีการเริ่มต้นของการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์และการสะสมของเก่า โดยในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ ๒๕ การรวบรวมศิลปวัตถุและการเก็บสะสมของเก่า ของสวยงามและของแปลก เป็นที่นิยมกว้างขวางไม่เฉพาะแต่หมู่ขุนนางข้าราชการชั้นสูง แต่คหบดีและชนชั้นสามัญชั้นคองได้รับอิทธิพลความคิดนี้ด้วย^{๖๕} การรวบรวมและการเก็บสะสมของเก่านี้ คาดว่าได้รับอิทธิพลจากค่านิยมตะวันตกไม่มากนักน้อย นอกจากนั้นยังพบว่ามีชาวต่างชาติหลายคน ที่มีกัลลภอนำโบราณวัตถุสถานออกมานอกประเทศ เช่น ในกรณีของชาวเยอรมันชื่อ เรสต์แมน (Rastman) ผู้สังเกตการณ์จากพิพิธภัณฑ์เบอร์ลินได้ลักลอบนำรูปเคารพจากกำแพงเพชรออกนอกประเทศไทย โดยอ้างนำไปศึกษาเพื่อประโยชน์แห่งประวัติศาสตร์ไทยอยู่เสมอ ดังนั้น จึงมีการดำเนินงานในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อรวมของต่าง ๆ ไว้ทั้งโบราณวัตถุ หรือวัตถุประดับโบราณสถาน ในช่วงนี้บรรดาโบราณศิลปวัตถุทั้งหลายที่ได้ทรงรวบรวมไว้ ได้โปรดให้สร้างพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นที่เก็บรักษาในปี พ.ศ. ๒๔๐๒ ในรัชกาลที่ ๔ ศัพท์คำว่า “พิพิธภัณฑ์” จึงได้เกิดขึ้นจากนามพระที่นั่งองค์นี้

กรณีที่ ๕ รัชกาลที่ ๕ ทรงตั้งหอมิวเซียม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าตั้งหอมิวเซียมขึ้นที่พระที่นั่งหทัยสวามคม (หอคองคอเดีย) ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย กงสุลต่างประเทศ ตลอดจนประชาชนชายหญิง ได้เข้าชมเป็นปฐมฤกษ์ ในพระราชพิธีพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๔๑๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์จะจัดพิพิธภัณฑ์ตามแบบสากล จึงโปรดเกล้าให้ เฮนรี อาลาบาสเตอร์ (Henry Alabaster) ต้นสกุลเศวตศิลา ร่วมกับพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) ดำเนินการจัดพิพิธภัณฑ์ตามแบบแผนอย่างยุโรปขึ้นที่หอคองคอเดียในพระบรมมหาราชวัง มีคนไทยมาฝึกเป็นกูเรเตอร์ (Curator) คือ นายทัต ศิริสัมพันธ์ หรือ พลโทพระยาสมุสสรพรการ และเรียกว่า หอมิวเซียม โดยย้ายของจากพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์มาจัดแสดงไว้ที่พระที่นั่งสามองค์ในพระราชวังบวรสถานมงคล คือ พระที่นั่งศิวโมกขพิมาน พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ หอมิวเซียมนี้ในระยะแรกยังมีลักษณะการจัดแสดงคล้ายกับการจัดนิทรรศการเป็นคราว ๆ ตามวโรกาสสำคัญ ๆ ยังมีไม่มีการจัดพิพิธภัณฑ์สถานที่มีโบราณวัตถุ หรือศิลปวัตถุมาจัดแสดงมากนัก

การเริ่มต้นเปิดพิพิธภัณฑ์ขึ้นเป็นครั้งแรก ทำให้ต่อมามีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกิดขึ้น คือ ออยุธยาพิพิธภัณฑ์สถาน ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ ซึ่งได้จัดขึ้นที่พระราชวังจันทร์เกษม นับได้ว่าเป็นพิพิธภัณฑ์สถานประจำท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกที่เป็นแบบอย่างให้กับสมุหเทศาภิบาลอื่น ๆ ในเวลาต่อมา เช่น พิพิธภัณฑ์สถานที่วัดราชธานี สุโขทัย และที่พระปฐมเจดีย์ นครปฐม เป็นต้น^{๖๖}

^{๖๕}อ้างแล้ว, เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ หน้า ๓๑.

^{๖๖}กรณีการ สุธีรัตนภิมย์, “พัฒนาการแนวคิดและวิธีอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๖๓.

กรณีที่ ๖ กรณีพระราชกระแสการอนุรักษ์ของรัชกาลที่ ๕ โดยหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโบราณคดีสโมสรขึ้น ในวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๔๑ เพื่อทำการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของชาติบ้านเมืองในอดีต พระองค์โปรดให้ทำการบูรณะพระพุทธรูปและปูชนียสถานหลายแห่ง ในส่วนของการอนุรักษ์ ทรงโปรดกำหนดแนวทางในการปฏิสังขรณ์พระปรางค์วัดอรุณฯ ซึ่งถือเป็นเอกสารแนวทางการอนุรักษ์ช่างฝีมือฉบับแรกในประวัติศาสตร์การอนุรักษ์ไทย ซึ่งไม่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามใจชอบตามค่านิยมในยุคหนึ่ง แต่เป็นการคงไว้ซึ่งของดั้งเดิม ซึ่งคล้ายกับกระแสแนวคิดการอนุรักษ์ของตะวันตกในช่วงเวลานั้น ดังกล่าวนี แสดงให้เห็นถึงการพยายามคงรักษาไว้อันสิ่งซึ่งที่มีคุณค่าของอดีตคงเหลืออยู่ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีความรักชาติในระบบชาตินิยมมาก และทรงเห็นคุณค่าและความสำคัญของงานสถาปัตยกรรมโบราณ ในฐานะที่เป็นหลักฐานอันแสดงถึงควมมีอารยธรรมของชาติ นอกจากนั้นแล้วยังทรงชี้ประเด็นว่างานเหล่านี้ยังเป็นหลักฐานความรู้ในวิชาช่างอีกด้วย

กรณีที่ ๗ กรณีการสงวนรักษาพระนครศรีอยุธยาไว้เป็นเมืองโบราณ โดยในปี พ.ศ.๒๔๕๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้จัดพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกขึ้น เนื่องในวโรกาสที่พระองค์ได้ทรงครองราชย์ยาวนานยิ่งกว่ากษัตริย์พระองค์ใด และยาวนานกว่าพระรามาธิบดีที่ ๒ กษัตริย์แห่งพระนครศรีอยุธยา^{๖๗} ทรงรับสั่งให้สงวนรักษาเมืองอยุธยาไว้ในฐานะที่เป็นเมืองโบราณ ทำให้พระยาโบราณราชธานินทร์ได้เข้าตรวจสอบร่องรอยหลักฐานต่าง ๆ ไว้เป็นครั้งแรก จนกระทั่งเรียบเรียงและจัดพิมพ์เป็นหนังสือและแผนที่ประกอบออกมาจนใช้อ้างอิงกันในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังถือได้ว่าเป็นการประกาศโบราณสถานเป็นครั้งแรก

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เป็นยุคของการแก้ปัญหาตะวันตกจากที่เคยก่อเป็นรูปร่างในรัชกาลที่ ๕ ได้ถูกเสริมเป็นรูปแบบที่ชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ ๖ แนวทางที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสนอให้แก่ชาวไทย คือ ลัทธิชาตินิยม ซึ่งจะให้เป็นแนวทางในการรักษาวัฒนธรรมของชาติไว้ในยามที่ต้องพัฒนาประเทศด้วยเทคโนโลยีตะวันตก^{๖๘}

^{๖๗}บุหงา วัฒนะ, พระพุทธเจ้าหลวงกับชาวกรุงเก่า, (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๑), หน้า ๗๖.

^{๖๘}วิไลเลขา ถาวรธนสาร, ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๙.

รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ พบว่า ได้มีการประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณ พ.ศ.๒๔๖๖ พระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร พ.ศ. ๒๔๖๙ และพระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งโบราณและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ พ.ศ.๒๔๖๙ นอกจากจะเป็นการรักษาของโบราณอย่างเป็นทางการแล้วยังเป็นการประกาศให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าใจว่าจำเป็นต้องรักษาไว้ หากพิจารณาตามที่พระองค์กล่าวไว้ว่า ของโบราณย่อมเป็นหลักฐานในพงศาวดาร และเป็นเครื่องอุปกรณ์การตรวจตราหาความรู้โบราณคดีต่าง ๆ อันเจริญประโยชน์และเกียรติยศของบ้านเมือง อันเป็นความคิดที่ไม่ได้เกิดขึ้นมาก่อนในไทย ซึ่งถ้าเป็นระบบความคิดของไทยจะเกี่ยวกับความเชื่อความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาหรือเพื่อเสริมสร้างบารมีของผู้ปกครองเป็นสำคัญ หรือกล่าวได้ว่าไม่ใช่ระบบความคิดของไทยแบบจารีตประเพณี ที่รู้จักใช้ของเก่าหรือของโบราณเป็นหลักฐานทางวิชาการเพื่อตรวจสอบเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตของบ้านเมือง อันเป็นหลักการของวิชาโบราณคดี ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของพระองค์คือเพื่อเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เพื่อสร้างความภูมิใจในชาติอันเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดการสร้างชาติของพระองค์ ระบบความคิดทางโบราณคดีดังกล่าว น่าจะได้รับอิทธิพลดังกล่าวมาจากการร่ำเรียนจากตะวันตก ดังที่พระองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ความเจริญของชาวตะวันตกนั้นล้วนภูมิใจที่คุยกันเรื่องพงศาวดารอันเป็นเรื่องราวของบรรพบุรุษตะวันตกในขณะที่ชาวไทยต้องการความเจริญความศิวิไลซ์ แต่กลับดูถูกประวัติศาสตร์ของชาติบ้านเมืองเราเสียเอง”

ในขณะนั้นเกิดสมาคมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับของโบราณ เช่น สมาคมโบราณคดี สยามสมาคม เป็นต้น พระองค์เน้นย้ำความคิดตลอดรัชสมัยเสมอมา ซึ่งล้วนแล้วแต่ชี้ให้เห็นความสำคัญว่า ศิลปะ สถาปัตยกรรมโบราณของสยาม ตลอดจนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในอดีตของชาติบ้านเมือง ล้วนเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทุกคนในชาติต้องตระหนักถึงและเรียนรู้ทำความเข้าใจ ที่สำคัญคือไม่ใช่สิ่งที่ล่าหลังหรือเป็นสัญลักษณ์แสดงความไม่เจริญหรือไร้ความศิวิไลซ์แต่อย่างใด^{๒๙} กล่าวได้ว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ นี้ได้ริเริ่มการนำประวัติศาสตร์มาสร้างความเป็นชาตินิยมให้กับประเทศ และการพยายามฟื้นฟู ศิลปะ ภาษา วรรณคดีต่าง ๆ ขึ้นใหม่ เพราะสิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงลักษณะเฉพาะของชาตินั้น ๆ หน่วยงานทางด้านศิลปกรรมต่าง ๆ ถูกจัดตั้งขึ้นมา เช่น กรมศิลปากร กรมมโหรีสพ โรงเรียนช่างศิลป์ วรรณคดีสโมสร เป็นต้น

^{๒๙}ชาติรี ประกิจนทการ, การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรมสยาม สมัยไทยประยุกต์ชาตินิยม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓๘.

รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งในด้านการจัดส่วนราชการ โดยให้ยุบเลิกกรมศิลปากร เนื่องจากเงินรายได้ของแผ่นดินไม่พอกับรายจ่าย แล้วนำงานด้านการบำรุงวิชาช่างซึ่งเป็นของกรมศิลปากรเดิมกับการจัดการพิพิธภัณฑสถาน และการอื่น ๆ อันเนื่องด้วยการบำรุงวิชาความรู้ มาสมทบไว้ในกรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น “ราชบัณฑิตยสภา” โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และ ศ.ยอร์ช เซเดย์ นักวิชาการและปราชญ์ชาวฝรั่งเศสแห่งสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ ดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการทั่วไปแห่งราชบัณฑิตยสภา ในช่วงเวลานี้งานอนุรักษ์โบราณสถานจึงได้มาอยู่ใต้การดำเนินงานของราชบัณฑิตยสภา แต่ นับเป็นต้นมา และการดำเนินการของไทยก็ได้รับอิทธิพลหรือแบบอย่างเริ่มต้นมาจากนักวิชาการฝรั่งเศสผู้นี้ ตลอดจนอิทธิพลจากสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศนับแต่บัดนี้เป็นต้นมา ดังพบหลักฐานเป็น บันทึกการให้คำแนะนำจากปราชญ์ฝรั่งเศสหลายต่อหลายท่านในช่วงเวลานี้ งานของราชบัณฑิตยสภาในขณะนั้นแบ่งออกเป็น ๓ แผนก คือ (๑) แผนกวรรณคดี เป็นพนักงานจัดการหอพระสมุดสำหรับพระนครและสอบสวน พิจารณาวิชาอักษรศาสตร์ (๒) แผนกโบราณคดี เป็นพนักงานจัดการพิพิธภัณฑสถาน ตรวจรักษาโบราณ วัตถุสถาน และ (๓) แผนกศิลปากร เป็นพนักงานจัดการบำรุงรักษาวิชาช่าง

นอกจากนั้นในช่วงนี้มีการคุมเข้มที่จะสงวนรักษาของโบราณให้มากขึ้น เพราะระยะนี้มีการลักลอบส่งของโบราณออกขายต่างประเทศเสียมาก ซึ่งค่านิยมในการสะสมของเก่าก็ไม่ได้หายไป เป็นเหตุให้มีการขุดทำลายโบราณสถานเพื่อหาของไปขาย จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติขึ้นอีก ๒ ฉบับ คือ “พระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร” และ “พระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งโบราณและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ” ขึ้น ในวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ โดยมอบอำนาจการบริหารและการจัดการให้กับราชบัณฑิตยสภาเช่นเดิม

ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗ รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม นำนโยบายที่สำคัญ คือนโยบายสร้างชาติ ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการสร้างชาติแบบชาตินิยมอย่างรุนแรงเกิดขึ้น คือ เชื้อผู้นำชาติพันธุ์ ดังนั้น นโยบายแบบรัฐนิยมนี้ได้ถูกประกาศใช้ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๘๒ มีความมุ่งหมายให้ประชาชนปฏิบัติตามเพื่อความเจริญวัฒนาถาวรของประเทศชาติ นโยบายดังกล่าวก่อให้เกิดโครงการต่าง ๆ เกิดขึ้นหลายประการในการรวมชาติ การสร้างและบำรุงรักษาเอกลักษณ์ของชาติ การสร้างสาธารณูปโภค การคมนาคมต่าง ๆ ถนนหลายสายเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ตลอดจนนโยบายการปรับปรุงส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ถึงแม้ผลงานทางด้านการอนุรักษ์โบราณสถานยังไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตามรัฐบาลได้ประกาศใช้ว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖

สมัยหลัง ปี พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นต้นมา เป็นการสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยมโดยเน้นความเป็นไทยในแบบท้องถิ่นนิยม เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของไทย ผ่านกระบวนการรักษาสมดุลและผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมและวัฒนธรรมใหม่เพื่อให้คงอยู่ร่วมกันได้ นโยบายต่าง ๆ ทางการเมืองและความคิดความเชื่อของผู้นำ ล้วนมีผลต่อกระแสการอนุรักษ์โบราณสถาน แนวคิดของการกลับมายกย่องศิลปะในอดีตและการเชิดชูวัฒนธรรมไทยท้องถิ่น ก่อให้เกิดโครงการบูรณะวัดและปูชนียสถานทั่วประเทศที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ถึง ๕,๕๓๕ วัด โครงการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นท้องถิ่นนิยมได้รับการสนับสนุนโครงการดังกล่าวล้วนเป็นผลที่เกิดมาจากการสร้างความเป็นไทยในรูปแบบของท้องถิ่นนิยม ตามความเชื่อของผู้นำ แทนที่ความเป็นไทยในแบบสากลในปี พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗ แต่ในส่วนของวิธีการปฏิบัติงานนั้น กรมศิลปากรได้เข้ามาดูแลงานดังกล่าวแทบทั้งสิ้นอย่างไรก็ตาม นำพิจารณาว่า ในช่วงการบูรณปฏิสังขรณ์ในช่วงเวลาดังกล่าว (พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๕๐๕) กรมศิลปากรได้กล่าวว่า ได้รับผิดชอบในการบูรณะซ่อมแซมโบราณสถานตามที่ประกาศของราชบัณฑิตยสภา โดยในระยะต้นอาศัยแนวทางของ คามิลโล (Camillo) ที่ยึดหลักการที่ว่าไม่ซ่อมแซมโบราณสถานแต่ค้ำจุนรักษาโบราณสถาน (Stabilization) โดยโครงสร้างคอนกรีต ต่อมามีการขุดแต่งโบราณสถานจำนวนมากในประเทศ ทำให้มีความรู้ใหม่เกิดขึ้น และทำให้ทราบว่า ก่อนหน้าที่เคยค้ำยันด้วยโครงสร้างคอนกรีตนั้นเกิดความไม่เหมาะสมเพราะโบราณสถานหายไป เหลือเพียงส่วนโครงสร้างค้ำยันคอนกรีตที่ยังคงอยู่ นับได้ว่าโบราณสถานในช่วงเวลานี้ผันแปรไปตามกระแสการเมืองอย่างรุนแรง หรือการอนุรักษ์โบราณสถานจะเป็นไปตามรูปแบบใดนั้น ล้วนแล้วแต่ผู้นำประเทศในช่วงเวลานั้น ๆ จะตัดสินใจทั้งสิ้น โบราณสถานกลับกลายเป็นตัวแทนของการแสดงความอำนาจผู้นำในแต่ละยุคไปอย่างสิ้นเชิง^{๗๐}

โดยแท้จริงแล้ว กรมศิลปากร สถาปนาขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบภารกิจหลัก คือ (๑) งานด้านโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีสำนักโบราณคดีและสำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นผู้รับผิดชอบปฏิบัติ (๒) งานด้านเอกสาร หนังสือ มีหอสมุดแห่งชาติ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติและสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ เป็นผู้รับผิดชอบปฏิบัติ (๓) งานด้านศิลปกรรม มีสำนักสถาปัตยกรรมและสำนักช่างสิบหมู่ เป็นผู้รับผิดชอบปฏิบัติ (๔) งานด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ มีสำนักสังคีต เป็นผู้รับผิดชอบปฏิบัติ และ (๕) งานจัดการศึกษาวิชาเฉพาะมีสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เป็นผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี และระดับปริญญาตรีในด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ และช่างศิลป์

^{๗๐}กรมศิลปากร, ร่างมาตรฐานและแนวปฏิบัติของกรมศิลปากรในการดำเนินการโบราณสถานโบราณคดี และการพิพิธภัณฑฯ, หน้า ๑๐๖.

ปัจจุบัน กรมศิลปากรได้จัดทำโครงการการอนุรักษ์ ซ่อมแซมและบูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ โครงการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน การประมาณราคาเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน นอกจากนี้กรมศิลปากรได้ร่วมกับจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมวันอนุรักษ์มรดกไทย ดำเนินการผดุงรักษา พื้นฟูและสืบทอดศิลปวิทยาการทางด้านช่างฝีมือ และเป็นศูนย์ข้อมูลด้านศิลปกรรมของชาติ ดำเนินการด้านช่างและงานศิลปะ ในการบูรณะซ่อมแซมเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานและงานศิลปกรรม ศึกษา ค้นคว้าวิจัย การอนุรักษ์บ้านทรงไทย การจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การก่อสร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน การร่วมกับสถานศึกษาในการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ การถ่ายทอดและการสืบสานศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย งานช่างสิบหมู่ ฯ^{๗๑}

นับเป็นระยะเวลาเกือบร้อยปี ตั้งแต่การสถาปนากรมศิลปากร ภารกิจการอนุรักษ์โบราณสถานนับเป็นภารกิจหลักที่สำคัญประการหนึ่งของกรมศิลปากร ที่ได้มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาเป็นลำดับ โดยในการอนุรักษ์โบราณสถานมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องคือพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่มีการปรับเปลี่ยนและแก้ไขมาหลายครั้ง ซึ่งฉบับแรกคือ พระราชบัญญัติว่าด้วย โบราณสถาน ศิลปวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๗๗ และฉบับปัจจุบันคือพระราชบัญญัติโบราณสถาน ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ให้คำนิยามของโบราณสถาน ไว้ว่าโบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของ อสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย ดังนั้น การที่จะบอกว่าอะไรเป็นโบราณสถานตามกฎหมายหรือไม่นั้น ประการแรกถ้าไม่ใช่ อสังหาริมทรัพย์ ก็คงตัดออกไปก่อนได้เลย ต่อมาคือโดยอายุ หมายความว่ามีความเก่าแก่ แต่ตามกฎหมายก็มีได้กำหนดว่าที่อายุเท่าไรจึงเรียกว่าเป็นโบราณสถาน และถ้าดีแต่เก่าคือสร้างมานานแล้วแต่กลับไม่เป็นประโยชน์ใดใดก็ไม่สมควรที่จะถือเป็นโบราณสถานที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

^{๗๑}กรมศิลปากร, ๙๕ ปี แห่งการสถาปนากรมศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๙),

อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ ยังไม่มีกระบวนการที่ชัดเจนในการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น วัฒนธรรมทางภาษา การสร้างสรรค์ทางภาษา รวมทั้ง การแสดงออกโดยใช้ภาษาเป็นสื่อถ่ายทอด ศิลปะการแสดงและการดนตรี การปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณีหรือเทศกาล ความรู้และการปฏิบัติของชุมชนหรือท้องถิ่น งานช่างฝีมือดั้งเดิม ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ ศิลปะ คุณค่าทางจิตใจ หรือผลงานอันควรค่าแก่การรักษาไว้สืบต่อไป

รวมถึง กฎหมายอื่นในเรื่องเดียวกันหรือทำนองเดียวกัน ได้แก่

๑. พระราชบัญญัติกีฬามวย พ.ศ. ๒๕๔๒ ตราขึ้นเพื่ออนุรักษ์ศิลปะมวยไทยอันเป็นการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

๒. พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ ตราขึ้นเพื่อคุ้มครองการนำภูมิปัญญามาใช้กับการแพทย์แผนไทย

๓. พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นเรื่องของการรับรองหรือคุ้มครองสิทธิผู้สร้างสรรค์ผลงานเขียนหรืองานศิลปะ

๔. พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นเรื่องของการรับรองหรือคุ้มครองผู้ประดิษฐ์คิดค้นหรือออกแบบผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

โดยขอบเขตการคุ้มครองของกฎหมายทั้ง ๔ ฉบับ ดังกล่าวข้างต้น ยังไม่ได้ครอบคลุมถึงการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นการสืบทอดการสร้างสรรค์ผลงานที่มีมาแต่ดั้งเดิมเป็นเพียงการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเฉพาะเรื่องและยังไม่ครอบคลุมการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมทั้งหมด^{๗๒}

ต่อมา ประเทศได้รับเอา อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of the Intangible Culture Heritage) ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO) ใน ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ (ค.ศ. ๒๐๐๓) และมีผลบังคับใช้เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๔๙ (ค.ศ. ๒๐๐๖) โดยได้ส่งเสริมให้ประเทศต่าง ๆ มีมาตรการในการสงวนรักษา และให้ความสำคัญแก่มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

^{๗๒}ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, หน้า ๑.

สำหรับประเทศไทยนั้น ได้มีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้มีการประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบันทึกประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่อยู่ในอาณาเขตของประเทศไทย เพื่อเสริมสร้างบทบาทสำคัญและความภาคภูมิใจของชุมชน กลุ่มคน หรือบุคคลที่เป็นผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตลอดจนส่งเสริมและพัฒนาสิทธิชุมชนในการอนุรักษ์ สืบสาน ฟื้นฟู และปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และได้มีการประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๗ สาขา ได้แก่ (๑) สาขาศิลปะการแสดง เช่น การแสดงโขน หนังใหญ่ ละครชาตรี และดิเกิร์ฮูลู (๒) สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม เช่น ผ้าซิ่นตีนจก ผ้าแพรวา เครื่องจักสานย่านลิเภา และมีดอรัญญิก (๓) สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น นิทานศรีธนญชัย นิทานขุนช้างขุนแผน และบทท้าวเวียง (๔) สาขาภูมิปัญญาไทย เช่น ว่าวไทย ตะกร้อ และกระบี่กระบอง (๕) สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล เช่น พิธีไหว้ครู สงกรานต์ และลอยกระทง (๖) สาขาความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล เช่น การนวดไทยและฤกษ์ดีดต้น และ (๗) ภาษา เช่น ภาษาไทย ภาษาท้องถิ่น และภาษาสัญลักษณ์ต่าง ๆ แต่การขึ้นทะเบียนของกรมส่งเสริมวัฒนธรรมดังกล่าว ยังไม่มีมาตรการทางกฎหมายที่ชัดเจนในการคุ้มครองและส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ของประเทศไทยซึ่งเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์ สืบสาน ปลูกฝัง และสืบทอดในชุมชนจาก คนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่งได้รับการส่งเสริมและรักษาให้มีความสืบเนื่องและยั่งยืนสืบไป^{๗๓}

เมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๖ รัฐบาล นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีได้มีมติ (๑) เห็นชอบอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage) ตามที่กระทรวงวัฒนธรรมเสนอ โดยอนุสัญญานี้จะเป็นเครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศในการปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และ (๒) เห็นชอบให้ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ตามที่กระทรวงวัฒนธรรมเสนอ เมื่อรัฐสภาได้ให้ความเห็นชอบอนุสัญญา ฯ แล้ว

^{๗๓}อ้างแล้ว, ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, หน้า ๒.

ต่อมา เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ รัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณาแล้ว มีสาระสำคัญเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมหรือคุ้มครองการใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ รวมทั้งเป็นการออกกฎหมายเพื่ออนุวัติการตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาหรือกักระทรวงวัฒนธรรม และได้แก้ไขชื่อ จากเดิม “ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ.” เป็น “ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ.” และต่อมา คณะรัฐมนตรี ได้เสนอพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) และได้ผ่านความเห็นชอบจาก สนช. เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. นั่นคือ “พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙” โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม (กระทรวงวัฒนธรรม) ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และให้คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาและให้ความเห็นชอบนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญา ฯ และแผนงานหรือโครงการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติเพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๙ และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นต้นไป

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ นี้ มีกลไกและมาตรการในการดำเนินการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่มีใช้การขึ้นทะเบียนในระบบอนุญาต (Register) แต่เป็นระบบการขึ้นทะเบียนเพื่อจัดทำบัญชีรายการ (Inventory) ซึ่งเป็นการแจ้งรายละเอียดของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และกฎหมายฉบับนี้มิได้มีขึ้นเพื่อคุ้มครองความเป็นเจ้าของมรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรม แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งให้มีการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ให้มีการสืบทอดต่อไป^{๗๔}

สรุปได้ว่า พัฒนาการของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของไทย โดยแท้จริงแล้ว เริ่มต้นจากมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ก่อนที่จะมีการให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่นเดียวกันนานาอารยประเทศ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญของสังคมและประเทศ และจำเป็นจะต้องให้ความเคารพในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม โดยสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงตามสภาพการณ์ในปัจจุบันและมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

^{๗๔}อ้างแล้ว, ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, หน้า ๙.

๒.๓.๕ ประเภทของมรดกทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ประเภทของมรดกทางวัฒนธรรม จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้ องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO) แบ่งประเภทของมรดกทางวัฒนธรรมตามลักษณะที่ปรากฏอยู่หรือที่มีอยู่ (Existence) ไว้ ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage)^{๗๕} ดังนี้

๑. มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage)

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้เป็นสิ่งที่สามารถมองเห็น สัมผัสและจับต้องได้ทางกายภาพ โดยครอบคลุมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ได้และที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี อนุสรณ์สถานและแหล่งประวัติศาสตร์ เครื่องแต่งกาย ภาพจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปหัตถกรรม รวมถึงวัตถุที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นจากฝีมือ การประดิษฐ์ การคิดค้นการดัดแปลง การอยู่อาศัย หรือการใช้ประโยชน์จากมนุษย์ ซึ่งได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่าในทางวัฒนธรรมและสมควรได้รับการสงวนรักษา ซึ่งถูกจัดอยู่ในประเภทหนึ่งของมรดกโลกตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรมตามอนุสัญญาดังกล่าวนี้นี้ หมายความว่าถึงสถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถานไม่ว่าจะเป็นงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ เช่น ถ้ำ หรือกลุ่มสถานที่ก่อสร้าง ยกหรือเชื่อมต่อกันอันมีความเป็นเอกลักษณ์ หรือแหล่งสถานที่สำคัญอันอาจเป็นผลงานฝีมือมนุษย์หรือเป็นผลงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีคุณค่าความล้ำเลิศทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ มานุษยวิทยา หรือวิทยาศาสตร์ โดยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ สามารถแบ่งออกเป็นประเภทย่อย ๆ ได้ ๒ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ประเภทวัตถุที่เคลื่อนที่ได้ ยกตัวอย่างเช่น

- โบราณวัตถุ หมายถึง สंहาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี

^{๗๕}ชาคริต สิทธิฤทธิ์, “จับต้องได้-จับต้องไม่ได้: ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): หน้า ๑๔๔.

- ศิลปวัตถุ หมายถึง สิ่งที่ทำด้วยฝีมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลปะ
- จิตรกรรม หมายถึง ผลงานทางศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพวาดหรือภาพพิมพ์ที่ปรากฏอยู่ในโบราณสถานและปรากฏอยู่บนโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ
- ศิลปหัตถกรรม หมายถึง เครื่องมือ เครื่องใช้ เสื้อผ้า และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีการคิดค้นโดยชุมชนท้องถิ่นและผลิตขึ้นอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ

ส่วนประเภทวัตถุที่เคลื่อนที่ไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น

- โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย
- อนุสรณ์สถานและแหล่งประวัติศาสตร์ หมายถึง สถานที่ตั้งของเมืองหรือชนบท ซึ่งพบหลักฐานของอารยธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นพิเศษที่นั้น และเป็นหลักฐานของความเจริญก้าวหน้าที่สำคัญหรือเป็นหลักฐานเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์
- แหล่งโบราณคดี หมายถึง บริเวณที่มีหลักฐานของพฤติกรรมมนุษย์ในอดีต ทั้งที่อยู่บนดิน ใต้ดิน และใต้น้ำ เช่น ที่อยู่อาศัย สุสาน ศาสนสถาน หรือสถานที่ประกอบอาชีพและแหล่งเรืออับปาง^{๗๖}

๒. มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage)

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หมายถึง การปฏิบัติ (Practices) การแสดงออก (Expressions) การนำเสนอ (Representations) ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่า เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งนี้ เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่อง ก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ดังนี้

^{๗๖}วศิน อิงคพัฒนากุล, การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๖๒.

- เรื่องราวข้อมูลความรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นมุขปาฐะและการแสดงออกในด้านต่าง ๆ รวมถึงวัฒนธรรมด้านภาษาในฐานะที่เป็นสื่อสืบทอดมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Oral Traditions and Expressions, Including Language as a Vehicle of the Intangible Cultural Heritage)

- ศิลปะการแสดง (Performing Arts)

- แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่าง ๆ (Social Practices, Rituals and Festive Events)

- ความรู้และวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (Knowledge and Practices Conceding Nature and the Universe)

- งานช่างฝีมือดั้งเดิม (Traditional Craftsmanship)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตามความในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ ได้กำหนดลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้ ๗ ประเภท^{๗๗} ดังนี้

- ภาษา หมายถึง สัญลักษณ์ที่มนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือแสดงออกเพื่อสื่อความเข้าใจระหว่างคนในสังคม ทั้งที่อยู่ในภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษามือ นอกจากช่วยสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันหรือช่วยสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมแล้ว ภาษายังเป็นสมบัติของสังคมที่สะท้อนวัฒนธรรมของเจ้าของภาษานั้นได้เป็นอย่างดี แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาไทยถิ่น และภาษากลุ่มชาติพันธุ์

- วรรณกรรมพื้นบ้าน หมายถึง วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้านโดยครอบคลุมวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่าและที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แบ่งออกเป็น ๗ ประเภท ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์บอกเล่า บทสวดหรือบทกล่าวนในพิธีกรรม บทร้องพื้นบ้าน สำนวน และกาพย์ ปริศนาคำทาย และตำรา

- ศิลปะการแสดง หมายถึง การแสดงดนตรี รำ-เต้น และละครที่แสดงเป็นเรื่องราว ทั้งที่เป็นการแสดงตามขนบแบบแผน มีการประยุกต์เปลี่ยนแปลง และ/หรือการแสดงร่วมสมัย การแสดงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการแสดงสดต่อหน้าผู้ชม และมีจุดมุ่งหมายเพื่อความงาม ความบันเทิงและ / หรือเป็นงานแสดงที่ก่อให้เกิดการคิด วิพากษ์ นำสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคม แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ ดนตรี การแสดง ดนตรีและการแสดงในพิธีกรรม และเพลงร้องพื้นบ้าน

^{๗๗}ชาคริต สิทธิฤทธิ์, “จับต้องได้-จับต้องไม่ได้: ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): หน้า ๑๔๘.

- แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล หมายถึง การประพุดติปฏิบัติในแนวทางเดียวกันของคนในชุมชนที่สืบทอดต่อกันมาบนหนทางของมรดกวิถี นำไปสู่สังคมแห่งสันติสุขแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชนและชาติพันธุ์นั้น ๆ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ มารยาท ขนบธรรมเนียม ประเพณี และงานเทศกาล

- งานช่างฝีมือดั้งเดิม หมายถึง ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุและกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชน แบ่งออกเป็น ๑๐ ประเภท ได้แก่ ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า เครื่องจักสาน เครื่องรัก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องไม้ เครื่องหนัง เครื่องประดับ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์อย่างอื่น

- ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล หมายถึง องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติและการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ แบ่งออกเป็น ๕ ประเภท ได้แก่ อาหารและโภชนาการ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์และไสยศาสตร์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

- กีฬาภูมิปัญญาไทย หมายถึง การเล่น การกีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ที่มีการปฏิบัติกันอยู่ในประเทศไทยและมีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีไทยแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

ดังกล่าวข้างต้นนี้ ใกล้เคียงกับที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้กำหนดลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้ ๗ สาขา^{๗๘} โดยกำหนดนิยามและการแบ่งประเภทไว้ ดังนี้

- ศิลปะการแสดง หมายถึง การแสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึกและเรื่องราว ต่าง ๆ โดยมีผู้แสดงเป็นสื่อ ผ่านทางเสียง ได้แก่ การขับร้อง หรือการเล่นดนตรี ผ่านทางร่างกาย เช่น การรำร่าย การเชิด การเต้น การแสดงท่าทาง ลิเก โขน ฯลฯ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ดนตรีและเพลงร้อง รวมถึงนาฏศิลป์และการละคร

- งานช่างฝีมือดั้งเดิม หมายถึง ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน แบ่งออกเป็น ๑๐ ประเภท คือ ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า เครื่องจักสาน เครื่องรัก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องไม้ เครื่องหนัง เครื่องประดับ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์อย่างอื่น

^{๗๘}ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, หน้า ๓๖-๓๗.

- วรรณกรรมพื้นบ้าน หมายถึง วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน โดยครอบคลุม วรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่า และที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แบ่งออกเป็น ๗ ประเภท คือ นิทานพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้าน บทสวดหรือบทกล่าวในพิธีกรรม บทร้องพื้นบ้าน สำนวนและภาษิต ปริศนาคำทาย และตำรา

- กีฬามิปัญญาไทย หมายถึง การเล่น เกม การกีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวที่มีการปฏิบัติกันอยู่ในประเทศไทยและมีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีไทย แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท การเล่นพื้นบ้าน เกมพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

- แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล หมายถึง การประเพณีปฏิบัติในแนวทางเดียวกันของคนในชุมชนที่สืบทอดต่อกันมาบนหนทางของมงคลพิธี นำไปสู่สังคมแห่งสันติสุข แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชนและชาติพันธุ์นั้น ๆ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ มารยาท และขนบธรรมเนียมประเพณี

- ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล หมายถึง องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติ และการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ แบ่งออกเป็น ๕ ประเภท คือ อาหาร และโภชนาการ การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน โหราศาสตร์และดาราศาสตร์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน รวมทั้งชัยภูมิและการตั้งถิ่นฐาน

- ภาษา หมายถึง เครื่องมือที่ใช้สื่อสารในวิถีการดำรงชีวิตของชนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนโลกทัศน์ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชน ทั้งเสียงพูด ตัวอักษร หรือสัญลักษณ์ที่ใช้แทนเสียงพูด แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ ภาษาไทย ภาษาท้องถิ่น และภาษาสัญลักษณ์

อย่างไรก็ตาม ในคราวพิจารณา ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ นั้น คณะกรรมการกฤษฎีกา มีข้อสังเกตว่า ลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต้องมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ ศิลปะ คุณค่าทางจิตใจ หรือผลงานควรค่าแก่การรักษาไว้ เป็นการกำหนดไว้ในลักษณะที่กว้างเกินไปซึ่งอาจมีข้อโต้แย้งกับผู้ที่มาขอขึ้นทะเบียนได้ และการกำหนดลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้เป็น ๗ สาขา นั้น ยังไม่สอดคล้องกับการแบ่งตามอนุสัญญา ฯ จึงเห็นควรให้แก้ไขปรับปรุงลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จะได้รับการส่งเสริมและรักษาตามพระราชบัญญัตินี้ ให้สอดคล้องกับลักษณะ (Domains) ของอนุสัญญา ฯ จึงได้มีการปรับ มาตรา ๕ ดังนี้

“มาตรา ๕ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่ได้รับการส่งเสริมและรักษา ตามพระราชบัญญัติ นี้ (พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙) ต้องมีลักษณะอย่าง หนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้

- (๑) วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา
- (๒) ศิลปะการแสดง
- (๓) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล
- (๔) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
- (๕) งานช่างฝีมือดั้งเดิม
- (๖) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว
- (๗) ลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการส่งเสริมและรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ รัฐมนตรี อาจประกาศกำหนดรายละเอียดของลักษณะมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ตามวรรคหนึ่งก็ได้”^{๗๙}

สรุปได้ว่า มรดกทางวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ตาม UNESCO คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ มรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองนี้ ล้วนเป็นผลผลิตของมนุษย์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยบอกเล่าเรื่องราวผ่านความหลากหลายทาง วัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งคุณค่าและความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์ กำหนดและให้ความสำคัญแก่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา คุณค่าและความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม จึงอาจแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของในแต่ละพื้นที่ แม้ว่ามรดกทางวัฒนธรรม ทั้งสองแบบนี้ จะมีความหลากหลายของรูปแบบและประเภทสาขาทางวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก รวมถึงมีตัวบทกฎหมายและการบริหารจัดการเพื่อรองรับมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าว แต่ในทาง ตรงกันข้าม มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นกลับมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงและสะท้อนความหมายในตัว มันให้แกกันและกัน มรดกทางวัฒนธรรมแบบจับต้องได้ก็สะท้อนมุมมองและแนวความคิดของช่าง ผู้สร้างว่าคิดเช่นไรหรือสะท้อนรูปแบบทางวัฒนธรรมของสังคมในสมัยนั้นออกมา ส่วนแบบจับต้อง ไม่ได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นแนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ก็สะท้อนผ่านวัตถุหรือสิ่งที่ สามารถสัมผัสและจับต้องได้ ไม่ว่าจะเป็นโบราณวัตถุ ศิลปะการแสดงต่าง ๆ เป็นต้น

^{๗๙}อ้างแล้ว, ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, หน้า ๓๗.

๒.๓.๖ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาเกี่ยวกับ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

วัฒนธรรมถือเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืน องค์การศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) จึงได้เสนอให้ใช้กรอบในการพัฒนาประเทศโดยใช้ฐานทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐ ประชาชนควรมีบทบาทอย่างยิ่งในการรับรู้และร่วมดำเนินการภายใต้แนวทางตามวิถีประชา อันจะก่อให้เกิดการยอมรับจากประชาชนและจะทำให้เกิดการร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างแท้จริง^{๘๐} การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม จึงดำเนินการในทุกมุมมองของแง่มุมในการจัดการ ดังนี้

๑. ด้านกายภาพ

ความแตกต่างประการหนึ่งที่น่าสนใจระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้กับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หากทรุดโทรมและพังทลายลงไปแล้ว จะไม่สามารถรื้อฟื้นหรือสร้างกลับคืนมาได้อีกดังเดิม แต่ในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นั้นมีลักษณะพิเศษเฉพาะ คือ แม้จะเสื่อมสลายไปแล้ว แต่ก็ยังสามารถผลิตสร้างกลับคืนมาได้อีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากมรดกทางวัฒนธรรมอย่างแรกถูกให้คุณค่าไปในทางกายภาพ ส่วนอย่างหลังกลับให้ความสำคัญไปในเชิงแนวความคิดเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม แม้จะพบว่ามรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยจะมีมากมายหลายประเภท หลายชนิดและหลายสาขา แต่เนื่องจากเกณฑ์การแบ่งประเภทมรดกทางวัฒนธรรมของยูเนสโกนั้นใช้กรอบกว้าง ๆ โดยแบ่งตามลักษณะที่ปรากฏหรือมีอยู่นั้นก็คือ การแบ่งออกเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ดังนั้น ในหลาย ๆ กรณีจึงพบว่ามรดกทางวัฒนธรรมทั้ง ๒ ประเภท กลับมีรูปแบบหรือลักษณะบางอย่างที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงร่วมกันอย่างแนบแน่น ไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด หรือเรียกอย่างง่าย ๆ ว่า เกิดความซ้ำ (ซ้อน) ในมรดกทางวัฒนธรรม เปรียบได้กับเชือกที่เกิดจากเส้นใยสองเส้นที่พันเกลียวเข้าด้วยกันจนกลายเป็นเชือกเส้นเดียว^{๘๑} ดังตัวอย่าง กรณีของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถานหลาย ๆ แห่ง พบว่า มีการก่อสร้างด้วยวัสดุที่ต่างประเภทกัน บ้างก็ก่อสร้างด้วยดิน (คันดิน ถนน) บ้างก็ก่อสร้างด้วยอิฐ (เจดีย์ กำแพงเมือง) หรืออาจจะก่อสร้างด้วยหิน (ปราสาท เทวสถาน) การที่จะสร้างสิ่งก่อสร้างหรือโบราณสถานเหล่านี้ได้ ผู้สร้างหรือที่เรียกว่าช่างจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะประสบการณ์ในการทำงานดังกล่าว รูปแบบความคิดในการก่อสร้างจึงแสดงออกมาในรูปของเทคนิค

^{๘๐}วีระ โรจน์พจนรัตน์, “การจัดการวัฒนธรรมกับความเจริญของประเทศ”, วารสารเทคโนโลยีสุรนารี, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๑): หน้า ๘๗.

^{๘๑}ธนิ เลิศชาญฤทธิ์, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, หน้า ๒๙.

การก่อสร้าง ซึ่งรูปแบบความคิดข้างต้นได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากช่างคนหนึ่งสู่ช่างอีกคนหนึ่ง ก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาที่แฝงมาในตัวของผู้สร้าง สิ่งที่กำลังมานี้จึงย่อมแสดงถึงมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หรือที่เข้าใจในความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่สะท้อนออกมาจากสิ่งก่อสร้างเสมอ เช่นเดียวกับที่งานศิลปหัตถกรรมได้รับการแสดงออกมาในรูปแบบของผลงานหัตถศิลป์หรือในกรณีของโบราณวัตถุ เช่น ลูกปัด หรือ หม้อสามขา ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของสิ่งของขนาดเล็กที่สามารถเคลื่อนย้ายไปในที่ต่าง ๆ ได้ในช่วงยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อหลายพันปีก่อน จากข้อมูลทางโบราณคดี พบว่า โบราณวัตถุเหล่านี้ พบในเกือบทุกภาคของประเทศไทย ดังนั้น ช่างผู้ผลิตลูกปัดและช่างปั้นหม้อก็ย่อมมีตัวตนและมีสถานภาพทางสังคมในทุกภาคเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่ารูปแบบความคิดหรือเทคนิคในการผลิตจึงย่อมฝังตัวอยู่ในช่างแต่ละคน บางครั้งกลับพบว่าลูกปัดที่พบในดินแดนประเทศไทยก็ไม่มีลักษณะเหมือนกับทางฝั่งของประเทศอินเดีย นั่นเป็นข้อพิสูจน์ว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสามารถเดินทางได้อย่างอิสระติดตัวไปพร้อมกับช่างผู้ผลิตงาน คล้ายประจวบกับความคิดในคลังสมองที่พร้อมจะย้ายถ่ายเทส่งต่อความคิดจากพื้นที่หนึ่งสู่อีกพื้นที่หนึ่ง ทำให้เกิดการแพร่กระจายและผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกัน ชื่อน่าสังเกตประการหนึ่งก็คือ ในปัจจุบันมีการรื้อฟื้นงานผลิตหม้อสามขาและลูกปัดสมัยโบราณ เช่น ในพื้นที่ภาคกลางและภาคใต้ เพื่อที่จะให้เป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบของชุมชนท้องถิ่นลักษณะดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นการนำเอาเทคนิคการผลิตในสมัยโบราณกลับมาใช้ใหม่ในพื้นที่เดิมแต่ต่างวาระเวลาขึ้น เทคนิคการผลิตที่ว่านี้จึงสามารถนำกลับมาใช้ได้อีกครั้งหนึ่ง ภาษาที่เช่นเดียวกัน แม้จะได้รับการยอมรับในหลักสากลว่าภาษาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เนื่องจากเป็นระบบสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างคนในสังคมด้วยกัน แต่หากภาษาที่มีความหลากหลายทั่วโลกเหล่านั้นได้รับการจารึกบนวัตถุทำให้ภาษากลายเป็นสิ่งที่สามารถสัมผัสจับต้องได้เช่นกัน อีกประการหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ หากสังคมหรือชนใดกำหนดให้ภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นภาษาหลักมาตรฐานของดินแดนนั้น ๆ หรืออาจจะกำหนดให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลท่ามกลางความหลากหลายของภาษาทั่วโลกแล้ว นั่นย่อมแสดงว่าความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นแล้ว แม้กระทั่งการแบ่งยุคสมัยทางโบราณคดีในปัจจุบันก็ใช้ภาษาเป็นตัวแบ่งว่ายุคนี้ คือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคนี้คือสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ และยุคนี้คือสมัยประวัติศาสตร์ภาษาจึงถูกใช้เป็นลักษณะสากลในการแบ่งหรือกำหนดรูปแบบทางวัฒนธรรมในอดีตที่มีความหลากหลายให้กลายเป็นความไม่หลากหลายขึ้น

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าจะเป็นคุณลักษณะที่ส่งเสริมในความหลากหลาย แต่ในตัวแนวความคิดของความหลากหลายทางวัฒนธรรมเองกลับแสดงความไม่หลากหลายตั้งแต่เริ่มต้นแล้ว^{๘๒}

^{๘๒}ธเนศ วงศ์ยานนาวา, ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สมมติ, ๒๕๕๒), หน้า ๖๗.

แม้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้จะมีความหลากหลายค่อนข้างมาก แต่เมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วกลับพบว่า มรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองแบบนี้เป็นของคู่กัน แบบหนึ่งมักจะแฝงอยู่ในอีกแบบหนึ่งเสมอ กรอบที่ใช้ในการแบ่งมรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่นั้นเป็นการใช้หลักเกณฑ์ที่สามารถประยุกต์ใช้ร่วมกับมรดกทางวัฒนธรรมที่มีในแห่งนั้น ๆ ได้ จึงพบว่า จำนวนสาขาของมรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองแบบในแต่ละแห่งมักไม่เท่ากัน กรอบที่ว่านี้จึงเป็นลักษณะสากลที่ใช้สำหรับจำกัดพื้นที่ความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมให้เหลือเพียงแค่ว่าสามารถสัมผัสจับต้องได้หรือไม่และอย่างไร ทำให้ความหลากหลายนั้นถูกปรับลดขนาดให้สามารถถูกยอมรับและได้รับการตีความเพียงบรรทัดฐานดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น มรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองแบบจึงมีใช้สิ่งที่ตายตัว สามารถพลิกความคิดไปมาระหว่างกันได้ รวมถึงสามารถรวมเป็นรูปแบบอันหนึ่งอันเดียวกัน จากความหลากหลายกลับเป็นความไม่หลากหลาย ซึ่งก็มีใช้สิ่งที่น่าประหลาดใจแต่ประการใด เพราะทราบกันดีอยู่ว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งแต่กลับมีพลวัตในตัวมันเอง

๒. ด้านกฎหมาย

แม้ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นข้อกฎหมายหลักในการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดแห่งอนุสัญญายูเนสโกว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ค.ศ. ๑๙๗๒ (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) และอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ (Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage) ตามลำดับ แต่ก็มีข้อพิจารณาถึงหลักการและแนวความคิดที่อยู่เบื้องหลังการบัญญัติกฎหมายดังกล่าว ดังนี้

๒.๑ ความเป็นมาของอนุสัญญายูเนสโกว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ค.ศ. ๑๙๗๒ คือ ประเทศต่าง ๆ เห็นความสำคัญในเรื่องการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก อนุสัญญาฉบับนี้จึงคุ้มครองในเรื่องสถานที่ที่มีคุณค่าโดดเด่นทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์อันเป็นสมบัติของมนุษยชาติ และเป็นการร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อปกป้องสมบัติทางธรรมชาติไว้เป็นมรดกของมวลมนุษยชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในสาระสำคัญของคำปฏิญาณในการเป็นภาคีของอนุสัญญานี้ คือ การอนุรักษ์คงไว้ของแหล่งมรดกโลกที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตของประเทศนั้น ทั้งนี้ ประเทศไทยมีแหล่งที่สำคัญทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมตามหลักการของอนุสัญญาฯ ในการประกาศเป็นแหล่งมรดกโลก รวมถึงประเทศไทยจะสามารถเสนอชื่อแหล่งอื่น ๆ เพื่อประกาศเป็นแหล่งมรดกโลกต่อไปในอนาคตได้

๒.๒ อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ จะเน้นถึงมรดกของบรรพบุรุษที่ได้สร้างสรรค์และปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต และส่งต่อผ่านลูกหลานแต่ละรุ่น จนกลายมาเป็นอัตลักษณ์ (Identity) ของชุมชนหรือกลุ่มชนที่ยึดถือปฏิบัติกันจนถึงทุกวันนี้ โดยอาจจะแสดงออกมาในรูปลักษณะต่าง ๆ เช่น มุขปาฐะ ภาษา ประเพณี พิธีกรรม งานเทศกาล งานช่างฝีมือดั้งเดิม รวมถึงความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล เป็นต้น โดยการร่วมเป็นภาคีอนุสัญญา ฯ ฉบับนี้ของประเทศไทยจะเป็นการยืนยันบทบาทต่อการดำเนินงานเรื่องการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาอัตลักษณ์ของตนเอง โดยมีมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงตัวตนของคนไทย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากอนุสัญญาดังกล่าวนี้เป็นอนุสัญญาที่มีเนื้อหาสาระค่อนข้างเปิดกว้าง เพื่อให้ประเทศที่เป็นภาคีสามารถนำไปประยุกต์ให้เป็นแนวปฏิบัติหรือมาตรการที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศได้โดยมิได้บังคับ ดังนั้นพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ จึงมิได้นำเนื้อหาสาระของอนุสัญญามาทั้งหมด แต่นำเนื้อหาในส่วนที่ยังไม่มีกฎหมายรองรับเป็นแนวทางในการยกร่างกฎหมาย เช่น การจัดทำทะเบียน การสนับสนุนให้เกิดการศึกษาวิจัย การส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดการเข้าถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้โดยเคารพต่อจารีตและวิถีปฏิบัติของชุมชน

โดยอนุสัญญาดังกล่าวฉบับแรกมุ่งเน้นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้เป็นหลัก ต่อมา ในระยะหลังหลาย ๆ ประเทศเริ่มให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (อันเป็นทรัพย์สินทางปัญญาในทางหนึ่ง) จึงทำให้เกิดข้อเสนอแนะของยูเนสโกว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมแนวประเพณีนิยมและคติชน ค.ศ. ๑๙๘๙ ในปฏิญญาสากลว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค.ศ. ๒๐๐๑ และในปฏิญญาอิสตันบูล ค.ศ. ๒๐๐๒ จนกระทั่งนำมาสู่อนุสัญญาดังกล่าวฉบับหลังขึ้นมาในที่สุด

อนุสัญญาทั้งสองฉบับนี้ต่างก็มีจุดหมายเดียวกัน คือ การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองประเภทที่ปรากฏขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองประเภทจะมีกฎหมายในประเทศไทยรองรับอยู่แล้วก็ตาม แต่มรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองประเภทยังมีความสัมพันธ์กันอย่างไม่สามารถแยกออกได้เลยและในบางครั้งกลับนำมาซึ่งปัญหาพิพาทระหว่างประเทศได้ ยกตัวอย่างเช่น การที่ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมใกล้เคียงกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งได้มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ทำให้ประเทศเหล่านี้ต่างอ้างสิทธิ์การเป็นเจ้าของวัฒนธรรม (ทั้งจับต้องได้และจับต้องไม่ได้) ทั้งยังกลับเปิดช่องให้รัฐภาคีอื่นสามารถนำมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังไม่มีประจักษ์พยานหรือหลักฐานยืนยันได้ว่าเป็นมรดกของชาติใด ไปใช้ประโยชน์ในทางการค้า การท่องเที่ยว รวมถึงการขึ้นทะเบียนมรดกโลกได้

จากหลักการกฎหมายและแนวความคิดของอนุสัญญาทั้งสองฉบับดังกล่าวข้างต้น หากพิจารณาในแง่หลักการและเหตุผลในการบัญญัติกฎหมายเพื่อคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม สามารถแบ่งได้เป็นแนวความคิดมรดกร่วมกันแห่งมนุษยชาติและแนวความคิดในเรื่องความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้อยู่เบื้องหลังการที่สังคมโลกเห็นพ้องต้องกันในการกำหนดกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศมาบังคับใช้ในสังคมโลก และเป็นผลให้รัฐต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกในสังคมโลก ได้เห็นความสำคัญในการคุ้มครองและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงเป็นแนวความคิดที่ส่งอิทธิพลต่อความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม อันเป็นปัญหาพื้นฐานหลักของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมทั้งในระดับประเทศและระดับโลก

๓. ด้านการบริหารจัดการ

แม้ว่าประเทศไทยจะมีกฎหมายรองรับในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองประเภทดังกล่าวในหัวข้อที่ผ่านมา ซึ่งในขั้นตอนรายละเอียดมีทั้งส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน แต่ก็ยังมีข้อขัดแย้งกันระหว่างกฎหมายฉบับต่าง ๆ ในการบริหารจัดการ ดังเช่น

๓.๑ กิจกรรมวัฒนธรรมบางสาขา เช่น โบราณสถานซึ่งเป็นวัดร้างในพุทธศาสนา พระราชบัญญัติโบราณสถาน ฯ ให้อำนาจอธิบดีกรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนรักษาไว้เป็นหลักทางประวัติศาสตร์ของชาติ แต่ขณะเดียวกันให้อำนาจอธิบดีกรมการศาสนาอนุญาตเพื่อให้เอกชนเช่าสร้างตึกแถวย่านการค้าหรือทำกิจกรรม เพื่อนำค่าเช่ามาเป็นกองทุนศาสนสมบัติ

๓.๒ ทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ที่เป็นโบราณสถาน พระราชบัญญัติโบราณสถาน ฯ ให้อำนาจอธิบดีกรมศิลปากรสงวนรักษาไว้ตามรูปแบบเดิม แต่พระราชบัญญัติคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๓ ให้อำนาจท้องถิ่นของวัฒนธรรมเป็นผู้พิจารณาการดำเนินการฟื้นฟูหรือบูรณะซ่อมแซมในฐานะเป็นสถาบันทางวัฒนธรรม

๓.๓ โบราณสถานซึ่งเป็นทรัพย์สินแผ่นดินซึ่งไม่มีผู้ใดอ้างเป็นเจ้าของได้ บังคับให้นำมาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ แต่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ถือว่าเป็นสมบัติของวัดในพุทธศาสนา

๓.๔ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ปัจจุบัน คือ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม) สนับสนุนให้มีการจัดเก็บทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น เอกสารโบราณหรือพระพุทธรูปซึ่งเป็นสมบัติของท้องถิ่น แต่พระราชบัญญัติโบราณสถาน ฯ กลับห้ามเอกชนหรือสถาบันใดเก็บรวบรวมชุดค้นหาทรัพย์สิน (เว้นการเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ)

นอกจากนี้ เนื่องจากแต่ละพื้นที่หรือท้องถิ่นล้วนมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ดังนั้น ในหลายครั้งจะพบว่า การมุ่งเน้นพัฒนาอัตลักษณ์ดังกล่าวโดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ไม่ที่จะเป็นการสร้างผลิตภัณฑ์ การประกวดแข่งขันโดยมิได้ศึกษา ส่งเสริมหรือต่อยอดตามกระบวนการจัดการทางวัฒนธรรมอย่างถูกต้องแล้วย่อมเป็นการจำกัดขีดพลังแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมไม่ให้เบ่งบานได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ก็กลับกลายเป็นหนทางแห่งการสร้างความไม่หลากหลายทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น

การบริหารจัดการจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการขับเคลื่อนและพัฒนาระบบและกระบวนการทางวัฒนธรรม เนื่องจากงานวัฒนธรรมมีขอบเขตและเนื้อหาที่สามารถพลวัตเปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา การบริหารจัดการที่ดีจะช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและพัฒนาประเทศให้สามารถอยู่ในสังคมโลกไร้พรมแดนได้อย่างเป็นสุขและยั่งยืน ในทางตรงข้าม หากตามไม่ทันกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้าครอบงำประเทศและต้องการหลอมรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) การทำให้เป็นตะวันตกนิยม (Westernization) รวมไปถึงการสร้างความเป็นญี่ปุ่น (Japanization) ซึ่งเป็นกระแสที่กำลังมาแรงในขณะนี้ ก็จะส่งผลให้ประเทศไทยไร้แก่นวัฒนธรรมอันเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการป้องกันการคุกคามจากกระแสวัฒนธรรมภายนอกได้

มรดกทางวัฒนธรรมเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าและพัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตและการดำรงชีพของมนุษย์ ดังนั้น ในปัจจุบันจะพบว่ามรดกทางวัฒนธรรมทั้งแบบที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ได้รับการประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงอัตลักษณ์และสร้างความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มชนต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ตลอดจนสามารถเป็นแหล่งความรู้ให้ประชาชนได้เข้าใจอดีตและเรียนรู้วัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม อันจะเป็นแนวทางหนึ่งซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนได้อย่างยั่งยืน^{๘๓}

สรุปได้ว่า การพัฒนาประเทศโดยใช้ฐานทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐ ประชาชนควรมีบทบาทอย่างยิ่งในการรับรู้และร่วมดำเนินการภายใต้แนวทางตามวิถีประชาอันจะก่อให้เกิดการยอมรับจากประชาชนและจะทำให้เกิดการร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างแท้จริง ทั้งในด้านกายภาพ ด้านกฎหมาย และด้านการบริหารจัดการ ซึ่งจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนได้โดยยั่งยืนอย่างแท้จริง

^{๘๓}ชาคริต สิริฤทธิ, “จับต้องได้-จับต้องไม่ได้: ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): หน้า ๑๕๙.

๒.๔ แนวคิด เกี่ยวกับชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

บริบทนี้ ครอบคลุมสาระว่าด้วยแนวคิด เกี่ยวกับชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายของตลาดน้ำ

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายของตลาดน้ำ จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

ตลาดน้ำ หมายถึง ที่เรียกแหล่งค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันในห้องน้ำโดยอาศัยเรือเป็นพาหนะ แต่เดิมนอกจากจะเรียกกันแล้วยังมีชื่อเรียกกันว่าตลาดเรือ หรือตลาดห้องน้ำ และในที่สุดก็กลายเป็นตลาดน้ำ ดังที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน และตลาดน้ำมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในอดีตของคนไทย เนื่องจากสมัยก่อนการคมนาคมติดต่อกันนั้น ลำน้ำคือเส้นทางสัญจรที่สำคัญเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่ราบลุ่ม ที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นเหมือนแอ่งน้ำ ตลาดน้ำ จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของสายน้ำในวิถีชีวิตของคนไทยที่ดำเนินชีวิต และหาเลี้ยงชีพด้วยการเป็นเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ บ้านเมืองของเราไม่มีอาชีพใดจะเหมาะสมเท่ากับการทำเกษตรกรรม ทั้งนี้เพราะความสมบูรณ์ของดินและความอุดมของน้ำดังกล่าว และเมื่อเกษตรกรได้ผลผลิตออกมาแล้วก็นำผลผลิตเหล่านั้นมาซื้อขายแลกเปลี่ยนในสถานที่ที่สะดวก เหมาะสมต่อการติดต่อเดินทาง นั่นก็คือตามสายน้ำนั่นเอง ซึ่งแต่เดิมผู้คนอาศัยอยู่กันอย่างง่าย ๆ รูปแบบการดำรงชีวิตของแต่ละชุมชนเป็นลักษณะของการพึ่งตนเอง

ประเทศไทยได้รับการความนิยมจากนักท่องเที่ยวต่างชาติในเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อาหาร และอสังหาริมทรัพย์ของคนในประเทศ^{๔๔} โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นวิถีชีวิตไทย เช่น เรือนไทย วัดไทย อาหารไทย ผ้าไหม งานฝีมือ การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่แบบไทย^{๔๕} และแนวโน้มของการท่องเที่ยวประเทศไทยในปัจจุบัน พบว่า นักท่องเที่ยวจำนวนมากให้ความสนใจกับธรรมชาติและสัมผัสวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชาวชนบทที่อยู่กับธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น และตลาดน้ำก็เป็นแหล่งท่องเที่ยวสอดคล้องกับความนิยมของนักท่องเที่ยวดังกล่าวเช่นกัน^{๔๖}

^{๔๔}ยุพดี เสตพรรณ, ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: พิเศษการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๖.

^{๔๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๕.

^{๔๖}บรรณาธิการ, “ท่องเที่ยวภาคพื้นดินไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวและกีฬา”, ผู้จัดการรายสัปดาห์, ๑๕-๒๑ (กันยายน ๒๕๔๖): ๑๒.

ตลาดน้ำจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของไทย เป็นสิ่งที่แสดงถึงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยที่มีความผูกพันกับสายน้ำมาตลอด โดยเฉพาะการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย ก็มักจะหาแหล่งน้ำลำคลองเป็นหลัก^{๘๗}

เมื่อบ้านเมืองพัฒนามากขึ้น การดำรงชีวิตของมนุษย์ก็เปลี่ยนไป มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสิ่งของซึ่งกันและกัน ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน จากแหล่งชุมชนหนึ่งกับอีกแหล่งชุมชนหนึ่ง ทำให้เกิดสถานที่ที่ถือเป็นแหล่งซื้อขายของชุมชนขึ้นกลายเป็นย่านเศรษฐกิจที่เราเรียกว่าตลาด ชุมชนใดที่ใช้การคมนาคมทางบกในการติดต่อไปมาหาสู่ตลาดอันเป็นแหล่งสำคัญในการแลกเปลี่ยนค้าขายก็จะเรียกกันว่า ตลาดบก แต่ถ้าชุมชนนั้นใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นเส้นทางสัญจรส่วนใหญ่จะเรียกตลาดที่เกิดขึ้นว่า ตลาดน้ำ^{๘๘}

ตลาดน้ำแห่งแรกของประเทศไทยเกิดขึ้นที่จังหวัดราชบุรี ควบคู่กับการเกิดคลองดำเนินสะดวก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้ขุดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๙ เพื่อเชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง โดยตลาดน้ำถือเป็นการค้าชุมชนริมน้ำที่มีความสำคัญมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ยุคแรกซึ่งตลาดน้ำจะอยู่ที่คลองดำเนินสะดวก ระหว่างปากคลองลาดพลียาวไปถึงปากคลองทองหลวง ต่อมา ในยุคที่สอง ตลาดน้ำจะอยู่ที่คลองลาดพลี และในยุคที่สาม ปัจจุบัน ตลาดน้ำเป็นศูนย์รวมในการค้าขายพืชผักและผลไม้ตามฤดูกาลจากเรือสวนไร่นาของเกษตรกร นอกจากนั้นยังมีการจำหน่ายอาหาร รวมทั้งมีสินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองจำหน่าย^{๘๙} โดยตั้งอยู่บริเวณเดิม คือ บริเวณคลองต้นเข็ม ในพื้นที่หมู่ที่ ๙ ของเทศบาลอำเภอดำเนินสะดวก และการค้าขายยังคงมีเหมือนในอดีต^{๙๐}

สรุปได้ว่า ตลาดน้ำ หมายถึง แหล่งค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันในท้องน้ำโดยอาศัยเรือเป็นพาหนะ ในอดีตเรียกกันว่า ตลาดนัด แล้วยังมีชื่อเรียกกันว่า ตลาดเรือ หรือตลาดท้องน้ำ อีกด้วย ก่อนที่ปัจจุบันจะเรียกกันติดปากว่า ตลาดน้ำ ทั้งนี้ เมื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ก็เปลี่ยนไป การซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของเกิดขึ้นทางบก ตลาดน้ำหลายแหล่งยังคงอยู่ แต่ปรับเปลี่ยนสถานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของไทย

^{๘๗} สมัย สุทธิธรรม, สารคดีชีวิตไทยในแม่น้ำลำคลอง: ตลาดน้ำ, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^{๘๘} ราตรี โทเพ่งพัฒน์, ตลาดน้ำ: วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

^{๘๙} สำนักงานจังหวัดราชบุรี, แผนพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๕๙, (ราชบุรี: สำนักงานจังหวัดราชบุรี, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๙๐} พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสารสินการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๓๕.

๒.๔.๒ พัฒนาการของตลาดน้ำดำเนินสะดวก

จากการศึกษาเกี่ยวกับ พัฒนาการของตลาดน้ำดำเนินสะดวก จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

จังหวัดราชบุรี มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม และประเพณีอันเป็นลักษณะเด่นของจังหวัดที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล สภาพภูมิประเทศเสริมให้ราชบุรีเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรม^{๙๑} แต่การคมนาคมในสมัยก่อนนั้น คือ ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๙๕ หรือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โดยทั่วไป ยังใช้สัตว์เป็นพาหนะมีช้าง ม้า วัว ควาย ลา ล่อ หรือบรรทุกเกวียนและการคมนาคมทางเรือ^{๙๒}

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้มีพระราชดำริ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๙ หรือ ร.ศ. ๘๕ ปีชกาล เพราะทรงเห็นว่าการคมนาคมที่ไปมาระหว่างกรุงเทพฯ ฯ สมุทรสาคร มีคลองภาษีเจริญที่ทำการสัญจรไปมาได้สะดวกดี แต่ถ้าหากมีคลองระหว่างกรุงเทพฯ ฯ สมุทรสงคราม และราชบุรี ก็จะสะดวกขึ้นอีกเป็นอันมาก โดยที่อาศัยแม่น้ำแม่กลองเป็นสื่อกลาง เมื่อเป็นคลองได้ การไปมาหาสู่ โดยทางน้ำก็จะมีความสะดวกและคล่องตัวมากยิ่งขึ้น

ในปี พ.ศ. ๒๔๐๙ นั้นเอง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ที่พระสมุทกลาโหม เมื่อครั้งยังพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระปราสาทสิทธิ์ เป็นผู้อำนวยการขุดคลองที่เชื่อมจากแม่น้ำท่าจีนเริ่มจาก ปากคลองบางยาง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กับแม่น้ำแม่กลอง ตำบล บางนกแขวก อำเภอบางคนที (เดิมเขียน บางคนที และบางคนที) การขุดคลองดำเนินสะดวก ได้เริ่มทำการขุดในปลายปี พ.ศ. ๒๔๐๙ โดยเริ่มจากแม่น้ำท่าจีน ตำบลสวนลุ่ม อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นจุดเริ่มต้น โดยมีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้ควบคุมดูแล และใช้กำลังของทหาร ข้าราชการ ประชาชน ร่วมกันช่วยขุด การขุดดินนี้ใช้กำลังแรงงานของคนล้วน ๆ โดยที่ไม่ได้ใช้เครื่องจักรหรือ เครื่องทุ่นแรงอย่างอื่นเลย นับว่าเป็นความด่าริ ความวิริยะอุตสาหะของประชาชนในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก จึงได้คลองดำเนินสะดวก กว้าง ๖ วา (๑๒ เมตร) ลึก ๖ ศอก (๓ เมตร) ยาว ๘๙๕ เส้น หรือ ๓๕ กิโลเมตร ๘๐๐ เมตร ที่ทำการใช้สอยสัญจร ทางน้ำมาจนถึงทุกวันนี้

๙๓

^{๙๑}คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดราชบุรีแบบบูรณาการ, **แผนพัฒนาจังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๓ (ฉบับปรับปรุง)**, (ราชบุรี: ยุทธศาสตร์การพัฒนาและงบประมาณจังหวัด, ๒๕๖๑), หน้า ๗.

^{๙๒}พระครูสิริวัชรวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ), **ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก**, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสารสินการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^{๙๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๗.

คลองดำเนินสะดวก มีระยะคลองที่ยาวมากถึง ๘๔๐ เส้น หรือ ๓๒ กิโลเมตรเศษ เป็นคลองที่ตรงไม่เหมือนคลองอื่น ๆ ที่คดเคี้ยวไปมา เป็น คลองที่ผ่านเขตถึง ๓ อำเภอใน ๓ จังหวัด คือ อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม แต่ระยะคลอง ๘๔๐ เส้น เรียกว่า คลองดำเนินสะดวก ตลอดทั้งคลองโดยแบ่งระยะด้วยการปักหลักเขตตลอดทั้งคลองมีจำนวน ๙ หลักเป็นระยะดังนี้ คือ

หลักศูนย์ จุดเริ่มต้นที่ปากคลองบางยางออกสู่แม่น้ำท่าจีน อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร ห่างจากประตูน้ำบางยางประมาณ ๑ กิโลเมตรเศษ จนถึงประตูน้ำบางยาง ไปจนถึงหลักที่หนึ่ง นับเป็นระยะทางยาวได้ ๑๐๐ เส้น (๔ กิโลเมตร) มีเสาหินสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ๑๐x๑๐ นิ้ว ปักไว้ที่พื้นดิน การเรียกชื่อสถานที่นี้ คือ ระหว่างหลักศูนย์ ถึง หลักหนึ่ง ไม่เห็นมีใครเรียกกันว่า หลักศูนย์ นิยมเรียกกันว่า ประตูน้ำบางยาง

หลักที่หนึ่ง จุดเริ่มต้นถัดจากหลักศูนย์ เป็นระยะทางนี้ยาวได้ ๑๐๐ เส้น (๔ กิโลเมตร) โดยผ่านประตูน้ำบางยางเข้ามาในเขตคลองดำเนินสะดวก เสาหินสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่(๑) ๑๐ X ๑๐ นิ้ว ปักไว้ที่พื้นดินริมคลอง สูงจากพื้นดิน ประมาณ ๑ วา บางหลักก็ ๒ คอก หรือ ๓ คอก สลักเป็นเลข ๑ เป็นตัวเลขไทย อยู่ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร การเรียกชื่อเขตหลักหนึ่งนี้มีเรียกกันในระหว่างเขตหลักหนึ่งโดยถือเอา หลักหนึ่งเป็นเกณฑ์โดยเขตประมาณข้าง ขวาของหลัก ๒ กิโลเมตร ซ้ายซ้ายของหลัก ๒ กิโลเมตร

หลักที่สอง จุดเริ่มต้นเริ่มจากหลักเสาหินเลขที่ ๑ นับระยะทางน้ำได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๒ ปักไว้ ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๑ ถึงเลขที่ ๒ เรียกว่าหลักสอง การเรียกชื่อเขตนี้เรียกกันว่าอยู่ระยะใกล้เคียงของหลักนั้น ๆ เขตหลักสองนี้ อยู่ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

หลักที่สาม จุดเริ่มต้นจากหลักเสาหินเลขที่ ๒ นับเป็นระยะทางน้ำยาว ได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๓ ปักไว้ ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๒ ถึงเลขที่ ๓ เรียกว่า หลักสาม ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

หลักที่สี่ จุดเริ่มต้นจากหลักเสาหินเลขที่ ๓ นับเป็นระยะทางน้ำยาว ได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๔ ปักไว้ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๓ ถึงเลขที่ ๔ เรียกว่า หลักสี่ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

หลักที่ห้า จุดเริ่มต้นจากหลักเสาหินเลขที่ ๔ นับเป็นระยะทางน้ำยาวได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๕ ปักเอาไว้ ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๔ ถึงเลขที่ ๕ เรียกว่า หลักห้า ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เสาหินหลักที่ห้า อยู่ห่างจากอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ประมาณ ๒๐ เมตร ๑๐ วา เท่านั้น

หลักที่หก จุดเริ่มต้นจากหลักเสาหินเลขที่ ๕ นับเป็นระยะทางน้ำยาว ได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๖ ปักเอาไว้ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๕ ถึงเลขที่ ๖ เรียกว่า หลักหก ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

หลักเจ็ด จุดเริ่มต้นจากหลักเสาหินเลขที่ ๖ นับเป็นระยะทางน้ำยาวได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๗ ปักเอาไว้ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๖ ถึงเลขที่ ๗ เรียกว่า หลักหก ถ้าเรียกที่ถูกตามหลักแล้วต้องเป็น หลักเจ็ด ซึ่งเป็นเขต อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

หลักที่แปด จุดเริ่มต้นจากเสาหินเลขที่ ๗ นับระยะทางน้ำยาว ได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๘ ปักเอาไว้ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๗ ถึงเลขที่ ๘ เรียกว่า หลักแปด ซึ่งเป็นเขตอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ติดต่อกับ เขตอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

เมื่อหมดจากเสาหินหลักที่แปดแล้ว มีระยะทางน้ำยาวอีกประมาณ ๔๐ เส้น เข้าเขตอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ก็มีเรียกชื่อว่า หลัก ๘ บ้างเหมือนกัน จนมาถึงประตูน้ำบางนกแขวก หรือประตูน้ำหลักแปด ซึ่งอยู่ในเขต ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม^{๙๔}

แผนภาพที่ ๒.๑

หลักศูนย์^{๙๕}

^{๙๔}อ้างแล้ว, พระครูสิริธรรมวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๑๑.

^{๙๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

การขุดคลองดำเนินสะดวก ซึ่งใช้แรงงานของคนล้วน ๆ ใช้เวลาขุดคลอง ในระยะ ๒ ปีเศษ โดยเริ่มขุดคลองมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๙ (ปีชาล) ใช้งบประมาณ ๑,๔๐๐ ชั่ง โดยเป็นพระราชทรัพย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ จำนวน ๔๐๐ ชั่ง และเป็นเงินของสมเด็จพระเจ้าพระยามหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ที่พระสมุหกลาโหม จำนวน ๑,๐๐๐ ชั่ง รวมเป็นเงิน ๑,๔๐๐ ชั่ง

คลองดำเนินสะดวก ผ่าน ๓ จังหวัด คือ สมุทรสาคร ราชบุรี สมุทรสงคราม ใช้เวลาขุด ๒ ปี เมื่อแล้วเสร็จก็เป็นคลองที่มีเรือสัญจรไปมาเป็นจำนวนมาก ขนาดกว้างของลำคลอง ๖ วา ขนาดลึก ๖ ศอก พอที่เรือได้สัญจรไปมาได้สะดวก โดยเรือส่วนมากก็จะเป็นเรือใบ เรือแจว และเรือพาย สมัยแรกมีเรือน้อย ต่อมาเรือมากยิ่งขึ้น การสัญจรไปมาก็มากขึ้นไปตามลำดับ เรือที่วิ่งนั้นก็ติดเครื่องยนต์ ทำให้มีคลื่นมาก น้ำนั้นเซาะตลิ่งมาก จากคลองขุดที่กว้างมาแต่เดิม ๖ วา ก็เพิ่มขึ้นเพราะ ตลิ่งพัง ก็กลายเป็น ๑๐ วา ๑๕ วา บางแห่งถึง ๒๐ วา ก็มี จึงทำให้ใครที่เป็นเจ้าของ ที่ดินต้องทำเขื่อนกันตลิ่งไม่ให้พัง จึงทำให้คลองมีขนาดกว้างโดยทั่วไปในปัจจุบันนี้ ประมาณ ๑๕ วา (๓๐ เมตร)

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งเป็นผู้อำนวยการขุดคลอง ได้ทำเป็นแผนผังในการขุดคลองยาว ๘๔๐ เส้น กว้าง ๖ วา ลึก ๑ วา ๒ ศอก ขึ้นนำทูลเกล้าถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ พระองค์ ทรงเห็นว่าคลองที่ขุดใหม่นี้เป็นคลองที่ยาวมาก และเป็นคลองที่ขุดได้ตรง ไม่คดเคี้ยว สะดวกต่อการที่จะสัญจรไปมา จึงทรงพระราชทานให้เป็นมงคลแก่คลองนี้ว่า “ดำเนินสะดวก” และทำพิธีการเปิดคลองนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ (วันจันทร์ เดือน ๗ ขึ้น ๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ จ.ศ. ๑๒๓๐ ร.ศ. ๘๗ ปีมะโรง)

ในเวลาต่อมา จึงมีพระบรมราชโองการให้ไปขุดคลองแสนแสบ (ในคราวนี้ จึงได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์จาก พระปราสาทสิทธิขึ้นเป็น พระศรีสุริยวงศ์ และต่อมาได้เลื่อนเป็น สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้สร้างวัด สร้างไว้เป็นอนุสรณ์ที่ ตำบลโคกไผ่ ระหว่างเขตหลักสี่ กับ หลักห้า ชื่อ วัดสมเด็จพระปราสาทสิทธิธิดาราม พร้อมกับสร้างปราสาทหลังเล็ก ๆ หลังหนึ่งขึ้นที่ริมคลองดำเนินสะดวก หน้าวัดมีรูปรางคล้ายปราสาทราชวังหลวง และได้สร้างศาลาที่พักคนงานขุดคลองขึ้นที่ปากคลองลัดราชบุรีอีกหนึ่งแห่ง (ปัจจุบันเป็นคลองลัดพิล ซึ่งเกิดจากการเรียกผิดเพี้ยนไปเป็นคลองลัดพิ และลัดพิล ตามลำดับ) เป็นอาคารไม้จริง ๕ ห้อง หลังคามุงกระเบื้องสีแดง เรียกกันขณะนั้นว่า ศาลาห้าห้อง หรือศาลาแดง เมื่อเสร็จจากการขุดคลองแล้วได้ยกศาลานี้ให้เป็น ที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ และก่อนที่ พ.ศ. ๒๔๕๕ จะย้ายไปที่ตั้งใหม่ ข้างวัดโชติทายการาม หมู่ที่ ๑ ตำบลดำเนินสะดวก มาจนถึงปัจจุบันนี้^{๑๖}

^{๑๖}อ้างแล้ว, พระครูสิริธรรมวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๑๘.

เมื่อพ.ศ. ๒๔๑๑ ด้วยขนาดและความยาวของคลองที่ขุด ประกอบกับเป็นคลองที่ยาวและตัดตรงไปในหลายพื้นที่ ทำให้มีเจ้านายผู้ใหญ่หลายคนมาจับจองที่ดินซึ่งเป็นป่ารก ดงอ้อ ดงแขม พร้อมขุดคลองน้อย คลองซอยแยกจากคลองใหญ่เพื่อเข้าสู่พื้นที่ของตน ซึ่งป่ารกเหล่านั้นได้มีการปรับเปลี่ยนกลายเป็นเรือสวนไร่นาในเวลาต่อมา^{๙๗}

แต่เนื่องจากการเดินทางติดต่อระหว่างอำเภอดำเนินสะดวกกับจังหวัดราชบุรีมีอุปสรรคมากมาย จะต้องเดินทางด้วยเรือพายหรือเรือแจว เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีรถยนต์ใช้ และจะต้องพายหรือแจวเรืออ้อมไปทางแม่น้ำแม่กลอง เมื่อถึงฤดูน้ำหลากกระแสน้ำเชี่ยวกราก การเดินทางจะลำบากมากขึ้นต้องใช้เวลาหลายชั่วโมงกว่าจะถึงตัวจังหวัด ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ทางราชการจึงได้ขุดคลองลัดราชบุรี หรือคลองลัดพลีในปัจจุบันขึ้น^{๙๘}

ก. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๔๙๐

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ตลาดน้ำ คือ การค้าขายทางเรือ เป็นที่ทำการซื้อขายการขายที่เรือ โดยจะมีพ่อค้า แม่ขาย นำเอาสิ่งของต่าง ๆ มาขาย ส่วนมากก็จะเป็นพืชผักในสวน ขายกันที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (เดิมที่ไม่ได้เรียกว่าตลาดน้ำดำเนินสะดวก) เดิมที เมื่อสมัยทำการขุดคลองดำเนินสะดวกใหม่ ๆ พระศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้สร้างศาลาที่พักคนงาน ณ บริเวณที่ปากคลอง ลัดราชบุรี บริเวณปากคลองลัดราชบุรี ได้สร้างเป็นไม้จริงมี ๕ ห้อง หลังคามุงกระเบื้อง โดยใช้กระเบื้องเป็นสีแดง เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ก็ได้ให้คนที่ทำงานอยู่หรือคนที่ได้จ้างมาขุดคลอง อยู่พักอาศัย

เมื่อมีการขุดคลองขึ้น สถานที่อื่น ๆ ที่มีคู คลอง หนอง บึง ก็เริ่มมีคลองลัดติดต่อถึงกันขึ้น จากประตูน้ำบางยางถึงประตูน้ำบางนกแขวก ซึ่งเดิมทีที่ยังไม่มีประตูน้ำบางนกแขวกนั้น มีน้ำอยู่บ้างแล้ว เรียกกันว่า น้ำปากคลอง ซึ่งจะทำการซื้อขายกันที่บริเวณปากคลอง ใกล้แม่น้ำแม่กลอง จากวัดเจริญสุขารามวรวิหาร ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ไปประมาณ ๑ กิโลเมตร ก็จะออกไปแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งบริเวณนี้จะมีจุดทำการค้าขายกัน โดยกำหนดเอาวัน ๑ คำ ๖ คำ ๑๑ คำ เป็นประจำทุกวันไป ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม เดือนหนึ่งมี ๖ วัน เมื่อถึงวันนัดตอนเช้าจะมีพ่อค้าแม่ขายนำสินค้าที่ผลิตได้ในสวน ไร่ นา โดยนำมาทางเรือ ทางบก นำสินค้ามาขาย การค้าขายสมัยนั้นมีตลอดทั้งวัน ทั้งร้านค้าบนบกและในเรือ^{๙๙}

^{๙๗}เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก, ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙, (ราชบุรี: สำนักงานเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕.

^{๙๘}อำเภอดำเนินสะดวก, หนังสือที่ระลึกพิธีเปิดอาคารที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก, (ราชบุรี: ที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก, ๒๕๔๓), หน้า ๔๐.

^{๙๙}อ้างแล้ว, พระครูสิริธรรมวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๒๔-๒๕.

พ.ศ. ๒๔๙๐ นั้น การไปมาหาสู่กันจะใช้เรือแจว เรือพาย เรือใบเป็นส่วนมาก คลองดำเนิน สะดวกก็มีการค้าขาย พ่อค้า แม่ขาย รวมกลุ่มกันขึ้น โดยมีจุดทำการนัดพบกัน และด้วยเห็นว่าที่คลองดำเนินสะดวก ณ บริเวณตรงศาลา ๕ ห้องนั้น มีคนอยู่หนาแน่นกว่าที่อื่น ๆ จึงตกลงกันจะเปิดทำการตลาดนัด ณ ที่นั้น โดยกำหนดวันตลาดนัด ดังนี้ ตลาดนัดปากคลอง วัน ๑ ค่ำ, วัน ๖ ค่ำ และวัน ๑๑ ค่ำ ส่วนตลาดนัดดำเนินสะดวก วัน ๒ ค่ำ, วัน ๗ ค่ำ และวัน ๑๒ ค่ำ

การจัดตลาดนัดดำเนินสะดวก สมัยก่อนนั้นจะเรียกกันว่า ตลาดนัดศาลา ๕ ห้อง โดยเรียกจากสถานที่จัดตลาดนัด คือ มีศาลา ๕ ห้อง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศาลาแดง ที่เรียกนี้เช่นนี้เพราะศาลาห้าห้องนั้นมุงกระเบื้องด้วยสีแดง จึงกล่าวได้ว่า นัด หรือตลาดนัด หรือตลาดน้ำดำเนินสะดวก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ เรียกว่า ตลาดนัดศาลาแดง หรือตลาดนัดศาลาห้าห้อง หรือตลาดนัดหลักแปด (ตำแหน่งศาลาแดง ปัจจุบันคือ บริเวณปากคลองลัดราชบุรีไปจนถึงปากคลองทองคลอง)^{๑๐๐}

พื้นที่อำเภอดำเนินสะดวก เป็นที่ราบต่ำและเป็นน้ำจืด จึงอุดมสมบูรณ์ ไปด้วย ปลา กุ้ง ปู หอย และสัตว์เลื้อยคลานต่าง ๆ มี งู ตะกวด นาก เสือปลา จระเข้ มังกรทอง (เหี้ย) ที่เป็นสัตว์บกก็มี ไก่ป่า หมูป่า สิงป่า ชะมด ชะนี ค่าง บ่าง นกต่าง ๆ เช่น นกเหยี่ยว นกเงือก นกกวก นกเขา นกกา นกกระยาง นกกระสา นกพิราบ นกเป็นน้ำ และนกต่าง ๆ สารพัด

เมื่อการขุดคลองดำเนินสะดวก เสร็จเรียบร้อยแล้ว การสัญจรไปมาเริ่มมีความสะดวก เจ้านายผู้ใหญ่ที่อยู่ในกรุงเทพฯ ฯ ได้พากันมาจับจองที่ดินที่รกร้างว่างเปล่า และทำการเบิกเป็นสวนให้มากขึ้นทั้งสองฝั่งคลอง ซึ่งกรรมกรรับจ้างในสมัยนั้นจะเป็นประชาชนชาวจีน และในสมัยนั้นเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ก็มีด้วยกันหลายท่านที่เห็นประโยชน์จากการขุดคลองดำเนินสะดวก แล้วได้พากันมาจับจองที่ดินไว้ คือ (๑) เจ้าจอมแพร ในรัชกาลที่ ๕ (๒) พระยาศรีสุราษฎร์ (๓) พระยาสุนทรบุรี (๔) พระยาไชยกราช เศรษฐี (๕) พระยาพระกลาโหม (๖) พระชลทาน (๗) หลวงโยธาณัติการ (๘) ขุนพิทักษ์ประหารราษฎร์

เจ้านายผู้ใหญ่ที่มาจับจองที่ดิน ได้ทำการขุดคลองเล็ก คลองน้อย คลองซอย คลองลำกระโดง จากคลองดำเนินสะดวกประมาณ ๒๐๐ กว่าคลอง อาทิเช่น

คลองศรีสุราษฎร์ อยู่ตำบลศรีสุราษฎร์ พระยาศรีสุราษฎร์เป็นผู้ควบคุมการขุดโดยทำการขุดเป็นคลองซอยจากคลองดำเนินสะดวก หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า คลองใหญ่ เมื่อขุดคลองเสร็จแล้ว ก็เรียกกันว่า คลองศรีสุราษฎร์ ตามชื่อของผู้ที่ทำการควบคุมการขุดคลอง ในอดีตก็เคยมีตลาดนัดที่นี่

คลองสะเดา เพราะที่ปากคลองที่ทำการขุดมีต้นสะเดาใหญ่ ชาวบ้านก็เลยเรียกตามที่ต้นไม้สะเดาขึ้นอยู่ที่ปากคลอง ว่าคลองสะเดา

^{๑๐๐}อ้างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วัฒนโณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๒๖.

คลองต้นหว้า ที่ปากคลองที่ทำการขุดมีต้นหว้าใหญ่อยู่ปากคลอง ชาวบ้านได้เรียกว่า คลองต้นหว้า ตามที่มีต้นหว้าขึ้นอยู่ที่ปากคลอง (พ.ศ. ๒๕๕๖ ไม่ปรากฏมีต้นหว้าแล้ว)

คลองวัดหลักहरัฒนาราม (คลองที่ ๕๗) มีวัดหลักहरัฒนาราม ตั้งอยู่ปากคลอง เป็นเขต ตำบลศรีสุราษฎร์และดอนไผ่ติดต่อกัน จึงเรียกชื่อคลองตามชื่อวัดที่ตั้งอยู่ว่า คลองวัดหลักहरัฒนาราม

คลองราง ซึ่งสมัยก่อนเป็นทางน้ำไหลมาเป็นลำราง ก็เลยเรียกว่าคลองราง บัดนี้แม้จะ เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า คลองสว่างเจริญ แต่ชาวบ้านทั่วไปก็ยังเรียกว่า คลองราง

คลองทางเกวียน ซึ่งอยู่ติดกับคลองราง แต่เดิมเป็นถนนเรียกว่า ทางเกวียน คนจะนำวัว ควายมากินน้ำที่คลองใหญ่พร้อมทั้งอาบน้ำให้วัวควายไปด้วย ต่อมาสถานที่ทำนาได้เบิกเป็นสวนทาง เกวียน จึงมีการขุดดินมาถมคันให้สูงขึ้นสู่น้ำได้ ทางเกวียนจึงกลายเป็นคลองไป แต่ปัจจุบันนี้คลอง ทางเกวียนกำลังตื้นเขินเพราะคลองไม่ได้ใช้แล้ว

คลองกำนันฮวด เป็นคลองที่ได้ชื่อตามบ้านกำนันที่อยู่ปากคลอง เรียกชื่อตามผู้ที่อยู่ คือ ขุนผดุง ไวยนางคณาเขตต์ (ชื่อเต็มยศของกำนันฮวด) บ้านของท่านมีชื่อว่า บ้านผดุงสุข เป็นบ้านไม้ หลังใหญ่มีสลักลายไทย โบราณสวยงาม ขุนผดุงไวยนางคณาเขตต์ (กำนันฮวด) มีอำนาจมากพอ ๆ กับเป็นนายอำเภอ ไปไหนมาไหนท่านจะนั่งเรือแดง (เรือโดยสาร) ชาวบ้านมักจะเรียกชื่อคลองสั้น ๆ ว่า คลองกำนัน (คลองเหลียงเฮง) หรือมีชื่อเรียกมาแต่ดั้งเดิมว่า คลองเสมียนเกาะ กองตุม

คลองต้นตาล เรียกตามที่ปากคลองแต่เดิมมีตาลคู้อยู่ จึงเรียก คลองต้นตาล ปัจจุบันนี้ไม่มี ต้นตาลแล้ว (พ.ศ. ๒๕๕๖)

คลองโรงสี (มี ๒ คลอง) เรียกตามที่ปากคลองมีโรงสี ๒ แห่ง โรงสีโพธิ์ดำเนิน จะเรียก คลองนี้ว่า คลองโรงสีล่าง โรงสีดำเนินเจริญผล เรียกคลองนี้ว่า คลองโรงสีบน โดยแท้จริง คลองนี้มี ชื่อเดิมว่า คลองสมบูรณทรัพย์ ต่อมาโรงสี จึงเรียกว่า คลองโรงสีบน เพื่อไม่ให้ ซ้ำกันกับชื่อ คลอง โรงสีล่าง แต่ชาวบ้านชอบเรียกชื่อสั้น ๆ ว่า คลองโรงสี^{๑๐๑}

ข. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๐๐

ดำเนินสะดวก เป็นสถานที่ทำการกสิกรรม การเกษตร โดยเฉพาะทำสวน เป็นจำนวนมาก เมื่อมีพืชผักก็ต้องออกไปจำหน่าย โดยเฉพาะดำเนินสะดวกอย่างเดียว พืชผักมีมาก การปลูกก็ง่ายต้อง ส่งไปกรุงเทพฯ ฯ และก็ทำการซื้อขายกันในดำเนินสะดวก มีจุดใหญ่ๆ ที่พ่อค้าแม่ค้าขายมารวมกันอยู่ ๓ จุด คือ

^{๑๐๑}อ้างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วัฒนโธ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๓๒.

๑. ตลาดนัดศาลาแดง

ตลาดนัดศาลาแดง หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า ตลาดนัด ๕ ห้อง จะมีพ่อค้า แม่ขาย มาขาย ของกันในวันนัด คือ วัน ๒ ค่ำ ๗ ค่ำ และ ๑๒ ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ตั้งแต่เช้าตรู่ ณ ที่บริเวณ ปากคลองลัดราษฏร์ (คลองลัดพลี) ไปตามคลองดำเนินสะดวก (คลองใหญ่) ถึงบริเวณปากคลอง ทองกลาง และที่บริเวณหน้าวิภาพยนตร์ดำเนินเยี่ยเตอร์ ถ้าเป็นวันนัดจะมีของขายกันเนืองแน่น ส่วนมากเป็นเรือสำปั้นหรือเรือสำปั้นจ้ำง จอดนับยาวเป็นกิโลเมตร พืชผักที่มาขายในระยะนั้น (พ.ศ. ๒๕๐๐) มี หัวหอม หัวกระเทียม ผักกาด ทางขาว (แปะฉ่าย) ผักกาดทางเขียว (คะน้ำตัน) กะหล่ำปลี (คะน้ำล้วย) กะหล่ำดอก (คะน้ำดอก) หัวผักกาดขาว (หัวใช้เท้า) ผักชี คื่นฉ่าย กูโซ่ ตั้งอ้อ ตั่วฉ่าย ผักบุงจิ้น ผักกะเฉด สายบัว หัวปลี พริก มะระ แดงร้าน แดงกวา แดงท่อน แพง (แดงกาย) ฟักทอง มะเขือ แดงโม แดงไทย บวบ ถั่วฝักยาว (ถั่วค้ำง) มันเทศ มันแกว มันสำปะหลัง เผือก กล้วย ถ้อย ข้าวโพด ถั่วลิสง (ถั่วคุด) ถั่วเหลือง (ถั่วระ) ถั่วเขียว ถั่วอก (ถั่วเพาะ) ถั่วแดง (ถั่วอีเตาะ) ถั่วดำ ถั่วพู ถั่วลันเตา (ถั่วแปบ) ใบโหระพา ใบกะเพรา ใบแมงลัก ตะไคร้ ข่า มะนาว มะม่วง มะละกอ ข้าว ดอกไม้ กุ้งหอยปลาหมู เนื้อ เป็ด ไก่ ฯลฯ ที่พ่อค้าแม่ขายนำมาซื้อขายกันตามทีกล่าวมานี้ เฉพาะของ ที่ผลิตได้ในดำเนินสะดวกเท่านั้น

๒. ตลาดนัดคลองโพหัก

บริเวณที่ พ่อค้า แม่ค้า มาขายของกัน คือ ที่ปากคลองโพหัก หรือ เรียกอีกนัยหนึ่งว่า ปาก คลองบัวงาม อยู่เขตตำบลประสาธลสิทธิ์ ปากคลองอยู่ที่วัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า) พืชผักต่าง ๆ ที่ นำมาขายก็เหมือนกันกับที่ตลาดนัดดำเนินสะดวก ตลาดนัดคลองโพหักนี้อยู่ในเขตหลักห้า มี ประชาชนนำพืชผักมาค้าขายกันมาก ตลาดนัดคลองโพหักนี้อยู่ใกล้เขตจังหวัดสมุทรสาคร มีอำเภอ ดำเนินสะดวกอยู่ระหว่างกลาง มีเรือที่ตลาดนัดจำนวนมาก เป็นตลาดนัดที่สวยงามมีเรือสำปั้นมาก และค้าขายกับแบบไทย ๆ ตลาดนัดนี้มีการค้าขาย ตลอดจนเรือค้าขาย และผู้คนน้อยกว่าตลาดน้ำ ดำเนินสะดวกไม่เท่าไร

๓. ตลาดนัดศรีสุราษฎร์

ตลาดนัดนี้ อยู่ที่ปากคลองศรีสุราษฎร์ เป็นตลาดที่ไม่ค่อยใหญ่นัก แต่ก็มีพ่อค้าแม่ค้ามา ขายของกัน เป็นที่ร่มรื่น มีต้นไม้บัง มีต้นจามจุรีใหญ่ยื่นออกมา ให้ร่มเงา ไม่ค่อยร้อน สินค้าทั่วไป เช่น แดงร้าน แดงกวา ข้าวโพด กล้วย อ้อย ผักกระเฉด สายบัว มะเขือ พริก บวบ หัวปลี ถั่วค้ำง มะม่วง มะละกอ ฝรั่ง ชมพู มันเทศ มันสำปะหลัง กล่าวคือ เป็นของที่มีในสวน^{๑๐๒}

^{๑๐๒} อ่างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๔๙.

ค. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๑๐

สมัยนี้การคมนาคมสะดวก การไปมามีการใช้รถยนต์มากขึ้น บริเวณที่คลองดำเนินสะดวก (คลองใหญ่) มีเรือสัญจรไปมามาก พวกพ่อค้าแม่ขายจึงหลบไปอยู่ในคลองลัดราชบุรี (คลองลัดพลี) มีบ้านร้านตลาดเรียกว่า ตลาดโรงยา ส่วนมากพวกเรือสำปั้น เรือเครื่องก็เริ่มมีขึ้นเป็นเงาตามตัว ชาวต่างประเทศก็เริ่มสนใจมาชมตลาดน้ำกันมาก มีให้เห็นเป็นประจำทุก ๆ วัน ทำให้ร้านต่าง ๆ ที่ริมคลองลัดราชบุรี พวกกันเปิดร้านขายของที่ระลึกกันมากมาย กล่าวได้ว่า ในยุคระยะ พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๒๕ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก เฟื่องมากที่สุด เรือของพ่อค้าแม่ขายมีมากและการมีนั้นนั้น มีเป็นประจำทุกวัน ไม่ใช่มีนัดเป็นบางวันเหมือนเมื่อก่อนนี้ แต่ของที่นำมาขาย จำพวกพืชผักต่าง ๆ จะมีน้อย แต่ของที่ระลึกมีจำนวนมาก^{๑๐๓}

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้มีบริษัทนำเที่ยวบางรายทำการบุกเบิก องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) จึงให้การส่งเสริมและสนับสนุนด้วยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ ส่งผลให้มีชื่อเสียงไปในทั่วโลก^{๑๐๔}

ง. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๒๐

ยุคสมัยนี้ การคมนาคมสะดวกมาก ใช้รถยนต์ทุนแรงมากขึ้น ชาวต่างประเทศมาสนใจดำเนินมากขึ้น ในบริเวณคลองลัดราชบุรี มีนัดทุก ๆ วัน ตั้งแต่เวลา ๐๗.๐๐ น. ถึงเวลา ๑๐.๐๐ น. มีเรือพ่อค้า แม่ขาย มาขายกันเนืองแน่นทุก ๆ วัน บริเวณริมคลองลัดราชบุรี ก็มีการแต่งร้าน ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง มีสินค้าพื้นเมืองต่าง ๆ มาจำหน่ายเป็นอันมาก ตลาดเดิมเป็นชั้นเดียวก็ปรับปรุงเป็น ๒ ชั้น เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มาท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น ร้านต่าง ๆ ก็เปิดของขายฝรั่งมากขึ้น เพื่อต้องการให้ฝรั่งเข้ามาในร้านจะได้ขายของมาก บางทีก็ต้องแย่งฝรั่งที่มาเที่ยวให้เข้าซื้อของร้านของตนให้มาก จึงต้องให้รางวัลแก่เจ้าของเรือที่นำฝรั่งมาจอดที่ร้านตนบ้าง แก่ไกด์ที่นำฝรั่งมาในร้านของตนบ้าง ทั้งเด็กเล็กเด็กใหญ่ขายของที่ระลึกแก่ฝรั่งก็มีมากยิ่งขึ้น ในสมัยนั้น ถ้าใครไปตลาดน้ำดำเนินสะดวก ภาคเช้ากับภาคบ่ายในวันเดียวกันจะแปลกใจเป็นอย่างยิ่ง คือ ตอนเช้าพลุกพล่านจอแจ ตอนบ่ายเงียบเชียบไปเลย

^{๑๐๓}อ้างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วัฒนโธ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๖๘.

^{๑๐๔}ราตรี โดเฟ่งพัฒน์, ตลาดน้ำ: วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง, หน้า ๑๗๑-๑๗๔.

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก มีพ่อค้าแม่ขายทำการซื้อขายกันที่คลองลัดราชบุรี (คลองลัดพลี) อยู่ได้ไม่นานก็ค่อย ๆ คลายไป เนื่องจาก ฝั่งตรงข้ามมีท่าเล ดึกว่า คือ ที่บริเวณคลองตันเข้ม จึงเริ่มไม่ พ่อค้าแม่ขายไปขายของเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ พอระยะหลัง ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีซบเซามากขึ้น เนื่องจากมีเรือมาทำการซื้อขายน้อยลง และก็น้อยลง ไปเรื่อย ๆ จนในที่สุด ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองลัดราชบุรี) ก็หมดสภาพไปโดยปริยาย

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ เรือพ่อค้าแม่ขายก็ไปค้าขายกันที่ตลาดน้ำ ท่าพजरรณ ฝั่งคลองตันเข้ม บริเวณพื้นที่บนบกจึงเปิดตลาดนัด มีรถเมล์เหลืองผ่านทั้งวัน และที่คลองตันเข้มก็มีเรือพ่อค้าแม่ขาย การซื้อของจะเป็นทางเรือ ทางรถ ก็ได้สะดวกมาก ซื้อของขึ้นจากเรือก็นำขึ้นรถได้เลย หรือซื้อของ จากรถก็นำลงเรือได้เลย เนื่องจากบริเวณสถานที่นี้ เป็นที่ของ คุณพजरรณ สิริรัตน์ คฤหบดีนี้ ชาว ดำเนินสะดวก และท่าพजरรณนี้ก็เป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวก ไปโดยปริยาย^{๑๐๕}

จ. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๓๐

พ.ศ. ๒๕๓๐ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ได้เข้ามาอยู่ที่ ท่าพजरรณ คลองตันเข้ม ไปโดย เรียบร้อยแล้ว นอกจากบริเวณท่าพजरรณแล้ว ในด้านลึกเข้าไปในคลองตัน เข็มก็ยังมีสถานที่ใหม่ ที่ จัดให้อำนวยความสะดวกกับพ่อค้าแม่ขายโดยเฉพาะ การซื้อของขายของก็ง่าย จะขึ้นรถลงเรือก็ง่าย แม้ฝนจะตกก็ไม่เป็นไร เพราะมุงหลังคา ยื่นออกมาตั้งครึ่งคลอง สะดวกต่อฝรั่งที่จะมาท่องเที่ยวดูชม ตลอดทั้งลงเรือพาย รับประทานอาหาร นั่งเรือชมที่ต่าง ๆ หรือจะถ่ายรูปก็ไม่สถานที่บนสะพานยื่นถ่ายรูป จะได้ ภาพสวย ๆ งาม ๆ ไว้ดูได้เป็นอย่างดี

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก คลองตันเข้มนี้ ก็มีเรือต่าง ๆ เหมือนอย่างสถานที่เดิม (คลองลัด ราชบุรี) การไปมาก็ง่ายทั้งทางรถ ทางเรือ และสถานที่อื่น ๆ ที่จะมองหาทำเลที่เหมาะสมไปกว่านี้ก็ไม่ เห็นมีอีกแล้ว ตลาดน้ำดำเนินสะดวก คลองตันเข้มนี้จะอยู่ได้นานตลอดไป เพราะไม่ความสะดวกต่าง ๆ หลายอย่าง

พืช ผัก ผลไม้ ของดำเนินสะดวกก็เปลี่ยนไป เนื่องจากการทำสวน ซึ่งเป็นการเกษตรที่ เป็นหลักของชาวดำเนินสะดวก ประสบกับสิ่งที่เป็นภาระหนักใจของชาวสวน คือ ยาฆ่าแมลง ซึ่ง ชาวสวนจะต้องซื้อมาใช้ปีหนึ่ง ๆ เป็นเงินจำนวนมาก พืช ผัก ผลไม้ของดำเนินสะดวกในปัจจุบันนี้ต้อง นำมาจากท้องที่อำเภออื่นเพื่อมาขาย^{๑๐๖}

^{๑๐๕}อ้างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๗๓.

^{๑๐๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

ฉ. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๓๒

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ยังอยู่ที่ ท่าพजरรณ เช่นเดิม เพราะมีความสะดวกหลายประการ คือ ค้าขายได้ทั้งทางบกและทางน้ำ สะดวกต่อคนฝรั่งชาติต่าง ๆ มาเที่ยวชมตลาดน้ำ และถ่ายภาพกัน หรือจะลงเรือพายก็มีท่าเรือสำหรับฝรั่งหลาย ๆ โดยที่เรืออีซูซุหนึ่งลำ บรรทุกผู้โดยสารได้เต็มลำ ๒๒ คน มี ๑๑ ที่นั่ง ที่นั่งหนึ่งนั่งได้ ๒ คน แต่ถ้ารับฝรั่ง คนขับเรือจะให้นั่ง อย่างมาก ๘ คน หรือ ๑๐ คนเท่านั้น เพราะเรือไม่เหมือนรถ ขึ้นหรือลงหรือเรือโครงอาจจจะล้มเอาง่าย ๆ บางทีก็รับเพียง ๖ คนเท่านั้น

ปัจจุบัน ตลาดจะเริ่มมีคนมาค้าขายมากเมื่อเวลา ประมาณ ๐๖.๐๐ น. ถึงเวลา ๐๘.๓๐ น. พอเวลา ๐๙.๓๐ น. หรือ ๑๐.๐๐ น. ตลาดก็จะวาย มีเรือของพ่อค้าแม่ค้าน้อยลำมาก หากจะไปดูไปชมที่ ตลาดน้ำท่าพजरรณ คลองต้นเข็มนี้ ควรไปเวลา ๐๖.๓๐ น. ถึงเวลา ๐๘.๐๐ น. จะได้ดูชมเรือค้าเรือขายที่พายเรือกันมาก เวลาอื่น ๆ มีน้อยหรือแทบไม่มีเลย^{๑๐๗}

ข. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๔๔

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ก็ยังอยู่ที่เดิม ณ บริเวณคลองต้นเข็ม เลยกท่าพजरรณไปไม่มาก การค้าขายก็ยังเป็นปกติเหมือนเดิม แต่น้อยกว่าเดิม พวกชาวต่างประเทศก็ยังไปเที่ยวชมดูตามปกติ แต่การค้าขายของคนไทยเราดูจะน้อยลงไป

พ่อค้าแม่ค้าที่มาค้าขายในตลาดน้ำดำเนินสะดวก ส่วนมากจะขายเป็นของให้นักท่องเที่ยวซื้อกัน เช่น ส้ม องุ่น กล้วย ละมุด ชมพู มะละกอ มะพร้าวอ่อนเผา ฯลฯ เป็นผลไม้ของกินได้ ของจำพวกที่พ่อค้าแม่ค้าจะซื้อขายกันมีน้อย เรือส่วนมากจะเป็นเรือพายพาฝรั่งล่องเรือดูชมตลาดน้ำ

การไปชมดูตลาดน้ำดำเนินสะดวกในขณะนี้ ไปกันแต่เช้า ๆ พอสว่างก็เริ่มตลาดนัดกันแล้ว จะเดินดูหรือเช่าเรือพายดูก็ได้ มีเรือพายให้เช่าดูหลายท่า ที่ชักชวนคนไปมาให้มาชมตลาดน้ำกัน ถ้าขับรถไปตอนเช้า ๆ ถนนสู่ตลาดน้ำดำเนินสะดวกจะมีผู้กวักมือเรียกเรียงรายไปหลายแห่ง เพื่อเชิญชวนมาให้ใช้บริการเรือเช่าพาชมตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งมีประมาณ ๑๐ แห่ง แต่มีที่ประทับใจอยู่แห่งหนึ่ง คือ ท่าทุ่งเศรษฐี จะมีผู้เฒ่าหนวดเพิ่มใส่หมวก กวักมือเรียก เป็นบรรยากาศแบบไทย ๆ แต่งตัวแบบไทย และเป็นชายผู้เฒ่าลักษณะท่าทางออกชนบทแท้ ๆ^{๑๐๘}

^{๑๐๗} อ่างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๗๘.

^{๑๐๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

แผนภาพที่ ๒.๒

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (เดิม) ปากคลองลัดพลี ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๖^{๑๐๙}

แผนภาพที่ ๒.๓

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (ปัจจุบัน) คลองต้นเข็ม ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๖^{๑๑๐}

^{๑๐๙}อ้างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วัฒนโธ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๒๓.

^{๑๑๐}อ้างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วัฒนโธ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๗๘.

๒.๔.๓ ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

ปัจจุบัน ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี มี ๔ แห่ง ได้แก่ (๑) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๒) ตลาดน้ำเหล่าตั้กลัก (ตลาดเก่า) ตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๓) ตลาดน้ำคลองลัดพลี ตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และ (๔) ตลาดน้ำหลักห้า ตั้งอยู่ที่ ตำบลประสาธลสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑.. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

ภายหลังเมื่อเกิดชุมชนใหม่ที่คลองลัดราชบุรี บรรดาพ่อค้าแม่ค้าก็รวมกลุ่มกัน โดยมีจุดนัดพบที่บริเวณศาลา ๕ ห้อง และกำหนดเอาเป็นวัน ๒ ค่ำ ๗ ค่ำ และ ๑๒ ค่ำ เป็นวันนัด รวมหนึ่งเดือนมี ๖ วัน เช่นกัน มาถึงตรงนี้ก็พอสรุปได้ว่าตลาดน้ำดำเนินสะดวกถือกำเนิดขึ้นมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยใช้ชื่อในครั้งนั้นว่า ตลาดนัดศาลาแดง (ตามชื่อสีหลังคาของสถานที่) บ้างเรียกตลาดนัดห้าห้อง (ตามชื่อจำนวนห้องของสถานที่) และบ้างเรียกตลาดนัดหลักแปด (ตามชื่อหลักหินที่ปักตลอดแนวคลองโดยมีทั้งหมด ๙ หลัก รวมทั้งหลัก ๐ ด้วย)

คลองลัดราชบุรี หรือคลองลัดพลี เริ่มได้รับความสนใจทั้งจากนักท่องเที่ยวชาวไทยด้วยกันเองและชาวต่างประเทศ ร้านรวงต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ริมคลองพากันเปิดร้านขายของพื้นเมือง ของที่ระลึกกันมากมาย ส่วนของกินประเภทอาหารคาวหวาน ตลอดจนพืชผักผลไม้ก็ให้เป็นหน้าที่ของบรรดาพ่อค้าแม่ค้าชาวเรือไป ส่วนชื่อตลาดนัดศาลาแดง ตลาดนัดห้าห้อง หรือตลาดนัดหลักแปดก็เริ่มจางหายไปกลายเป็นชื่อ “ตลาดน้ำดำเนินสะดวก” แล้วเรียกต่อมาจนติดปาก

ในช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๕ ตลอดระยะเวลากว่า ๑๕ ปี ที่ตลาดนัดแห่งนี้ อยู่ในยุคเฟื่องฟูมากที่สุด มีนัดกันเป็นประจำทุกวัน ไม่ใช่เพียงบางวันเหมือนก่อนหน้านี้ สินค้าที่นำมาจำหน่ายส่วนใหญ่เป็นผลิตผลจากท้องถิ่นแทบทั้งสิ้น ผลไม้ที่ขึ้นชื่อที่สุด ในสมัยนั้นเห็นจะเป็นมะม่วงอกร่องดำเนินสะดวก ที่รสหวานหอมโดยเฉพาะเมื่อรับประทานพร้อมข้าวเหนียวมูลสูตรดั้งเดิม ที่ให้รสหวานมัน เรียกว่ากินกันเพลินเลยทีเดียว นอกจากมะม่วงก็มีมะละกอ ส้มโอ ส้มเขียวหวาน องุ่น ถั่วลิสง กล้วย ละมุด ฯลฯ แต่เมื่อวันเวลาผ่านไป ผลไม้ต้นเก่าค่อยๆ ตายไป ครั้นจะปลูกซ่อมแซมก็ให้ผลรสชาติไม่เหมือนเดิม ไม่เพียงต้นมะม่วงเท่านั้น แม้แต่ผลไม้ชนิดอื่นด้วย

จุดเปลี่ยนสำคัญที่เข้ามามีผลกระทบต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวก นั่นคือเส้นทางคมนาคมขนส่งทางบก การขนส่งผลิตผลไม่ว่าจะเป็นผักหรือผลไม้ทางเรือเริ่มลดน้อยลง บรรดาพ่อค้าแม่ค้าที่ซื้อขายสินค้ากันที่คลองลัดราชบุรีอยู่ได้ไม่นานก็ค่อย ๆ เสื่อมคลายไป อดีตที่ยาวนานเริ่มตั้งแต่เมื่อครั้งขุดคลองดำเนินสะดวกเสร็จใหม่ ๆ ในปี พ.ศ. ๒๔๐๙ ก็มีอันต้องมาสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ นับรวมอายุได้ ๑๑๘ ปี แต่มีความรู้สึกพิเศษที่สัมผัสได้จากผู้เฒ่า ท่านเหล่านั้นก็เริ่มเล่าเรื่องตลาดน้ำด้วยสีหน้าและประกายตาแห่งความภาคภูมิใจเสมอลมหายใจของชาวคลองดำเนินสะดวกยังไม่สิ้นทีเดียว เมื่อฝั่งตรงข้ามไม่ไกลจากตลาดนัดคลองลัดราชบุรีนัก มีคลองหนึ่งที่อำนวยความสะดวกได้หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นทางคมนาคมที่สามารถเดินทางเข้ามาได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นทางรถหรือทางเรือ พ่อค้าแม่ค้าตลอดจนนักท่องเที่ยวสามารถซื้อของจากเรือก็เอาไปขึ้นรถได้เลย หรือซื้อของจากรถก็เอาไปลงเรือได้เลย คลองที่ว่านั้นคือ “คลองต้นเข็ม”

ตลาดนัดคลองต้นเข็มหรืออีกชื่อหนึ่งว่าท่าพजरรรณ (เรียกตามชื่อเจ้าของสถานที่) ได้ถือกำเนิดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ซึ่งก่อนหน้านี้นี้ก็มีพ่อค้าแม่ค้าอยู่บ้างแล้วประปราย ก่อนพัฒนามาเห็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกในภายหลัง ตลาดน้ำดำเนินสะดวกแห่งนี้ไม่เฉพาะที่คลองต้นเข็มคลองเดียว หากรวมไปถึงคลองซอยเล็ก ๆ ที่จัดขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับพ่อค้าแม่ค้าและนักท่องเที่ยวให้มีโอกาสเที่ยวชมกันมากขึ้น ภาพของตลาดลอยน้ำที่คลาคล่ำไปด้วยเรือพายลำย่อม บรรทุกสินค้าที่จำเป็นต่อการครองชีพ พ่อค้าแม่ขายสวมเสื้อผ้าโทนสีเข้มแบบชาวสวน ใส่หมวกงอบใบลาน พายเรือเร่ขายสินค้า ค่อย ๆ ย้อนกลับมาใช้ชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยตลาดจะเริ่มต้นค้าขายกันตั้งแต่ตอนเช้าตรู่ไปจนถึงช่วงประมาณ ๑๑.๐๐ น. ของทุกวัน แต่จะคึกคักเป็นพิเศษในวันเสาร์-อาทิตย์ แต่ภายหลังจากที่มีการสร้างหลังคายื่นออกมาให้ร่มเงากันฝนกันแดด เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๓๘ ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการถ่ายภาพ ภาพที่ถ่ายออกมาไม่สดใสเหมือนก่อน คือ จะเห็นเงาเม็ดอยู่ซีกหนึ่งทำให้การโฆษณาประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำไม่ได้ผลเท่าที่ควร แต่สิ่งนี้คงไม่ใช่ปัญหาสำคัญเท่ากับเส้นทางคมนาคมใหม่ ๆ ที่บางเส้นทางตัดผ่านเข้าถึงสวนสองฝั่งคลองเลยทีเดียว พอมีถนนความเจริญก็ตามมา มีตลาดบกเปิดแข่งกับตลาดน้ำ ผู้คนจากต่างถิ่นก็ไปมาหาซื้อของสดจากสวนกันง่ายขึ้น ดึงดูดใจให้พ่อค้าชาวเรือเอาเรือขึ้นคาน หันมาใช้รถเป็นพาหนะที่สะดวก รวดเร็ว และประหยัดค่าน้ำมันกว่า ตลาดน้ำก็เลยกลายเป็นตลาดบก คลองดำเนินสะดวกที่มีเรือพลุกพล่านจึงค่อย ๆ ลดความสำคัญลง และหากวันนี้พ่อค้าแม่ค้าไม่ยอมพายเรือมาขายของ ไม่ยอมพายเรือมาซื้อของ ตลาดน้ำที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนดำเนินสะดวกและประเทศไทยคงต้องถึงกาลอวสานไปอย่างน่าเสียดาย^{๑๑๑}

^{๑๑๑}สยาม เล่าเจริญ, “อิมมู่นวัฒนธรรมลุ่มน้ำแม่กลอง คลองดำเนินสะดวก”, *เที่ยวไทยไปกับเชลล์*, ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖): ๔๙-๕๙.

ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในปัจจุบัน ตัวตลาดน้ำจะอยู่ที่คลองต้นเข็ม โดยตลาดจะเริ่มค้าขายตั้งแต่เวลาประมาณ ๐๖.๐๐ น. และเลิกค้าขายจนถึงเวลา ๑๑.๐๐ น. ซึ่งสินค้าที่นำมาขายส่วนมากจะเป็นผลไม้จำหน่ายในราคาไม่แพงเพราะมาจากชาวสวนโดยตรง นอกจากนั้น ยังมีการจำหน่ายอาหาร และสินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองจำหน่าย ตลอดจนสามารถเยี่ยมชมเรือสวนของชาวบ้านในแถบนั้นได้อีกด้วย^{๑๑๒}

โดยทั่วไปแล้ว นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปชมตลาดน้ำดำเนินสะดวกนั้น มีน้อยมากที่จะมาค้างคืนที่ดำเนินสะดวกเพื่อชมตลาดน้ำ รายการทัวร์ส่วนใหญ่จะชมตลาดน้ำในตอนเช้า (๐๙.๐๐-๑๑.๓๐ น.) และจะเดินทางต่อไปชมรายการแสดงที่สวนสามพรานในตอนบ่าย (๑๔.๐๐-๑๖.๐๐ น.) และเมื่อชมรายการแสดงเสร็จแล้ว จะเดินทางกลับกรุงเทพฯ ฯ หรือมีบางส่วนที่เลยไปจังหวัดกาญจนบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม เพื่อชมแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในเขตจังหวัดนั้นก่อนที่จะเดินทางต่อไปตามรายการที่เลือก เช่น กลับกรุงเทพฯ ฯ หรือลงไปทางภาคใต้ของไทย แต่อย่างไรก็ดี ในเดือนเมษายน ๒๕๔๗ รัฐบาลในภายใต้การนำของ พล.ร. นายกรัฐมนตรี ดร.ทักษิณ ชินวัตร ได้เดินทางมายังตลาดน้ำดำเนินสะดวก เพื่อพบปะกับประชาชนและรับฟังปัญหาต่าง ๆ ทั้งจากหน่วยงานราชการ ภาครัฐ ผู้ประกอบการ พ่อค้าแม่ค้า ประชาชน รวมทั้งนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก จึงมีดำริให้ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ร่วมกันหาแนวทางในการจัดให้มีการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ขึ้นในตลาดน้ำดำเนินสะดวก

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวกจึงมีหน่วยงานของรัฐและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวตลาดน้ำมีบทบาทที่สำคัญ ในการส่งเสริมและพัฒนาจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก ประกอบกับความมีคุณค่าสำหรับการท่องเที่ยวที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตที่หาชมได้ยาก

อย่างไรก็ตาม สืบเนื่องจากจังหวัดราชบุรีได้รับข้อร้องเรียนจากนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของตลาดน้ำดำเนินสะดวกในหลายประการ เช่น ปัญหาความไม่สะอาดของสภาพแวดล้อม ปัญหาการขายสินค้าที่มีราคาแพงกว่าราคารมาตรฐาน ปัญหาการจราจรทางน้ำและการรुक้าลำน้ำ รวมทั้งปัญหาการจัดระเบียบทางการค้าที่ไม่เป็นธรรม ส่งผลให้ตลาดน้ำดำเนินสะดวกถูกจัดอันดับจากสื่อต่างประเทศให้เป็น ๑ ใน ๑๐ ตลาดน้ำยอดเยี่ยมในสายตาชาวโลก ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงต่อจังหวัดราชบุรีเป็นอย่างมาก ทั้ง ๆ ที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวกเป็นตลาดน้ำแห่งแรกของประเทศไทย มีประวัติชื่อเสียงมาช้านาน

^{๑๑๒}เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก, ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙, หน้า ๒.

ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีส่วนแบ่งทางการตลาดของนักท่องเที่ยวเป็นอันดับที่ ๒ รองจากตลาดน้ำอัมพวาแต่เพียงแห่งเดียว จากสถานการณ์ดังกล่าว (พ.ศ. ๒๕๕๗) ผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี จึงได้นำคณะจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องลงพื้นที่ล่องเรือสำรวจร้านค้าย่านตลาดน้ำดำเนินสะดวก และเพื่อให้ตลาดน้ำดำเนินสะดวกกลับมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเสน่ห์และมีชื่อเสียงดึงดูดใจเช่นเดิม จึงได้มีการแต่งตั้งคณะทำงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ขึ้นตามคำสั่งผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี ที่ ๘๓๓/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๗

คณะทำงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ชุดดังกล่าว ได้มีการประชุมรับทราบปัญหา อุปสรรค และบูรณาการแนวทางแก้ไขปัญหาและการพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งจากการประชุมดังกล่าวได้มีการสรุปประเด็นปัญหาของตลาดน้ำดำเนินสะดวก รวม ๖ ประเด็น คือ

- ประเด็นที่ ๑ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม
 - ประเด็นที่ ๒ ปัญหาการจราจรทางน้ำ
 - ประเด็นที่ ๓ ปัญหาการให้บริการของผู้ประกอบการ
 - ประเด็นที่ ๔ ปัญหาการบุกรุกลำน้ำ
 - ประเด็นที่ ๕ ปัญหาการขาดสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เพิ่มเติมที่จำเป็น
 - ประเด็นที่ ๖ ปัญหานักท่องเที่ยว^{๑๓๓}
๒. ตลาดน้ำเหล่าตักถ้ำ (ตลาดเก่า)

ตลาดน้ำเหล่าตักถ้ำ คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวกดั้งเดิม ก่อนที่จะมีขยายตัวไปพื้นที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ในปัจจุบัน ซึ่งหลังจากตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้ย้ายจากสถานที่เดิมบริเวณปากคลองลัดพลี ไปอยู่ในสถานที่ใหม่ มีนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและ ชาวต่างประเทศ เดินทางมาท่องเที่ยวอย่างหนาแน่นในทุก ๆ วัน ทำให้ ตลาดน้ำเก่า หรือเรียกเป็นภาษาจีนท้องถิ่น แต่จิวว่าเหล่าตักถ้ำ เจียบเหงาลงไปอย่างถนัดตา แต่ความงดงามของเรือนไม้ริมน้ำแบบจีน และวิถีชีวิตแบบจีนยังคงอยู่ นักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่นิยมชมชอบ ในความงามแบบย้อนอดีต จึงเริ่มย้อนถวิลหาวิถีริมน้ำแบบเดิม

^{๑๓๓}อ้างแล้ว, เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก, ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙, หน้า ๕-๖.

ตลาดน้ำเหล่าตักถ้ำ เป็นตลาดชุมชนชาวจีน มีมาตั้งแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองดำเนินสะดวก ในปี พ.ศ. ๒๔๐๙-๒๔๑๑ เพื่อเชื่อมต่อแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง ให้ประชาชนสัญจรไปมาได้สะดวกมากขึ้น มาแล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้พระราชทานชื่อว่า คลองดำเนินสะดวก เป็นคลองขุดด้วยแรงงานคนที่ตรงและยาวที่สุดในประเทศ

เหล่าตักถ้ำ หรือตลาดเก่า ตั้งอยู่บริเวณปากคลองลาดพลี แต่คนจำนวนมากเมื่อนึกถึงตลาดน้ำดำเนินสะดวกกลับนึกถึงตลาดน้ำแห่งใหม่ในคลองต้นเข็ม ซึ่งเกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงของเส้นทางคมนาคมไปเป็นทางบกและการตอบสนองความสะดวกของนักท่องเที่ยว

ตลาดเหล่าตักถ้ำ เป็นตลาดธรรมชาติซึ่งเป็นจุดพบปะของพ่อค้าแม่ค้า และชาวบ้านริมคลองมาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชผลทางการเกษตร เพราะดำเนินสะดวกเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่แต่เดิม เมื่อมีการขุดคลองดำเนินสะดวกก็เป็นการเปิดพื้นที่สองฝั่งคลอง โดยคนจีนจำนวนมากได้เข้ามาตั้งรกรากทำสวนผัก สวนผลไม้ เช่น สวนมะม่วง สวนมะพร้าว ครั้งหนึ่งที่อุตสาหกรรมน้ำตาลเฟื่องฟู ดำเนินสะดวกก็เคยเป็นแหล่งผลิตน้ำตาลมะพร้าวที่สำคัญที่สุด เพราะมีมะพร้าวจำนวนมากและคุณภาพดี

ตลาดเก่าเป็นกระแสที่กำลังได้รับความนิยมและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ มีทั้งที่เป็น “ตลาดใหม่-ทำให้เก่า” คือ เกิดขึ้นใหม่ แต่เกาะกระแสความนิยมของเก่า ซึ่งมีการสร้างองค์ประกอบที่ให้กลิ่นอายคล้ายคลึงกับของเก่า โดยมากมักจะเป็นตลาดน้ำ ขายสินค้าในเรือ ข้าวของที่นำมาขายมักเป็นของโบราณ ได้แก่ อาหารโบราณ ของเล่นโบราณ เป็นต้น ในขณะที่ “ตลาดเก่า-ฟื้นฟูใหม่” หลาย ๆ แห่ง ก็มีความแตกต่างกันไป ในกรณีของเหล่าตักถ้ำ เป็นตลาดที่ตายไปแล้ว เพราะร้านค้าบนบกก็ปิดร้านติดต่อกันมาหลายสิบปี กลายเป็นที่พักอาศัยเท่านั้น การค้าทางเรือก็ย้ายไปรวมกันอยู่ที่คลองต้นเข็ม การฟื้นฟูเหล่าตักถ้ำขึ้นมาใหม่นี้ ไม่ได้เปิดเพื่อเป็นตลาดของชุมชนอย่างในอดีต แต่ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อเป็นตลาดท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

ปัจจุบัน ชาวบ้านได้รวมตัวกันก่อตั้งวิสาหกิจชุมชน เพื่อกระตุ้นให้ตลาดเหล่าตักถ้ำกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยขอความร่วมมือให้ร้านค้าริมคลองกลับมาค้าขาย หรือเปิดบ้านต้อนรับนักท่องเที่ยว ชักชวนเรือพ่อค้าแม่ค้าชาวสวนต่าง ๆ ให้มารวมตัวกันในพื้นที่ตลาดเก่าแห่งนี้ อีกทางหนึ่งก็ทำการประชาสัมพันธ์ตลาดผ่านช่องทางออนไลน์เพื่อเจาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ และนักท่องเที่ยวต่างชาติ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมใหญ่ประจำปี ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย คือ งานวิวาร์หมูกกลางน้ำ ซึ่งจัดขึ้นราวเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี^{๑๑๔}

^{๑๑๔}คม ชัด ลึก, “ชวนสัมผัส ตลาดน้ำเหล่าตักถ้ำ”, [ออนไลน์] < www.komchadluek.net/news/edu-health/ >, [๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐].

ตลาดน้ำเหล่าตึกถัก (ตลาดเก่า) เจียบเหงามาก บ้านริมคลองมักเป็นบ้านอยู่อาศัย บ้านเรือนมีสภาพทรุดโทรม ไม่ค่อยมีผู้ประกอบการ มีแต่ผู้ประกอบการรายเล็ก ๆ เปิดบ้านเป็นร้านขายของชำ ขายกล้วยเตี้ยว ขายกาแฟ ส่วนร้านขายของที่ระลึก ขายพวงกุญแจ ร้านวาดรูปจะมาเฉพาะวันเสาร์-วันอาทิตย์ ปัจจุบัน ตลาดน้ำเหล่าตึกถักยังคงมีความเป็นธรรมชาติของชุมชน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คนริมคลอง ความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม ท่าเลที่ตั้งมีความสวยงาม เป็นตลาดน้ำเก่าแก่ดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม ยังคงขาดความร่วมมืออย่างจริงจังจากคนในชุมชน เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่สนใจที่จะพัฒนาตลาดน้ำให้กลับมามีชีวิตชีวาอีก มีเรือพายเร็วขายสินค้าน้อย ตลาดน้ำไม่มีการพัฒนา ตึกแถว-บ้านเรือนมีความทรุดโทรม ไม่มีสินค้าที่แสดงเอกลักษณ์ของตนเอง

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์การมาท่องเที่ยวตลาดน้ำเหล่าตึกถักเพื่อพักผ่อน/ท่องเที่ยว ลักษณะเป็นแบบไป-กลับ และนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความต้องการในสิ่งอำนวยความสะดวก โดยอันดับแรก คือ ร้านขายของที่ระลึก รองลงมา คือ ที่จอดรถ และข้อมูลการเดินทาง ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความต้องการให้มีจุดเด่นเรื่องการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายของชาวบ้าน มีความต้องการให้พัฒนาในเรื่องการอนุรักษ์วิถีชีวิตของชุมชนแบบดั้งเดิมไว้ให้ รวมถึงนโยบายของรัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน หน่วยงานของราชการที่จะเข้ามาช่วยเหลือชุมชนมีมากมายหลายหน่วยงาน ทั้งหน่วยงานของท้องถิ่น ส่วนกลาง และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ^{๑๑๕}

๓. ตลาดน้ำคลองลัดพลี

สืบเนื่องจากเมื่อคลองดำเนินสะดวกขุดเสร็จและเปิดให้ประชาชนใช้สัญจรไปมาได้แล้ว สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้สั่งให้ขุดคลองศรีสุราษฎร์ขึ้นใหม่เพื่อให้เป็นแหล่งน้ำทางการเกษตรของราษฎรและเพื่อให้เป็นเส้นทางสัญจรไปมาที่สะดวกระหว่างอำเภอดำเนินสะดวกกับอำเภอบางคนที่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และได้เปลี่ยนชื่ออำเภอที่ย้ายมาใหม่ว่าอำเภอดำเนินสะดวก แต่เนื่องจากการเดินทางติดต่อระหว่างอำเภอดำเนินสะดวกกับจังหวัดราชบุรีมีอุปสรรคมากมาย จะต้องเดินทางด้วยเรือพาย หรือเรือแจวเพราะในสมัยนั้นยังไม่มีรถยนต์ใช้ และจะต้องพายหรือแจวเรืออ้อมไปทางแม่น้ำแม่กลอง เมื่อถึงฤดูน้ำหลากกระแสน้ำเชี่ยวกราก การเดินทางจะลำบากมากขึ้นต้องใช้เวลาหลายชั่วโมงกว่าจะถึงตัวจังหวัด ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ทางราชการจึงได้ขุดคลองลัดราชบุรี หรือคลองลัดพลีในปัจจุบันขึ้น^{๑๑๖}

^{๑๑๕}วารณี สินศุภรัตน์ และคณะ, “การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาตลาดน้ำเหล่าตึกถัก จังหวัดราชบุรี”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ, ๒๕๕๘), หน้า ก.

^{๑๑๖}อำเภอดำเนินสะดวก, หนังสือที่ระลึกพิธีเปิดอาคารที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก, หน้า ๔๐.

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นต้นมา เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงเนื่องมาจากความเจริญทาง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี การคมนาคมทางบก รวมถึงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทำให้เกิดวิถีชีวิตของ ชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป จากตลาดน้ำศาลาห้าห้องที่คลาคล่ำไปด้วยเรือสินค้า จนมีการนำเรือหางยาว เข้ามาใช้ทำให้พ่อค้า แม่ค้า ที่ใช้เรือพายต้องคอยหลบหลีก และระวังคลื่นที่เข้ามากระทบ ทำให้พ่อค้า แม่ค้าเปลี่ยนเข้ามาขายที่คลองลัดพลี จนกลายเป็นตลาดแห่งใหม่ ก่อนที่ภายหลังต่อมาจะเริ่มเสื่อม ถอย เพราะตลาดน้ำคลองตันเข้ม (ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในปัจจุบัน) ได้รับความนิยมและเป็นที่ยอมรับ ของนักท่องเที่ยวมากขึ้นเรื่อย ๆ นั้นเอง^{๑๑๗} ปัจจุบัน ตลาดน้ำคลองลัดพลี อยู่บริเวณวัดราษฎร์เจริญ ธรรม (วัดสุน) เป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกเก่าที่ได้รับการฟื้นฟูให้กลับมาคึกคักเช่นเดิม มีการจำหน่าย พืชผักผลไม้ปลอดสารพิษ ก๋วยเตี๋ยวเรือและกาแฟโบราณที่พายเรือกันมาขาย รวมทั้งบริการล่องเรือ ชมวิถีชีวิตตลาดน้ำและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ๘ เผ่า การนวดแผนโบราณ อบ ประคบ สมุนไพร และ สินค้า OTOP

๔. ตลาดน้ำหลักห้า

ตลาดน้ำหลักห้า ตั้งอยู่ที่ตำบลประสาธลสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี นับเป็น ชุมชนริมน้ำเก่าแก่ที่อยู่ระหว่างรอยต่อของสองจังหวัดในปัจจุบันคือ ราชบุรีและสมุทรสาคร มีอายุมา นานเกือบ ๑๕๐ ปี ที่นี่เคยเป็นตลาดน้ำที่คึกคักมากในอดีต ทุกวันนี้แม้เรือค้าขายจะไม่มากมาย เหมือนในเมื่อก่อน จนทำให้ที่นี่ดูห่างไกลจากคำว่า “ตลาดน้ำ” ตามแบบที่เราคุ้นตาในปัจจุบัน แต่สิ่ง ที่ตลาดน้ำหลักห้ามีแตกต่างจากที่อื่นคือเสน่ห์ของวิถีชาวคลองที่ผูกพันกับสายน้ำอย่างแท้จริง

ในอดีต ตลาดน้ำหลักห้า มีความคึกคักมาก ถึงกับได้ชื่อว่าเป็น ตลาดน้ำ ๒ จังหวัด เพราะ ตั้งอยู่ที่บริเวณปากคลองดำเนินสะดวก ใกล้กับวัดปราสาทสิทธิ์ (หลักห้า) บริเวณรอยต่อสองจังหวัด คือ อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี แต่ด้วยเวลาที่ผ่านไป การคมนาคมขนส่งทางบกเข้ามาเป็นเส้นทางหลัก วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านจึงค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ การขายสินค้าและการขนส่งทางเรือลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก ส่งผลให้ ตลาดน้ำแห่งนี้เสื่อมถอยความนิยมลง

กระทั่งปัจจุบัน ชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องที่อาศัยอยู่ในบริเวณตลาดน้ำหลักห้า ได้ ร่วมมือกันเพื่อฟื้นฟูให้ตลาดน้ำหลักห้าแห่งนี้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยสิ่งแรกที่จะได้สัมผัสเมื่อก้าว เข้าสู่ตลาดน้ำหลักห้า คือ บรรยากาศอันร่มรื่น ประกอบกับอากาศเย็นจากน้ำภายในลำคลอง จึงทำให้ รู้สึกร่มรื่นและสดชื่นอยู่ตลอดเวลา

^{๑๑๗}นราวดี บัวขวัญ, รูปแบบการจัดการตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”, วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๖), หน้า ๔๙.

บริเวณหน้าทางเข้าตลาดน้ำ มีวิหารหลวงพ่อไตรรัตน์โรจนฤทธิ์ และรูปจำลองของสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (ช่วง บุญนาค) ผู้ดำเนินการขุดคลองดำเนินสะดวก ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ส่วนภายในตลาดน้ำแห่งนี้ ยังคงมีร้านค้าเปิดให้บริการอยู่ เช่น ร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านขายสินค้าย้อนยุค ร้านกาแฟโบราณ ร้านขายเครื่องจักรสาน ฯลฯ เรียงรายอยู่ในอาคารไม้ริมน้ำโบราณ ซึ่งระหว่างทางเดินจะมีสะพานข้ามคลองอยู่เป็นระยะ ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้เดินข้ามไปมา ชมบรรยากาศวิถีชีวิตริมน้ำ และเป็นจุดถ่ายภาพ

อีกทั้ง ยังมีเรือขายอาหารแวะเวียนกันเข้ามาให้บริการ ทั้งเรือขายผลไม้ท้องถิ่น เรือขายขนมไทย เรือขายเปิดไถ่พะไล และบางจุดก็จะมีเรือขายก๋วยเตี๋ยวมาเทียบจอดไว้ ให้นักท่องเที่ยวได้นั่งกินก๋วยเตี๋ยวในพื้นที่ติดริมน้ำ และหากต้องการเยี่ยมชมความสวยงามของอาคารบ้านเรือนในบริเวณนี้ ก็ยังมีบริการนั่งเรือชมตลาดอีกด้วย

ปัจจุบัน ตลาดน้ำหลักห้า คือ ตลาดของชุมชนหลักห้า ที่เป็นรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตริมน้ำของคนในชุมชน โดยมีการขายสินค้าทางบก และทางน้ำ (การค้าขายทางเรือ) ที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่หลักห้า จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดราชบุรี วิถีชีวิตริมน้ำบริเวณพื้นที่หลักห้า เขตติดต่ออำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ชุมชนชาวหลักห้าได้เข้ามามีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว ในการขับเคลื่อนระบบการท่องเที่ยวของท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้คนรุ่นหลังได้เห็นวิถีชีวิตริมน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของการท่องเที่ยวชุมชน (Community-based Tourism) ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในการนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่มุ่งเน้นสร้างความสมดุลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมไปถึงการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

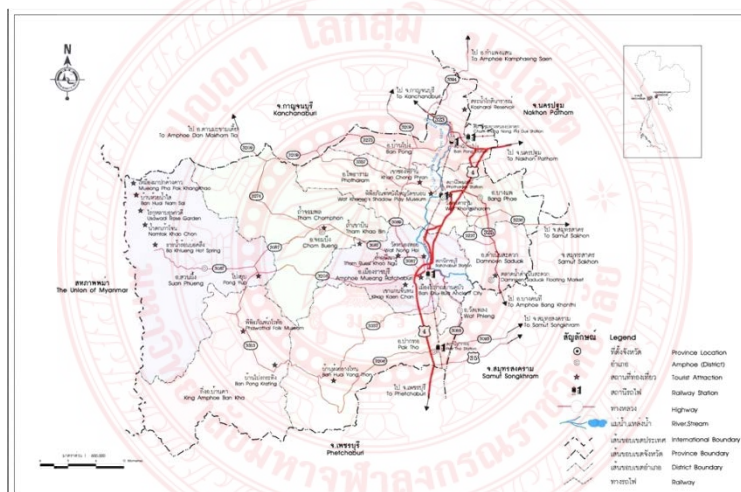
ปัจจุบันรูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนถูกคาดหวังให้เป็นเครื่องมือ ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น ทั้งกระตุ้นการมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อม การสร้างงาน การกระจายรายได้สู่ชุมชน ไปจนถึงการแก้ไขปัญหาความยากจน ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาความได้เปรียบด้านทรัพยากรพื้นฐาน และความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว บริเวณพื้นที่หลักห้า เขตติดต่ออำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พบว่า มีความสมบูรณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยว เส้นน้ำและความโดดเด่นของบ้านเรือนริมน้ำ เป็นสิ่งจูงใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี^{๑๑๘}

^{๑๑๘}นิตยา งามยิ่งยง และละเอียด ศิลาน้อย, “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชนบริเวณริมฝั่งคลองดำเนินสะดวก ในจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดราชบุรี”, วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม-เมษายน ๒๕๖๐: ๑๕๒-๑๕๓.

โดยแท้จริง ตลาดน้ำหลักห้า อยู่ในพื้นที่เขตการปกครองของเทศบาลตำบลประสาธสิทธิ์ ซึ่งเป็นเทศบาลขนาดเล็ก ตั้งอยู่เลขที่ ๒๗๒ หมู่ที่ ๕ ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก ๑๐ กิโลเมตร ซึ่งแต่เดิมนั้น ตำบลประสาธสิทธิ์ เป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลดอนไผ่ ต่อมาทางราชการโดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้แยกบ้านประสาธสิทธิ์ และอีก ๔ หมู่บ้าน ออกจาก ตำบลดอนไผ่ ตั้งเป็นตำบลประสาธสิทธิ์ และในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้แยกหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอีก ๑ หมู่บ้าน บ้านประสาธสิทธิ์ถือเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่กว้าง และมีประชากรมากกว่า อีก ๕ หมู่บ้าน จึงเรียกว่า “ตำบลประสาธสิทธิ์” มาจนถึงปัจจุบัน^{๑๑๙}

แผนภาพที่ ๒.๔

คลอง แม่น้ำ และแหล่งน้ำในจังหวัดราชบุรี^{๑๒๐}

สรุปได้ว่า ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ปรากฏมี ๔ แห่ง คือ (๑) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๒) ตลาดน้ำเหล่าตักถัก (ตลาดเก่า) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๓) ตลาดน้ำคลองลัดพลี ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และ (๔) ตลาดน้ำหลักห้า ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

^{๑๑๙}งานวิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักปลัดเทศบาล เทศบาลตำบลประสาธสิทธิ์, แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙), (ราชบุรี: เทศบาลตำบลประสาธสิทธิ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

^{๑๒๐}เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก, ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙, หน้า ๓.

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บริบทนี้ ครอบคลุมสาระว่าด้วยงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร

จากการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

กาทิณี กลีเมาะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สาระการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์เพิ่มเติม เรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติ และการประมงชายฝั่งสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ กลุ่มรัตนรังสรรค์ จังหวัดระนอง” จากผลการวิจัยพบว่า จากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สาระการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์เพิ่มเติม เรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติ และการประมงชายฝั่ง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ กลุ่มรัตนรังสรรค์ จังหวัดระนองนั้น หลักสูตรท้องถิ่นจะประกอบด้วยองค์ประกอบของหลักสูตรที่สำคัญ ได้แก่ ความเป็นมา หลักการ วิสัยทัศน์ จุดมุ่งหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้างหลักสูตร แนวการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คำอธิบายรายวิชา ผลการเรียนรู้ สื่อและแหล่งการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยมีผลการประเมินความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และแผนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรท้องถิ่น สาระการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์เพิ่มเติม เรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติและการประมงชายฝั่ง อยู่ในระดับที่เห็นด้วย ^{๑๒๑}

วรารณณ์ ราчим ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สาระการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์เพิ่มเติม เรื่อง พลับพลึงธาร (ราชินีแห่งสายน้ำ) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ กลุ่มรัตนรังสรรค์ จังหวัดระนอง” จากผลการวิจัยพบว่า การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรท้องถิ่น สาระการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์เพิ่มเติม เรื่อง พลับพลึงธาร (ราชินีแห่งสายน้ำ) ต้องคำนึงถึงความปลอดภัย ในระหว่างการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียนด้วย ครูและวิทยากรต้องอธิบายถึงวิธีการเตรียม การใช้ และการเก็บรักษาอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมให้ถูกต้อง และผู้สอนสามารถยืดหยุ่นเวลา

^{๑๒๑} กาทิณี กลีเมาะ, “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สาระการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์เพิ่มเติม เรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติ และการประมงชายฝั่งสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ กลุ่มรัตนรังสรรค์ จังหวัดระนอง”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๖๑, หน้า ๗๙.

ให้เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การศึกษาแหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษา กิจกรรมการทดลอง อาจต้องไปศึกษาในช่วงวันหยุด^{๑๒๒}

ณัฐชยธร มุขสุตาชัยสิริ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” จากผลการวิจัยพบว่า ความต้องการและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า สังคมในปัจจุบันทั้งตะวันตกและตะวันออกเป็นสังคมยุคดิจิทัล มีความเร็ว ความแรง ความไว ในการสื่อสารอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้คนขาดสติในการอยู่ร่วมกันก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรงในระดับบุคคล ครอบครัว องค์กร สังคม และโลก จึงมีความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรสติศึกษาขึ้น เพราะโลกมีการเปลี่ยนแปลง สังคมมีปัญหา และเป็นนโยบายสำคัญของสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา จะต้องเข้ามาพัฒนาคนในสังคมเกิดสันติสุข ปัจจุบันจึงมีการปรับปรุงหลักสูตรการสอนพระพุทธศาสนาที่มีสติและสมาธิเป็นฐาน เพื่อจัดการเรียนการสอนให้เยาวชนทั่วประเทศไทย จึงมีความจำเป็นที่วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ จะต้องเปิดหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิตเพื่อจูงใจบุคคลทุกช่วงวัยตามนโยบายของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม^{๑๒๓}

บัญชา อ้อแสงชัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรวิศวกรรมสันติภาพเชิงพุทธบูรณาการ: ศึกษากรณีหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) หลักสูตรมีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคแตกต่างกันออกไปในรายละเอียดของแต่ละด้าน (๒) ทฤษฎีในวิทยาการสมัยใหม่ทฤษฎีของไทเลอร์ ซึ่งเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวกับ กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด การใช้เทคโนโลยี ส่วนหลักธรรมที่ใช้ในหลักสูตรมี ๓ หลักธรรม ได้แก่ หลักไตรสิกขา หลักธรรมแห่งความสำเร็จ หรือ อิทธิบาท ๔ และ หลักธรรมชุต ๓ เพื่อสลายความขัดแย้ง คือ สติ ขันติ และสันติ หลักธรรมเหล่านี้จะใช้ร่วมกับหลักสูตรฯ เพื่อการพัฒนาชีวิต และสังคม และ (๓) แนวโน้มการพัฒนาหลักสูตร เป็นไปในทิศทางที่ดี ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า หากหลักสูตรได้รับการพัฒนาโดยใช้แนวคิดทฤษฎี

^{๑๒๒}วารสารณัฏฐาภิธาน, “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เพิ่มเติม เรื่อง พลัปลิงธาร (ราชินีแห่งสายน้ำ) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ กลุ่มรัตนรังสรรค์ จังหวัดระนอง”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๖๑, หน้า ๑๑๕.

^{๑๒๓}ณัฐชยธร มุขสุตาชัยสิริ, “การพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๒, หน้า ก.

วิทยาการสมัยใหม่ควบคู่ไปกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำเสนอในงานวิจัย ทั้งนี้ เพื่อการดำรงอยู่ในศตวรรษที่ ๒๑ อันเป็นสิ่งจำเป็นต่อความต้องการของสังคม^{๑๒๔}

มงคลกิตต์ โวหารเสาวภาคย์, จิราภรณ์ คล้อยปาน และศิวพร จติกุล ได้ทำการวิจัยเรื่อง “โรงเรียนผู้สูงอายุ: องค์กรประกอบ รูปแบบและการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ” จากผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรและกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความรู้ ความเข้าใจ ในการเตรียมตัวเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมีคุณค่า ส่งเสริมสุขภาพป้องกันการเจ็บป่วย และดูแลตนเองเบื้องต้น เข้าถึงข่าวสารและสื่อต่าง ๆ ได้ สามารถปรับตัวทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลก และดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ประกอบด้วย ชื่อหลักสูตร หลักการของหลักสูตร ปรัชญาหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร คุณสมบัติผู้เรียน วิธีเรียนและข้อกำหนดการเรียน โครงสร้างหลักสูตร รายละเอียดหลักสูตรและกิจกรรม การวัดผลและประเมินผล เครื่องมือการวัดผลและประเมินผล ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ จำนวนชั่วโมงที่เรียนตลอดหลักสูตร การประเมินผล และผลที่คาดหวัง^{๑๒๕}

ชนันภรณ์ อารีกุล, พระมหามนตรี ภาณมนโต, พระทอง จิตปณฺโณ, สุวิทย์ แซ่วรัมย์ และกิตติรัฐ หุ่นภู ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารอบหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา” จากผลการวิจัยพบว่า กรอบหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนามีความถูกต้องตามหลักการการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง มีความถูกต้องตามแนวทางพระพุทธศาสนา มีความเหมาะสมในการนำไปใช้จัดการเรียนการสอนกับทุกช่วงวัย มีความเป็นไปได้ในการนำกรอบหลักสูตรไปใช้จริง และมีจุดเด่นคือมีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย เพราะยึดโยงองค์ประกอบสำคัญ ๒ ประการ ได้แก่ การเป็นคนดีบนฐานของหลักการทางศาสนาและการเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตยเข้าด้วยกันอย่างสมดุล^{๑๒๖}

^{๑๒๔}บัญชา อ้อแสงชัย, “แนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรวิศวกรรมสันติภาพเชิงพุทธบูรณาการ: ศึกษากรณีหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๑, หน้า ก.

^{๑๒๕}มงคลกิตต์ โวหารเสาวภาคย์, จิราภรณ์ คล้อยปาน และศิวพร จติกุล, “โรงเรียนผู้สูงอายุ: องค์กรประกอบ รูปแบบและการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๑, หน้า ข.

^{๑๒๖}ชนันภรณ์ อารีกุล, พระมหามนตรี ภาณมนโต, พระทอง จิตปณฺโณ, สุวิทย์ แซ่วรัมย์ และกิตติรัฐ หุ่นภู, “การพัฒนารอบหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, หน้า ก.

สรุปได้ว่า หลักสูตรต่าง ๆ เสมือนแนวทางในการจัดการเรียนการสอนและเป็นแนวทางสำคัญในการบรรลุวัตถุประสงค์ทางการศึกษา นอกจากนี้ยังเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดสำคัญของมาตรฐานการศึกษา ทั้งนี้เพราะการศึกษาจะดีหรือไม่ดีนั้นขึ้นอยู่กับหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้เป็นสำคัญ เพราะฉะนั้น หากหลักสูตรนั้นเป็นหลักสูตรที่ดีจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมถึงสร้างทักษะที่สำคัญอื่น ๆ ทั้งการเคารพสิทธิมนุษยชน และสามารถยอมรับในความหลากหลายของผู้คนได้เป็นอย่างดี

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

จากการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรายน้อย” จากผลการวิจัยพบว่า มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ที่ถูกเลือกมากที่สุดเป็นอันดับ ๑ คือ หอไตรปิฎก โดยจากการสำรวจ พบว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เลือกหอไตรปิฎกมากที่สุด คือ กลุ่มวัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ ซึ่งเหตุผล คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เลือกมีความผูกพันกับโบราณสถานแห่งนี้ ด้วยสร้างขึ้นด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนในหมู่บ้านเองและยังเป็นสถาปัตยกรรมที่สวยงามและพบเห็นได้ยากในปัจจุบัน สอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ที่ได้จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลวัยสูงอายุว่า หอไตรพวกเขาเป็นคนช่วยกันสร้างนะลงเงินคนละ ๑ บาท ลองคิดดูนะว่า ๑ บาทสมัยก่อนจะมีค่าเยอะขนาดไหน คนไหนมีเงินเยอะหน่อยก็ลงเยอะ ช่วยกันจนสร้างหอไตรนี้ได้ และที่สำคัญหอไตรแห่งนี้ยังเป็นสถานที่ที่เก็บคัมภีร์ใบลานที่บันทึกเกี่ยวกับประวัติ คำสอนต่าง ๆ ที่สามารถสื่อรากเหง้าความเป็นมอญของเขาได้^{๑๒๗}

พรรณงาม โควานนท์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการปั้นและหล่อพระพุทธรูปโลหะบ้านช่างหล่อ ตำบลหายยา อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่” จากผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ในภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการปั้นและหล่อพระพุทธรูปโลหะ บ้านช่างหล่อ ตำบลหายยา อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยความรู้ด้านเคมีและด้านฟิสิกส์ แต่ส่วนใหญ่เป็นความรู้ด้านเคมี โดยองค์ประกอบทางเคมีของโลหะผสมในการหล่อพระพุทธรูปโลหะประกอบด้วยธาตุหลัก คือ ทองแดง มีธาตุผสม คือ

^{๑๒๗}พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ, “การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรายน้อย”, สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ), ๒๕๕๗, หน้า ๑๑๒.

สังกะสี ดีบุก ตะกั่ว และสมบัติเชิงกลด้านความแข็งของโลหะผสมมีค่าเท่ากับ ๗๐ และผลการนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง พบว่า มีประสิทธิภาพโดยคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนทั้งหมดจากการทำแบบทดสอบระหว่างเรียนและคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนทั้งหมดจากการทำแบบทดสอบหลังเรียนเท่ากับ ๘๗.๙๙/๘๕.๖๖ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้^{๑๒๘}

สุนทรชัย ขอบยศ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น: กรณีศึกษาการจัดการสิมและฮูปแต้ม ตำบลบึง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม” จากผลการวิจัยพบว่า ข้อจำกัดในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม พบว่า (๑) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดูแลสภาพแวดล้อมของสิมและฮูปแต้ม แต่ไม่สามารถซ่อมแซมได้หากเกิดการชำรุด (๒) การพัฒนาพื้นที่โดยรอบยังไม่มีเอาใจใส่เท่าที่ควร (๓) ยังไม่มีแหล่งเรียนรู้หรือนิทรรศการเรียนรู้สิมและฮูปแต้มถาวร (๔) มีคฤหาสน์ที่ท้องถิ่นยังถือว่ามีความสำคัญ (๕) การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการวาดภาพจากสีธรรมชาติไม่มีการเผยแพร่ ข้อเสนอแนะทางในการบริหารจัดการสิมและฮูปแต้มคือ (๑) การจัดการพื้นที่แบบร่วมมือกันโดยเน้นชุมชนเป็นฐาน (๒) การทำให้สิมและฮูปแต้มเป็นวาระนโยบายของท้องถิ่น (๓) การสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชนกึ่งนิทรรศการถาวร (๔) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (๕) การจัดตั้งและการบริหารกองทุนเพื่อการพัฒนาสิมและฮูปแต้ม (๖) การปรับปรุงภูมิทัศน์ในบริเวณรอบสิมเพื่อให้เกิดความสวยงามและยังคงรักษาสภาพสิมไว้ตามแบบอย่างโบราณ^{๑๒๙}

อธิป จันทรสุริย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นฐานสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดชุมพร” จากผลการวิจัยพบว่า สถาบันการศึกษาจำเป็นต้องปลูกฝังให้เยาวชนเกิดความรัก ความหวงแหน และรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ต้นทุนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ในการเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในชุมชน สถาบันการศึกษา จำเป็นต้องสนับสนุนการฝึกอบรม ให้ความรู้กับชุมชนในการรักษาดูแลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน และแนะนำแนวทางการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เหมาะสม ให้กับชุมชน และสถาบันการศึกษามีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานในการ

^{๑๒๘}พรณงาม โควานนท์, “การศึกษาองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการปั้นและหล่อพระพุทธรูปโลหะบ้านช่างหล่อ ตำบลห้วยยา อำเภอมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนวิทยาศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่), ๒๕๕๘, หน้า ค.

^{๑๒๙}สุนทรชัย ขอบยศ, แนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น: กรณีศึกษาการจัดการสิมและฮูปแต้ม ตำบลบึง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม”, วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒): หน้า ๕๕.

จัดการศึกษา วิจัย บริหารจัดการความรู้ และสร้างนวัตกรรมด้านการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น พัฒนาการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย ทันสมัยและน่าสนใจ รวมทั้ง ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม และการนำผลงานวิจัยมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินงาน การแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมด้านวัฒนธรรม^{๑๓๐}

ปิยะนุช ศิริราชธรรม ได้ทำการวิจัยเรื่อง “มาตรการทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการส่งเสริมและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีต้มยำกุ้ง” จากผลการวิจัยพบว่า ชุมชนสามารถเป็นประธานแห่งสิทธิตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาได้ เพื่อที่ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิใช้ อนุรักษ์ พื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในขณะที่รัฐต้องมีบทบาทหน้าเป็นผู้สนับสนุนชุมชนท้องถิ่น โดยรัฐให้การช่วยเหลือชุมชนผ่านทางภาครัฐโดยหน่วยงานรัฐ เพื่อบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยภาครัฐต้องจัดตั้งองค์กรภาครัฐให้มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการบำรุงรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยจัดการศึกษาอบรมและจัดกิจกรรมตามความเหมาะสมเพื่อส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและความต้องการของชุมชนสืบไป อย่างไรก็ตาม กฎหมายทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาและด้านการปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม ล้วนปราศจากระบบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ชุมชน เนื่องจากระบบการแบ่งปันผลประโยชน์ไม่มีความจำเป็นต่อสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของปัจเจกชน หรือแม้กระทั่งเมื่อรัฐเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมตามกฎหมายแล้ว ระบบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ชุมชนก็ไม่มี ความจำเป็นเพราะชุมชนได้รับประโยชน์ทางตรงจากการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของภาครัฐ อย่างไรก็ตาม ระบบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นควรมีขึ้นเมื่อปัจเจกชนหรือกลุ่มปัจเจกชนได้รับผลประโยชน์จากการนำมรดกทางวัฒนธรรมไปต่อยอดทางพาณิชย์กรรม ผู้ใช้ประโยชน์ควรจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้ถือครองหรือชุมชนเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของการประดิษฐ์ในเชิงอุตสาหกรรมนั้น โดยคิดเป็นร้อยละจากผลผลิต โดยเงินทั้งหมดควรใช้เพื่อวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ เพื่อการส่งเสริมองค์กรทั้งหลายสำหรับประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์ ผู้ประดิษฐ์ และเพื่อการส่งเสริม สืบทอดและเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาของชาติ^{๑๓๑}

^{๑๓๐} อธิป จันทรสุริย์, “การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นฐานสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดชุมพร”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๖๑, หน้า ๒๗๐

^{๑๓๑} ปิยะนุช ศิริราชธรรม, “มาตรการทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการส่งเสริมและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีต้มยำกุ้ง”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายเอกชนและกฎหมายธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม), ๒๕๖๑, หน้า ๑๐๑.

สรุปได้ว่า มรดกทางวัฒนธรรมเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์และคุณค่า ในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงรากฐาน ภูมิปัญญา วิชาการ และความเป็นมาของสังคม นำมาซึ่ง ความภูมิใจของคนในสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้มรดกทางวัฒนธรรม นิยมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับ ต้องได้ ได้แก่ โบราณวัตถุ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี งานจิตรกรรม เป็นต้น ส่วนมรดกทางวัฒนธรรม ที่จับต้องไม่ได้หรือที่เรียกว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภาษา ศิลปะการแสดง งานช่างฝีมือ ดั้งเดิม เป็นต้น

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน” มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ตามรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) ดังนี้

๑. การวิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

วิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งประกอบด้วย พระสงฆ์สังกัดวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ/สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และผู้บริโภคนักท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จำนวน ๑๕ ท่าน เพื่อเป็นฐานคิดสำคัญในการออกแบบต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน

๒. การออกแบบต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับ พระสงฆ์สังฆคฤหัสถ์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี หัวหน้าหน่วยงานภาครัฐตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้บริหารสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และผู้นำองค์กรภาคประชาสังคมในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จำนวน ๘ ท่าน เพื่อร่วมกันออกแบบต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบันอย่างแท้จริง

๓. การผลิตต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

ผลิตต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ตามลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยทีมงานวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัย และคณะยุววิจัย (นักศึกษาระดับปริญญาโทและระดับปริญญาตรี ของวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) จำนวน ๕๐ ท่าน ร่วมกับหน่วยงานที่ร่วมวิจัย (หน่วยงานที่ร่วมลงทุนในรูปแบบที่ไม่ใช่ตัวเงิน) เพื่อร่วมกันผลิตต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นฐาน โดยตอบสนองความต้องการของชุมชน ซึ่งมีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องสภาพการณ์ในปัจจุบัน

๔. การทดสอบต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ในระดับภาคสนาม

ทดสอบระดับภาคสนาม (Field Test) ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่ทีมงานวิจัยได้สร้างสรรค์ร่วมกับหน่วยงานที่ร่วมวิจัย (หน่วยงานที่ร่วมลงทุนในรูปแบบที่ไม่ใช่ตัวเงิน) โดยจะนำต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ให้อาสาสมัครจากชุมชนตลาดน้ำในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๐ คน ได้เข้าอบรมหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน เพื่อวัดและประเมินผลในเชิงปฏิบัติการ

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยครั้งนี้ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

๓.๒.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย (๑) พระสงฆ์สังฆคาวตที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี (๒) บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ/สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี (๓) ผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี (๔) ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และ (๕) ประชาชน/นักท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑

จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ที่	กลุ่ม	จำนวน (รูป/คน)
๑	พระสงฆ์สังฆคาวตที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๓
๒	บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ/สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๓
๓	ผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๓
๔	ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๓
๕	ประชาชน/นักท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๓
รวม		๑๕

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยการสุ่มแบบแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จำนวน ๑๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑. พระครูอนุกุลวรากร (รวิโรจน์ วรมงคล) เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า)
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูพิมลปริยัติกิจ (โสพิธ ภัททปญโญ) เจ้าอาวาสวัดราษฎร์เจริญธรรม (วัดสุน)
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๓. พระครูปลัดสมกิจ วรธมโม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๔. ร.ต.อ.ชนวีร์ หนูคงใหม่ รักษาการสารวัตร (สอบสวน)
สถานีตำรวจภูธรดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๕. นายสมพร ทศรอด ปลัดเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๖. นางสาวรณิษา บุญรอด ผู้อำนวยการ
โรงเรียนชุมชนวัดราษฎร์เจริญธรรม
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๗. นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง กำนันตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี

๘. นางบุษบง ไย้อย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ (บ้านตลาดน้ำ)
ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๙. นายบดีนทร์ เทพพฤกษา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ (บ้านคลองตันเข็ม)
ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๐. นายบัญชา ตันเจริญ ผู้ประกอบการทำเรือยี่มสยาม
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๑. นายพรศักดิ์ ทัศนากร ผู้ประกอบการทำเรือไค้ก ๒
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๒. นางเซ็งอิม แซ่ซิม ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๓. นายติลก สารบรรณ ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำคลองลัดพลี
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๔. นายสำเนา อินทวงศ์ ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๕. นางทิพย์วรรณ อัมเจริญ ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำหลักห้า
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี

๓. นายชัชวณิชฎ์ ประจวบวัน นายอำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๔. นางขวัญชนก ศรีประภา นายกเทศมนตรีตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๕. นายศรันต์ สัธนานันท์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ บ้านคลองตันเข้ม
ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๖. นางเกสินี เก่งทอง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๗. นายภาณุพงศ์ ศรีวิกรัยกร ผู้ประกอบการทำเรือหญิงกอล์ฟ
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๘. นางสุภาวดี สุขเกษม ประธานชมรมคนรักตลาดน้ำดำเนิน
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี

๓.๒.๓ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ตามลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) ในกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ “อบรมหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน” คือ อาสาสมัครจากชุมชนตลาดน้ำในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๐ คน

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และแบบบันทึกรายละเอียดผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) โดยมีลักษณะของเครื่องมือและขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และแบบบันทึกรายละเอียดผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อนำไปสู่การสนทนาที่เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทกำหนดทิศทางของการสนทนาร่วมกับผู้สัมภาษณ์เพื่อบรรลุเป้าหมายในการทำความเข้าใจประเด็นคำถามร่วมกัน มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์ที่มุ่งกระตุ้นให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เล่าเรื่องราวอย่างมีเป้าหมาย โดยที่ผู้สัมภาษณ์มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในลักษณะเป็นคู่สนทนา ภายใต้บรรยากาศที่ผ่อนคลาย ทั้งนี้ มีข้อคำถามแบบสัมภาษณ์ จำนวน ๖ ข้อ ดังนี้

ข้อที่ ๑ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการสร้างจิตสำนึก เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการให้ความรู้ เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๓ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการบริหารจัดการ เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๔ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมและเครือข่าย เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๕ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๖ แนวทางการสร้างหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบันควรเป็นอย่างไร

๒. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยใช้แบบสนทนากลุ่มเฉพาะที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เน้นการการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) เพื่อให้ได้คำตอบในเชิงเหตุผล โดยมีผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) คอยจุดประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะเกิดแนวคิด และแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางของการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง ทั้งนี้ ผู้วิจัยในฐานะผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ได้กระตุ้นให้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง จากการอภิปรายโต้ตอบ แสดงความเห็น เล่าเรื่อง ประสบการณ์ร่วมกัน ตามประเด็นที่ผู้วิจัยโดยฐานะเป็นผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) กำหนดขึ้นมาอย่างเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลหลังไหล (Flow) ออกมาจากการปฏิสัมพันธ์ในแนวราบระหว่างสมาชิกในกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะด้วยตนเอง และระหว่างสมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะกลุ่มกับผู้วิจัยในฐานะผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เพื่อให้ได้ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

๓. แบบบันทึกรายละเอียดผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด)

แบบประเมินผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) สำหรับค้นหาความจริงในกรอบวิธีการปฏิบัติงานกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ “อบรมหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน” ในลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) โดยออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งเป็นแบบสอบถามลักษณะเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ แบบประเมินผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) รวม ๔ ด้าน ซึ่งเป็นแบบสอบถามลักษณะมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ ประกอบด้วย

ประเมินบริบท (Context Evaluation) มีคำถามจำนวน ๓ ข้อ

ประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) มีคำถามจำนวน ๑๒ ข้อ

ประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) มีคำถามจำนวน ๑๐ ข้อ

ประเมินผลผลิต (Product Evaluation) มีคำถามจำนวน ๕ ข้อ

มีเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

๕ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

สำหรับในตอนที่ ๒ นี้มี การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๑ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อยที่สุด

๓.๓.๒ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และแบบบันทึกรายละเอียดผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ซึ่งมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางการกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๒. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. สร้างเครื่องมือ และนำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบ โดยดำเนินการหาความเที่ยงตรง (Validity) ซึ่งเป็นผลจากการนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้ว เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมในภาพรวมด้านเนื้อหา ภาษา และความครอบคลุม แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

^๑ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๘.

ทั้งนี้ ผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ที่ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (CVI)^๒ ประกอบด้วย

รศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น	คณะสังคมศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.สมคิด ดวงจักร์	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
ผศ.รพีพรรณ เทียมเดช	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

โดยผลการใช้ดัชนีวัดความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ได้ค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาทั้งหมด (Content Validity for Scale , S-CVI) มีค่าตั้งแต่ ๐.๘๐ ขึ้นไป พร้อมกันนี้ได้นำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไข แล้วจึงนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Action) ดังนี้

๓.๔.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. ขั้นตอนการสัมภาษณ์ คือ การเตรียมความพร้อมก่อนลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหลัก พร้อมกับเตรียมเอกสาร และศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก และอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

^๒Wynd C.A., Schmidt B., & Schaefer M.A., “ Two Quantitative Approaches for Estimating Content Validity”, *Western Journal of Nursing Research*, 25(2003): 508-518.

๒. ขั้นตอนดำเนินการด้านเอกสาร คือ ผู้ศึกษาวิจัยได้นำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ไปถึงผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย

๓. ขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึก คือ การปฏิบัติการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยคณะผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก แจงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้คณะผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด คณะผู้วิจัยจะไม่ทำการบันทึกเสียงไว้

๓.๔.๒ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. ขั้นการประสานงาน คือ การติดต่อผู้ทรงคุณวุฒิในเบื้องต้นทั้งทางโทรศัพท์และด้วยตนเองเพื่อแนะนำตัวผู้วิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย และขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อให้ข้อมูลที่เกื้อกูลต่อการวิจัยครั้งนี้

๒. ขั้นการเตรียมการ คือ การนำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของผู้วิจัย เพื่อขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๓. ขั้นตอนการสนทนากลุ่มเฉพาะ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพที่กระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มสนทนาขนาดกลาง ได้อภิปรายโต้ตอบแสดงความเห็น/เล่าเรื่องประสบการณ์ ตามประเด็นที่ผู้ดำเนินการสนทนากำหนดขึ้นมาอย่างเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลล้นไหล (Flow) ออกมาจากการปฏิสัมพันธ์ในแนวราบระหว่างสมาชิกในกลุ่มผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะด้วยตนเอง และระหว่างผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ดำเนินการสนทนา

๓.๔.๓ กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Action)

กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Action) ต้นแบบกิจกรรมเชิงปฏิบัติการอบรมหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) โดยการประเมินผลปฏิบัติการรายตัวชี้วัด (Input - Process - Output - Outcome)

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และแบบบันทึกรายละเอียดผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ไปวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ที่ประกอบด้วยผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้จดบันทึก (Note Taker) ผู้ช่วยทั่วไป (Assistant) และผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งใช้หัวข้อสนทนาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลจากกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Action) กิจกรรมอบรมต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน เป็นการวิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงาน ซึ่งครอบคลุม Input - Process - Output - Outcome (รายตัวชี้วัด) ร่วมกับสถิติอ้างอิงจะใช้เพื่ออธิบายความพึงพอใจ และค้นหาความจริงจากการปฏิบัติงาน ตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ดังนี้

๓.๑ ค่าร้อยละ (Percentage)^๓ ดังนี้

$$P = \frac{X \times 100}{N}$$

P คือ ค่าร้อยละ

X คือ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

N คือ จำนวนประชากร

^๓นิภา เมธาวีชัย, *วิทยาการวิจัย*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๘.

๓.๒ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) ดังนี้

ค่าเฉลี่ย (Mean)^๔

$$\bar{X} = \frac{\sum fx}{N}$$

\bar{X} คือ ค่าเฉลี่ย

$\sum fx$ คือ ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถาม

N คือ จำนวนประชากร

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)^๕

$$S = \sqrt{\frac{N \sum fx^2 - (\sum fx)^2}{N(N-1)}}$$

S คือ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

$\sum fx$ คือ ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละระดับ

N คือ จำนวนประชากร

ทั้งนี้ นอกจากการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังแสดงหลักฐานเพิ่มเติมอื่น ๆ เช่น
รูปภาพ เป็นต้น

^๔สงศรี ชมภูวงศ์, การวิจัย, (นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๗), หน้า ๕๕.

^๕ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ตามรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) โดยเชื่อมโยงการวิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมที่อิงอาศัยข้อมูลสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากพระสงฆ์สังฆิกวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ/สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และผู้บริโภค/นักท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๓ รูป/คน เพื่อใช้เป็นฐานคิดสำคัญในการวิเคราะห์และออกแบบต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน พร้อมทั้งนำไปทดสอบระดับภาคสนาม (Field Test) ในกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ “อบรมหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน” โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ อาสาสมัครจากชุมชนตลาดน้ำในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๐ คน ตามลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ผลการวิจัยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๔.๑ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๔.๒ แนวทางการสร้างหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน

๔.๓ ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๔.๔ กิจกรรมภาคปฏิบัติการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

๔.๕ องค์กรความรู้จากการวิจัย

๔.๑ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

ผลการวิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม (Field Data) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๕ ท่าน โดยได้กำหนดลำดับของการวิเคราะห์ ดังนี้

๑. พระครูอนุกุลวรารากร (รวิโรจน์ วรมงคล) เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า)
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูพิมลปริยัติกิจ (โสพิธ ภัททปญโญ) เจ้าอาวาสวัดราษฎร์เจริญธรรม (วัดสุน)
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๓. พระครูปลัดสมกิจ วรธมโม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๔. ร.ต.อ.ชนวีร์ หนูคงใหม่ รักษาการสารวัตร (สอบสวน)
สถานีตำรวจภูธรดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๕. นายสมพร ทศรอด ปลัดเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๖. นางสาวรณิษา บุญรอด ผู้อำนวยการ
โรงเรียนชุมชนวัดราษฎร์เจริญธรรม
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๗. นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง กำนันตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี

๘. นางบุษบง ไยย่อย	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ (บ้านตลาดน้ำ)
ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๙. นายบดินทร์ เทพพฤกษา	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ (บ้านคลองต้นเข็ม)
ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๐. นายบัญชา ตั้นเจริญ	ผู้ประกอบการทำเรือยี่มสยาม
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๑. นายพรศักดิ์ ทัศนาก	ผู้ประกอบการทำเรือไค้ก ๒
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๒. นางเชิงอิม แซ่ซิม	ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๓. นายติลก สารบรรณ	ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำคลองลัดพลี
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๔. นายสำเนา อินทวงศ์	ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๕. นางทิพย์วรรณ อิมเจริญ	ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำหลักห้า
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี

ผลการวิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม (Field Data) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา โดยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑.๑ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการสร้างจิตสำนึก

กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการสร้างจิตสำนึก พบว่า

๑. จิตสำนึกในการอนุรักษ์จำเป็นต้องเกิดจากความตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมจากภายใน และควรได้รับการสนับสนุนด้านองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญภายนอกควบคู่กันไปด้วย^๑

๒. การจัดกิจกรรมย้อนยุคหรือย้อนรอยทางวัฒนธรรมเพื่อจิตสำนึกและสร้างค่านิยมการอนุรักษ์ ได้รับความนิยมนอย่างมากในปัจจุบัน^๒

๓. คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีจิตสำนึกในการรักษาวัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นอย่างเข้มแข็ง และต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของชาวพุทธตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย^๓

๔. มีกลุ่มบุคคลต่างถิ่นที่ขาดจิตสำนึก รวมถึงมิจฉาชีพ ฉวยโอกาส หาผลประโยชน์ในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องทำงานกันหนักมาก^๔

๕. ประชาชนมุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจผลกำไรมากกว่าการอนุรักษ์หรือพัฒนาส่งเสริม ส่งผลให้การรณรงค์สร้างจิตสำนึกที่ผ่านมาจึงไม่ได้ผลเท่าที่ควร^๕

^๑สัมภาษณ์ พระครูอนุถาวราร (รวิโรจน์ วรมงคล), เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๙ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^๒สัมภาษณ์ พระครูพิมลปริยัติกิจ (โสพิส ภัททปญโญ), เจ้าอาวาสวัดราษฎร์เจริญธรรม (วัดสุน) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^๓สัมภาษณ์ พระครูปลัดสมกิจ วรธมโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^๔สัมภาษณ์ ร.ต.อ.ชนวีร์ หนูคงใหม่, รักษาการสารวัตร (สอบสวน) สถานีตำรวจภูธรดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^๕สัมภาษณ์ นายสมพร ทศรอด, ปลัดเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

๖. ยังขาดการถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับจากการร่วมมืออนุรักษ์หรือให้
 เล็งเห็นความสำคัญของการรักษาวิถีชุมชน จากหน่วยงานภาครัฐอย่างจริงจัง และทั่วถึง เพื่อกระตุ้น
 สำนึกการรู้คุณค่าและประโยชน์ที่จะเกิดกับชุมชนและคนรุ่นหลังที่สืบทอดต่อไปในอนาคต^๖

๗. มีการรณรงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ มี
 ภูมิคุ้มกันที่ดี และมีองค์ความรู้^๗

๘. เยาวชนหรือเด็กกลุ่มหลังบางคนไม่ยอมสืบทอดเจตนารมณ์ เพราะเราไม่ได้ให้เขาเข้ามา
 มีบทบาทหรือได้มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรก^๘

๙. กลุ่มนายทุนในพื้นที่ แสวงหาผลกำไรอย่างเดียว ทำให้การแก้ไขปัญหาไม่เกิดขึ้น
 ราชการต้องคอยจัดการเอง^๙

๑๐. การประชาสัมพันธ์สร้างความรับรู้ให้กับประชาชนไม่ทั่วถึง และขาดความต่อเนื่องใน
 การดำเนินการ^{๑๐}

๑๑. ขาดการบูรณาการจัดการองค์ความรู้และการกำหนดมาตรฐานการท่องเที่ยวอย่างมี
 ประสิทธิภาพจากหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง^{๑๑}

๑๒. การบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำลายมรดกทางวัฒนธรรมของเจ้าหน้าที่รัฐ
 ยังไม่เคร่งครัด^{๑๒}

^๖สัมภาษณ์ นางสาวรมิษา บุญรอด, ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดราษฎร์เจริญธรรม อำเภอดำเนิน
 สะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^๗สัมภาษณ์ นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง, กำนันตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี,
 วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^๘สัมภาษณ์ นางบุษบง ไย้อย, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ (บ้านตลาดน้ำ) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอ
 ดำเนินสะดวก, จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^๙สัมภาษณ์ นายบัณฑิต เทพพฤษา, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ (บ้านคลองตันเข้ม) ตำบลดำเนิน
 สะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๐}สัมภาษณ์ นายบัญชา ตันเจริญ, ผู้ประกอบการทำเรือยี่มสยาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี,
 วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๑}สัมภาษณ์ นายพรศักดิ์ ทัศนาก, ผู้ประกอบการทำเรือโคก ๒ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี,
 วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๒}สัมภาษณ์ นางเชิงอิม แซ่ซิม, ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนิน
 สะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๑๓. แนวโน้มความนิยมในการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กำลังมา ต้องรีบฟื้นฟู เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นเรา และต้องสร้างจิตสำนึกในการปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวด้วย

๑๓

๑๔. ในภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง ทุกคนมีหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัว การที่จะสละเวลา มาเพื่อชุมชนนั้นย่อมเป็นสิ่งที่ยาก ดังนั้น ต้องสร้างความเข้าใจ และแสดงให้เห็นประโยชน์ที่เกิดกับ ชุมชนนั้น ๆ อย่างทั่วถึง เป็นอย่างแรก^{๑๔}

๑๕. คนยุคปัจจุบันมองการอนุรักษ์เป็นเรื่องวุ่นวาย ยุ่งยาก ใช้เงินมาก สิ้นเปลือง จึงเลือก ที่จะไม่สนใจการอนุรักษ์ ดังนั้น จึงควรส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่า โดยอาจต้องเริ่มจากการสร้าง รายได้^{๑๕}

สรุปได้ว่า กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัด ราชบุรี ด้านการสร้างจิตสำนึก พบว่า เยาวชนบางคนขาดจิตสำนึกทางสังคม ปัญหาการมุ่งเน้นการ สร้างผลกำไรมากกว่าการสร้างจิตสำนึกที่ดี ขาดการรณรงค์ด้วยวิธีการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำส่งผลต่อการสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรม และขาดการสนับสนุนด้านองค์ความรู้ จากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ

^{๑๓}สัมภาษณ์ นายดิลก สารบรรณ, ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำคลองลัดพลี อำเภอดำเนิน สะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๗ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๔}สัมภาษณ์ นายสำเนา อินทวงศ์, ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๕}สัมภาษณ์ นางทิพย์วรรณ อิมเจริญ, ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำหลักห้า อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๙ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๑.๒ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการให้ความรู้

กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการให้ความรู้ พบว่า

๑. มีการสร้างความรู้และความเข้าใจผ่านทางกิจกรรมประเพณีสำคัญต่าง ๆ ของชุมชน โดยมีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยพุทธศาสนาเป็นสื่อกลาง^{๑๖}

๒. การให้ความรู้และสร้างความเข้าใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรมในปัจจุบัน อาศัยกิจกรรมประเพณีสำคัญต่าง ๆ ของชุมชนที่มีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยพุทธศาสนาใช้เป็นสื่อกลาง งานประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ อาศัยพื้นที่ของวัดเป็นสถานที่ในการดำเนินกิจกรรม มีพระภิกษุเป็นผู้ให้ความรู้ชาวบ้านโดยทางอ้อมด้วย^{๑๗}

๓. ปัจจุบัน มีการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชุมชนไว้ ณ พิพิธภัณฑ์วัดโชติทายการาม เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาของผู้มีความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในชุมชน ทุกฝ่ายจึงร่วมมือสนับสนุนให้มีการจัดการศึกษาให้เด็กและเยาวชนในชุมชนได้ศึกษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้เกิดความภูมิใจในวัฒนธรรมซึ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตตามวิถีของชุมชนตลาดน้ำ^{๑๘}

๔. ในครอบครัวมีพ่อแม่เป็นผู้ให้ความรู้และความเข้าใจ ในโรงเรียนมีครูอาจารย์เป็นผู้ให้ความรู้และความเข้าใจ^{๑๙}

๕. มีการยกย่องปราชญ์ชุมชน เปิดโอกาสในการแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ ด้วย^{๒๐}

^{๑๖}สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวรากร (รวีโรจน์ วรมงคลโณ), เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๙ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๑๗}สัมภาษณ์ พระครูพิมลปริยัติกิจ (โสพิธ ภทฺทปญฺโญ), เจ้าอาวาสวัดราษฎร์เจริญธรรม (วัดสุน) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๑๘}สัมภาษณ์ พระครูปลัดสมกิจ วรธมโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๑๙}สัมภาษณ์ ร.ต.อ.ชนวีร์ หนูคงใหม่, รักษาการสารวัตร (สอบสวน) สถานีตำรวจภูธรดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๒๐}สัมภาษณ์ นายสมพร ทศรอด, ปลัดเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

๖. โรงเรียนก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการให้ความรู้แก่เยาวชน ส่งเสริมให้เยาวชนเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ส่งเสริมการศึกษา การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรม และส่งเสริมให้นำไปใช้ต่อยอดในการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว และการสร้างอาชีพอีกด้วย^{๒๑}

๗. มีการแนะนำเกี่ยวกับความรู้ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นกับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเผยแพร่ข้อมูลหรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เยาวชนคนรุ่นใหม่^{๒๒}

๘. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการประชาสัมพันธ์ผ่านผู้นำชุมชนอย่างต่อเนื่อง และเป็นประจำ แจกข่าวสารต่าง ๆ ผ่านการใช้เสียงตามชุมชน^{๒๓}

๙. ขาดการร่วมมือกันทำกิจกรรมเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรม แม้จะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ได้แก่ ประชาชนในชุมชน หน่วยงานรัฐ หน่วยงานเอกชน และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ แต่ก็ยังไม่มีอย่างต่อเนื่อง^{๒๔}

๑๐. มีบ้างเป็นส่วนน้อย คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยให้ความสำคัญ อาจเพราะยังไม่ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ จึงไม่ให้ความสนใจ หากทุกคนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมในฐานะมรดกที่สร้างมูลค่าได้ นี่จะเป็นแรงจูงใจในการอนุรักษ์ได้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม^{๒๕}

๑๑. มีการให้ความรู้ในการพัฒนาผลผลิตทางวัฒนธรรมให้มีมูลค่าเพิ่ม เป็นสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยวได้ มิใช่เป็นเพียงวัตถุดิบของที่ไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ดังเช่นที่ผ่านมา^{๒๖}

^{๒๑}สัมภาษณ์ นางสาวรณิษา บุญรอด, ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดราชบุรุษเจริญธรรม อำเภอตำบเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๒}สัมภาษณ์ นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง, กำนันตำบลตำบเนินสะดวก อำเภอตำบเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๓}สัมภาษณ์ นางบุษบง ไຍ้อย, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ (บ้านตลาดน้ำ) ตำบลตำบเนินสะดวก อำเภอตำบเนินสะดวก, จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๔}สัมภาษณ์ นายบดินทร์ เทพพุกษา, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ (บ้านคลองตันเข้ม) ตำบลตำบเนินสะดวก อำเภอตำบเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๕}สัมภาษณ์ นายบัญชา ตันเจริญ, ผู้ประกอบการทำเรืออิมสยาม อำเภอตำบเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๖}สัมภาษณ์ นายพรศักดิ์ ทัศนาก, ผู้ประกอบการทำเรือไค้ก ๒ อำเภอตำบเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๑๒. บางแห่งขาดความรู้ด้านเทคโนโลยี ด้านเทคนิคในการเพิ่มผลผลิต และแปรรูปสินค้า
เกษตร^{๒๗}

๑๓. ปัจจุบัน การสื่อสารต่าง ๆ ทันสมัยดี เช่น เว็บเพจ เฟสบุ๊ก เป็นช่องทางในการให้
ความรู้ต่าง ๆ เพราะเข้าถึงคนได้ง่าย โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ วัยรุ่น^{๒๘}

๑๔. ประชาชนและเยาวชนในชุมชนส่วนหนึ่ง เดินทางออกนอกพื้นที่ไปศึกษา และทำงาน
ในเมือง ขาดกำลังแรงงานในการรักษา สืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น^{๒๙}

๑๕. ชาวบ้านบางคนไม่มีความรู้ ขาดทักษะพื้นฐานด้านการสื่อสาร แม้จะมีความเข้าใจใน
วัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ก็ยังไม่มีความสามารถในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว หรือจะพูดให้เข้าใจง่าย ๆ
คือ ทำงานเก่ง แต่อธิบายไม่เก่ง^{๓๐}

สรุปได้ว่า กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัด
ราชบุรี ด้านการให้ความรู้ พบว่า มีการให้ความรู้โดยอาศัยวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยพุทธศาสนาเป็น
สื่อกลาง มีการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชุมชนไว้ที่พิพิธภัณฑ์ประจำชุมชน มี
การให้ความรู้เกี่ยวกับการอาศัยมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการสร้างรายได้หรือสร้างอาชีพ มี
เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความรู้ในวงกว้าง แต่คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจใฝ่หาหา
ความรู้ด้านวัฒนธรรม และชาวบ้านบางส่วนยังขาดความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่าง
ยิ่ง ความรู้ความสามารถในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางเชิงอิม แซ่ซิ้ม, ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนิน
สะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายดิลก สารบรรณ, ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำคลองลัดพลี อำเภอดำเนิน
สะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๗ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายสำเนา อินทวงศ์, ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางทิพย์วรรณ อิมเจริญ, ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำหลักห้า อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๙ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๑.๓ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการบริหารจัดการ

กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการบริหารจัดการ พบว่า

๑. ผู้นำชุมชนบางคน ไม่มีวิสัยทัศน์ และถ้ามีไม่มีความจริงใจ ความร่วมมือของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก^{๓๑}

๒. ขาดแหล่งทุนในการดำเนินงาน หรือแม้จะมีแหล่งงบประมาณให้การสนับสนุน แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการอย่างแท้จริง กล่าวคือ มี แต่ยังไม่เพียงพอ^{๓๒}

๓. ปัจจุบัน มีการเผยแพร่กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นทางสื่อออนไลน์ มีการนำเสนอภาพในสื่อออนไลน์ การเผยแพร่ความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่ผู้คนในสังคม บนโลกออนไลน์ ด้วยภาพ เสียง และตัวหนังสือ เป็นสิ่งที่น่าสนใจในยุคดิจิทัลและก็เป็นช่องทางที่สะดวกและประหยัดอีกด้วย^{๓๓}

๔. มีการประชุมร่วมกันทั้งข้าราชการ ประชาชน และหน่วยงาน เพื่อร่วมกันวางแผนการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอน แต่ก็ยังคงมีชาวบ้านบางคนที่ยังไม่ให้ความร่วมมือ^{๓๔}

๕. ภาครัฐกำหนดนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เพราะเป็นเครื่องมือสร้างรายได้และพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ตลาดน้ำก็เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เป็นโอกาสที่ดีที่จะรณรงค์ให้เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำ อย่างจริงจัง^{๓๕}

^{๓๑}สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวรากร (รวีโรจน์ วรมงคลโณ), เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๙ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๓๒}สัมภาษณ์ พระครูพิมลปริยัติกิจ (โสพิธ ภทฺทปณฺโณ), เจ้าอาวาสวัดราษฎร์เจริญธรรม (วัดสุน) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๓๓}สัมภาษณ์ พระครูปลัดสมกิจ วรธมโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๓๔}สัมภาษณ์ ร.ต.อ.ชนวีร์ หนูคงใหม่, รักษาการสารวัตร (สอบสวน) สถานีตำรวจภูธรดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๓๕}สัมภาษณ์ นายสมพร ทศรอด, ปลัดเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

๖. จำเป็นต้องมีการสนับสนุนจากหลายฝ่าย รวมกลุ่มกันที่ศูนย์กลาง มีวัด มีโรงเรียน เจ้าหน้าที่ราชการ และมีหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ คอยให้การสนับสนุน^{๓๖}

๗. หน่วยงานของรัฐและนโยบายของจังหวัดให้ความสำคัญในเรื่องนี้และมีแนวทางในการขับเคลื่อนที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชน^{๓๗}

๘. หน่วยงานราชการให้งบประมาณสนับสนุน ถึงจะไม่เพียงพอต่อความต้องการ แต่ก็ยังมีการจัดสรรให้^{๓๘}

๙. ประชาชนบางคนในชุมชนขาดแรงจูงใจที่ดี มุ่งเน้นเฉพาะในเรื่องของผลประโยชน์หรือเรื่องเศรษฐกิจมากกว่าการอนุรักษ์^{๓๙}

๑๐. ขาดการบูรณาการด้านการจัดการและการกำหนดมาตรฐานด้านการท่องเที่ยว แต่ละชุมชนมีความคิดในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่ไม่เชื่อมต่อกันให้เป็นวงจร วนรอบ ขาดจุดเชื่อมต่อการเดินทางตามเส้นทางการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ร้านอาหารพื้นบ้าน ตามวิถีชีวิตดั้งเดิมที่จะช่วยสร้างรายได้^{๔๐}

๑๑. ขาดการส่งเสริมและสนับสนุนองค์ความรู้ในการบริหารจัดการจากภาครัฐและเอกชนในเรื่องการใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องสร้างงาน สร้างรายได้ ไม่มีพื้นฐานในการร่วมกลุ่มกันทำกิจกรรมทางสังคมในเชิงสร้างสรรค์^{๔๑}

^{๓๖}สัมภาษณ์ นางสาวรณิษา บุญรอด, ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดราชบุรุษเจริญธรรม อำเภอตำบเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๗}สัมภาษณ์ นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง, กำนันตำบลตำบเนินสะดวก อำเภอตำบเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๘}สัมภาษณ์ นางบุษบง ไย้อย, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ (บ้านตลาดน้ำ) ตำบลตำบเนินสะดวก อำเภอตำบเนินสะดวก, จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๙}สัมภาษณ์ นายบัณฑิต เทพพุกษา, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ (บ้านคลองตันเข้ม) ตำบลตำบเนินสะดวก อำเภอตำบเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๐}สัมภาษณ์ นายบัญชา ตันเจริญ, ผู้ประกอบการท่าเรืออิมสยาม อำเภอตำบเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๑}สัมภาษณ์ นายพรศักดิ์ ทัศนกร, ผู้ประกอบการท่าเรือไค้ก ๒ อำเภอตำบเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๑๒. ตอนนี้ มีกระแสสนใจเรื่องสุขภาพมากขึ้น รวมทั้งสนใจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นโอกาสในการพัฒนาชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น^{๔๒}

๑๓. ถ้านโยบายรัฐบาลดี ทุกอย่างก็ดี ประชาชนให้ความร่วมมือ เงินรายได้ก็ไหลมาเทมา และมองเห็นได้^{๔๓}

๑๔. บางแห่ง บางที่ ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ชาวบ้านบางคนไม่ได้มีรายได้ นี่ก็ต้องรีบแก้ไข ต้องรีบปรับปรุง^{๔๔}

๑๕. บางคนยังไม่มารวมกลุ่ม ต่างคนต่างขายในที่สวนหรือบ้านของตนเอง ถ้าของมารวมกันเป็นศูนย์กลางมีความหลากหลายจึงจะดี ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่มากขึ้น^{๔๕}

สรุปได้ว่า กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการบริหารจัดการ พบว่า มีการอาศัยนวัตกรรมสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการบริหารจัดการ มีนโยบายรัฐสนับสนุนการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่ยังคงประสบปัญหาในการบริหารจัดการที่เพียงพอต่อความต้องการ ขาดการกำหนดมาตรฐานด้านการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผู้นำชุมชนบางคนขาดวิสัยทัศน์ และประชาชนบางส่วนให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจหรือรายได้มากกว่าเรื่องการอนุรักษ์

^{๔๒}สัมภาษณ์ นางเชิงอิม แซ่ซิม, ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๓}สัมภาษณ์ นายดิลก สารบรรณ, ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำคลองลัดพลี อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๗ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๔}สัมภาษณ์ นายสำเนา อินทวงศ์, ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๕}สัมภาษณ์ นางทิพย์วรรณ อิมเจริญ, ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำหลักห้า อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๙ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๑.๔ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมและเครือข่าย

กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมและเครือข่าย พบว่า

๑. คนในชุมชนต้องการมีส่วนร่วมการดำเนินกิจกรรมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน นี่เป็นปัจจัยสำคัญในการแก้ปัญหา และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน^{๔๖}

๒. ทุกฝ่ายเล็งเห็นความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์มรดกวิถีวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น การทำบุญตักบาตร เวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา^{๔๗}

๓. เรามีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นข้อได้เปรียบกว่าชุมชนอื่น ทั้งในส่วนของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต^{๔๘}

๔. การมีส่วนร่วมมิได้จำกัดอยู่ในชุมชนเท่านั้น มีการประสานไปสู่บุคคลภายนอกในวงกว้าง มีการนำกิจกรรมสำคัญทางวัฒนธรรมไปประชาสัมพันธ์สู่ภายนอก โดยเฉพาะทางออนไลน์ มีการประสานไปยังชุมชนตลาดน้ำอื่น ๆ ด้วย^{๔๙}

๕. เทศบาลมีการประชุมมอบหมายงานวางแผนการดำเนินงานและลงมือปฏิบัติงานกันอย่างจริงจัง หลังจากการปฏิบัติงานเสร็จในแต่ละวัน ช่วงเย็นก็มาประชุมอีกรอบ เมื่อสอบถามถึงปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหา^{๕๐}

^{๔๖}สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวรากร (รวิโรจน์ วรมงคล), เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๙ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๔๗}สัมภาษณ์ พระครูพิมลปริยัติกิจ (โสพิธ ภูทพญไธ), เจ้าอาวาสวัดราษฎร์เจริญธรรม (วัดสูง) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๔๘}สัมภาษณ์ พระครูปลัดสมกิจ วรธมโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๔๙}สัมภาษณ์ ร.ต.อ.ชนวีร์ หนูคงใหม่, รักษาการสารวัตร (สอบสวน) สถานีตำรวจภูธรดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๕๐}สัมภาษณ์ นายสมพร ทศรอด, ปลัดเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

๖. โรงเรียนมีส่วนร่วมโดยการสร้างจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์วิถีชีวิต วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับเด็ก ให้เยาวชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ เพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม^{๕๑}

๗. องค์กรปกครองท้องถิ่นให้ความสำคัญและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ และก็ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากภายนอกชุมชนด้วย^{๕๒}

๘. หน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องได้ร่วมดำเนินกิจกรรมด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น^{๕๓}

๙. หน่วยงานราชการทุกระดับได้ให้ความสำคัญแก่ชุมชนทุกชุมชนอย่างจริงจัง เพื่อสร้างความมั่นใจให้เกิดความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดมาตรฐานความมั่นคงของชุมชนนั้นอย่างเป็นรูปธรรม^{๕๔}

๑๐. ผู้นำที่เสียสละเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น หากพื้นที่ใดได้ผู้นำชุมชนที่เห็นแก่ตัว ไม่ทำงาน ก็เชื่อว่าพื้นที่นั้นไม่มีความเจริญแน่นอน ตรงกันข้าม หากได้ผู้นำชุมชนที่เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก มีความเสียสละ ซื่อสัตย์ รักและดูแลคนในหมู่บ้านเหมือนพี่น้อง ชุมชนนั้น ๆ รวมถึงชาวบ้านเองก็จะมีการพัฒนาในเรื่องความคิด รู้จักผิดชอบชั่วดี ความเจริญด้านต่าง ๆ ก็จะมาตาม^{๕๕}

^{๕๑}สัมภาษณ์ นางสาวรณิษา บุญรอด, ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดราษฎร์เจริญธรรม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๒}สัมภาษณ์ นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง, กำนันตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๓}สัมภาษณ์ นางบุษบง ไย้อย, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ (บ้านตลาดน้ำ) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก, จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๔}สัมภาษณ์ นายบัณฑิต เทพพุกษา, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ (บ้านคลองตันเข้ม) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๕}สัมภาษณ์ นายบัญชา ตันเจริญ, ผู้ประกอบการท่าเรืออิมสยาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๑๑. วิถีวัฒนธรรมและธรรมชาติของเรามีความพร้อมสูง ชุมชนหลายแห่งมีวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนคลอง^{๕๖}

๑๒. คนในชุมชนส่วนใหญ่มีความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและ วัฒนธรรม และมีความตื่นตัวที่และเต็มใจที่จะมีการรวมกลุ่มเพื่อที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนด ทิศทางในการพัฒนา^{๕๗}

๑๓. ทุกฝ่ายควรร่วมกันจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ชุมชนเป็นเจ้าของ มี สิทธิในการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน^{๕๘}

๑๔. ประชาชนก็พร้อมจะให้ความร่วมมือทุกอย่าง แต่ต้องทำความเข้าใจกันก่อน ให้ได้ รับทราบถึงข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ไม่ใช่ทำแล้วค่อยมาบอก^{๕๙}

๑๕. มีหน่วยพัฒนาชุมชนเข้ามาเป็นศูนย์กลางคอยรวมกลุ่มเกษตรกรให้มารวมกัน มาขายที่ ตลาดน้ำในวันเสาร์-อาทิตย์ ให้คนจากจังหวัดอื่น ๆ มาเที่ยว คนในชุมชนมีรายได้จากการขาย^{๖๐}

สรุปได้ว่า กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัด ราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมและเครือข่าย พบว่า มีความตระหนักรู้ร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีฐานหรือทุนดั้งเดิมทางวัฒนธรรม มีผู้นำชุมชนที่มีความเสียสละ ชุมชนตลาดน้ำมีศักยภาพและมีความ พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง แต่ยังขาดกระบวนการทำงานที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดอย่างแท้จริง

^{๕๖}สัมภาษณ์ นายพรศักดิ์ ทัศนากูร, ผู้ประกอบการท่าเรือไค้ก ๒ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๗}สัมภาษณ์ นางเชิงอิม แซ่ซิม, ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนิน สะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๘}สัมภาษณ์ นายดิลก สารบรรณ, ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำคลองลัดพลี อำเภอดำเนิน สะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๗ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๙}สัมภาษณ์ นายสำเนา อินทวงศ์, ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๖๐}สัมภาษณ์ นางทิพย์วรรณ อิมเจริญ, ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำหลักห้า อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๙ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๑.๕ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์

กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ พบว่า

๑. ในส่วนของพระสงฆ์ ก็ยังคงช่วยรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนชาวคลองไว้ได้ แม้จะไม่ใช้อยู่ตรงก็ตาม เช่น ยังคงรักษารูปแบบการบิณฑบาตทางเรือ เป็นต้น^{๖๑}

๒. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำได้รับความสนใจ เพราะอิทธิพลจากกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาแรง เป็นโอกาสในการจัดการอบรมให้ความรู้ความเข้าใจแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ถึงหลักการวิธีการอนุรักษ์ และรักษาสืบทอดวัฒนธรรม สถานที่ และธรรมชาติของชุมชน^{๖๒}

๓. ดำเนินสะดวก มีวัฒนธรรมโดดเด่น โดดงระดับประเทศ มี สามารถเป็นฐานความรู้รองรับนักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ประชาชนก็ยังมีศักยภาพและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม^{๖๓}

๔. ชุมชนบางแห่งยังขาดการแสดงผลออกถึงอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่หรือวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น^{๖๔}

๕. อุปสรรคจากเศรษฐกิจและการเมืองที่ส่งผลกระทบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความผันผวนของการเมืองซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำ^{๖๕}

^{๖๑}สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวรากร (รวิโรจน์ วรมงคลโณ), เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๙ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๖๒}สัมภาษณ์ พระครูพิมลปริยัติกิจ (โสพิธ ภทฺทปณฺโณ), เจ้าอาวาสวัดราษฎร์เจริญธรรม (วัดสุน) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๖๓}สัมภาษณ์ พระครูปลัดสมกิจ วรธมฺโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๖๔}สัมภาษณ์ ร.ต.อ.ชนวีร์ หนุคงใหม่, รักษาการสารวัตร (สอบสวน) สถานีตำรวจภูธรดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๖๕}สัมภาษณ์ นายสมพร ทศรอด, ปลัดเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓

๖. การมีส่วนร่วมของชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในระยะยาวมากกว่ากิจกรรมอื่น จำเป็นต้องปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชน และมีการดูแลการรักษาและคงไว้ซึ่งวิถีวัฒนธรรมพื้นฐาน ภูมิปัญญาชาวบ้าน และอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำ^{๖๖}

๗. นายทุนนอกพื้นที่ยังเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวในการหาผลประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ไม่รักษาอัตลักษณ์ ไม่คำนึงถึงความเสียหายต่าง ๆ ที่จะตามมา^{๖๗}

๘. บางชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ตามนโยบายของรัฐบาล^{๖๘}

๙. ความขัดแย้งของวิถีชีวิตของแต่ละชุมชนกับนโยบายการพัฒนาของรัฐ คือ รัฐต้องการพัฒนาโดยรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน แต่ชุมชนต้องการชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หรือยอมเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ ถ้าชีวิตดีขึ้นไป^{๖๙}

๑๐. ขาดจิตใต้สำนึกที่ดีซึ่งเป็นหัวใจการให้บริการ เพราะเจ้าของแต่ละที่ล้วนแต่จัดการกันเอง ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน^{๗๐}

๑๑. ดำเนินสะดวก มีแม่น้ำลำคลองมากมาย การเดินทางท่องเที่ยวทางเรือจึงเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน^{๗๑}

^{๖๖} สัมภาษณ์ นางสาวรณิษา บุญรอด, ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดราชบุรุษเจริญธรรม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๖๗} สัมภาษณ์ นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง, กำนันตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นางบุษบง ไຍ้อย, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ (บ้านตลาดน้ำ) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก, จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายบัณฑิต เทพพุกษา, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ (บ้านคลองตันเข้ม) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๗๐} สัมภาษณ์ นายบัญชา ตันเจริญ, ผู้ประกอบการท่าเรืออิมสยาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นายพรศักดิ์ ทัศนาก, ผู้ประกอบการท่าเรือไค้ก ๒ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๑๒. อัตลักษณ์ คือ ความเป็นธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่น่าสนใจ น่าอยู่ น่าเที่ยว ประกอบไปด้วยสายน้ำ ลำธาร พืชพรรณที่เขียวขจี และมีความอุดมสมบูรณ์ทุกอย่าง^{๗๒}

๑๓. การกำหนดอัตลักษณ์ของชุมชน ส่วนมากก็จะถูกกำหนดมาจากภาครัฐ ภาครัฐรับผิดชอบ ไม่ได้เกิดจากชุมชน^{๗๓}

๑๔. ผลกระทบการแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ รวมถึงความวุ่นวายทางการเมือง ส่งผลกระทบต่อทั้งหมด^{๗๔}

๑๕. สถานการณ์ปัจจุบันมีเชื้อไวรัสโคโรนาหรือโควิด ๑๙ ทำให้หยุดมา ๒ เดือนกว่าแล้ว พ่อค้าแม่ค้าขาดรายได้^{๗๕}

สรุปได้ว่า กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ พบว่า พระสงฆ์ยังคงบิดบอบทางเรือที่ช่วยรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนชาวลองโดยทางอ้อม การอนุรักษ์ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำได้รับความสนใจเพราะอิทธิพลจากกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่การกำหนดอัตลักษณ์ของชุมชนถูกกำหนดโดยภาครัฐซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และชุมชนบางแห่งยังขาดการแสดงออกถึงอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่หรือวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น นอกจากนี้ นายทุนนอกพื้นที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวในการหาผลประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรมมากกว่าการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน และปัญหาความขัดแย้งของวิถีชีวิตของแต่ละชุมชนกับนโยบายการพัฒนาของรัฐ

^{๗๒}สัมภาษณ์ นางเชิงอิม แซ่ซิม, ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๗๓}สัมภาษณ์ นายดิลก สารบรรณ, ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำคลองลัดพลี อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๗ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๗๔}สัมภาษณ์ นายสำเนา อินทวงศ์, ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๗๕}สัมภาษณ์ นางทิพย์วรรณ อิมเจริญ, ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำหลักห้า อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๙ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๒ แนวทางการสร้างหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์ สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ ในปัจจุบัน

ผลการวิเคราะห์แนวทางการสร้างหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์
ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์
ในปัจจุบัน เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม (Field Data) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ
(Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key
Informants) จำนวน ๑๕ ท่าน โดยได้กำหนดลำดับของการวิเคราะห์ ดังนี้

๑. พระครูอนุกุลวรากร (วีโรจน์ วรมงคล) เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า)
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูพิมพ์ปริยัติกิจ (โสพิธ ภัททปญโญ) เจ้าอาวาสวัดราษฎร์เจริญธรรม (วัดสุน)
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๓. พระครูปลัดสมกิจ วรธมโม
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๔. ร.ต.อ.ชนวีร์ หนูคงใหม่
รักษาการสารวัตร (สอบสวน)
สถานีตำรวจภูธรดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๕. นายสมพร ทศรอด
ปลัดเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๖. นางสาวรณิษา บุญรอด
ผู้อำนวยการ
โรงเรียนชุมชนวัดราษฎร์เจริญธรรม
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๗. นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง
กำนันตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี

๘. นางบุษบง ไย้อย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ (บ้านตลาดน้ำ)
ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๙. นายบดินทร์ เทพพุกษา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ (บ้านคลองตันเข้ม)
ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๐. นายบัญชา ตันเจริญ ผู้ประกอบการทำเรือยัมสยาม
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๑. นายพรศักดิ์ ทัศนาก ผู้ประกอบการทำเรือไค้ก ๒
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๒. นางเชิงอิม แซ่ซิม ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๓. นายดิลก สารบรรณ ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำคลองลัดพลี
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๔. นายสำเนา อินทวงศ์ ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๑๕. นางทิพย์วรรณ อิมเจริญ ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำหลักห้า
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี

ผลการวิเคราะห์แนวทางการสร้างหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม (Field Data) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา โดยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. สร้างเครือข่ายจากชุมชน โดยเฉพาะของแต่ละชุมชน ซึ่งมีความพร้อมอยู่แล้ว เพียงแต่สนับสนุนงบประมาณโดยให้เชื่อมโยงกับ อบต. หรือเทศบาล แล้วร่วมกันดำเนินการให้เกิดการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พร้อมทั้งให้ประชาสัมพันธ์เชิญชวนนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน เพราะหากมรดกทางวัฒนธรรมสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง ความต้องการในการอนุรักษ์จะเกิดขึ้นจากตัวชุมชนเอง จึงจะยั่งยืน^{๗๖}

๒. ผู้นำชุมชนจำเป็นต้องมีส่วนร่วมสำคัญในการปกป้องรักษาความดั้งเดิม ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกี่ยวข้องกับกลไกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวพุทธ และแนวทางการพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ก็ควรยึดหลักการของนโยบายสาธารณะด้วยเป็นสำคัญ^{๗๗}

๓. วัดโชติทายการาม อยู่ห่างจากตลาดน้ำดำเนินสะดวกต้นเข้ม ประมาณครึ่งกิโลเมตรมีพระประธาน คือ หลวงพ่อลพบุรีราเมศร์ เป็นพระพุทธรูปศิลาแลง อายุประมาณ ๘๐๐ ปี อัญเชิญมาจากวัดร้างในจังหวัดลพบุรี วัดโชติทายการามมีโบสถ์ประตูลับแลมณฑปและเรือสำเภาเงินที่ประดิษฐานเจดีย์บรรจุอัฐิของผู้สร้างที่มีความสวยงามและเก่าแก่เคียงคู่มากับชุมชนดำเนินสะดวก มีพิพิธภัณฑวัดโชติทายการาม ซึ่งเป็นที่เก็บรวบรวมวัตถุโบราณมาตั้งแต่สมัยหลวงพ่อช่วง หลวงพ่อเซย ภายในมีของเก่าให้ศึกษาจำนวนมาก พร้อมทั้งจะเป็นศูนย์เรียนรู้การสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำได้เป็นอย่างดี^{๗๘}

๔. สร้างความรักและความห่วงใยในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นแก่เด็กรุ่นหลัง และนอกจากการพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนแล้ว ควรเพิ่มเติมการเคารพสิทธิหน้าที่และการปฏิบัติตามกฎหมายด้วย^{๗๙}

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวราร (รวิโรจน์ วรมงคล), เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๙ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระครูพิมพ์ปริยัติกิจ (โสพิธ ฤททปัญญา), เจ้าอาวาสวัดราชบุรุษเจริญธรรม (วัดสุน) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสมกิจ วรธมโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๗๙} สัมภาษณ์ ร.ต.อ.ชนวีร์ หนุคงใหม่, รักษาการสารวัตร (สอบสวน) สถานีตำรวจภูธรดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๕. ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลดำเนินสะดวกเป็นชุมชนน้ำมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบสังคมน้ำเกษตรกรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์เด่นของสังคมไทยที่ยังคงผูกพันอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม ด้วยการประกอบกิจกรรมบนพื้นน้ำตามสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีลำคลองมากมาย ปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องปลูกฝังความรัก ความผูกพันกับวิถีธรรมชาติแก่เด็กและเยาวชน เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่ทำลายทำชาติ และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ^{๘๐}

๖. การสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำเป็นต้องสร้างหลักสูตรรองรับกระบวนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน ที่เกิดจากชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน และที่สำคัญต้องไม่อยู่บนหิ้ง ต้องนำไปใช้จริง โดยเริ่มต้นที่เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชุมชน ทั้งนี้ หลักสูตรดังกล่าวควรมีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ที่จัดทำขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมโดยสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีการดำรงชีวิต^{๘๑}

๗. ส่งเสริมให้มีการสร้างจิตสำนึกรัก หรือรักษ์บ้านเกิดให้แก่ประชาชนในชุมชน ให้เกิดมีความรักษ์หวงแหนชุมชน พร้อมใจกันอนุรักษ์ รักษา ปกป้องคุ้มครอง รักษา มรดกทางวัฒนธรรม และรักษาทรัพยากรที่มีคุณค่าของชุมชนที่มีอยู่ ไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา และค่านิยมสมัยใหม่ กระตุ้นให้มีจิตสำนึกรักษ์บ้านเกิด ความรัก ความภูมิใจ และหวงแหนถิ่นกำเนิด^{๘๒}

๘. ต้องมีแผนงานที่ชัดเจน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน และภาคเอกชน ต้องรับนโยบายจังหวัดไปดำเนินการตามแผนที่กำหนด โดยให้มีการตรวจสอบ ติดตาม และรายงานผลเป็นระยะ ๆ พร้อมทั้งต้องประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้และความเข้าใจให้กับชุมชน ประชาชน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลลัพธ์ของการดำเนินงานด้วย^{๘๓}

^{๘๐}สัมภาษณ์ นายสมพร ทศรอด, ปลัดเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๘๑}สัมภาษณ์ นางสาวรณิษา บุญรอด, ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดราชบุรุษเจริญธรรม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๘ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๘๒}สัมภาษณ์ นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง, กำนันตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๘๓}สัมภาษณ์ นางบุษบง ไย้อย, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ (บ้านตลาดน้ำ) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก, จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๙. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการให้ความรู้และทำความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับความสำคัญและประโยชน์ที่ทุกฝ่ายจะได้รับจากความร่วมมือกันสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรม และน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวปฏิบัติ โดยมีคณะสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในการแนะนำสั่งสอนอีกส่วนหนึ่งด้วยก็ยิ่งดี^{๘๔}

๑๐. ผู้นำท้องถิ่นต้องดึงผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่มีบ้านเกิดอยู่ในชุมชน ออกมาให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ระดมคน ระดมความคิด ระดมแรง ระดมความรู้ความสามารถ อะไร ๆ ก็จะทำออกมาดี เพราะได้คนดีมีความสามารถเข้ามาร่วมงาน^{๘๕}

๑๑. ควรสนับสนุนงบประมาณในการที่จะอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมแบบมีภูมิคุ้มกัน และปลูกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิด โดยการนำปราชญ์ชุมชนมาถ่ายทอดภูมิปัญญา ให้ข้อคิดในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีกับเยาวชนคนรุ่นหลังให้เกิดการซึมซับในการอนุรักษ์และสืบทอดเจตนารมณ์ต่อไป^{๘๖}

๑๒. กระตุ้นความรัก ความภูมิใจ และห่วงแหนในวิถีชุมชนเกิดความร่วมมือ ความสามัคคีของคนในชุมชน สุขภาพกายดีสุขภาพใจดี ก็เกิดความพอใจในการร่วมมือกันอนุรักษ์วิถีชีวิตของชุมชนไปโดยปริยาย^{๘๗}

๑๓. ควรนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลวงรัชกาลที่ ๙ มาปรับใช้ ให้คนในชุมชนตั้งอยู่ความไม่ประมาท พึ่งพาตัวเอง ใช้ความรู้และคุณธรรม พออยู่ พอมี พอกิน พอประมาณ ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิต ที่เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว^{๘๘}

^{๘๔}สัมภาษณ์ นายบดินทร์ เทพพุกษา, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ (บ้านคลองตันเข้ม) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๘๕}สัมภาษณ์ นายบัญชา ตันเจริญ, ผู้ประกอบการทำเรือยี่มสยาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๘๖}สัมภาษณ์ นายพรศักดิ์ ทัศนาก, ผู้ประกอบการทำเรือไค้ก ๒ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๘๗}สัมภาษณ์ นางเซ็งอิม แซ่ซิม, ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๘๘}สัมภาษณ์ นายติลล สาระบรรณ, ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำคลองลัดพลี อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๗ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๑๔. แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา เริ่มต้นที่การแก้ไขปัญหาน้ำเสีย ต้องตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานที่เป็นคนในชุมชน^{๘๙}

๑๕. ถ้ามีการทำงานที่ดี ทั้งเจ้าของกิจการ พ่อค้า แม่ค้า ผู้ประกอบการ และชาวบ้าน มีการกระจายรายได้ให้กับชาวบ้านตาตำด้าด้วย ก็จะทำให้ชาวบ้านเข้ามาช่วยกันทำงาน ไม่มีการทำลาย เมื่อทุกคนมีความร่วมมือกันที่ดี จะเกิดเป็นชุมชนเข้มแข็ง เพราะมีเงินรายได้กระจายให้กับชาวบ้านในชุมชน^{๙๐}

สรุปได้ว่า แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน พบว่า การสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำเป็นต้องสร้างหลักสูตรรองรับกระบวนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน ที่เกิดจากชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน และที่สำคัญต้องนำสู่กระบวนการภาคปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยอาจเริ่มต้นที่เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชุมชน ทั้งนี้หลักสูตรดังกล่าวควรมีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ที่จัดทำขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมโดยสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีการดำรงชีวิต ศรัทธา และความเชื่อทางศาสนา

^{๘๙}สัมภาษณ์ นายสำเนา อินทวงศ์, ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๙๐}สัมภาษณ์ นางทิพย์วรรณ อิมเจริญ, ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำหลักห้า อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๙ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

ตารางที่ ๔.๑

โครงสร้างหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของ
ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี^{๔๑}

หน่วยการเรียนรู้ที่	วัตถุประสงค์	เนื้อหา	กิจกรรม
๑. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม	เพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นของมรดกทางวัฒนธรรม	๑. ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม ๒. คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ๓. ประเภทของมรดกทางวัฒนธรรม	กิจกรรม - บรรยาย - ร่วมกันอภิปราย - เสนอความคิดเห็น สื่อที่ใช้ - สื่อบุคคล - สื่ออุปกรณ์
๒. หลักการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม	เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสากลในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม	๑. หลักการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมด้านกายภาพ ๒. หลักการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมด้านกฎหมาย ๓. หลักการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมด้านการบริหารจัดการ	กิจกรรม - บรรยาย - ร่วมกันอภิปราย - เสนอความคิดเห็น สื่อที่ใช้ - สื่อบุคคล - สื่ออุปกรณ์
๓. ประวัติศาสตร์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก	เพื่อให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	๑. ประวัติศาสตร์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก: กำเนิดตลาดน้ำดำเนินสะดวก ๒. ประวัติศาสตร์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก: ตลาดน้ำ	กิจกรรม - บรรยาย - ร่วมกันอภิปราย - เสนอความคิดเห็น สื่อที่ใช้ - สื่อบุคคล - สื่ออุปกรณ์

^{๔๑}ผลผลิตจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดย ทีมงานวิจัยร่วมกับหน่วยงานที่ร่วมวิจัย (หน่วยงานที่ร่วมลงทุนในรูปแบบที่ไม่ใช่ตัวเงิน), ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.

หน่วยการเรียนรู้ที่	วัตถุประสงค์	เนื้อหา	กิจกรรม
		<p>ดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๔๙๐</p> <p>๓. ประวัติศาสตร์ ตลาดน้ำดำเนิน สะดวก: ตลาดน้ำ ดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๐๐</p> <p>๔. ประวัติศาสตร์ ตลาดน้ำดำเนิน สะดวก: ตลาดน้ำ ดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๑๐</p> <p>๕. ประวัติศาสตร์ ตลาดน้ำดำเนิน สะดวก: ตลาดน้ำ ดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๒๐</p> <p>๖. ประวัติศาสตร์ ตลาดน้ำดำเนิน สะดวก: ตลาดน้ำ ดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๓๐</p> <p>๗. ประวัติศาสตร์ ตลาดน้ำดำเนิน สะดวก: ตลาดน้ำ ดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๓๒</p> <p>๘. ประวัติศาสตร์ ตลาดน้ำดำเนิน สะดวก: ตลาดน้ำ</p>	

หน่วยการเรียนรู้ที่	วัตถุประสงค์	เนื้อหา	กิจกรรม
		<p>ดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๔๔</p> <p>๙. ประวัติศาสตร์ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก: ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในยุคปัจจุบัน</p>	
<p>๔. กรณีศึกษาของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน</p>	<p>เพื่อให้นักเรียนมีแนวทางในการออกแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกในเชิงสร้างสรรค์ โดยศึกษาจากกรณีศึกษาต่าง ๆ</p>	<p>๑. การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน: กรณีศึกษา การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม สิมและฮูปแต้มโดยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น ตำบลดงบัง อำเภอดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยสุนทรชัย ขอบยศ</p> <p>๒. การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน: กรณีศึกษา การจัดการองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม การทำขันลงหินของชุมชนบ้านบุ (เขตบางกอกน้อย/ฝั่งใต้) โดย กษิต์เดช เนื่องจ้านง</p> <p>๓. การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน:</p>	<p>กิจกรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - บรรยาย - ร่วมกันอภิปราย - เสนอความคิดเห็น - สื่อที่ใช้ - สื่อบุคคล - สื่ออุปกรณ์

หน่วยการเรียนรู้ที่	วัตถุประสงค์	เนื้อหา	กิจกรรม
		กรณีศึกษา การจัดการ ความรู้ด้านมรดกทาง วัฒนธรรมท้องถิ่นใน จังหวัดอุทัยธานี โดย ไพศาล สรรสรวิสุทธิ์ และคณะ	
๕. การจัดการมรดก ทางวัฒนธรรมและ พิทักษ์ผลประโยชน์ สาธารณะของชุมชน ตลาดน้ำดำเนิน สะดวกในเชิง สร้างสรรค์	เพื่อให้นักเรียน ออกแบบการจัดการ มรดกทางวัฒนธรรม และพิทักษ์ ผลประโยชน์สาธารณะ ของชุมชนตลาดน้ำ ดำเนินสะดวกในเชิง สร้างสรรค์ โดยอิสระ	๑. รูปแบบการจัดการ มรดกทางวัฒนธรรม ตลาดน้ำดำเนิน สะดวกในเชิง สร้างสรรค์ ๒. รูปแบบการพิทักษ์ ผลประโยชน์ สาธารณะของชุมชน ตลาดน้ำดำเนิน สะดวกในเชิง สร้างสรรค์	กิจกรรม - นำเสนอผลงานเชิง สร้างสรรค์ของผู้เรียน - การศึกษาดูงานนอก สถานที่

๔.๓ ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์ สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์
สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ
(Qualitative Research) จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกันของ
ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๘ ท่าน ดังนี้

๑. พระมหาประกอบ โชติปัญญา โฉมฉาย เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูปลัดไพโร รตินธโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า)
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๓. นายชูษณิษฐ์ ประจวบวัน นายอำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๔. นางขวัญชนก ศรีประภา นายกเทศมนตรีตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๕. นายศรันต์ สัตถนันทน์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ บ้านคลองตันเข้ม
ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๖. นางเกสินี เก่งทอง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๗. นายภานุพงศ์ ศรีวิกรัยกร ผู้ประกอบการท่าเรือหญิงกอล์ฟ
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี

๘. นางสาวดี สุขเกษม

ประธานชมรมคนรักซ์ตลาดน้ำดำเนิน

อำเภอดำเนินสะดวก

จังหวัดราชบุรี

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกันของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับจัดทำต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

๑. ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ควรเริ่มต้นด้วยการเป็นหลักสูตรสำหรับเยาวชนที่สร้างขึ้นจากความต้องการ สภาพ และปัญหาจริงในปัจจุบัน หลักสูตรนี้จะต้องสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพวิถีชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนตลาดน้ำอย่างแท้จริง ให้เป็นการเรียนรู้จากภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น แล้วให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสวงหาองค์ความรู้ที่ตอบสนองกับวิถีชีวิตจริง ๆ ของเขาเอง ให้สามารถปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ และสุดท้ายจะต้องสามารถนำความรู้ไปใช้การพัฒนาตนเอง พัฒนาครอบครัว และพัฒนาชุมชนได้^{๙๒}

๒. การสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ควรเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่บูรณาการผู้เรียน โดยชุมชน ครู และนักวิชาการ ร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนจากชีวิตจริงเรียนแล้วเกิดการเรียนรู้สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตอย่างมีคุณภาพ อย่างไรก็ตาม โดยลักษณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ซึ่งล้วนเป็นชุมชนชาวพุทธ จึงควรมีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในครั้งนี้ด้วย^{๙๓}

๓. ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ควรเป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริงและมุ่งเน้นการเรียนรู้อย่างบูรณาการ ไม่แยกส่วน มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้สอนเป็นเพียงผู้คอยให้คำแนะนำให้คำปรึกษา และช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การคิดเป็น ทำเป็น แก้ไขปัญหาเป็น^{๙๔}

^{๙๒}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาประกอบ โชติบุญโถ, เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๙๓}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปลัดพีระ รตินธโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๙๔}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายชัชณิษฐ์ ประจวบวัน, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔. ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์
 สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ต้องมีศักยภาพในการผลิตทรัพยากรบุคคลในอุดมคติที่
 มีความรู้ความสามารถและมีจิตสาธารณะในการพิทักษ์รักษาแหล่งน้ำและวิถีชีวิตชาวคลองที่เป็นต้น
 กำเนินมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำได้อย่างแท้จริง ซึ่งจากการที่ข้าพเจ้าได้ขับเคลื่อน
 ยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก ทราบแน่ชัดว่า ดำเนิน
 สะดวกมีแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ คลองดำเนินสะดวก ที่ไหลผ่านชุมชน มีคลองสาขาต่าง ๆ กระจายทั่ว
 พื้นที่ชุมชน แม้จะแสดงให้เห็นว่าดำเนินสะดวกมีทรัพยากรน้ำอุดมสมบูรณ์ แต่สภาพน้ำในคลองมี
 คุณภาพไม่ดีเท่าที่ควร คุณภาพน้ำในชุมชนไม่เหมาะแก่การบริโภคแล้วในปัจจุบัน^{๙๕}

๕. ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์
 สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ต้องส่งเสริมให้เกิดความรักและความผูกพันกับท้องถิ่น
 มีการส่งเสริมให้ใช้มรดกภูมิปัญญาของท้องถิ่น^{๙๖}

๖. ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์
 สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ควรยึดตามหลักการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยที่
 หลักสูตรท้องถิ่นจะมีหลักสำคัญในการพัฒนาที่มุ่งส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายได้เกิดปัญญา หรือมุ่งหมาย
 การเรียนรู้ใน ๔ องค์ประกอบหลัก ๆ ได้แก่ (๑) เรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ คือ มีเป้าหมายมุ่งที่การ
 เรียนรู้สภาพปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และการปรับปรุงอย่างลึกซึ้ง ให้รู้และเข้าใจอย่างกระจ่างกว่าที่
 เป็นอยู่ในปัจจุบัน จนสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ของตนเองได้ (๒) เรียนรู้เพื่อ
 พัฒนาความสามารถในทางปฏิบัติจริง คือ มีเป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้ในการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อ
 การนำไปปฏิบัติได้จริงจนเกิดความชำนาญและสามารถประยุกต์ปฏิบัติได้ในทุก ๆ สถานการณ์ (๓)
 เรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน คือ มีเป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้ เพื่อเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม มีความศรัทธา
 เชื่อมมั่นและตระหนักในการร่วมมือกัน พึ่งพาอาศัยกัน และอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และ (๔) เรียนรู้
 เพื่อพัฒนาศักยภาพ คือ เป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่งอกงาม ปรับปรุง
 บุคลิกภาพของตนได้อย่างมั่นใจ เน้นการมีเหตุผล และมีวิสัยทัศน์^{๙๗}

^{๙๕}สนทนากลุ่มเฉพาะ นางขวัญชนก ศรีประภา, นายกเทศมนตรีตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนิน
 สะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๙๖}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายศรันต์ สธนานันท์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ บ้านคลองตันเข้ม ตำบลดำเนิน
 สะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๙๗}สนทนากลุ่มเฉพาะ นางเกสิณี เก่งทอง, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์ อำเภอ
 ดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๗. หลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ควรส่งเสริมการเป็นคนที่มีความรู้ของสังคมในด้านศีลธรรมจริยธรรม อารมณ์ดีซึ่งสังคมประชาธิปไตย และการรักษาสิ่งแวดล้อม^{๑๔๘}

๘. ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ควรจัดทำและมีการทดลองใช้จริง โดยอาจเริ่มต้นเป็นปฐมฤกษ์ ณ โรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์ แห่งนี้ เพราะมีความพร้อมทั้งบุคลากร และสถานที่ซึ่งหากเป็นไปได้เช่นนี้ ควรใช้ชื่อว่า หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก^{๑๔๙}

สรุปได้ว่า ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ควรมีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ที่มุ่งสร้างจิตสำนึกรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำ มุ่งหมายให้ผู้ผ่านการเรียนรู้ของหลักสูตร มีจิตสาธารณะในการรักษามรดกวัฒนธรรมอันเป็นประโยชน์ในเชิงสาธารณะ ทั้งในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ ควรมีกิจกรรมในภาควิชาการและภาคปฏิบัติการควบคู่กันไป โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ยึดหลักการประชาธิปไตย และให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมและความคิดสร้างสรรค์

^{๑๔๘}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายภานุพงศ์ ศรีวิกรัยกร, ผู้ประกอบการท่าเรือหญิงกอล์ฟ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๔๙}สนทนากลุ่มเฉพาะ นางสุภาวดี สุขเกษม, ประธานชมรมคนรักตลาดน้ำดำเนิน อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของ ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก^{๑๐๐}

ชื่อหลักสูตร

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

เป้าประสงค์

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก มีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ และภูมิปัญญา โดยมุ่งหมายสร้างจิตสำนึกรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมแก่เด็กและเยาวชน มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกในระดับจุลภาค ให้เกิดจิตสาธารณะในการรักษามรดกวัฒนธรรมอันเป็นประโยชน์ในเชิงสาธารณะ ทั้งในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก บนพื้นฐานการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ยึดหลักการประชาธิปไตย และให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมและความคิดสร้างสรรค์

ความสำคัญ:

มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนในสังคมไทย มีความสำคัญอย่างยิ่ง มิใช่เฉพาะแต่เป็นเพียงปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการประกอบธุรกิจท่องเที่ยวเท่านั้น แต่มรดกทางวัฒนธรรมของไทยเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา แสดงถึงเกียรติ และความภาคภูมิใจของท้องถิ่นและของคนไทยทั้งชาติ

ทั้งนี้ ตลาดน้ำแห่งแรกของประเทศไทยเกิดขึ้นที่อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ควบคู่กับการเกิดขึ้นของคลองดำเนินสะดวก เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๙ ตามพระราชกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ กระทั่งปัจจุบัน “ตลาดน้ำดำเนินสะดวก” มีชื่อเสียงในระดับโลก

^{๑๐๐}ผลผลิตจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดย ทีมงานวิจัยร่วมกับหน่วยงานที่ร่วมวิจัย (หน่วยงานที่ร่วมลงทุนในรูปแบบที่ไม่ใช่ตัวเงิน), คูรายละเอียดในภาคผนวก ก.

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน ปรากฏว่ามีการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อมรดกทางวัฒนธรรม และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ทั้งโดยเจตนา และโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องดำเนินการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมในมิติวัฒนธรรมแก่คนในชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชน เพื่อให้สามารถซึมซับและใช้วัฒนธรรมในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม และพร้อมรับมือกระแสโลกาภิวัตน์

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการรวบรวมองค์ความรู้มาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง “หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก” สำหรับเยาวชน

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

๑. เพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก
๒. เพื่อให้นักเรียนมีภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก
๓. เพื่อให้นักเรียนสืบสาน รักษา และต่อยอดมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

สาระการเรียนรู้

๑. หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นของมรดกทางวัฒนธรรม

เนื้อหา

๑. ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม
๒. คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม
๓. ประเภทของมรดกทางวัฒนธรรม

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ หลักการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสากลในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

เนื้อหา

๑. ด้านกายภาพ
๒. ด้านกฎหมาย
๓. ด้านการบริหารจัดการ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ ประวัติศาสตร์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

เนื้อหา

๑. กำเนิดตลาดน้ำดำเนินสะดวก
๒. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๔๙๐
๓. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๐๐
๔. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๑๐
๕. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๒๐
๖. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๓๐
๗. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๓๒
๘. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๔๔
๙. ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในยุคปัจจุบัน

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ กรณีศึกษาของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน

วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักเรียนมีแนวทางในการออกแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกในเชิงสร้างสรรค์ โดยศึกษาจากกรณีศึกษาต่าง ๆ

เนื้อหา

๑. กรณีศึกษา การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมสืมและฮูปแต้มโดยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่นตำบลดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดย สุนทรชัย ขอบยศ
๒. กรณีศึกษา การจัดการองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการทำชันลงหินของชุมชนบ้านบุ (เขตบางกอกน้อย/ฝั่งใต้) โดย กษิด์เดช เนื่องจำนง
๓. กรณีศึกษา การจัดการความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดอุทัยธานี โดย ไพศาล สรรสรวิสุทธิ และคณะ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกในเชิงสร้างสรรค์

วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักเรียนออกแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกในเชิงสร้างสรรค์ โดยอิสระ

เนื้อหา

๑. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมตลาดน้ำดำเนินสะดวกในเชิงสร้างสรรค์ ภาคปฏิบัติการ
๒. รูปแบบการพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกในเชิงสร้างสรรค์ ภาคปฏิบัติการ

๔.๔ กิจกรรมภาคปฏิบัติการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

ต้นแบบกิจกรรมภาคปฏิบัติการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก นี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการสังเคราะห์ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยเชื่อมโยงความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เครือข่าย และทุนทางสังคม กล่าวคือ มีลักษณะเป็นการทดสอบระดับภาคสนาม (Field Test)

กิจกรรมภาคปฏิบัติการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก เป็นความร่วมมือของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ในการสร้างจิตสำนึกรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำแก่เยาวชนในพื้นที่ ผ่านการเรียนรู้ของหลักสูตร ฯ โดยมุ่งหมายผลลัพธ์ให้ผู้ที่ผ่านการอบรมมีจิตสาธารณะในการรักษามรดกวัฒนธรรมอันเป็นประโยชน์ในเชิงสาธารณะ ทั้งในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยมีทั้งกิจกรรมในภาควิชาการและภาคปฏิบัติการควบคู่กันไป บนพื้นฐานการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ยึดหลักการประชาธิปไตย และให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมและความคิดสร้างสรรค์

ต้นแบบกิจกรรมภาคปฏิบัติการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกนี้ เป็นรูปแบบของกิจกรรมเชิงวิชาการและปฏิบัติการที่มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกในระดับจุลภาค ประกอบด้วย

๑. กิจกรรมภาควิชาการ เป็นกระบวนการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ในเชิงวิชาการที่กำหนดไว้ในโครงสร้างหลักสูตร ประกอบด้วย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม หลักการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก เป็นต้น

๒. กิจกรรมภาคปฏิบัติการ เป็นกระบวนการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ในเชิงปฏิบัติการที่กำหนดไว้ในโครงสร้างหลักสูตร ประกอบด้วย การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก การออกแบบวิธีการพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกเชิงสร้างสรรค์ เป็นต้น

การอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก มีอาสาสมัครเยาวชนเข้าร่วม จำนวน ๓๐ คน จัดขึ้นที่โรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๑๓-๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก:
พิธีเปิด^{๑๐๑}

^{๑๐๑}อบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก: พิธีเปิด, ณ โรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๓.

ภาพที่ ๔.๒

หลักสูตรภูมิคุ้มกันโรคทางวัฒนธรรมและพיתักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก:
มอบเอกสารหลักสูตร ฯ แก่ผู้เข้าอบรม^{๑๒}

^{๑๒}อบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันโรคทางวัฒนธรรมและพיתักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก: มอบเอกสารหลักสูตร ฯ แก่ผู้เข้าอบรม, ณ โรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๓.

ภาพที่ ๔.๓

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก:
ภาควิชาการ^{๑๐๓}

^{๑๐๓}อบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก: ภาควิชาการ, ณ โรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓-๑๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๓.

ภาพที่ ๔.๔

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก:

ภาคปฏิบัติการ^{๑๐๔}

^{๑๐๔}อบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก: ภาคปฏิบัติการ, ณ โรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๓.

ภาพที่ ๔.๕

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก:
มอบวุฒิบัตร/พิธีปิด^{๑๐๕}

^{๑๐๕}อบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก: มอบวุฒิบัตร/พิธีปิด, ณ โรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๓.

การประเมินการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกัน
มรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ในลักษณะ
ของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) ได้ใช้แบบประเมินผลการปฏิบัติการที่มีลักษณะเป็นแบบ
มาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ (Rating Scale) โดยกำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการ
วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันในการแปลความหมายข้อมูล ดังนี้

N แทน ประชากร

μ แทน ค่าเฉลี่ย

σ แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การประเมินการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกัน
มรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดย
อาสาสมัครเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ครอบคลุมการประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) การ
ประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) การประเมินด้านกระบวนการ (Process Evaluation)
และการประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation) มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๔.๑ การประเมินด้านบริบท (Context Evaluation)

ผลการประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตร ภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยอาสาสมัครเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ด้านบริบท

(N = ๓๐)

ข้อ	ด้านบริบท	μ	σ	ระดับ
๑	เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของผู้สมัครเข้าอบรม	๓.๕๗	๐.๗๒๘	มาก
๒	เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน	๓.๖๗	๐.๖๐๖	มาก
๓	เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับปัญหา อันนำไปสู่ความจำเป็นของการดำเนินกิจกรรม	๓.๗๐	๐.๘๓๗	มาก
	รวม	๓.๖๔	๐.๖๔๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๑ แสดงให้เห็นว่า ผลการประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๓ เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับปัญหา อันนำไปสู่ความจำเป็นของการดำเนินกิจกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๒ เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๑ เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของผู้สมัครเข้าอบรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๗ ตามลำดับ

๔.๔.๒ การประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation)

ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยอาสาสมัครเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๓

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ด้านปัจจัยนำเข้า

(N = ๓๐)

ข้อ	ด้านปัจจัยนำเข้า	μ	σ	ระดับ
๑	จำนวนผู้รับสมัครเข้าอบรมมีความเหมาะสม	๓.๕๗	๐.๗๗๔	มาก
๒	จำนวนวิทยากรพิเศษมีความเหมาะสม	๓.๕๐	๑.๑๓๗	มาก
๓	วิทยากรมีทักษะ ความรู้ และทำทงในการบรรยายด้วย ความสุภาพเหมาะสม	๓.๕๗	๐.๙๓๕	มาก
๔	วิทยากรเปิดโอกาสให้ซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น	๓.๕๐	๐.๘๒๐	มาก
๕	ระยะเวลาของหลักสูตรมีความเหมาะสม	๓.๔๓	๐.๘๕๘	มาก
๖	คู่มือหลักสูตรมีความเหมาะสม	๓.๕๗	๐.๘๙๘	มาก
๗	สถานที่ที่ใช้ในการอบรมมีความเหมาะสม	๓.๗๐	๐.๗๕๐	มาก
๘	ระบบแสง สี เสียงที่นำมาใช้ มีความเหมาะสม	๓.๗๐	๐.๗๙๔	มาก
๙	สถานที่ทำกิจกรรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม	๓.๗๐	๐.๘๓๗	มาก

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

ข้อ	ด้านปัจจัยนำเข้า	μ	σ	ระดับ
๑๐	กิจกรรมการอบรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม	๓.๕๗	๐.๘๕๘	มาก
๑๑	ระยะเวลาการทำกิจกรรมการอบรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม	๓.๕๗	๐.๗๒๘	มาก
๑๒	ขั้นตอนการอบรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม	๓.๔๓	๐.๘๕๘	มาก
รวม		๓.๕๗	๐.๖๔๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ แสดงให้เห็นว่า ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะ ของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ สถานที่ที่ใช้ในการอบรมมีความเหมาะสม, ข้อ ๘ ระบบแสง สี เสียงที่นำมาใช้ มีความเหมาะสม และข้อ ๙ สถานที่ทำกิจกรรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๑ จำนวนผู้รับสมัครเข้าอบรมมีความเหมาะสม, ข้อ ๓ วิทยากรมีทักษะ ความรู้ และทำทางในการบรรยายด้วยความสุภาพเหมาะสม, ข้อ ๖ คู่มือหลักสูตรมีความเหมาะสม, ข้อ ๑๐ กิจกรรมการอบรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม และข้อ ๑๑ ระยะเวลาการทำกิจกรรมการอบรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๒ จำนวนวิทยากรพิเศษมีความเหมาะสม และข้อ ๔ วิทยากรเปิดโอกาสให้ซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๐ ตามลำดับ

๔.๔.๓ การประเมินด้านกระบวนการ (Process Evaluation)

ผลการประเมินด้านกระบวนการ (Process Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยอาสาสมัครเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๔

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก
ด้านกระบวนการ

(N = ๓๐)

ข้อ	ด้านกระบวนการ	μ	σ	ระดับ
๑	การจัดอบรมตามกำหนดเวลา/ตารางที่วางไว้	๓.๖๓	๐.๙๒๘	มาก
๒	เนื้อหาสาระในคู่มือหลักสูตรสอดคล้องกับเป้าประสงค์	๓.๕๗	๐.๗๒๘	มาก
๓	กระบวนการจัดลำดับขั้นการอบรมมีความเหมาะสม	๓.๕๓	๐.๗๓๐	มาก
๔	มีการจัดลำดับขั้นของเนื้อหาภาคทฤษฎีได้อย่างเหมาะสม	๓.๕๗	๐.๗๗๔	มาก
๕	การจัดอบรมภาคปฏิบัติการสอดคล้องกับเป้าประสงค์	๓.๔๐	๑.๐๐๓	มาก
๖	คณะทำงานดำเนินงานด้วยมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี	๓.๗๓	๐.๙๔๔	มาก
๗	คณะทำงานช่วยประสานระหว่างผู้เข้าร่วมการอบรมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี	๓.๖๗	๐.๙๒๒	มาก
๘	คณะทำงานดำเนินงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้	๓.๗๓	๐.๙๐๗	มาก
๙	คณะทำงานมีกระบวนการในการบริหารจัดการที่ดี	๓.๗๗	๐.๗๗๔	มาก

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ข้อ	ด้านกระบวนการ	μ	σ	ระดับ
๑๐	คณะทำงานช่วยแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการอบรมได้เป็นอย่างดี	๓.๗๗	๐.๗๗๔	มาก
	รวม	๓.๖๔	๐.๖๗๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ แสดงให้เห็นว่า ผลการประเมินด้านกระบวนการ (Process Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๙ คณะทำงานมีกระบวนการในการบริหารจัดการที่ดี และข้อ ๑๐ คณะทำงานช่วยแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการอบรมได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๖ คณะทำงานดำเนินงานด้วยมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และข้อ ๘ คณะทำงานดำเนินงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๗ คณะทำงานช่วยประสานระหว่างผู้เข้าร่วมการอบรมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗ ตามลำดับ

๔.๔.๔ การประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation)

ผลการประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตร ภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยอาสาสมัครเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๕

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ด้านผลผลิต

(N = ๓๐)				
ข้อ	ด้านผลผลิต	μ	σ	ระดับ
๑	การพัฒนาภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก	๓.๖๓	๐.๗๖๕	มาก
๒	การพัฒนาทักษะการพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก	๓.๗๗	๐.๘๑๗	มาก
๓	การพัฒนาทักษะวางแผนงานแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ	๓.๕๐	๐.๖๓๐	มาก
๔	การพัฒนาทักษะความสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่ม	๓.๕๓	๐.๖๒๙	มาก
๕	การพัฒนาประสบการณ์การทำงานเป็นเครือข่าย	๓.๙๐	๐.๘๔๕	มาก
รวม		๓.๖๗	๐.๕๘๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ แสดงให้เห็นว่า ผลการประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๕ การพัฒนาประสบการณ์การทำงานเป็นเครือข่าย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๒ การพัฒนาทักษะการพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๒ การพัฒนาภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓ ตามลำดับ

๔.๓.๕ การสะท้อนผลการประเมินเป็นภาพรวม

ผลการประเมินการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ทั้งในส่วนของ การประเมินบริบท (Context Evaluation) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) การประเมิน กระบวนการ (Process Evaluation) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) สามารถสะท้อนผลการประเมินเป็นภาพรวม ดังนี้

ตารางที่ ๔.๖

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยภาพรวม

(N = ๓๐)

ด้าน	ผลการประเมินการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด)	μ	σ	ระดับ
๑	บริบท (Context Evaluation)	๓.๖๔	๐.๖๔๓	มาก
๒	ปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation)	๓.๕๗	๐.๖๔๙	มาก
๓	กระบวนการ (Process Evaluation)	๓.๖๔	๐.๖๗๙	มาก
๔	ผลผลิต (Product Evaluation)	๓.๖๗	๐.๕๘๘	มาก
รวม		๓.๖๓	๐.๕๘๓	มาก

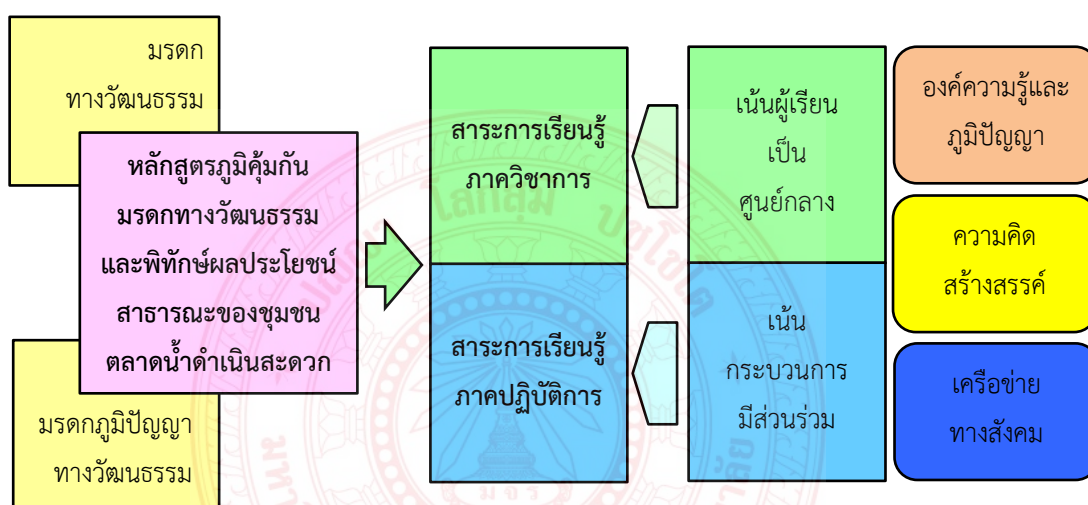
จากตารางที่ ๔.๕ แสดงให้เห็นว่า ผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓ โดยเรียงลำดับด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านผลผลิต (Product Evaluation) อยู่ในระดับมาก ๓.๖๗ ด้านบริบท (Context Evaluation) อยู่ในระดับมาก ๓.๖๔ ด้านกระบวนการ (Process Evaluation) อยู่ในระดับมาก ๓.๖๔ และด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) อยู่ในระดับมาก ๓.๕๗ ตามลำดับ

๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน” ครั้งนี้ มีองค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ ๔.๖

องค์ความรู้จากการวิจัย^{๑๐๖}

จากแผนภาพที่ ๔.๖ แสดงให้เห็นองค์ความรู้จากการวิจัย เรื่อง ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน คือ “ต้นแบบหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก” โดยมีรายละเอียด ดังนี้

“ต้นแบบหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก” เชื่อมโยงความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เครือข่าย และทุนทางสังคม โดยมุ่งหมายผลลัพธ์ให้ผู้ผ่านการอบรมมีจิตสำนึกรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกในระดับจุลภาค มีจิตสาธารณะในการรักษามรดกวัฒนธรรมอันเป็นประโยชน์ในเชิงสาธารณะ ทั้งในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย

^{๑๐๖}สังเคราะห์โดยผู้วิจัย.

๑. สารระการเรียนรู้ภาควิชาการ

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ในสารระการเรียนรู้ภาควิชาการ ประกอบด้วย

๑.๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม

๑.๒ หลักการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

๑.๓ ประวัติศาสตร์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

๒. สารระการเรียนรู้ภาคปฏิบัติการ

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ในสารระการเรียนรู้ภาคปฏิบัติการ ประกอบด้วย

๒.๑ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

๒.๒ การออกแบบวิธีการพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกเชิงสร้างสรรค์

ทั้งนี้ “ต้นแบบหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก” มีทั้งสารระการเรียนรู้ในภาควิชาการและภาคปฏิบัติการควบคู่กันไป บนพื้นฐานการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ยึดหลักการประชาธิปไตย และให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมและความคิดสร้างสรรค์

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) วิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี (๒) สังเคราะห์แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี (๓) นำเสนอต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยข้อมูลสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากพระสงฆ์สังฆวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ/สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และผู้บริโภคนักท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๓ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาโดยพยายามรักษาสำนวนเดิมไว้ เพื่อใช้เป็นฐานคิดสำคัญในการวิเคราะห์และออกแบบต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน พร้อมทั้งนำไปทดสอบระดับภาคสนาม (Field Test) ในกิจกรรมเชิงปฏิบัติการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมคือ อาสาสมัครจากชุมชนตลาดน้ำในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๐ คน วิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงานโดยกรอบคลุม Input - Process - Output - Outcome (รายตัวชี้วัด) ร่วมกับสถิติอ้างอิงเพื่อค้นหาความจริงจากการปฏิบัติงานตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑.๑ กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

ผลการวิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า

ด้านการสร้างจิตสำนึก พบว่า เยาวชนบางคนขาดจิตสำนึกทางสังคม ปัญหาการมุ่งเน้นการสร้างผลกำไรมากกว่าการสร้างจิตสำนึกที่ดี ขาดการรณรงค์ด้วยวิธีการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำส่งผลต่อการสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรม และขาดการสนับสนุนด้านองค์ความรู้จากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ

ด้านการให้ความรู้ พบว่า มีการให้ความรู้โดยอาศัยวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยพุทธศาสนา เป็นสื่อกลาง มีการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชุมชนไว้ที่พิพิธภัณฑ์ประจำชุมชน มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการอาศัยมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการสร้างรายได้หรือสร้างอาชีพ มีเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความรู้ในวงกว้าง แต่คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจใฝ่หาหาความรู้ด้านวัฒนธรรม และชาวบ้านบางส่วนยังขาดความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้ความสามารถในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ด้านการบริหารจัดการ พบว่า มีการอาศัยนวัตกรรมสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการบริหารจัดการ มีนโยบายรัฐสนับสนุนการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่ยังคงขาดงบประมาณในการบริหารจัดการที่เพียงพอต่อความต้องการ ขาดการกำหนดมาตรฐานด้านการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผู้นำชุมชนบางคนขาดวิสัยทัศน์ และประชาชนบางส่วนให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจหรือรายได้มากกว่าเรื่องการอนุรักษ์

ด้านการมีส่วนร่วมและเครือข่าย พบว่า มีความตระหนักรู้ร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีฐานหรือทุนดั้งเดิมทางวัฒนธรรม มีผู้นำชุมชนที่มีความเสียสละ ชุมชนตลาดน้ำมีศักยภาพและมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง แต่ยังคงขาดกระบวนการทำงานที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดอย่างแท้จริง

ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ พบว่า พระสงฆ์ยังคงบิณฑบาตทางเรือที่ช่วยรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนชาวคลองโดยทางอ้อม การอนุรักษ์ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำได้รับความสนใจเพราะอิทธิพลจากกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่การกำหนดอัตลักษณ์ของชุมชนถูกกำหนดโดยภาครัฐซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และชุมชน

บางแห่งยังขาดการแสดงออกถึงอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่หรือวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น นอกจากนี้ นายทุนนอกพื้นที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวในการหาผลประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรมมากกว่าการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน และปัญหาความขัดแย้งของวิถีชีวิตของแต่ละชุมชนกับนโยบายการพัฒนาของรัฐ

๕.๑.๒ แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน

จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน พบว่า การสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำเป็นต้องสร้างหลักสูตรรองรับกระบวนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน ที่เกิดจากชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน และที่สำคัญต้องนำสู่กระบวนการภาคปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยอาจเริ่มต้นที่เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชุมชน ทั้งนี้ หลักสูตรดังกล่าวควรมีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ที่จัดทำขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมโดยสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีการดำรงชีวิต ศรัทธา และความเชื่อทางศาสนา

๕.๑.๓ ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

จากผลการวิจัยพบว่า ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า

ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ควรมีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ที่มุ่งสร้างจิตสำนึก รักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำ มุ่งหมายให้ผู้ผ่านการเรียนรู้ของหลักสูตร มีจิตสาธารณะในการรักษามรดกวัฒนธรรมอันเป็นประโยชน์ในเชิงสาธารณะ ทั้งในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ ควรมีกิจกรรมในภาควิชาการและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ยึดหลักการประชาธิปไตย และให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมและความคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้ ผลการประเมินการปฏิบัติการโดยครอบคลุม Input - Process - Output - Outcome (รายตัวชี้วัด) ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ในลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓ เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า

ผลการประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๓ เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับปัญหา อันนำไปสู่ความจำเป็นของการดำเนินกิจกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๒ เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๑ เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของผู้สมัครเข้าอบรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๗ ตามลำดับ

ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ สถานที่ที่ใช้ในการอบรมมีความเหมาะสม, ข้อ ๘ ระบบแสง สี เสียงที่นำมาใช้ มีความเหมาะสม และข้อ ๙ สถานที่ทำกิจกรรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๑ จำนวนผู้รับสมัครเข้าอบรมมีความเหมาะสม, ข้อ ๓ วิทยากรมีทักษะ ความรู้ และท่าทางในการบรรยายด้วยความสุภาพเหมาะสม, ข้อ ๖ คู่มือหลักสูตรมีความเหมาะสม, ข้อ ๑๐ กิจกรรมการอบรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม และข้อ ๑๑ ระยะเวลาการทำกิจกรรมการอบรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๒ จำนวนวิทยากรพิเศษมีความเหมาะสม และข้อ ๔ วิทยากรเปิดโอกาสให้ซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๐ ตามลำดับ

ผลการประเมินด้านกระบวนการ (Process Evaluation) พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๙ คณะทำงานมีกระบวนการในการบริหารจัดการที่ดี และข้อ ๑๐ คณะทำงานช่วยแก้ไขปัญหามุ่งมั่นที่เกื้อหนุนระหว่างการอบรมได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๖ คณะทำงานดำเนินงานด้วยมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และข้อ ๘ คณะทำงานดำเนินงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๗ คณะทำงานช่วยประสานระหว่างผู้เข้าร่วมการอบรมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗ ตามลำดับ

ผลการประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation) พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๕ การพัฒนาประสบการณ์การทำงานเป็นเครือข่าย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๒ การพัฒนาทักษะการพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๒ การพัฒนาภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓ ตามลำดับ

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน” มีประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

ต้นแบบหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก เชื่อมโยงความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เครือข่าย และทุนทางสังคม โดยมุ่งหมายผลลัพธ์ให้ผู้ที่ผ่านการอบรมมีจิตสำนึกและวางแผนมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกในระดับจุลภาค มีจิตสำนึกในการรักษามรดกวัฒนธรรมอันเป็นประโยชน์ในเชิงสาธารณะ ทั้งในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย (๑) สารระการเรียนรู้ภาควิชาการ โดยหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ในสารระการเรียนรู้ภาควิชาการ ประกอบด้วย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม หลักการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก และ (๒) สารระการเรียนรู้ภาคปฏิบัติการ โดยหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ในสารระการเรียนรู้ภาคปฏิบัติการ ประกอบด้วย การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก การออกแบบวิธีการพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก เชียงสร้างสรรค์ ทั้งนี้ “ต้นแบบหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก” มีทั้งสารระการเรียนรู้ในภาควิชาการและภาคปฏิบัติการควบคู่กันไป บนพื้นฐานการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ยึดหลักการประชาธิปไตย และให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมและความคิดสร้างสรรค์ จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าต้นแบบหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก นี้ มีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นจากสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนที่ปรับให้เข้ากับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียนตามท้องถิ่นต่าง ๆ หรือสร้างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อผู้เรียน เน้นการเรียนรู้ชีวิตของตนเอง ปรับตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการ การใช้เทคโนโลยีข่าวสารข้อมูลในการเรียนรู้ต่าง ๆ การเรียนรู้ตามสภาพชีวิตจริงของตนเอง สามารถนำเอาความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวและท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง ดังกล่าวนี สอดคล้องกับที่ มงคลกิตต์ ไหวหารเสาวภาคย์, จิราภรณ์ คล้อยปาน และศิวพร จติกุล^๑ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “โรงเรียนผู้สูงอายุ: องค์ประกอบ รูปแบบและการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๑, หน้า ข.

^๑มงคลกิตต์ ไหวหารเสาวภาคย์, จิราภรณ์ คล้อยปาน และศิวพร จติกุล, “โรงเรียนผู้สูงอายุ: องค์ประกอบ รูปแบบและการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๑, หน้า ข.

และการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ” จากผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรและกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความรู้ ความเข้าใจ ในการเตรียมตัวเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมีคุณค่า ส่งเสริมสุขภาพป้องกันการเจ็บป่วย และดูแลตนเองเบื้องต้น เข้าถึงข่าวสารและสื่อต่าง ๆ ได้ สามารถปรับตัวทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลก และดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และสอดคล้องกับที่ ชนินทร์ อารีกุล, พระมหามนตรี ญาณมนโต, พระทอง จิตปญโญ, สุวิทย์ แศวรัมย์ย์ และกิตติรัฐ หุ่นภู ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากรอบหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา” จากผลการวิจัยพบว่า กรอบหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนามีความถูกต้องตามหลักการการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง มีความถูกต้องตามแนวทางพระพุทธศาสนา มีความเหมาะสมในการนำไปใช้จัดการเรียนการสอนกับทุกช่วงวัย ความเป็นไปได้ในการนำกรอบหลักสูตรไปใช้จริง และมีจุดเด่นคือมีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย เพราะยึดโยงองค์ประกอบสำคัญ ๒ ประการ ได้แก่ การเป็นคนดี บนฐานของหลักการทางศาสนาและการเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตยเข้าด้วยกันอย่างสมดุล^๒ และสอดคล้องกับที่ พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ^๓ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรากน้อย” จากผลการวิจัยพบว่า มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ที่ถูกเลือกมากที่สุดเป็นอันดับ ๑ คือ หอไตรปิฎก โดยจากการสำรวจ พบว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เลือกหอไตรปิฎกมากที่สุด คือ กลุ่มวัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ ซึ่งเหตุผล คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เลือกมีความผูกพันกับโบราณสถานแห่งนี้ ด้วยสร้างขึ้นด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนในหมู่บ้านเองและยังเป็นสถาปัตยกรรมที่สวยงามและพบเห็นได้ยากในปัจจุบัน และสอดคล้องกับที่ สุนทรชัย ขอบยศ^๔ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น: กรณีศึกษาการจัดการสิมและฮูปแต้ม ตำบลดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม” จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการบริหารจัดการสิมและฮูปแต้ม คือ การจัดการพื้นที่แบบร่วมมือกันโดยเน้นชุมชน

^๒ชนินทร์ อารีกุล, พระมหามนตรี ญาณมนโต, พระทอง จิตปญโญ, สุวิทย์ แศวรัมย์ย์ และกิตติรัฐ หุ่นภู, “การพัฒนากรอบหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, หน้า ก.

^๓พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ, “การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรากน้อย”, สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ), ๒๕๕๗, หน้า ๑๑๒.

^๔สุนทรชัย ขอบยศ, แนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น: กรณีศึกษาการจัดการสิมและฮูปแต้ม ตำบลดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม”, วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒): หน้า ๕๕.

เป็นฐาน การทำให้สืมและอุปถัมภ์เป็นวาระนโยบายของท้องถิ่น การสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชนกึ่งนิทรรศการถาวร การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การจัดตั้งและการบริหารกองทุนเพื่อการพัฒนาสืมและอุปถัมภ์ และการปรับปรุงภูมิทัศน์ในบริเวณรอบสืมเพื่อให้เกิดความสวยงามและยังคงรักษาสภาพสืมไว้ตามแบบอย่างโบราณ และสอดคล้องกับที่อติป จันท์สุริย์^๕ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นฐานสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดชุมพร” จากผลการวิจัยพบว่า จำเป็นต้องปลูกฝังให้เยาวชนเกิดความรัก ความหวงแหน และรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ต้นทุนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ในการเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในชุมชน ต้องสนับสนุนการฝึกอบรม ให้ความรู้กับชุมชนในการรักษาดูแลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน และแนะนำแนวทางการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เหมาะสม ให้กับชุมชน ทั้งนี้ สถาบันการศึกษามีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานในการจัดการศึกษา วิจัย บริหารจัดการความรู้ และสร้างนวัตกรรมด้านการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น พัฒนาการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย ทันสมัยและน่าสนใจ รวมทั้ง ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม และการนำผลงานวิจัยมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินงาน การแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมด้านวัฒนธรรม และสอดคล้องกับที่ ปิยะนุช ศิริราชธรรม^๖ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “มาตรการทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการส่งเสริมและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีต้มยำกุ้ง” จากผลการวิจัยพบว่า ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิใช้ อนุรักษ์ พัฒนาประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในขณะที่รัฐต้องมีบทบาทหน้าเป็นผู้สนับสนุนชุมชนท้องถิ่น โดยรัฐให้การช่วยเหลือชุมชนผ่านทางภาครัฐโดยหน่วยงานรัฐ เพื่อบำรุง รักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยภาครัฐต้องจัดตั้งองค์กรภาครัฐให้มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการบำรุงรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยจัดการศึกษาอบรมและจัดกิจกรรมตามความเหมาะสมเพื่อส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและความต้องการของชุมชน สืบไป แม้กฎหมายทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาและด้านการปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม ล้วนปราศจากระบบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ชุมชน เนื่องจากระบบการแบ่งปันผลประโยชน์ไม่มีความ

^๕อติป จันท์สุริย์, “การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นฐานสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดชุมพร”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๖๑, หน้า ๒๗๐

^๖ปิยะนุช ศิริราชธรรม, “มาตรการทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการส่งเสริมและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีต้มยำกุ้ง”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายเอกชนและกฎหมายธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม), ๒๕๖๑, หน้า ๑๐๑.

จำเป็นต่อสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของปัจเจกชน หรือแม้กระทั่งเมื่อรัฐเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมตามกฎหมายแล้ว ระบบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ชุมชนก็ไม่มี ความจำเป็นเพราะชุมชนได้รับประโยชน์ทางตรงจากการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของภาครัฐ อย่างไรก็ตาม ระบบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นควรมีขึ้นเมื่อปัจเจกชนหรือกลุ่มปัจเจกชนได้รับผลประโยชน์จากการนำมรดกทางวัฒนธรรมไปต่อยอดทางพาณิชย์กรรม ผู้ใช้ประโยชน์ควรจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้ถือครองหรือชุมชนเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นแหล่งที่มาของการประดิษฐ์ในเชิงอุตสาหกรรมนั้น โดยคิดเป็นร้อยละจากผลผลิต โดยเงินทั้งหมดควรใช้เพื่อวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อการส่งเสริมองค์กรทั้งหลายสำหรับประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์ ผู้ประดิษฐ์ และเพื่อการส่งเสริม สืบทอดและเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาของชาติ และสอดคล้องกับที่ พรรณงาม ไควานนท์^๗ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการปั้นและหล่อพระพุทธรูปโลหะบ้านช่างหล่อ ตำบลหายยา อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่” จากผลการวิจัยพบว่า ผลการนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างพบว่า มีประสิทธิภาพโดยคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนทั้งหมดจากการทำแบบทดสอบระหว่างเรียนและคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนทั้งหมดจากการทำแบบทดสอบหลังเรียน สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรร่วมกันผลักดันให้หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก เป็นต้นแบบหลักสูตรท้องถิ่นของชุมชนตลาดน้ำในภูมิภาคอื่นของประเทศ

๒. หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรร่วมกันเผยแพร่การสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนในระบบเครือข่ายสารสนเทศออนไลน์

๓. ชุมชนชาติพันธุ์ หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน

^๗พรรณงาม ไควานนท์, “การศึกษาองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการปั้นและหล่อพระพุทธรูปโลหะบ้านช่างหล่อ ตำบลหายยา อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนวิทยาศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่), ๒๕๕๘, หน้า ค.

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. การวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับ กระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำ
๒. การวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับ การสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมโดยบูรณาการร่วมกับการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือทั่วไป:

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. คู่มือพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๑.

กรมวิชาการ. แนวทางการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการ กลุ่มกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน, ๒๕๔๓.

กรมศิลปากร. ๙๕ ปี แห่งการสถาปนากกรมศิลปากร. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๙.

_____ . ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๙.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๕๓.

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พัฒนาหนังสือกรมวิชาการ, ๒๕๕๔.

กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. คู่มือการนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งมรดกทางธรรมชาติ เป็นแหล่งมรดกโลก. กรุงเทพมหานคร: อี. ที. พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๑.

คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดราชบุรีแบบบูรณาการ. แผนพัฒนาจังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๓ (ฉบับปรับปรุง). ราชบุรี: ยุทธศาสตร์การพัฒนาและงบประมาณจังหวัด, ๒๕๖๑.

งานวิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักปลัดเทศบาล เทศบาลตำบลประสาธน์. แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙). ราชบุรี: เทศบาลตำบลประสาธน์, ๒๕๕๖.

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖.

ชาติรี ประกิจนันทการ. การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรมสยาม สมัยไทยประยุกต์ชาตินิยม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์. การบริหารงานวิชาการและการนิเทศภายในสถานศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. ปัตตานี: ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา สำนักงานวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๑.
- ชูศรี สุวรรณโชติ. **หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร: อักษรไทย, ๒๕๔๔.
- ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา. “อริวิวัฒนาการสู่วุฒิภาวะทางอารมณ์”. ใน **จิตวิทยาครอบครัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๕๒.
- เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก. **ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙**. ราชบุรี: สำนักงานเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก, ๒๕๕๗.
- ธนิก เลิศชาญฤทธิ. **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๔.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. **ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สมมติ, ๒๕๕๒.
- อึ้ง บั้วศรี. **ทฤษฎีหลักสูตร การออกแบบ และพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ธนัชการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. **ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ม.ป.ป.
- นิภา เมธาวีชัย. **วิทยาการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๓.
- บุหงา วัฒนะ. **พระพุทธเจ้าหลวงกับชาวกรุงเก่า**. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๑.
- ประกอบ กรรณสูตร. **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา. **เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙**. กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายผลิตเอกสาร สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, ๒๕๕๙.
- ฝ่ายวิชาการ สถาพรบุ๊คส์. **มรดกโลกทางวัฒนธรรมในอาเซียน**. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์, ม.ป.ป.
- พระครูสิริธรรมวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ). **ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระเทพเวที (ยิ้ม ภาทธรมโม). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระสุธีรัตนบัณฑิต (บรรณาธิการ). **ผลงานวิจัยเด่น สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ประจำปี ๒๕๖๐**. นนทบุรี: นิตยธรรมการพิมพ์, ๒๕๖๑.
- มนูญ ตนะวัฒนา. **จิตวิทยาพัฒนาชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: อีรพงษ์การพิมพ์, ๒๕๓๙.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย. **โครงการศึกษาวิจัยและจัดทำกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๒.
- ยุพดี เสตพรธณ. **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: พิเศษการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- ร้อยตำรวจตรีพูลศักดิ์ เอกโรจนกุล. **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- ราตรี โตเพ่งพัฒน์. **ตลาดน้ำ: วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓.
- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. **เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๐.
- วศิน อิงคพัฒนากุล. **การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, ๒๕๔๗.
- วิไลเลขา ถาวรธนาสาร. **ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๕.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ. **ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสตศวี-สุภชาติวงศ์, ๒๕๔๗.
- ส่งศรี ชมภูวงศ์. **การวิจัย**. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๗.
- สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. **แนวคิดและกรณีศึกษาเรื่องแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาในต่างประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ที. พี. พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สมัย สุทธิธรรม. **สารคดีชีวิตไทยในแม่น้ำลำคลอง: ตลาดน้ำ**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.
- สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. **พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ม.ป.ป.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **คู่มือการพัฒนาหลักสูตรและการสอน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓.
- สำนักงานจังหวัดราชบุรี. **แผนพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙**. ราชบุรี: สำนักงานจังหวัดราชบุรี, ๒๕๕๗.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑.
- สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์. **หลักสูตรและการบริหารหลักสูตรขั้นพื้นฐาน**. นครราชสีมา: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๒.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. **เอกสารวิชาการลำดับที่ ๑๒๐ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ: บทเรียนจากเพื่อนบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๖๐.
- อภิชัย พันธเสน. “ความพอประมาณและการมีภูมิคุ้มกันเป็นกระบวนการ”. **รวมบทความการเสวนาสหสาขา ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร: โครงการสหวิชาการระหว่างสถาบันแห่งชาติ, ๒๕๕๔.
- อมรา เล็กเริงศิลป์. **หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๐.
- อำเภอดำเนินสะดวก. **หนังสือที่ระลึกพิธีเปิดอาคารที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก**. ราชบุรี: ที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก, ๒๕๔๓.
- อุทัย บุญประเสริฐ และจิราภรณ์ จันทร์สุพัฒน์. **หลักสูตรและการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๐.
- อุษณีย์ ธงไชย. **จารึกและตำนาน: หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนาลังกาวงศ์**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

๑.๒.๒ บทความ:

ชาคริต สิทธิฤทธิ์. “จับต้องได้-จับต้องไม่ได้: ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): ๑๔๑-๑๖๐.

นิตยา งามยิ่งยง และละเอียด ศิลาน้อย. “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชนบริเวณริมฝั่งคลองดำเนินสะดวก ในจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดราชบุรี”, วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม-เมษายน ๒๕๖๐): ๑๕๒-๑๕๓.

บรรณานิการ. “ท่องเที่ยววาดฝันคนไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวและกีฬา”, ผู้จัดการรายสัปดาห์. ๑๕-๒๑ (กันยายน ๒๕๕๖): ๑๒.

วีระ โรจน์พจนรัตน์. “การจัดการวัฒนธรรมกับความเจริญของประเทศ”, วารสารเทคโนโลยีสุรนารี. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๑): ๘๖-๘๗.

ศิริพันธ์ บุญศิริ. “แหล่งข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยในกรมศิลปากร”, ศิลปากร. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๓๘): ๖๗.

สยาม เล้าเจริญ. “อิมมูเนชันวัฒนธรรมลุ่มน้ำแม่กลอง คลองดำเนินสะดวก”, เทียวไทยไปกับเซลล์. ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖): ๔๙-๕๙.

สุนทรชัย ขอบยศ. แนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น: กรณีศึกษาการจัดการส้มและสุปแต้ม ตำบลดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม”, วารสารการเมืองการปกครอง. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๕๕.

๑.๒.๓ รายงานการวิจัย/วิทยานิพนธ์:

กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์. “พัฒนาการแนวคิดและวิธีอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.

กาตินี กลีเมาะ. “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สารการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เพิ่มเติม เรื่องทรัพยากรธรรมชาติ และการประมงชายฝั่งสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ กลุ่มรัตนรังสรรค์ จังหวัดระนอง”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ชนันภรณ์ อารีกุล, พระมหามนตรี ญาณมนต์, พระทอง จิตปณฺโณ, สุวิทย์ แซ่วรัมย์ และกิตติรัฐ หุ่นภู.
 “การพัฒนากรอบหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา”.
 รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
 ๒๕๖๐.
- ณัฐชัยธร มุขสุดาชัยศิริ. “การพัฒนาหลักสูตรสติศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ)
 วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”.
 วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.
- นราวดี บัวขวัญ. “รูปแบบการจัดการตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”. วิทยานิพนธ์
 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๖.
- ปัญญา ฮ่อแสงชัย. “แนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรวิศวกรรมสันติภาพเชิงพุทธบูรณาการ: ศึกษากรณี
 หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา. บัณฑิต
 วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.
- ปิยะนุช ศิริราชธรรม. “มาตรการทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการส่งเสริมและสืบทอด
 มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีต้มยำกุ้ง”. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร
 มหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายเอกชนและกฎหมายธุรกิจ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 สยาม, ๒๕๖๑.
- พรรณงาม โควานนท์. “การศึกษาองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการปั้นและหล่อ
 พระพุทธรูปโลหะบ้านช่างหล่อ ตำบลห้วยยา อำเภอมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”.
 วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนวิทยาศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๘.
- พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ. “การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่าน
 กระบวนการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรายน้อย”.
 สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน. บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

มงคลกิตต์ โวหารเสาวภาคย์, จิราภรณ์ คล้อยปาน และศิวพร จติกุล. “โรงเรียนผู้สูงอายุ: องค์ประกอบ รูปแบบและการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

วรรณิ์ สิ้นสุภรัตน์ และคณะ. “การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก จังหวัดราชบุรี”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ, ๒๕๕๘.

วรภรณ์ ราชม. “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เพิ่มเติม เรื่อง พลัปลิงธาร (ราชินีแห่งสายน้ำ) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ กลุ่มรัตนรังสรรค์ จังหวัดระนอง”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๑.

อธิป จันท์สุริย์. “การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นฐานสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดชุมพร”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๑.

อรพินทร์ ชูชม, สุภาพร ธนะชานันท์ และทัศนาก ทอภักดี. “ปัจจัยเชิงเหตุและผลของภูมิคุ้มกันทางจิตของเยาวชน”. รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔.

๑.๒.๔ สัมภาษณ์:

นางเซ็งอิม แซ่ซิม. ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นางทิพย์วรรณ อิมเจริญ. ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำหลักห้า อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นางบุษบง ไย้อย. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ (บ้านตลาดน้ำ) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นางสาวรณิษา บุญรอด. ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดราษฎร์เจริญธรรม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายดิลก สารบรรณ. ผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกตลาดน้ำคลองลัดพลี อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

นายบดินทร์ เทพพฤกษา. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ (บ้านคลองต้นเข็ม) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอ
ดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายบัญชา ตันเจริญ. ผู้ประกอบการทำเรือยี่มสยาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์,
๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายพรศักดิ์ ทัศนาก. ผู้ประกอบการทำเรือไค้ก ๒ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์,
๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง. กำนันตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์,
๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายสมพร ทศรอด. ปลัดเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์,
๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายสำเนา อินทวงศ์. ประชาชน (เรือจ้าง) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัด
ราชบุรี. สัมภาษณ์, ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

พระครูปลัดสมกิจ วรรณโม. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี.
สัมภาษณ์, ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

พระครูพิมลปรียัติกิจ (โสพิธ ภาทปณโณ). เจ้าอาวาสวัดราษฎร์เจริญธรรม (วัดสุน) อำเภอดำเนิน
สะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

พระครูอนุกุลวรารกร (รวีโรจน์ วรมงคล). เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า) อำเภอดำเนิน
สะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

ร.ต.อ.ชนวีร์ หนูคงใหม่. รักษาการสารวัตร (สอบสวน) สถานีตำรวจภูธรดำเนินสะดวก อำเภอดำเนิน
สะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๑.๒.๕ สันทนากรุ่มเฉพาะ:

นางเกสินี เก่งทอง. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัด
ราชบุรี. สันทนากรุ่มเฉพาะ, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นางขวัญชนก ศรีประภา. นายกเทศมนตรีตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี.
สันทนากรุ่มเฉพาะ, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นางสุภาวดี สุขเกษม. ประธานชมรมคนรักตลาดน้ำดำเนิน อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี.
สันทนากรุ่มเฉพาะ, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายชูษณิษฐ์ ประจวบวัน. นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สันทนากรุ่มเฉพาะ, ๒๔
กรกฎาคม ๒๕๖๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- นายภานุพงศ์ ศรีวิกรัยกร. ผู้ประกอบการทำเรือหญิงกอล์ฟ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สนนากลุ่มเฉพาะ, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.
- นายศรันต์ สัณนันทน์. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ บ้านคลองตันเข้ม ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สนนากลุ่มเฉพาะ, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.
- พระครูปลัดพีระ รตินธโร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สนนากลุ่มเฉพาะ, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.
- พระมหาประกอบ โชติบุญโณ. เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สนนากลุ่มเฉพาะ, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

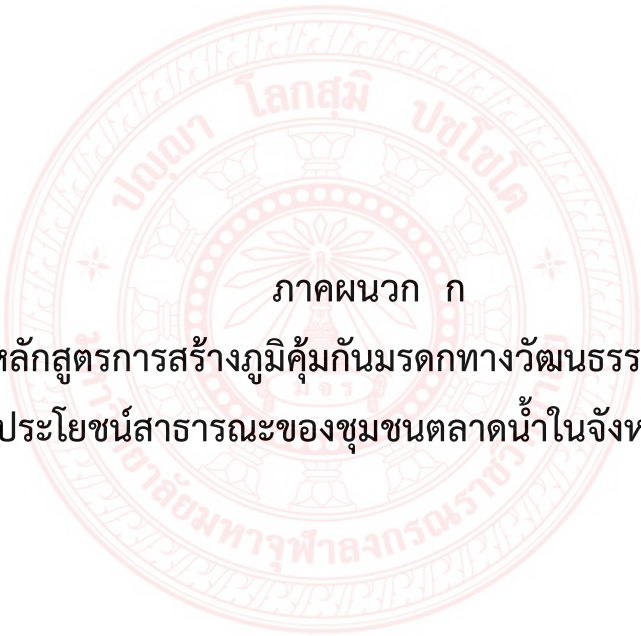
๑.๒.๖ สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

- คม ชัด ลึก. “ชวนสัมผัส ตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก”. [ออนไลน์]. <www.komchadluek.net/news/edu-health/>. [๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐].

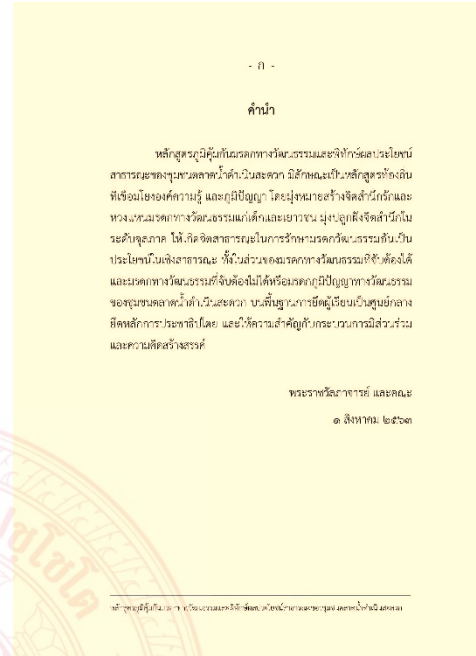
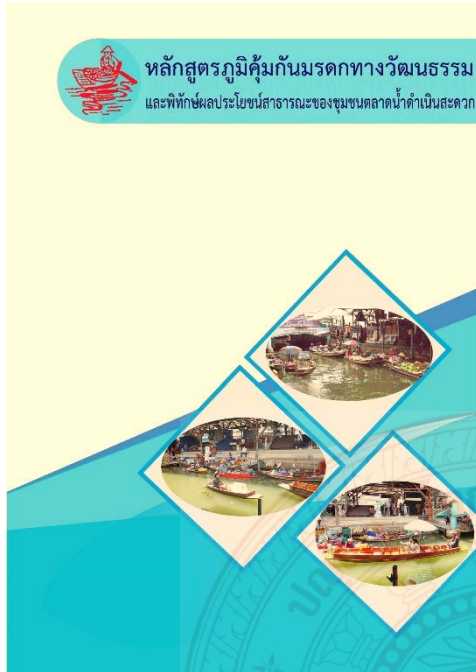
๒. ภาษาอังกฤษ

- Atwater E. **Adolescence**. 3rd ed. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1992.
- Beauchamp A. George. **A Curriculum Theory**. 4th ed. Itasca: F.E. Peacock, 1981.
- Feilden B.M. & J. Jokilehto. **Management Guidelines for World Heritage Sites**. Rome: N.P., 1998.
- Jukka Jokilehto. **A History of Architecture Conservation**. Amsterdam: Elsevier, 2005.
- Luthans. **Organizational Behavior**. 8th ed. New York: McGraw-Hill, 1998.
- Pope A.W., McHale S.M. and Craighead W.E. **Self-Esteem Enhancement with Children and Adolescents**. New York: Pergamon, 1988.
- Posse R. & Melgosa J. **New Lifestyle for Raising Your Child**. Spain: Pujol&Amado, 2001.
- Rosenberg M. **Social Psychological Perspectives**. New York: Basic Book, 1981.
- Santrock J. W. **Adolescence**. 7th ed., (New York: McGraw-Hill, 1998).
- Sasse C.R. **Person to Person**. Peorita, IL: Chas A. Bennett, 1978.
- Wynd C.A., Schmidt B., & Schaefer M.A. “Two Quantitative Approaches for Estimating Content Validity”. **Western Journal of Nursing Research**, 25(2003): 508-518.

ภาคผนวก ก
คู่มือหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์
ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

- ๖ -

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
ชื่อหลักสูตร	๑
ความสำคัญ	๑
จุดมุ่งหมาย	๓
สาระการเรียนรู้	๔
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม	๕
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ หลักการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม	๕
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ ประวัติศาสตร์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก	๑๓
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ กรณีศึกษาของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน	๓๕
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกในเชิงสร้างสรรค์	๓๕
บันทึกย่อคำ	๔๓

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

- ๓ -

ชื่อหลักสูตร
<p>ชื่อหลักสูตร:</p> <p>หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก</p>
ความสำคัญ
<p>ความสำคัญ:</p> <p>มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนมีสิ่งเชื่อมโยง มีความสำคัญอย่างยิ่ง มีเรื่องหลายแต่เป็นเพียงปัจจัยสำคัญที่มีต่อการประกอบอาชีพท้องถิ่นร่วมกัน แต่มรดกทางวัฒนธรรมของไทยเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา และถึงวิถีชีวิต และความคิดสร้างสรรค์ของท้องถิ่นและของชนไทยทั้งชาติ</p> <p>ทั้งนี้ ตลาดน้ำแห่งแรกของประเทศไทยเกิดขึ้นที่ตำบลดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี คือคู่อัญญาการเกิดที่ของคลองดำเนินสะดวก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ตามพระราชกฤษฎีกาของกรมศิลปากรสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ กระทั่งปัจจุบัน "ตลาดน้ำดำเนินสะดวก" มีชื่อเสียงไปทั่วโลก</p>

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

- ๒ -

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน ปรากฏว่ามีการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อมรดกทางวัฒนธรรม และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ทั้งโดยเจตนา และโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องดำเนินการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมไว้แก่วัฒนธรรมและคนในชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กและเยาวชน เพื่อให้สามารถรับมือกับและใช้วัฒนธรรมในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม และจรรโลงให้มีระบบสื่อมวลชน

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการรวบรวมองค์ความรู้มาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง "หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์สะพานไฮดรินสาธารณของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก" ให้กับเยาวชน

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์สะพานไฮดรินสาธารณของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

- ๓ -

จุดมุ่งหมาย

จุดมุ่งหมาย

๑. เพื่อให้มีนักเรียนยุคเก่าและเกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก
๒. เพื่อให้มีนักเรียนยุคใหม่กับมรดกทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์สะพานไฮดรินสาธารณของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก
๓. เพื่อให้มีนักเรียนสนใจวิชา และต่อยอดมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์สะพานไฮดรินสาธารณของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

- ๔ -

สาระการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ หลักการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ ประวัติศาสตร์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ กรณีศึกษาของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์สะพานไฮดรินสาธารณของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกในเชิงสร้างสรรค์

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์สะพานไฮดรินสาธารณของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

- ๕ -

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ เพื่อให้มีนักเรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นของมรดกทางวัฒนธรรม

เนื้อหา

- ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม
- คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม
- ประเภทของมรดกทางวัฒนธรรม

หลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์สะพานไฮดรินสาธารณของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม

คำว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นคำที่ ก่อตั้งขึ้นใหม่ กำหนดโดยองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ (UNESCO) หมายถึง สิ่งของที่เป็นรูปธรรม เช่น โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี งานสถาปัตยกรรม รวมทั้งสิ่งก่อสร้าง และสิ่งของไม่มีรูปทรงแบบใดและไม่มีตัวตนสิ่งจลุลายค่าด้วย เช่น ร่องรอย ลาย ๆ ที่มีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ สุนทรียะ ศิลปะ อนุสรณ์สถาน ชาติพันธุ์กรรม และวิทยาศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรมนี้จึงครอบคลุม เนื้อหาทั้งทาง ยักทั้ง ยิงเป็นการยกระดับจากปัจเจกบุคคลและชุมชน ขึ้นเป็นระดับสากล

พิธีการปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในกรุงปารีสว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม

คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม

มรดกทางวัฒนธรรมเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ และมีคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงรากฐานและความเป็นมา ของชาติบ้านเมือง ซึ่งสมควรที่จะช่วยกันดูแลรักษาไว้ให้เป็นมรดก ของชนรุ่นชาติที่สืบไปและเพื่อให้คนในโลกได้ชื่นชม ดังนั้น คุณค่า ของมรดกทางวัฒนธรรมจึงไม่ได้อยู่ที่สิ่งของทางกายภาพเท่านั้น แต่อยู่ที่ ทัศนคติที่เกี่ยวเนื่องกับมรดกทางวัฒนธรรมนั้น โดยเล็งความสัมพันธ์ กับชุมชนและจิตใจและจิตวิญญาณ โดยที่คุณค่าซึ่งสามารถรับรู้การ หมายเอา ได้แก่

๑. ใญ่คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ ศิลปะที่หาได้ยากยิ่ง
๒. แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของวิถีชีวิต ของชุมชนในอดีตนั้น ๆ
๓. มีรูปแบบที่เห็นสามารถสืบค้นถึงที่มาในอดีตได้
๔. มีลักษณะบ่งบอกถึงชุมชนท้องถิ่น
๕. หากไม่มีการอนุรักษ์ไว้จะสูญหายไปเป็นที่สุด

พิธีการปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในกรุงปารีสว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม

ประเภทของมรดกทางวัฒนธรรม

UNESCO หรือ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ แบ่งประเภทของมรดกทางวัฒนธรรมตามลักษณะที่ ปรากฏอยู่หรือที่มีอยู่ ออกเป็น ๒ ประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับ ต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

๑. มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เป็นสิ่งที่สามารถมองเห็น สัมผัสและจับต้องได้ทางกายภาพ โดยครอบคลุมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม ที่เป็นวัตถุเคลื่อนไหวได้และที่เป็นวัตถุเคลื่อนไหวไม่ได้

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ที่มีลักษณะ เป็นวัตถุหรือที่ เคลื่อนไหวได้ เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ จิตรกรรม ศิลปะสถาปัตยกรรม เป็นต้น

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ที่มีลักษณะที่เคลื่อนไหวไม่ได้ เช่น โบราณสถาน อนุสาวรีย์และแหล่งประวัติศาสตร์หรือแหล่งโบราณคดี เป็นต้น
๒. มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

หรือที่มีปัญญามรดก ทางวัฒนธรรม ที่มีอายุจับต้องไม่ได้ ได้แก่ การปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การ แสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ ทางวัฒนธรรมอันเป็นผลสืบเนื่อง ซึ่งชุมชน กลุ่มชน และปัจเจกบุคคล ยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกวัฒนธรรมของตน เช่น ภาษา เรื่องราว ข้อมูลความรู้ที่ดำรงแบบจรรณนิยมประเพณี ศิลปะการแสดง พิธีกรรม และงานเทศกาลต่าง ๆ เป็นต้น

พิธีการปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในกรุงปารีสว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒
หลักการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสากล ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

- เนื้อหา
- ❖ ด้านกายภาพ
 - ❖ ด้านกฎหมาย
 - ❖ ด้านการบริหารจัดการ

พิธีการปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในกรุงปารีสว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม

ด้านกายภาพ

แม้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้จะจับต้องไม่ได้จะมีลักษณะทางกายภาพที่ค่อนข้างหลากหลาย แต่เมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วก็จะพบว่า มรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองส่วนนี้เป็นของคู่กัน ส่วนหนึ่งมักจะต้องอาศัยอีกส่วนหนึ่งเสมอ และกรอบที่ใช้ในการแบ่งมรดกทางวัฒนธรรมของยูเนสโกขึ้นต้นเป็นการใช้หลักการที่กลั่นกรองประมูทให้ร่วมกันกับมรดกทางวัฒนธรรมที่มีในแห่งอื่น ๆ ได้โดยเฉพาะ จึงเห็นว่าจำนวนสาขาของมรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นแต่ละแห่งก็ไม่ต่างกัน

กรอบที่วางขึ้นเป็นลักษณะสากลที่ใช้ยึดจับยึดพันที่มีความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมให้เชื่อมโยงกันที่สามารถสัมพันธ์กันต้องได้หรือไม่และอย่างไร ทำให้ความหลากหลายนั้นถูกจับคอบหากให้สามารถถูกยอมรับและได้รับการศึกษาเพียงบรรทัดฐานที่กล่าวข้างต้นขึ้น มรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงแบบมีสิ่งมีชีวิตด้วย สามารถหาคำความชัดในบางแห่งกันได้ รวมถึง สามารถรวมเป็นรูปแบบอันกลมกลืนด้วย

จากความหลากหลายจึงสืบเป็นกรรมไม่หลากหลาย จึงมีข้อสังเกตที่ประกาศใจแก่ประกาศิต เพราะทราบกันดีอยู่แล้วว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่มีพรมแดนแก่สำเนาชาติในตัวเอง

พิธีการปฏิญญามรดกทางวัฒนธรรมฉบับกรุงเทพฯ ว่าด้วยการประกาศของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

ด้านกฎหมาย

ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ และพระราชบัญญัติสงวนและรักษาพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. ๒๕๒๕ และพระราชบัญญัติสงวนและรักษาพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นที่ยุทธศาสตร์ที่คุ้มครองและรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และจับต้องไม่ได้ ซึ่งปีในตามข้อกำหนดแห่งอนุสัญญาภายใต้การริเริ่มการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก พ.ศ. ๑๙๗๒ (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) และอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ. ๒๐๐๓ (Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage) ตามที่เห็น

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ. ๒๐๐๓ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๐๑๓ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๐๑๓

ด้านการบริหารจัดการ

มรดกทางวัฒนธรรมเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญซึ่งจะช่วยให้เห็นถึงรากเหง้าและพัฒนากิจการทางสังคมของมนุษย์ ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตและการดำรงชีพของมนุษย์ ดังนั้น ในปัจจุบันจะพบว่ามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ได้รับการประยุกต์ให้เป็นเครื่องมือในการแสดงอัตลักษณ์และสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ตลอดจนสามารถเป็นแหล่งความรู้ที่ถ่ายทอดได้แก่เด็กและเยาวชนผู้ริเริ่มวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม อันจะเป็นแนวทางหนึ่งซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชนได้อย่างยั่งยืน

การบริหารจัดการจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาระบบและกระบวนการทางวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมมีขอบเขตและเนื้อหาที่สามารถจดคิดเปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา การบริหารจัดการที่ดีจะช่วยให้เกิดการพัฒนากิจการทางชีวิตที่ดีและพัฒนาประเทศให้สามารถอยู่ในสังคมโลกให้ทันตามยุคได้อย่างเป็นสุขและยั่งยืน เป็นการส่งเสริม หากคนไม่ยอมรับหรือเลิกปฏิบัติแล้วหรือยกเลิกประเทศและต้องการพัฒนาวัฒนธรรมจากภายนอกให้กลายเป็นหนึ่งเดียวจะเป็นการทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) การทำให้เป็นตะวันตกนิยม (Westernization) ก็จะส่งผลให้ประเทศที่รับวัฒนธรรมอันเป็นคุณมีคุณค่าในการป้องกันคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมภายนอกได้

พิธีการปฏิญญามรดกทางวัฒนธรรมฉบับกรุงเทพฯ ว่าด้วยการประกาศของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓
ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสวน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้เด็กเขียนมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสวนที่ตนเองสนใจศึกษา

- เนื้อหา
- ❑ กำเนิดสถาปัตยกรรมและสวน
 - ❑ สถาปัตยกรรมและสวน สมัยโบราณ
 - ❑ สถาปัตยกรรมและสวน สมัยกลาง
 - ❑ สถาปัตยกรรมและสวน สมัยใหม่
 - ❑ สถาปัตยกรรมและสวน สมัยปัจจุบัน

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ. ๒๐๐๓ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๐๑๓ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๐๑๓

กำเนิดตลาดน้ำดำเนินสะดวก

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้พระราชทานให้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๕ หรือ ๖.ศ. ๒๓๕๖ พระราชทานให้ การคมนาคมที่ไปมาระหว่างกรุงเทพฯ และสุพรรณบุรี มีคลองภาษีเจริญที่ ทำการสัญจรไปมาได้สะดวกดี เมื่อดำรงการปกครองระหว่างกรุงเทพฯ และสุพรรณบุรี และราชธานี ก็จะสะดวกขึ้นอีกเป็นอันมาก โดยที่คิดคิด เมื่อน้ำแม่กลองขึ้นเรือกลา เมื่อน้ำขึ้นลงได้ ก็ควรไปมาหาสู่ โดยทางน้ำก็ จะมีที่ความสะดวกและปลอดภัยขึ้น

พิพิธภัณฑ์เมืองสุพรรณบุรี ๒๕๖๓

ในปี พ.ศ. ๒๔๐๕ นั้นเอง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระราชบิดา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ช่วง ปูนพุก) ที่พระมณฑลกลาโหม เมื่อครั้งยัง พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระปลาทูราชธานี เป็นผู้สำเร็จราชการพระองค์ ที่เลื่อนจากแม่ทัพเจ้าเมืองตาก ปากคลองบางยาง อำเภอบ้านฉาง จังหวัดสมุทรสาคร กับแม่ทัพแม่กลอง ตำบล บางนกแขวก อำเภอบางคนอีโต้

การขุดคลองดำเนินสะดวก ได้เริ่มทำการขุดในปี พ.ศ. ๒๔๐๕ โดยเริ่มจากแม่น้ำท่าจีน ตำบลสามชัย อำเภอบ้านฉาง จังหวัดสมุทรสาคร เป็นจุดเริ่มต้น โดยมีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (ช่วง ปูนพุก) เป็นผู้ควบคุมดูแล และใช้กำลังของทหาร ข้าราชการประชาชน ร่วมกันขุดขุด การขุดดินมีใช้กำลังแรงงานของไพร่พล ๆ โดยที่ไม่ได้ให้เครื่องใช้หรือ เครื่องมือแต่อย่างใดเลย นับว่าเป็นความดีความวิริยะอุตสาหะของประชาชนในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ซึ่งได้คลองดำเนินสะดวก กว้าง ๖ วา (๑๒ เมตร) ลึก ๖ ศอก (๓ เมตร) ยาว ๑๕๕ เส้น หรือ ๓๕ กิโลเมตร ๑๖๖ เมตร ที่ทำการใช้ประโยชน์กว่า ๑๖๐ ปี

พิพิธภัณฑ์เมืองสุพรรณบุรี ๒๕๖๓

หลักหินที่ จุดเริ่มต้นที่ปากคลองบางยางอยู่แม่น้ำท่าจีน อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร ห่างจากประตูน้ำบางยาง ประมาณ ๑ กิโลเมตรเศษ จนถึงประตูน้ำบางยาง เป็นสิ่งสำคัญที่นับวันเป็นระยะทางยาวได้ ๑๐๐ เส้น (๔ กิโลเมตร) มีสายลิ่งสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ๑๐๐๑ นิ้ว ๖ นิ้วที่ขึงเส้น การลิ่งสี่เหลี่ยมนี้คือ ระหว่างหลักหินที่ ๑ ถึง หลักหินที่ ๒ มีหลักหินเรียกว่า หลักหินที่ ๑ ยาวเรียกกันว่า ประตูน้ำบางยาง

พิพิธภัณฑ์เมืองสุพรรณบุรี ๒๕๖๓

หลักที่หนึ่ง จุดเริ่มต้นจากหลักหินที่ ๑ เป็นระยะทางยาวได้ ๑๐๐ เส้น (๔ กิโลเมตร) โดยมีประตูน้ำบางยางเป็นจุดคลองดำเนินสะดวก ลำน้ำแม่กลองขนาดใหญ่อันหนึ่ง (๑) X ๑๐๐ นิ้ว ๖ นิ้ว ๖ นิ้วที่ขึงเส้นมีขนาด สูงจากพื้นดิน ประมาณ ๑ วา บางหลักก็ ๒ ศอก หรือ ๓ ศอก สลักหินเป็นเลข ๑ เป็นตัวเลขช่วย อยู่ในเขตอำเภอบ้านฉาง จังหวัดสมุทรสาคร การเรียกที่เขตหลักหินนี้ยังมี เรียกกันในระยะทางจากหลักหินที่ ๑ โดยที่เรียกว่า หลักหินที่ ๑ เรียกโดยประมาณซึ่ง ชาวท้องถิ่น ๒ กิโลเมตร ซึ่งข้างจากหลัก ๒ กิโลเมตร

หลักที่สอง จุดเริ่มต้นริมจากหลักหินที่ ๑ เป็นระยะทางยาวได้ ๑๐๐ เส้น มีสายลิ่งเลขที่ ๒ ปีได้ ในระหว่างสายลิ่งเลขที่ ๑ ถึง เลขที่ ๒ เรียกว่าหลักสอง การเรียกชื่อเช่นนี้เรียกกันว่าประตูน้ำได้ตั้งของหลักหิน ๑ เขตหลักสองนี้ อยู่บนเขตอำเภอบ้านฉาง จังหวัดสมุทรสาคร

หลักที่สาม จุดเริ่มต้นจากหลักหินที่ ๒ เป็นระยะทางยาว ได้ ๑๐๐ เส้น มีสายลิ่งเลขที่ ๓ ปีได้ ในระหว่างสายลิ่งเลขที่ ๒ ถึงเลขที่ ๓ เรียกว่า หลักสาม ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอบ้านฉาง จังหวัดสมุทรสาคร

หลักที่สี่ จุดเริ่มต้นจากหลักหินที่ ๓ เป็นระยะทางยาวได้ ๑๐๐ เส้น มีสายลิ่งเลขที่ ๔ ปีได้ ในระหว่างสายลิ่งเลขที่ ๓ ถึงเลขที่ ๔ เรียกว่า หลักสี่ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอบ้านฉาง จังหวัดสมุทรสาคร

พิพิธภัณฑ์เมืองสุพรรณบุรี ๒๕๖๓

หลักที่ ๓ จุดเริ่มต้นจากหลักสามสิบสองที่ ๔ นับเป็นระยะเวลา
นับราวได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาเข็มสองที่ ๕ ปักเอาไว้ ในระหว่างเสาเข็มสองที่
๔ ถึงสองที่ ๕ เรียกว่า หลักห้า ซึ่งอยู่ในเขตอำเภออำเภอนิมลระศวก จังหวัด
ราชบุรี สามสิบหลักที่ห้า อยู่ห่างจากอำเภออำเภอนิมลระศวก จังหวัดสมุทรสาคร
ประมาณ ๒๐ เมตร ๑๐ วา ๗ กว้น

หลักที่ ๓ จุดเริ่มต้นจากหลักสามสิบสองที่ ๕ นับเป็นระยะเวลา
นับราวได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาเข็มสองที่ ๖ ปักเอาไว้ในระหว่างเสาเข็มสองที่
๕ ถึงสองที่ ๖ เรียกว่า หลักหก ซึ่งอยู่ในเขตอำเภออำเภอนิมลระศวก จังหวัด
ราชบุรี

หลักเจ็ด จุดเริ่มต้นจากหลักสามสิบสองที่ ๖ นับเป็นระยะเวลา
นับราวได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาเข็มสองที่ ๗ ปักเอาไว้ ในระหว่างเสาเข็มสองที่
๖ ถึงสองที่ ๗ เรียกว่า หลักหก ถ้าเรียกชื่อตามหลักแล้วคือเป็น หลัก
เจ็ด ซึ่งเป็นเขต อำเภออำเภอนิมลระศวก จังหวัดราชบุรี

หลักที่แปด จุดเริ่มต้นจากหลักสามสิบสองที่ ๗ นับระยะเวลา
นับราวได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาเข็มสองที่ ๘ ปักเอาไว้ ในระหว่างเสาเข็มสองที่ ๗ ถึง
สองที่ ๘ เรียกว่า หลักแปด ซึ่งเป็นเขตอำเภออำเภอนิมลระศวก จังหวัด
ราชบุรี ติดต่อกับ เขตอำเภอบางคาญ จังหวัดสมุทรสาคร

เมื่อหมดจากเสาเข็มหลักที่แปดแล้ว มีระยะทางยาวอีก
ประมาณ ๔๐ เส้น เข้าเขตอำเภอบางคาญ จังหวัดสมุทรสาคร ก็มี
เรียกชื่อว่า หลัก ๘ บ้างหรือเรียกสั้น ๆ ว่าหลักแปดบางคาญหรือ
ประตูน้ำหลักแปด ซึ่งอยู่ในเขต ตำบลบางนาแวว อำเภอบางคาญ
จังหวัดสมุทรสาคร

หลักฐานนี้ได้รับมอบหมายจากกรมที่ดินกระทรวงมหาดไทย มาให้วัดศาลาล่างวัดพุทธนิคมวัดโพธิ์วงศก

การขุดคลองลำน้ำมะเดื่อ ซึ่งเป็นระยะทางตอนบน ๆ ใช้
เวลา ๒ ปีเศษ โดยเริ่มขุดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๗ (ปีชาม) ใช้งบประมาณ
๑,๕๐๐ ซึ่งโดยวิธีพระราชทรัพย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จำนวน ๕๐๐ ซึ่งและเป็นเงินของสมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นสุรินทรรค์ (ช่วง บุณนาค) ที่พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
พระราชทานเงิน ๑,๐๐๐ ซึ่ง

คลองลำน้ำมะเดื่อ ผ่าน ๓ จังหวัด คือ สมุทรสาคร ราชบุรี
สมุทรสงคราม ทั่วประเทศ ๒ ปี เมื่อสิ้นศึกกับฝรั่งเศสก็มีเรือสัญจรไป
มาเป็นจำนวนมาก ขนาดกว้างของลำคลอง ๖ วา ขนาดลึก ๖ ศอก พอที่
เรือเดินสัญจรไปได้สะดวก โดยเรือส่วนมากก็จะเป็นเรือใบ เรือแจว และ
เรือยาว สลัดน้ำเมื่อเรือน้อย ต่อมาเรือขนาดใหญ่ขึ้น การสัญจรไปมาก
ขึ้นด้วยตามลำดับ เรือที่วิ่งขึ้นที่คลองแห่งนี้ ทำให้มีสินค้ามาก มีสินค้าขาย
ส่งมา จากคลองสุพรรณบุรีมาบนฝั่ง ๖ วา ก็เพิ่มขึ้นเพราะ คลังจึง ก้
กลายเป็น ๕๐ วา ๑๕ วา บางแห่งถึง ๒๐ วา ก็มี จึงทำให้ใครที่เป็น
เจ้าของ ที่ดินแถบลำน้ำเขียนกันจึงไม่ไว้ใจ ซึ่งทำให้ออกอรัญมาต่าง
โดยทั่วไปในปัจจุบันนี้ ประมาณ ๑๕ วา (๑๐ เมตร)

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งเป็น
ผู้อำนวยการขุดคลอง ได้ทำเป็นแผนที่ในการขุดคลองยาว ๘๕๐ เส้น
กว้าง ๖ วา ลึก ๑ วา ๖ ศอก ซึ่งนำทุกลำน้ำมารวมเข้าพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระองค์ ทรงเห็นว่าคลองที่ขุดนี้ไม่เป็น
คลองที่ยาวมาก และเป็นคลองที่ขุดด้วย ไม้คดเคี้ยว สดวกต่อการที่จะ
สัญจรไปมา

หลักฐานนี้ได้รับมอบหมายจากกรมที่ดินกระทรวงมหาดไทย มาให้วัดศาลาล่างวัดพุทธนิคมวัดโพธิ์วงศก

ทรงพระราชทานให้เป็นคลองคลองนี้ว่า "ลำน้ำมะเดื่อ"
และทำวิธีการปักคลองนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ (วันจันทร์ เดือน ๗ ขึ้น ๕ ค่ำ
ตรงกับวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ จ.ศ. ๑๒๓๐ ร.ศ. ๘๗ ปีฉลูโรง)

ในเวลาต่อมา จึงมีพระบรมราชโองการให้ปักคลองสมทบ
ในคราวนี้ จึงได้รับพระราชทานเสียบรรดาศักดิ์จาก พระปราสาทสิทธิ์
ซึ่งเป็น พระศรีสุริยวงศ์ และต่อมาได้เลื่อนเป็น สมเด็จเจ้าพระยาบรม
มหาศรีสุริยวงศ์) สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้
สร้างวัด สร้างวัดเป็นอนุสรณ์ที่ ตำบลโคกไม้ ระวางแห่งหลักที่ ห้า หลัก
ห้า ชื่อ วัดสมเด็จพระปราสาทสิทธิ์นิคม พร้อมกับสร้างปราสาทหลัง
เล็ก ๆ หลังหนึ่งขึ้นริมคลองลำน้ำมะเดื่อ ทบ้ำให้มีบางลำน้ำไหล
และได้สร้างศาลาที่หักคามานทุกคลองขึ้นที่ปากคลองจังหวัดราชบุรีอีกแห่ง
หนึ่ง ปัจจุบันเป็นคลองลำน้ำ ซึ่งเกิดจากการวิจัยผิดเพี้ยนไปเป็นคลอง
ลำน้ำ และที่หลัง ตามลำดับ) เป็นอาคารมีห้อง ๕ ห้อง รัชกาลพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราชได้ทรงเห็นว่า ศาลาห้าห้อง หรือศาลาแปด เมื่อเสร็จจากการ
ขุดคลองแล้วคือศาลาห้าห้องนี้ ที่ว่าการอำเภออำเภอนิมลระศวก เมื่อ พ.ศ.
๒๔๖๔ และก่อนที่ พ.ศ. ๒๔๖๕ จะย้ายไปที่ตั้งใหม่ ซึ่งจัดโดยพิชิตยาธรรม
หมู่ที่ ๑ ตำบลลำน้ำมะเดื่อ มาจนถึงปัจจุบันนี้

เมื่อพ.ศ. ๒๔๖๑ ด้วยขนาดและความยาวของคลองที่ขุด
ประกอบด้วยเป็นคลองที่ยาวและลึกคงจะมีหลายต้นที่ ทำให้ไม่มีจำนวน
ผู้ที่อยู่อาศัยมาจับจองที่ดินซึ่งมีบ้านการ คงเหลือ คงเหลือเพียงคลอง
น้อย คลองย่อยแยกจากคลองใหญ่เพื่อเข้าสู่พื้นที่ของตน ซึ่งปรากฏ
เหล่านั้นได้มีการปรับเปลี่ยนกลายเป็นอีกสามบ้านในเวลาต่อมา

หลักฐานนี้ได้รับมอบหมายจากกรมที่ดินกระทรวงมหาดไทย มาให้วัดศาลาล่างวัดพุทธนิคมวัดโพธิ์วงศก

ตลาดน้ำลำน้ำมะเดื่อ สมัยปี พ.ศ. ๒๕๐๐

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ตลาดน้ำ คือ การค้าขายทางเรือ เป็นที่กำ
การค้าขายการขนถ่ายเรือ โดยจะมีพ่อค้า แม่ขาย นำเอาสิ่งของต่าง ๆ มา
ขาย ส่วนมากที่จะเป็นพืชผักในสวน ขายกันที่ตลาดน้ำลำน้ำมะเดื่อ
(เดิมทีไม่ได้เรียกว่าตลาดน้ำลำน้ำมะเดื่อ) เดิมที เมื่อสมัยที่การขุด
คลองลำน้ำมะเดื่อใหม่ ๆ พระศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้สร้างศาลา
ที่หักคามาน ณ บริเวณที่ปากคลอง ลำน้ำราชบุรี บริเวณปากคลองลำ
ราชบุรี ได้สร้างเป็นไม้คดเคี้ยว หรือ รัชกาลพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช
ได้มีเสด็จ เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ก็ได้ให้เอกราชมาอยู่ต่อจนที่ได้เข้ามาขุด
คลอง อยู่ก็คือ

เมื่อมีการขุดคลองขึ้น สมานที่อื่น ๆ ที่มีคู คลอง ของ บึง ก็
เริ่มมีคลองลัดคดเคี้ยวขึ้น จากประตูน้ำบางยางประตูน้ำบาง
แขวง ซึ่งเดิมทีมีคูไม่มีประตูน้ำบางคาญก็มี มีคูอยู่ข้างลำน้ำ ลึก
กันว่า น้ำไหลสอง ซึ่งแต่ที่การซื้อขายกันที่ริมบางคลอง ไหลแม่น้ำ
แม่กลอง ชาววัดเจ็ดยอดจามรวัดาร ตำบลบางนาแวว อำเภอบาง
คาญ จึงย้ายวัดพุทธนิคมไปประมาณ ๑ กิโลเมตร ก็คงจะไปแม่
แม่กลอง จึงบริเวณวัดเจ็ดยอดทำการค้าขายกัน โดยกำหนดเอาไว้ ๑ ค่ำ ๒
ค่ำ ๓ ค่ำ เป็นประจำทุกวันไป ทั้งเช้าขึ้นและแจ้งวัน คือเดิมมีมี ๖
วัน เมื่อถึงวันวัดคนค้าขายจะมีคอกค้าขายน้ำกับจับยี่สิบได้ไม่นาน ๖
นา โดยมากทางเรือ ทางบก นำลำน้ำมาขาย การค้าขายนี้จะมีตลอด
ทั้งวัน ทั้งวันทั้งบนบกและในเรือ

หลักฐานนี้ได้รับมอบหมายจากกรมที่ดินกระทรวงมหาดไทย มาให้วัดศาลาล่างวัดพุทธนิคมวัดโพธิ์วงศก

พ.ศ. ๒๔๕๐ การไปมาทางน้ำจะใช้เรือแจว เรือพาย เรือใบ เป็นส่วนมาก...

การจัดตลาดนัดค้าสินค้าในเขตลพบุรี สมัยก่อนนั้นจะเรียกกันว่า ตลาดนัดตลาด ๕...

ภาพที่ ๒๒ ฝายบริเวณสะพานข้ามแม่น้ำป่าสักบริเวณตลาดนัดค้าสินค้าในเขตลพบุรี

พื้นที่อำเภอท่าเรือเดิมเขต เป็นที่ราบต่ำและบริเวณที่ลุ่ม มีชุมชน...

เมื่อการผูกคลองดำเนินสะดวก เสร็จเรียบร้อยแล้ว การสัญจร...

เขื่อนบางลุ่มใหญ่สร้างขึ้นที่บริเวณเขื่อนดิน ได้ทำการขุดคลอง...

ภาพที่ ๒๓ ฝายบริเวณสะพานข้ามแม่น้ำป่าสักบริเวณตลาดนัดค้าสินค้าในเขตลพบุรี

ตลาดนัดค้าสินค้าในเขตลพบุรี พ.ศ. ๒๕๐๐

ค้าสินค้าในเขตลพบุรี เป็นสถานที่ทำการค้ากรรม การแลกเปลี่ยน...

๑. ตลาดนัดตลาดกลาง หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ตลาดนัด ๕...

ภาพที่ ๒๔ ฝายบริเวณสะพานข้ามแม่น้ำป่าสักบริเวณตลาดนัดค้าสินค้าในเขตลพบุรี

๒. ตลาดนัดตลาดใหญ่ เป็นบริเวณที่ลุ่มต่ำ แต่ลำน้ำชาย...

๓. ตลาดนัดศรีสุราษฎร์ ตลาดนัดนี้ตั้งอยู่ปากคลองศรีสุราษฎร์...

ภาพที่ ๒๕ ฝายบริเวณสะพานข้ามแม่น้ำป่าสักบริเวณตลาดนัดค้าสินค้าในเขตลพบุรี

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๑๐

พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้มีเจ้าข้าดำเทียนบางราชที่กรมศึก และ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ปัจจุบันคือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) จึงได้ให้การส่งเสริมและสนับสนุนด้วยการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงให้ได้

เนื่องด้วยการคมนาคมสะดวก การไปมาเพื่อการใช้เรือยนต์มากขึ้น บริเวณที่คลองดำเนินสะดวก (คลองใหญ่) มีเรือสัญจรไปมาจก หาก พ่อค้าแม่ขายจึงหลั่งไหลไปอยู่ในคลองสีคราชบุรี (คลองสีคราลี) มีบ้านเรือน ตลาดเรียกว่า ตลาดโรงยา ส่วนมากพวกเรือสำเภา เรือเครื่องจักรมีขึ้น เป็นไปตามตัว ชาวค้าประเภทยา ฝรั่ง ฝรั่งเทศมาค้ากับมาก มีให้เห็นเป็นระยะห่าง ๆ วัน ที่ไม่วันต่าง ๆ ที่ริมคลองสีคราชบุรี หากวัน เปิดร้านขายของก็จะล้นก้นมากมาย กล่าวได้ว่า ในยุคนั้น พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๕ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก เต็มมากที่สุดในเรือพ่อค้าแม่ขายมี มากและการมีวัดขึ้น มีเป็นประจำทุกวัน ไม่ใช่มีวัดวันบางวันเหมือน เมืองอื่น ๆ แต่ของที่นี่มาขายส่วนมากเป็นประเภทของที่ระลึก

ภาพจาก ๖๖ ปีของตลาดน้ำดำเนินสะดวก ๖๖ ปีแห่งความทรงจำของพ่อค้าแม่ขายที่ดำเนินสะดวก

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๒๐

ยุคสมัยนี้ การคมนาคมสะดวกมาก ใช้เครื่องยนต์ที่ทันสมัยมากขึ้น ชาวต่างประเทศมาจับค้าไว้มากขึ้น ในบริเวณคลองสีคราชบุรี มีนักท่องเที่ยว ๑ วัน ตั้งแต่เวลา ๑๗.๐๐ น. ถึงเวลา ๑๙.๐๐ น. มีเรือพ่อค้า แม่ขาย มาขายกันเต็มคลองต่าง ๆ วัน บริเวณริมคลองสีคราชบุรี ที่มีกานต่ง บ้าน ป่าปูลูง เปลี่ยนแปลง มีสินค้าขึ้นเมืองต่าง ๆ มาจำหน่ายเป็นอันมาก ตลาดเดิมเป็นขึ้นฝั่งอยู่ที่ป่าปูลูงเป็น ๒ ชั้น คือด้านบนถนนสะดวก แต่ผู้ที่มีมาท่องเที่ยวเรือวิหคมาขึ้น บ้านต่าง ๆ ก็ปิดของขายฝรั่งมากขึ้น เพื่อต้องการให้มีเรือข้ามในร้านจะด้วยของแปลก ๆ มาที่ที่ดอยแม่เหล็ก ขึ้นมาเที่ยวได้ใช้เรือของบ้านของตนได้มาก จึงต้องให้ทางวิหคเจ้าของเรือ ที่นำฝรั่งมาจอดที่ร้านหน้าบ้าน แต่ก็ได้ที่นำฝรั่งมาในวันของถนนบ้าง ทั้ง เด็กเล็กเด็กใหญ่ขายของที่ระลึกก็มากยิ่งขึ้น ในสมัยนั้น ถ้าใครไป ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ภายหลังจากเข้าบ้านในวัดก็เที่ยวไปจะแปลกใจเป็น อย่างยิ่ง คือ ตอนเช้าพูดกันของพ่อค้าแม่ขายเรือขึ้นกับไป

ภาพจาก ๖๖ ปีของตลาดน้ำดำเนินสะดวก ๖๖ ปีแห่งความทรงจำของพ่อค้าแม่ขายที่ดำเนินสะดวก

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก มีพ่อค้าแม่ขายที่ทำการซื้อขายที่ คลองสีคราชบุรี (คลองสีคราลี) อยู่ใต้นามน้ำที่ค่อย ๆ คลายไป เนื่องจาก มีตรงข้ามมีท่ารถ คือ บริเวณคลองต้นเข็ม จึงเดินไม่พ่อค้าแม่ขายไปขายของที่ริมคลองนี้เรื่อย ๆ พอมาเรื่อยๆ ถึง ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ลอนกรรพริ้วได้วันที่ ๒๐๐ ปี ตลาดน้ำคลองสีคราชบุรีจะบานมากขึ้น เนื่องจากมีเรือมาทำการซื้อขายน้อยลง และก็มีเรือล่องไปเรื่อย ๆ จนวัน ที่สุด ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองสีคราชบุรี) ก็หมดสภาพไปโดยปริยาย

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ เรือพ่อค้าแม่ขายก็เลิกขายที่ที่ตลาดน้ำ ท่าพวงมณี มีคลองต้นเข็ม บริเวณขึ้นที่บนบวจึงเปิดตลาดนัด มีรถแม่เหล็กผ่านทั้งวัน และที่คลองต้นเข็มมีเรือพ่อค้าแม่ขาย การซื้อขายจะเป็นทางเรือ หากรถ ก็ลำบากมาก ซื้อของขึ้นจากเรือก็ไม่ขึ้นรถได้เลย หรือซื้อของจากรถก็มาลงเรือได้เลย เนื่องจากบริเวณตลาดน้ำนี้เป็นของ คุณพวงมณี สิริจิตต์ ภรรยาพี่ชายข้าดำเทียนสะดวก และท่าพวงมณีก็เลยเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวก ไปโดยปริยาย

ภาพจาก ๖๖ ปีของตลาดน้ำดำเนินสะดวก ๖๖ ปีแห่งความทรงจำของพ่อค้าแม่ขายที่ดำเนินสะดวก

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก สมัยปี พ.ศ. ๒๕๓๐

สมัยปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ได้เข้ามาอยู่ที่ ท่าพวงมณี คลองต้นเข็ม โดยเปลี่ยนแล้ว นอกจากบริเวณท่าพวงมณีแล้ว ในต้นเข็มก็ไปบนคลองต้นเข็มที่มีมีสะพานที่ใหม่ ก็จึงได้ช่วย ความสะดวกกับพ่อค้าแม่ขายโดยสะดวก การซื้อขายของก็ง่าย ๆ จะขึ้นรถลงเรือก็ง่าย และมีของแปลกๆไม่เว้นวัน เพราะมุ่งถึงค้า อันออกมาถึงริม คลอง สะดวกต่อฝรั่งที่เข้ามาท่องเที่ยวด้วย ตลอดทั้งเรือพาย ขี่จักรยาน ขี่มอเตอร์ไซด์ ฯลฯ หรือจะล่องเรือไปชมสถานที่บนสะพานยังมีบ้านๆ จะดี ภายหลัง ๆ จน ๆ ผู้ผู้ได้วันของดี

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก คลองต้นเข็มนี้ ใช้มีเรือต่าง ๆ ยนต์ยนต์อย่างขลุ่ย ดั้ง (คลองสีคราชบุรี) การไปมาจึงอยู่ที่ท่าพวงมณี พวงมณี และสถานที่อื่น ๆ ที่จะมีของมาขายที่ถนนไปกวาก็ไม่เต็มมีอีกแล้ว ตลาดน้ำดำเนินสะดวก คลองต้นเข็มนี้จะอยู่ใต้นามตลอดไป เพราะไม่มี ความสะดวกต่าง ๆ หลายอย่าง

พี่ สัก เสนอไว้ ของดำเนินสะดวกคือเรือวิหค มีองค์การกำลัง ๖๖ ปีของการเกษตรที่เป็นหลักของชาวดำเนินสะดวก ประสงค์สิ่งที่จะเป็นภาระหลักใจของชาวสวน คือ ยี่ตามแม่แสง ซึ่งทุกสวนต้องตั้งเรือไว้ ๒-๓ วัน วันวันจับตามแม่แสง ทั้ง สัก เสนอไว้ดำเนินสะดวกในปัจจุบันนี้คือส่วนจากท้องที่อำเภอเดิมซึ่งมาขาย

ภาพจาก ๖๖ ปีของตลาดน้ำดำเนินสะดวก ๖๖ ปีแห่งความทรงจำของพ่อค้าแม่ขายที่ดำเนินสะดวก

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔
กรณีศึกษาของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจในการออกแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองว่าต้องเป็นอย่างไรจึงสร้างสรรค์ โดยศึกษาจากกรณีศึกษาต่าง ๆ

เนื้อหา

- กรณีศึกษา การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและชุมชน โดยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่นด้วยตนเอง
- กรณีศึกษา การจัดการองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการทำขึ้นของชุมชนบ้านบุญ (เขตบางกอกน้อย/สีโล) โดย กวีวีศร เนื่องจรัส
- กรณีศึกษา การจัดการความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดอุทัยธานี โดย ไพศาล สรรสวัสดิ์ และคณะ

พิชญ์ภูริสวัสดิ์ภรณ์/นักวิชาการชำนาญการพิเศษ/นักวิชาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดอุทัยธานี

กรณีศึกษา การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและชุมชนโดยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่นด้วยตนเอง
มหาสารคาม โดย สุทธิชัย ซอบต

แนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น มีประเด็นสำคัญ คือ

แนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือ ได้แก่ แนวทางเดิมในการรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาซึ่งตั้งเป็นการรวมกลุ่มของชุมชนและแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือ เพื่อการจัดงาน “วันสืบเสาะ วิถีเมืองบ้านเดิมคืนถิ่น”

ส่วนข้อจำกัดในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม คือ องค์ประกอบของส่วนท้องถิ่นและภาคส่วนอื่นของสังคมและอุปสรรค ได้แก่ สถานการณ์สังคมได้แตกแยกจากจุด การพัฒนาพื้นที่โดยรอบยังไม่มีการเอาใจใส่เท่าที่ควร ซึ่งไม่มีหน่วยงานหรือผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้และอุปสรรคการ มีบุคคลที่อ้างว่ามีหน้าที่ประจำตัว และภาระที่เบียดเบียนอยู่ในการรักษาจากสภามรดกทางวัฒนธรรมไม่มีกิจกรรมแพร่

ข้อเสนอแนะทางในการบริหารจัดการและชุมชน คือ การจัดการที่เชื่อมโยงกันโดยมีชุมชนเป็นฐาน การทำให้ชุมชนเป็นฐานเป็นการนำมรดกท้องถิ่น การสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชนถึงวิธีการการถาวร การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาแหล่งที่ยาวทางวัฒนธรรม การจัดตั้งสภามรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาและอุปสรรค และการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือหรือเครื่องมือที่ เกิดความสวยงามและดึงดูดใจจากชาติพันธุ์วัฒนธรรมอย่างโบราณ

พิชญ์ภูริสวัสดิ์ภรณ์/นักวิชาการชำนาญการพิเศษ/นักวิชาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดอุทัยธานี

กรณีศึกษา การจัดการองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการทำขึ้นของชุมชนบ้านบุญ (เขตบางกอกน้อย/สีโล) โดย กวีวีศร เนื่องจรัส

ชุมชนบ้านบุญ มีการจัดการองค์ความรู้ในการทำขึ้นของหิน ๕ กระบวนการตามกระบวนการจัดการความรู้ กล่าวคือ

๑. การปฐมนิเทศ
๒. การสร้างและแสวงหาความรู้
๓. การค้นคว้าและเข้าถึงความรู้
๔. การแลกเปลี่ยนความรู้
๕. การประยุกต์ใช้ความรู้

โดยองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการทำขึ้นของหินส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ที่ฝังลึก และมีศาสตร์การลงมือปฏิบัติมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและสร้างองค์ความรู้ ๆ ให้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ผ่านการจัดการเรียนรู้ต่าง ๆ อาทิ หนังสือ แผ่นพับ การประชุม การสนทนา การสาธิต การสนทนา การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องมีบุคคล กลุ่มบุคคล หรือหน่วยงานเข้ามาช่วยในการจัดการองค์ความรู้ สนับสนุน ส่งเสริมในด้านต่าง อาทิ ด้านงบประมาณ ด้านการพัฒนาต่อยอด ตลอดจนการให้เทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุนในการจัดการองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

พิชญ์ภูริสวัสดิ์ภรณ์/นักวิชาการชำนาญการพิเศษ/นักวิชาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดอุทัยธานี

กรณีศึกษา การจัดการความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดอุทัยธานี โดย ไพศาล สรรสวัสดิ์ และคณะ

สภาพทั่วไปของการจัดการความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดอุทัยธานี พบว่า มีความหลากหลาย โดยเป็นการดำเนินการจัดการความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตวิถีชีวิต มีการดำเนินการด้านการส่งเสริมความรู้ มีการดำเนินงานด้านการจัดการกับความรู้ มีการดำเนินการด้านการเผยแพร่ความรู้ มีการดำเนินการด้านการอนุรักษ์ความรู้ และมีการดำเนินงานด้านการพัฒนาให้เป็นที่ยอมรับให้เกิดความเข้มแข็งอย่างหลากหลาย

อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการจัดการความรู้ด้านการพัฒนาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดอุทัยธานี ประกอบด้วยฝ่ายข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่นคือวัฒนธรรมทางภาษา วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ และองค์ความรู้ที่นำไปสู่การคงอยู่ที่ยั่งยืน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน จึงความรู้เหล่านี้ยังไม่ได้จัดเก็บอย่างเป็นระบบ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีมาตรการในการนำเอาองค์ความรู้ดังกล่าว ๆ มาจัดเก็บอย่างเป็นระบบ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องสร้างกระบวนการ หรือทำหน้าที่ที่จะสามารถเชื่อมโยงให้เกิดเครือข่ายเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่ชุมชนและภาคเรียนขึ้น เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนที่จะการพัฒนาภาคีองค์กรให้วัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดอุทัยธานีอยู่และยั่งยืนและเป็นการพัฒนาเชิงระบบ

พิชญ์ภูริสวัสดิ์ภรณ์/นักวิชาการชำนาญการพิเศษ/นักวิชาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดอุทัยธานี

ภาคผนวก ข
เครื่องมือที่วิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์

สาธารณะของชุมชน

คำชี้แจง

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งวิเคราะห์การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นฐานคิดสำคัญในการสังเคราะห์และออกแบบต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-ฉายา/นามสกุล

ตำแหน่ง

วัน/เวลาที่สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

๑. ท่านเห็นว่า ที่ผ่านมานั้น กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการสร้างจิตสำนึก เป็นอย่างไร
๒. ท่านเห็นว่า ที่ผ่านมานั้น กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการให้ความรู้ เป็นอย่างไร
๓. ท่านเห็นว่า ที่ผ่านมานั้น กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการบริหารจัดการ เป็นอย่างไร
๔. ท่านเห็นว่า ที่ผ่านมานั้น กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมและเครือข่าย เป็นอย่างไร

๔. ท่านเห็นว่า ที่ผ่านมานั้น กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ เป็นอย่างไร
๖. ท่านเห็นว่า แนวทางการสร้างหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน ควรเป็นอย่างไร

ขอขอบคุณ/อนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

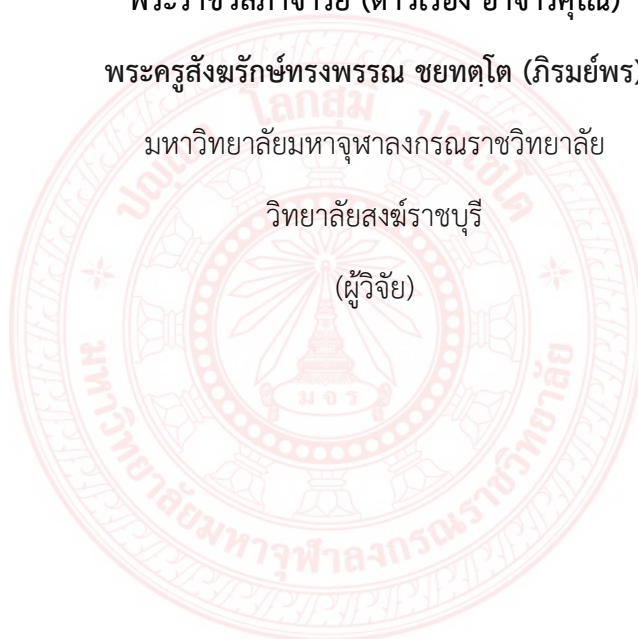
พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ)

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตโต (ภิรมย์พร)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

(ผู้วิจัย)

แบบประเมินผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด)
ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์
ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

๑. เพศ ชาย หญิง
๒. อายุ น้อยกว่า ๑๕ ปี ๑๕ ปี ๑๖ ปี
- ๑๘ ปี ๑๘ ปี มากกว่า ๑๘ ปี

ตอนที่ ๒ ประเมินผลการปฏิบัติการต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

รายการ	ผลการประเมิน				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. ประเมินบริบท (Context Evaluation)					
เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของผู้สมัครเข้าอบรม					
เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน					
เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับปัญหา อันนำไปสู่ความจำเป็นของการดำเนินกิจกรรม					
๒. ประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation)					
จำนวนผู้รับสมัครเข้าอบรมมีความเหมาะสม					
จำนวนวิทยากรพิเศษมีความเหมาะสม					
วิทยากรมีทักษะ ความรู้ และทำทางในการบรรยายด้วยความสุภาพเหมาะสม					
วิทยากรเปิดโอกาสให้ซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น					
ระยะเวลาของหลักสูตรมีความเหมาะสม					
คู่มือหลักสูตรมีความเหมาะสม					
สถานที่ที่ใช้ในการอบรมมีความเหมาะสม					
ระบบแสง สี เสียงที่นำมาใช้ มีความเหมาะสม					

รายการ	ผลการประเมิน				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
สถานที่ทำกิจกรรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม					
กิจกรรมการอบรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม					
ระยะเวลาการทำกิจกรรมการอบรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม					
ขั้นตอนการอบรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม					
๓. ประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)					
การจัดอบรมตามกำหนดเวลา/ตารางที่วางไว้					
เนื้อหาสาระในคู่มือหลักสูตรสอดคล้องกับเป้าประสงค์					
กระบวนการจัดลำดับขั้นการอบรมมีความเหมาะสม					
มีการจัดลำดับขั้นของเนื้อหาภาคทฤษฎีได้อย่างเหมาะสม					
การจัดอบรมภาคปฏิบัติการสอดคล้องกับเป้าประสงค์					
คณะทำงานดำเนินงานด้วยมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี					
คณะทำงานช่วยประสานระหว่างผู้เข้าร่วมการอบรมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี					
คณะทำงานดำเนินงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้					
คณะทำงานมีกระบวนการในการบริหารจัดการที่ดี					
คณะทำงานช่วยแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการอบรมได้เป็นอย่างดี					
๔. ประเมินผลผลิต (Product Evaluation)					
การพัฒนาภูมิคุ้มกันโรคทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก					
การพัฒนาทักษะการพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก					
การพัฒนาทักษะวางแผนงานแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ					
การพัฒนาทักษะความสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่ม					
การพัฒนาประสบการณ์การทำงานเป็นเครือข่าย					

ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ.

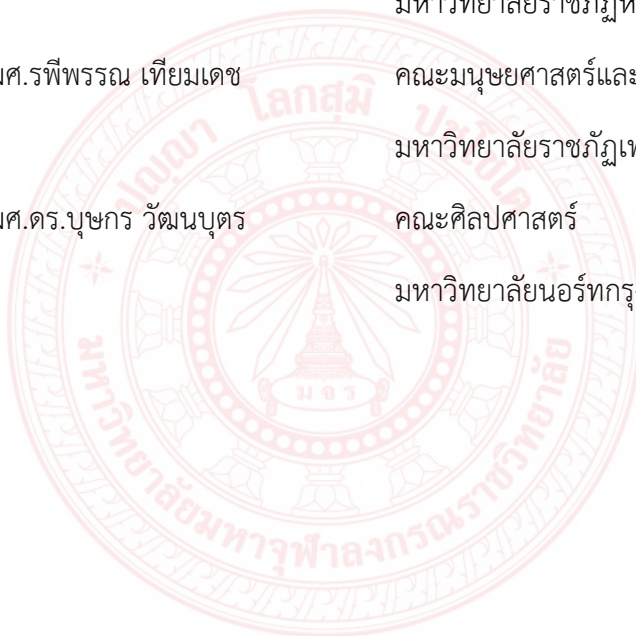

ภาคผนวก ค

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ, รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัย และอื่น ๆ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

๑. รศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
๒. รศ.ดร.รัชชนันท์ อิศรเดช คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. ผศ.ดร.สมคิด ดวงจักร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
๔. ผศ.รพีพรรณ เทียมเดช คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
๕. ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

๑. พระครูอนุกุลวรากร (รวิโรจน์ วรมงคล) เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า)
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูพิมพ์ปริยัติกิจ (โสพิธ ภัททปญโญ) เจ้าอาวาสวัดราษฎร์เจริญธรรม (วัดสุน)
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๓. พระครูปลัดสมกิจ วรธมโม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๔. ร.ต.อ.ชนวีร์ หนูคงใหม่ รักษาการสารวัตร (สอบสวน)
สถานีตำรวจภูธรดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๕. นายสมพร ทศรอด ปลัดเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๖. นางสาวรณิษา บุญรอด ผู้อำนวยการ
โรงเรียนชุมชนวัดราษฎร์เจริญธรรม
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๗. นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง กำนันตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัยโดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑. พระมหาประกอบ โชติปัญญา โฉมฉาย เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูปลัดพิระ รตินธโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า)
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๓. นายชัชฌิมา กระจ่างวัน นายอำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๔. นางขวัญชนก ศรีประภา นายกเทศมนตรีตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๕. นายศรันต์ สัตยานันท์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๙ บ้านคลองตันเข้ม
ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๖. นางเกสินี เก่งทอง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๗. นายภานุพงศ์ ศรีวิกรัยกร ผู้ประกอบการท่าเรือหญิงกอล์ฟ
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๘. นางสุภาวดี สุขเกษม ประธานชมรมคนรักขี้ตลาตน้ำดำเนิน
อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี

ภาพถ่ายกิจกรรมการวิจัยต่าง ๆ (โดยสังเขป)

ภาพถ่ายกิจกรรมการวิจัยต่าง ๆ (โดยสังเขป)

ภาพถ่ายกิจกรรมการวิจัยต่าง ๆ (โดยสังเขป)

ภาพถ่ายกิจกรรมการวิจัยต่าง ๆ (โดยสังเขป)

ภาคผนวก จ
การรับรองการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

แบบฟอร์มการนำผลงานวิจัย หรืองานสร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์

งานวิจัย หรืองานสร้างสรรค์ เรื่อง

ต้นแบบหลักสูตรการร่ำงภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิธีกรรมผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน

ชื่อหน่วยงานที่นำผลงานไปใช้

โรงเรียนอนุบาลวัดโชติทายการามสงเคราะห์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

การนำไปใช้ประโยชน์

หน่วยงาน/บุคคล ได้นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ทางด้านใน (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

 ๑. เจริญสาธารณะ (โปรดระบุรายละเอียด)

นำไปใช้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นและสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ระดับโรงเรียน ในแง่ต่าง ๆ ทั้งด้านสังคม และวัฒนธรรม ที่ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความซาบซึ้ง รัก ห่วงเห่น และผูกพันกับท้องถิ่น มีความภาคภูมิใจ มรดกวัฒนธรรมของตนมากยิ่งขึ้น

 ๒. เจริญนโยบาย (โปรดระบุรายละเอียด)

นำไปใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ สำหรับพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยสอดคล้องกับมาตรฐานการประเมินคุณภาพ และแผนการศึกษาระดับชาติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการสร้างทุนปัญญาแก่คนไทยในด้าน การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชาติ

 ๓. เจริญพาณิชย์ (โปรดระบุรายละเอียด)

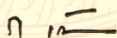
.....

.....

โปรดระบุถึงหลักฐานการนำไปใช้ประโยชน์ พร้อมแนบหลักฐานประกอบ (ถ้ามี)

.....

.....

(นางเกลินี เกิ่งทอง)

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลวัดโชติทายการามสงเคราะห์

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

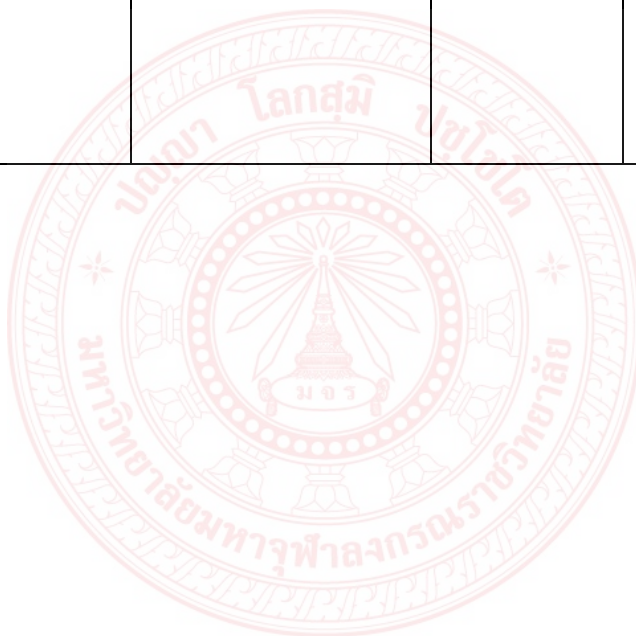
หมายเหตุ: ให้ประทับตราตำแหน่ง/หน่วยงานที่นำผลงานไปใช้ประโยชน์ (ถ้ามี)

ภาคผนวก ฉ
ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลลัพธ์	ผลผลิต	การบรรลุ วัตถุประสงค์	ผลกระทบ
๑. ผลวิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	ข้อมูลเชิงประจักษ์ของกระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ในเชิงคุณภาพ	ข้อที่ ๑	หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชนมีฐานข้อมูลสารสนเทศกระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เป็นปัจจุบัน
๒. ผลวิเคราะห์แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์ ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	ข้อมูลผลการวิเคราะห์แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์ และพิพิธภัณฑ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ในเชิงคุณภาพ	ข้อที่ ๒	หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชนมีฐานข้อมูลการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์ ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่ก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลง
๓. ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	ต้นแบบหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งเป็นผลผลิตเชิงนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีการทดสอบระดับภาคสนาม (Field Test)	ข้อที่ ๓	ชุมชนและสังคมมีเครื่องมือสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และพร้อมกันนี้ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาระยะสั้น/ยาว, แผนปฏิบัติการ/แผนพัฒนาเฉพาะด้าน

ผลลัพธ์	ผลผลิต	การบรรลุ วัตถุประสงค์	ผลกระทบ
๔. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานการวิจัยตามเป้าหมายของผลผลิตผลลัพธ์ ตัวชี้วัด และความคุ้มค่าตามที่กำหนดไว้	ข้อที่ ๑-๓	หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชน โรงเรียน/สถาบันการศึกษาในพื้นที่มีองค์ความรู้พื้นฐานในการใช้มรดกทางวัฒนธรรมในการสร้างอาชีพ หรือเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีกทางหนึ่ง

ภาคผนวก ข
แบบสรุปโครงการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่	MCU RS 800763034
ชื่อโครงการ	ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน
หัวหน้าโครงการ	พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ) พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตโต (ภิรมย์พร) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	
<p>มรดกทางวัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงโบราณสถาน อาคาร พื้นที่ประวัติศาสตร์ และสวนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดรวมทั้งระบบนิเวศ เป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ มรดกทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และมีคุณค่าซึ่งเกิดขึ้นในอดีตและได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง และมรดกทางวัฒนธรรมบางอย่างกลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและเป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคมสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน มรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งสมควรแก่การอนุรักษ์และการศึกษาเรียนรู้ควบคู่กันไป ดังพุทธพจน์ว่า “ผู้มีความรู้ในทางที่ดี เป็นผู้เจริญ”</p> <p>อีกทั้ง ปัจจุบันมีหลักฐานในเชิงประจักษ์แสดงข้อมูลดัชนีความเชื่อมั่นผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประเทศไทย ที่ผ่านมาแสดงให้เห็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจเดินทางมาเที่ยวประเทศไทย คือ ราคาที่คุ้มค่า (ร้อยละ ๓๖) อาหารไทย (ร้อยละ ๓๕) ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว (ร้อยละ ๓๔) และวัฒนธรรมไทยและศาสนา (ร้อยละ ๓๑)</p> <p>ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่ามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนในสังคมไทยมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งมีใช้เฉพาะแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการประกอบธุรกิจท่องเที่ยวเท่านั้น เพราะมรดกทางวัฒนธรรมของไทย เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติไทย และเป็นสิ่งที่แสดงถึงเกียรติและความภาคภูมิใจของท้องถิ่นและของคนไทยทั้งชาติ ทำให้เกิดความรัก ห่วงแหน เห็นคุณค่า และก่อให้เกิดความรู้สึก ความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ เป็นความมั่นคงของชาติ อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมที่ยั่งยืน แทนที่คนไทยจะเป็นผู้บริโภคมรดกของชาติอื่นอยู่ฝ่ายเดียว</p> <p>ชุมชนตลาดน้ำ เป็นรูปแบบของชุมชนที่อาศัยมรดกทางวัฒนธรรมในการสร้างอาชีพหรือเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่</p>	

ของคนไทยที่มีความผูกพันกับสายน้ำ เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ดังกล่าวนี้อาศัยเนื่องจากการที่ตลาดน้ำแห่งแรกของประเทศไทยเกิดขึ้นที่จังหวัดราชบุรี ควบคู่กับการเกิดคลองดำเนินสะดวก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดให้ขุดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๙ เพื่อให้ประชาชนใช้สัญจรไปมา กระทั่งช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๐ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ปัจจุบันเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) ได้ให้การส่งเสริมและสนับสนุนด้วยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ จึงส่งผลให้ “ตลาดน้ำ” มีชื่อเสียงในระดับโลก กระทั่งปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๑) ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี มี ๔ แห่ง ได้แก่ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก (ตลาดเก่า) ตลาดน้ำคลองลัดพลี และตลาดน้ำหลักห้า

อย่างไรก็ดี ผู้ประกอบการบางส่วนประเมินสถานการณ์ท่องเที่ยวต่ำกว่าปกติ เนื่องจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นตัวฉุดรั้ง ทั้งความไม่มั่นใจต่อการเติบโตของเศรษฐกิจไทย และต้นทุนธุรกิจที่เพิ่มขึ้นอันเป็นผลมาจากเงินเฟ้อ นอกจากนี้ ผู้ประกอบการบางส่วนมีความกังวลเกี่ยวกับปัญหาจากแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเริ่มเสื่อมโทรม หรือมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ หรือแหล่งท่องเที่ยวไม่น่าสนใจ เป็นต้น

ปัญหาดังกล่าวนี้อาจมีแนวทางในการแก้ไขโดยรณรงค์ให้ประชาชนซึมซับและใช้วัฒนธรรมเป็นหลักในการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อเตรียมพร้อมรับกระแสโลกาภิวัตน์ผ่านศาสนาและวิถีชีวิตความเป็นไทย โดยมีการขับเคลื่อนงานการสร้างภูมิคุ้มกันของสังคมในมิติวัฒนธรรม ตามกรอบและแนวทางในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนบรรลุตามเป้าหมายและเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั่วประเทศ

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน ยังไม่มีหลักสูตรแกนกลางสำหรับการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้ง ระบบการศึกษาโรงเรียน และการเรียนรู้ภายใต้สภาพสังคมไทยนั้น ยังถูกคุกคามจากกระแสการแข่งขันทางการศึกษาที่รุนแรง แต่ไม่มีระบบการจัดการดูแลมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกต้องและเหมาะสม “โดยชุมชน และเพื่อชุมชน” อย่างแท้จริง

ดังนั้น หากมีการจัดทำต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน พร้อมทั้งมีการจัดทำโครงการนำร่องอบรมหลักสูตรดังกล่าว โดยริเริ่มจากชุมชนที่ใช้มรดกทางวัฒนธรรมในการสร้างอาชีพหรือเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อาทิเช่น “ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” เป็นต้น ย่อมเชื่อมั่นได้ว่า สังคมไทยสามารถนำองค์ความรู้ในมิติทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย มาเป็นปัจจัยส่งเสริม (วัคซีน) ในการทำให้เกิดครอบครัวอบอุ่น สังคมเข้มแข็ง มีความร่วมมือ/รวมใจ/สามัคคี ปังเจกบุคคล เป็นทั้งคนเก่งและดีจนนำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี
๒. เพื่อสังเคราะห์แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี
๓. เพื่อนำเสนอต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

สรุปผลการวิจัย

ก. กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

ผลการวิเคราะห์กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า

ด้านการสร้างจิตสำนึก พบว่า เยาวชนบางคนขาดจิตสำนึกทางสังคม ปัญหาการมุ่งเน้นการสร้างผลกำไรมากกว่าการสร้างจิตสำนึกที่ดี ขาดการรณรงค์ด้วยวิธีการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำส่งผลต่อการสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรม และขาดการสนับสนุนด้านองค์ความรู้จากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ

ด้านการให้ความรู้ พบว่า มีการให้ความรู้โดยอาศัยวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยพุทธศาสนาเป็นสื่อกลาง มีการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชุมชนไว้ที่พิพิธภัณฑ์ประจำชุมชน มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการอาศัยมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการสร้างรายได้หรือสร้างอาชีพ มีเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความรู้ในวงกว้าง แต่คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจใฝ่หาหาความรู้ด้านวัฒนธรรม และชาวบ้านบางส่วนยังขาดความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้ความสามารถในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ด้านการบริหารจัดการ พบว่า มีการอาศัยนวัตกรรมสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการบริหารจัดการ มีนโยบายรัฐสนับสนุนการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่ยังคงขาดงบประมาณในการบริหารจัดการที่เพียงพอต่อความต้องการ ขาดการกำหนดมาตรฐานด้านการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผู้นำชุมชนบางคนขาดวิสัยทัศน์ และประชาชนบางส่วนให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจหรือรายได้มากกว่าเรื่องการอนุรักษ์

ด้านการมีส่วนร่วมและเครือข่าย พบว่า มีความตระหนักรู้ร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีฐานหรือทุนดั้งเดิมทางวัฒนธรรม มีผู้นำชุมชนที่มีความเสียสละ ชุมชนตลาดน้ำมี

ศักยภาพและมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง แต่ยังคงขาดกระบวนการทำงานที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดอย่างแท้จริง

ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ พบว่า พระสงฆ์ยังคงบินขบถทางเรือที่ช่วยรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนชาวคลองโดยทางอ้อม การอนุรักษ์ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำได้รับความสนใจเพราะอิทธิพลจากกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่การกำหนดอัตลักษณ์ของชุมชนถูกกำหนดโดยภาครัฐซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และชุมชนบางแห่งยังขาดการแสดงออกถึงอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่หรือวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น นอกจากนี้ นายทุนนอกพื้นที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวในการหาผลประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรมมากกว่าการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน และปัญหาความขัดแย้งของวิถีชีวิตของแต่ละชุมชนกับนโยบายการพัฒนาของรัฐ

ข. แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน

จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน พบว่า

แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน พบว่า การสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำเป็นต้องสร้างหลักสูตรรองรับกระบวนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชน ที่เกิดจากชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน และที่สำคัญต้องนำสู่กระบวนการภาคปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยอาจเริ่มต้นที่เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชุมชน ทั้งนี้ หลักสูตรดังกล่าวควรมีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ที่จัดทำขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมโดยสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีการดำรงชีวิต ศรัทธาและความเชื่อทางศาสนา

ค. ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

จากผลการวิจัยพบว่า ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า

ต้นแบบหลักสูตรการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์
 สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ควรมีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ที่มุ่งสร้าง
 จิตสำนึกรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำ มุ่งหมายให้ผู้ผ่านการเรียนรู้ของ
 หลักสูตร มีจิตสาธารณะในการรักษามรดกวัฒนธรรมอันเป็นประโยชน์ในเชิงสาธารณะ ทั้งในส่วน
 ของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญา
 ทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ ควรมีกิจกรรมในภาควิชาการและภาคปฏิบัติการควบคู่กันไป โดยยึดผู้เรียน
 เป็นศูนย์กลาง ยึดหลักการประชาธิปไตย และให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมและ
 ความคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้ ผลการประเมินการปฏิบัติการโดยครอบคลุม Input - Process - Output
 - Outcome (รายตัวชี้วัด) ต้นแบบกิจกรรมการอบรมหลักสูตรภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและ
 พิชัยผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ในลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ
 (Action Research) พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓ เมื่อพิจารณาใน
 รายด้าน พบว่า

ผลการประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย
 เท่ากับ ๓.๖๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด
 ได้แก่ ข้อ ๓ เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับปัญหา อันนำไปสู่ความจำเป็นของการดำเนิน
 กิจกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๒ เป้าประสงค์ของหลักสูตรสอดคล้องกับ
 สภาพการณ์ปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๑ เป้าประสงค์ของ
 หลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของผู้สมัครเข้าอบรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๗ ตามลำดับ

ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) พบว่า อยู่ในระดับมาก มี
 ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ย
 สูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ สถานที่ที่ใช้ในการอบรมมีความเหมาะสม, ข้อ ๘ ระบบแสง สี เสียงที่นำมาใช้ มี
 ความเหมาะสม และข้อ ๙ สถานที่ทำกิจกรรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ
 ๓.๗๐ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๑ จำนวนผู้รับสมัครเข้าอบรมมีความเหมาะสม, ข้อ ๓ วิทยากรมีทักษะ
 ความรู้ และทำทางในการบรรยายด้วยความสุภาพเหมาะสม, ข้อ ๖ คู่มือหลักสูตรมีความเหมาะสม
 , ข้อ ๑๐ กิจกรรมการอบรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม และข้อ ๑๑ ระยะเวลาการทำ
 กิจกรรมการอบรมภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๗ และอันดับที่สาม ได้แก่
 ข้อ ๒ จำนวนวิทยากรพิเศษมีความเหมาะสม และข้อ ๔ วิทยากรเปิดโอกาสให้ซักถามและ
 แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๐ ตามลำดับ

ผลการประเมินด้านกระบวนการ (Process Evaluation) พบว่า อยู่ในระดับมาก มี
 ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ย

สูงสุด ได้แก่ ข้อ ๙ คณะทำงานมีกระบวนการในการบริหารจัดการที่ดี และข้อ ๑๐ คณะทำงานช่วยแก้ไขปัญหาคอขวดที่เกิดขึ้นระหว่างกรอบรมได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๖ คณะทำงานดำเนินงานด้วยมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และข้อ ๘ คณะทำงานดำเนินงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๗ คณะทำงานช่วยประสานระหว่างผู้เข้าร่วมการอบรมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗ ตามลำดับ

ผลการประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation) พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๕ การพัฒนาประสบการณ์การทำงานเป็นเครือข่าย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๒ การพัฒนาทักษะการพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๒ การพัฒนาภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓ ตามลำดับ

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชนมีฐานข้อมูลสารสนเทศการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เป็นปัจจุบัน

๒. หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชนมีฐานข้อมูลการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่ก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลง

๓. ชุมชนและสังคมมีเครื่องมือสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และ พร้อมกันนี้ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำไป ใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาระยะสั้น/ยาว, แผนปฏิบัติการ/แผนพัฒนาเฉพาะด้าน

๔. หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชน โรงเรียน/สถาบันการศึกษาในพื้นที่มีองค์ความรู้พื้นฐานในการใช้มรดกทางวัฒนธรรมในการสร้างอาชีพ หรือเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีกทางหนึ่ง

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต

มีการประชาสัมพันธ์ทางวารสารที่อยู่ในฐาน TCI

ประวัติคณะผู้วิจัย

๑. หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ)
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phra Rajwallapajan (Daoruang Acaraguno)
ประวัติการศึกษา	พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี
หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐

๒. ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต (ภิรมย์พร)
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phrakhrusangharak Songphan Jayadatto (Phiromporn)
ประวัติการศึกษา	พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ / รักษาการรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ
หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐